

7594

MANAVA DHARMA CHANDRIKA

BY

TENMATAM VEMKATACHARYA PANDIT.

మానవధర్మచంద్రిక.

ఆ యొ ర్వేద చికి త్సా నం గ్రహ సహితము

ఇది

జంధ్ర తాత్పర్యముతోడ

తెన్మఠం-వేంకటనరసింహచార్యులచే

ముద్రింపించి ప్రచురింపఁబడియె.

Printed At the Vasuratnakara Press.

14 Vadamalaimaistry Street.

Madras.

1893

Registered Copy right

విషయ సూచిక

ప్రథమాధ్యాయము.

శ్రీకృష్ణపార్వత	...	౧
శ్రీకృష్ణపార్వత	...	౨
భక్తనిరూపణము	...	౩
అచారప్రశంస	...	౪
సదాచారలక్షణము	...	౫
భక్తశాస్త్రప్రశంస	...	౬
భక్తానుష్ఠానఫలము	...	౭
సృష్టిక్రమము	...	౮
వర్ణసవరణము	...	౯
బ్రాహ్మణలక్షణము	...	౧౦
బ్రాహ్మణభర్తృములు, వృత్తులు	...	౧౧
క్షత్రియభర్తృములు	...	౧౨
వైశ్యభర్తృములు	...	౧౩
శూద్రభర్తృములు	...	౧౪
బ్రాహ్మణశ్రీష్ట్యము	...	౧౫

ద్వితీయాధ్యాయము.

(దినచర్య.)

శ్రీతస్త్వరణీయము	...	౧౬
నిద్రమేల్కొనినపిమ్మట చూడదగిన వస్తువులు.		
మలాదివిసర్జనగుణము	...	౧౭
మలాదినిరోధావగుణము	...	౧౮
శౌచాదిగుణము	...	౧౯
శౌచవిధి	...	౨౦
హస్తపాదవివక్షణగుణము	...	౨౧
కఠితధావనవిధి	...	౨౨
వ్రత ప్రదంతకావ్యగుణము	...	౨౩
నిషిద్ధవంతకావ్యములు	...	౨౪
వంతకావ్యవనమంత్రము	...	౨౫
వంతకావ్యప్రమాణము	...	౨౬
నాలుకగీచికానుట	...	౨౭
గండూషవిధి	...	౨౮
స్నానవిధి	...	౨౯

స్నానగుణము	...	౩౦
స్నాననిషేధము	...	౩౧
అభ్యంగవిధి	...	౩౨
అభ్యంగయోగ్యామోగ్యాభ్యంగ	...	౩౩
అభ్యంగగుణము	...	౩౪
వస్త్రధారణము	...	౩౫
ఊర్ధ్వపుండ్రధారణవిధి	...	౩౬
సంధ్యావందనము	...	౩౭
వతుర్విధి	...	౩౮
భోజనేచ్ఛాదిఘోషవిధి	...	౩౯
విశానేచ్ఛా	...	౪౦
నిద్రా	...	౪౧
వ్యవాయ	...	౪౨
భోజనవిధి	...	౪౩
భోజనస్థానము	...	౪౪
భోజనకాలనిషేధవృష్టి	...	౪౫
కుభ్యవృష్టి	...	౪౬
దృష్టిహానికారణోపాయము	...	౪౭
భోజనపాత్రము	...	౪౮
భోజనపాత్రగుణము	...	౪౯
భోజనమునకుముందేవల్లించువిధి	...	౫౦
వతుర్విధాన్విపరత్వభోజనము	...	౫౧
స్థలకర్చి	...	౫౨
అన్నాదిస్థాపనక్రమము	...	౫౩
భోజనసమయనియము	...	౫౪
భోజనవ్రతము	...	౫౫
జలవ్రతము	...	౫౬
భుజించినపిదవ క్షీరపానము	...	౫౭
అనుకూలగుణము	...	౫౮
గోజాతవరత్నక్షిరగుణము	...	౫౯
అనుకూలగుణము	...	౬౦
క్షీరపాననిషేధకాలము	...	౬౧
ద్రవ్యసంయతక్షీరగుణము	...	౬౨
భోజనానంతరక్షీరము	...	౬౩

గృహంధలేపనము	...
చైత్రధారణము	...
భూమిధారణగుణము	...
తృణబలగుణము	...
శయనక్రమము	...
వాచపాశ్చ్యతేయనము	...
ఘోషాద్వికగుణము	...
పాతసంవాహనగుణము	...
గౌలిగుణము	...
పగటినిద్రకుసంఘము	...
వగటినిద్రకు ఆజ్ఞ	...
భోజనానంతరనిద్రాగుణము	...
ఆజీర్ణహరణోపాయము	...
భోజనానంతరవర్జకార్యములు	...
దివాస్వాపమైథునసంఘము	...
ఉష్ణీచధారణగుణము	...
పాదరక్షధారణగుణము	...
ఛత్రధారణగుణము	...
దండధారణగుణము	...
గజారోహణ	...
అభ్యారోహణ	...

శ్రీతీయాధ్యాయము.

గృహస్థశ్శములు	...
యోగచతుష్టయసుకరపురుషార్థహేతుధర్మ	...
నిరూపణము	...
అక్షోధితప్రాప్తాగ్నీరూపము	...
కర్మచందాలలక్షణము	...
అతిథినిరూపణము	...
కర్మకృత్లక్షణము	...
గృహస్థమహత్వకారకములు	...
నవసుధలు	...
సమైక్యద్యయములు	...
నవకర్మములు	...
నవవికర్మములు	...
నవగోస్థ్యములు	...
నవప్రకాశములు	...

నవశ్శలంబులు	...
నవనిష్ఠలంబులు	...
అదేయములు	...
కృషియందువర్జనీయబలీవర్జనరూపణము	...
బలీవర్జనస్థానానంతరకర్తవ్యవిధి	...
కర్షకపాపనిరూపణము	...
పాపనివృత్త్యుపాయము	...
తైలతీరాదిశుద్ధి	...
సుగంధివాదిశుద్ధి	...
వ్యభిచారశ్రీశుద్ధి—నదీశుద్ధి	...
వాపీకూకాదిశుద్ధి	...
గజదంతాదిశుద్ధి	...
పాపాభివృద్ధియపాత్రశుద్ధి	...
వేణాది	...
సమాలశియ్యాది	...
మూర్ధారకుక్షికాదిస్పర్శమునందు	...
భూమిస్పృష్టోపకమునందు	...
తాంబూలాది	...
ముఖాదిగతపాదాశుద్ధి	...
చతుర్థాధ్యాయము.	...
సామాన్యసీతి	...

పంచమాధ్యాయము.

(రాత్రిచర్య)

సంభాగకాలవర్జనీయకృత్యములు	...
వెన్నెలగుణము	...
మంచు	...
దీకటి	...
రాత్రిభోజనవిధి	...
స్వాపవిధి	...
శయ్యాంతలక్షణము	...
వ్యవాయవిధిగుణము	...
సంభోగాయోగ్యపురుషులు	...
సంభోగాయోగ్యపురుషులు	...
శ్రీలక్షణము	...
పద్మినీశ్రీ	...
చిత్రణీ	...

శంఖినీ	--	కామ్యజ్ఞ, పాండవదేశస్త్రీ
హస్తినీ	--	పర్యత, గాంధార, కాశ్మీరస్థేష్ఠదేశస్త్రీ
చిత్రణ్యదులకు సుఖతిథులు	--	సుఖసాధ్యస్త్రీ
చంద్రకళానిరూపణము	--	స్త్రీగతునవిధి
పద్మినీసుఖతిథులు	--	సమ్యాగానేర్పఁజేయు
చిత్రణీ	--	23 రజస్వలాగర్భిణీగమన పాత్ర్యస్మృత్యము
శంఖినీ	--	సమ్యాగనియమము
హస్తినీ	--	24 పరదారగమననిషేధము
స్త్రీబాల్యాదివయఃప్రమాణము	--	సమ్యాగనిషేధకాలము
బాలాదిశృంగిర్యపాయములు	--	స్త్రీవిహారవిధి
ప్రకృతిలక్షణము	--	25 సమ్యాగాయోగ్యస్థానము
కన్య ప్రకృతి	--	విహితప్రదేశము
పితృ ప్రకృతి	--	ముతుపరశ్య సమ్యాగనియమము
వాత ప్రకృతి	--	మైథునానంతరక్రియ
దేవసత్వాస్త్రీలక్షణము	--	సద్యఃపాత్రాకరంబులు
గంధర్వసత్వా	--	సద్యఃపాత్రావారంబులు
యక్షసత్వా	--	అయోగ్యమైథునగుణము
మనుష్యసత్వా	--	26 ముతుపరశ్యకామస్థానము
ఋషాచసత్వా	--	ముతుపరశ్య స్త్రీవిచారము
నాగసత్వా	--	నిద్రకుముందు భక్షింపదగినద్రవ్యము
కపిసత్వా	--	నిద్రాగుణము
ఖరసత్వా	--	రాత్రిజాగరణము
కాకసత్వా	--	పాత్రాకరమున జలపానగుణము
మధ్యదేశస్త్రీలక్షణము	--	నాసికాద్వారా జలపానగుణము
మాలవదేశస్త్రీ	--	ప్రప్తాధ్యాయము.
ఆభీరదేశస్త్రీ	--	22 (ముతుచర్య)
లాటదేశస్త్రీ	--	కాలము
ఆంధ్రకర్ణాటదేశస్త్రీ	--	సంవత్సర నిమేషములు
కోసలదేశస్త్రీ	--	ముతునామవిభాగము
పాటలిప్రత, సహ్యాద్వారదేశస్త్రీ	--	అయనవిభాగము
వంగ, గౌడదేశస్త్రీ	--	హేమంతరవస్థనము
ఉత్తరదేశస్త్రీ	--	హేమంత రవస్థనము
కామరూపదేశస్త్రీ	--	23 హేమంతముతుచర్య
పంచదేశస్త్రీ	--	హేమంతరవస్థనందు వధ్యము
ఘోష్టరదేశస్త్రీ	--	హేమంతముసంగవధ్యము
సింధు, అవంతిదేశస్త్రీ	--	24 శిశుముతుచర్య
కపిపద, సావర, మలయదేశస్త్రీ	--			

కిసంతయుతు పర్య	...	౧౦౯
వాగ్దేవత్యపునందు పథ్యము	...	౧౦౫
గ్రీష్మ యుతు పర్య	...	౧౦౬
గ్రీష్మ యుతు పునందు పథ్యము	...	౧౧౦
జ్వలంత పర్య	...	౧౧౧
జ్వలంత పునందు పథ్యము	...	౧౧౨
వర్షాకాలమునందు పథ్యము	...	౧౧౩
వర్షాకాలపునందు పథ్యము	...	౧౧౪
శరదృతు పర్య	...	౧౧౫
శరదృతు పునందు పథ్యము	...	౧౧౬
హంసాదకలక్షణము
శరదృతు పునందు పథ్యము	...	౧౧౭
సప్తమాధ్యాయము.		
సంసార-రప్తరణము.		
నిశ్చయము	...	౧౨౦
గృహధాన వర్ణనము	...	౧౨౧
పుంసవనము
సేతుంతము	...	౧౨౩
జాతకగ్రహము
గృహధానము	...	౧౨౪
నిశ్చయము	...	౧౨౫
దోలాధానము
అగ్రహాధానము	...	౧౨౬
కేళిధానము	...	౧౨౭
కర్ణవేదనము
చౌలము	...	౧౨౮
మౌర్యము	...	౧౨౯
అక్షరాధానము	...	౧౩౦
విద్యారంభము	...	౧౩౧
ఉపనయనము
ఉద్వాహవిధి	...	౧౩౬
కన్యాలక్షణము
వారలక్షణము
పురుషసామర్థ్యము	...	౧౩౭
వివాహము	...	౧౩౮
వికవింశతి మహాదోషములు	...	౧౩౯
సూతనవధూగృహప్రవేశము	...	౧౪౦

పర్యవేషమునకునక్షత్రకారములు	౧౦౦
సూతన వస్త్రధారణము	...
కలమక ధారణము	...
అష్టమాధ్యాయము.	
శాకికకార్యముసూర ప్రకరణము.	
దాక్షిణ్యపతటాకాది నిర్మాణము	౧౪౧
వృక్షలతాదిరోపణము	...
వృక్షరోపణము	౧౪౨
పశుపులిగోషుట, అమ్మట	...
సర్పవస్తు విక్రయము	...
సర్పవస్తు క్రియము	...
గృహక్షేత్రాది భూమిక్రయ విక్రయము	...
వాణిజ్యము	౧౪౩
క్రవ్యప్రయోగము	...
బుణ్ణిగృహ నిశ్చయము	...
ధాన్యవిక్రయము	౧౪౪
హలప్రవాహము	...
వీజోద్ధి	...
సస్యారోపణము	౧౪౫
ధాన్యశ్చేదనము	...
కణిమృదనము	...
ధాన్యక్షేపణము	౧౪౬
బోషధకరణము, తత్సేవనము	...
ప్రాయ్యుచేయుట మొదలగునవి	...
గృహంగణమున చేయదగిన వృక్షములు	౧౪౭
వేయదగిన వృక్షములు	...
ప్రయోగము	...
పంచాంగములు	౧౪౮
చంద్రబలము	...
తారాబలము	...
పంచకము	౧౪౯
ప్రయాణమునకు, తిథులు, తారాబలము, న	...
క్షత్రములు, తారాబలము	౧౫౦
ప్రయాణమునకు లగ్నములు	౧౫౧
తారాబలము	...
యోగిని	౧౫౨

లగ్న త్యాజ్యములు
గౌరవేన్ద్ర మహూర్తములు
అమృతయోగము
మరణయోగము
రాహుకాల నిర్ణయము
త్రయోగమునందు కుశలకునములు
అశుభశకునములు

2--
౧౭౩
--
--
౧౭౪
--
--

అసపిండ
బాహుత్య
గురుశిష్యులకు
అతిక్రాంతాశాచనరూపణము
ప్రతియోగినుల స్వరూపము
అనేకాకౌచ శస్త్రి పాతాకౌచ నిర్ణయము

2--
2--
2--
2--
2--
2--

అవశకునశాంతి
గృహనిర్మాణము
గృహప్రవేశము
లగ్న తుదిక్రమము
నవమార్ధాయము
అక్రమభక్త సంగ్రహ ప్రకరణము
స్త్రీతత్వక్రమము
జుడ్యపానగర్హణము

౧౭౫
--
౧౭౬
౧౭౭
--
--
--
౧౭౮
౧౭౯

దేశాంతరలక్షణము
ఆత్మబంధువులవివరణము
పితృబంధువులు
మాతృబంధువులు
అశాచానంతక కృత్యము
శ్రాద్ధకర్త నిరూపణము

2--
2--
2--
2--
2--
2--

దశమార్ధాయము
అశౌచప్రకరణము

2--
2--

అయుర్వేదచికిత్సా సంగ్రహము

అశౌచస్వరూపము
అశౌచవర్జనీయ కృత్యములు
అశౌచశ్శేదములు
సపిండాదులజాతాశౌచ నిర్ణయము
సపిండాదిస్వరూపము
చాతుర్వర్ణ్యా శాచనిర్ణయము
పితృగృహమున పుత్రిక ప్రసవించినపుడు

౧౮౦
--
--
౧౮౧
౧౮౨
--
--
౧౮౩

సదైవ్యకృత్యంస
కువైద్యగర్హణము
కువైద్యబహిష్కరణము
నాడీపరీక్షాక్రమము
నాడీపరీక్షా సమర్థుడు
వైద్యదూత కుభాకుభాశకునము
దూతలక్షణము
నాడీస్థాన నిర్ణయము
వారాది నాడీపరీక్ష

2--
2--
2--
2--
2--
2--
2--
2--
2--

మూరత్రుతజాతాశౌచము
శిశుమరణమునందు
ద్రావిడులలో
స్థూలాది మరణమునందు
అనుసంత ధ్యాత్రాది మరణమునందు
శిశుమరణమునందు
వత్తపుత్రమరణమునందు
ఆత్మబంధ్యాదిమరణమునందు
సాపత్నీయమాతృవర్గ
వత్తప్రతిగృహీతృవర్గ మాతులాది
సపత్నీపుత్రాది

2--
౧౮౪
--
౧౮౫
--
--
--
2--
2--
2--
2--

వారపితృశ్శేష శరీరస్పృశ్య వర్ణములు
వారపితృశ్శేషరూప స్వరూపవర్ణములు
విశ్వాపరీక్ష
మూత్రపరీక్ష
రోగాకుళితధివార సత్త్రములు
కుభాకుభా సత్త్రములు
వారాదివర్ణ లక్షణములు చికిత్సలు
పితృవర్ణ చికిత్స
శ్శేష
చాతపితృ
శ్శేషవార

2--
2--
2--
2--
2--
2--
2--
2--
2--
2--

[illegible]

అస్సోకుతారము	౨౩౭	మహాచంద్రకళారసము	౨౪౧
నూరికొలుగుటకలు	౨౩౮	అష్టపీఠలక్షణము	౨౪౨
నూరకాది చూర్ణము	--	చికిత్సలు	౨౪౩
బాహుళాలగుడము	--	గుర్జావటకములు	౨౪౪
కాడిక లేహము	౨౩౯	ఖండకూక్ష్మింధ్రలేహము	--
అజీర్ణరోగలక్షణము	--	మహాప్రాణేశ్వరకళసము	--
చికిత్సలు	--	శిలీపీఠలక్షణము	--
అజీర్ణకంటక కళసము	౨౪౦	చికిత్సలు	౨౪౫
క్రమ్యాదరసము	--	శతారికసము	--
మహాశిరః లేహము	--	అస్సగ్గరలక్షణము	--
కషూచీలక్షణము	౨౪౧	చికిత్సలు	--
చికిత్సలు	--	ధాత్రిఘృతము	--
అగ్నిముఖరసము	--	వైదరనాశనరసము	౨౪౬
విషూచికారసయోగము	౨౪౨	బాలసూర్యోదయము	--
క్రిమిరోగలక్షణము	--	ఫలఘృతము	--
చికిత్సలు	--	క్షయరోగలక్షణము	--
కీటమగ్ధనరసము	--	చికిత్సలు	౨౪౭
పాండురోగలక్షణము	--	తాళిక చూర్ణము	--
చికిత్సలు	--	ధాత్రిలేహము	--
తాళిక చూర్ణము	౨౪౩	అగ్నికుమారకళసము	౨౪౮
లవంగాదిచూర్ణము	--	పూర్ణ చంద్రోదయము	--
ఏకాక్షరవృద్ధి లక్షణము	--	రాజమృగాంకరసము	--
నిర్ధమందూరము	౨౪౪	గుల్మరోగలక్షణము	౨౪౯
లఘుఖండార్ద్రక లేహము	--	చికిత్సలు	--
పూర్ణచంద్రకళసము	--	నాకంగరసాయనము	౨౫౦
రససేందూరధూపణము	౨౫౧	నారాచకళసము	--
శోథలక్షణము	--	వజ్రయోగము	--
చికిత్సలు	౨౫౨	శంఖద్రావకము	౨౫౩
శోషారికసము	--	ఉషరరోగలక్షణము	--
కసేధూపతి	--	చికిత్సలు	--
కామిలారోగలక్షణము	--	వంగేశ్వరకళసము	౨౫౪
చికిత్సలు	--	త్రైలోక్యాదంబకళసము	--
లవంగాదిచూర్ణము	--	బ్రహ్మవటికములు	--
కషాయము	౨౫౫	విదధిరోగలక్షణము	--
శైలిచాన్ద్రకళసము	--	చికిత్సలు	--
కర్కష త్రోగ లక్షణము	--	ఫలరికగుర్జావయోగము	౨౫౬
చికిత్సలు	--	మాత్రకృష్ణలక్షణము	౨౫౭

పంశిలి మేహములకు	302	దాగ్రియ దియ్యము	302
పున్నా రాదియ్యము	303	అంజనాయువులకు	303
సప్తమి శ్రేయములకును దాగ్రియ దియ్యము	--	శ్రీరామాయువులకు	--
శిశువులకు బియ్యమునకు	--	శివలొభము కారుటకు	--
శిశువులకు గిరిగడిచి దోవమునకు	--	కర్మకాలకు	--
అశ్వముల నిశ్చయకు చికిత్స	--	నైతరంగమునకు, చెవుడుకు	--
మొట్టుకుట్టుకు	--	చెవుడుకు	--
దగ్గులకు	304	మేహ కారకమునకు తైలము	304
వాంతులకు భేదములకును	--	చలన ఆముదము	--
తేలు విషమునకు	--	తలనొప్పికి తైలము	305
గర్భము నిలుచుటకు	--	వాసన తైలము	--
గర్భస్థావములకు	--	రోమనాశమునకు	--
అడుశిశువుల నిండుటకు	--	దూరదృష్టికి	--
మొగ శిశువుల నిండుటకు	--	నేత్రాంజనము	--
గర్భిణి కులకు	--	కంఠ నాదము కలుగుటకు	306
శిశువుల అతిసారములకు జ్వరములకును	--	నత్తికి, కంఠ నాదమునకును	--
జిహ్వవిరేచనము	307	పండ్ల హిప్పికి	--
పాదవిరేచనము	--	చిగురు వాచినందుకు	--
నేత్రాశములను భేదికి శ్చేది విధము	--	మేహ వాయువులకు శ్చేద్యము	308
రాజయోగ్య విరేచనమునకు	--	శ్చేద్య వాయువులకు	--
శ్చేద్య భేదికి	--	భుజించిన తరువాత వాంతి	--
ఉసిరిక శాంతల భేది క్రమము	309	యగుటకును నైతరులకు	309-310
తీవ్రమగ భేది యగ్గుటకు	--	పడుటకును చికిత్స	--
అన్నము సహించక వాంఠియగుటకు	--	వాంతులకు	--
మూలవ్యాధికి	--	త్రవ్య కృద్ధి క్రమము	310-311
చలువ తైలము	--	నవరత్నాదులకు ధ్యలు. తద్భస్మములు	311, 312

ము గి నె ను .

ఓంశ్రీర్విజయతే.

మానవధర్మచంద్రిక.

ప్రథమాధ్యాయము.

—* శ్రీకృష్ణ ప్రార్థన. *

శ్లో || ప్రాదా ద్యః పరమాం శ్రియం ప్రమదిత స్సఖ్యః కుచేలస్యయ.
స్సంతుష్ట స్తపసా ధృవస్య చ తథా రాజ్యం చ త్యస్యే ప్సితం ।
యో రక్ష ద్భృశ మంబరాణి వితర న్సంప్రార్థితః కృష్ణయా
సోవ్యా స్మిః కృపయా దద త్వస్వభిమతం కృష్ణః కృపాంభోనిధిః ॥

తా || ఎవ్వడు బాల్యసఖుండగు కుచేలునికి బ్రీతితో సకలైశ్వ
ర్యంబులొసంగెనో, ఏవాడుధృవుని తపంబునకుమెచ్చి యఖండరాజ్యంబు
ను, మండలాధిపత్యంబు నొసంగెనో, ఎవ్వడు ద్రోహది మొర నాలకించి
యక్షయంబుగ వలువల నొసంగి రక్షించెనో, అట్టి కృపాసముద్రుండగు
శ్రీకృష్ణుండు దయచే నభీష్టార్థంబుల నొసంగి మమ్ము బోడుగాత.

—* లక్ష్మీ ప్రార్థన. *

శ్లో || దంతైః కోరకితా స్త్రితై ర్వికసితా భూవిభ్రమైః పత్రితా
దోర్భ్యం పల్లవితా నఖైః కుసుమితా లీలాభి రుద్వలితా ।
ఉత్తుంగ స్తనమండలేన ఫలితా భక్తాభిలాషే హితా
శాచి తరల్పలతా సురాసురసుతా పాయా త్సుధాభే స్సుతా ॥

తా || దంతములనెడి మొగ్గలుగలదియు, చిఱునవ్వులనెడి ఏకా
సముగలదియు, కనుబొమలనెడి యాకులుగలదియు, కరములనెడి చిఱుకు
టాకులుగలదియు, గోళ్ల నెడి పుష్పములుగలదియు, విలాసములచే వృద్ధి

హిందినదియు, స్రవమండలమాలగెడి ఫలిములుగలదియు, భక్తులకోర్కెలనెట్టిచ్చునదియు, సురాసురులచే స్తోత్రముచేయబడినదియు, క్షీరసముద్రునాకూడురునగు లక్ష్మీదేవియనెడికల్పలత మమ్ముఁబ్రోచుగాత.

శ్లో॥ భజేహం చాలగోపాలం సేనాన్యం విఘ్నశాంతయే ।

గౌతమాన్వయవార్ధిందు ర్వేంకటాచార్యకోవిదః ॥

తా ॥ గౌతమవంశంబునబుట్టిన, వేంకటాచార్య నామధేయుడనగు నేను శ్రీరాజగోపాలదేవుని భజించి నాచే జేయంబడుత్రంధము నిర్విఘ్నంబుగ బరిసమాప్తినొందుటకు, విఘ్నకృష్ణులను ధ్యానించెదను.

శ్లో॥ మనుపరాశర గౌతమకశ్యపముఖ యోగిమతానివిలోక్యతై ।

పురుషధర్మకదంబకసంగ్రహస్సకలలోకహితాయమయోచ్యతే॥

తా ॥ మనువు, పరాశరుడు, గౌతముడు, కశ్యపుడు మొదలగు మహర్షులచే జెప్పబడిన పురుషవిధానుక ధర్మములలో ముఖ్యములగు వానిని నకలలోకహితార్థము సంగ్రహముగ జెప్పచున్నాను

ధ ర్మ ని రూ ప ణ ము.

తత్త్వాదాధర్మోనిరూప్యతే—

శ్లో॥ సత్యసః ॥ సత్యందమస్తవశ్శౌచం సంతోషోహ్రీఃక్షమాజయః ।
జ్ఞానంశమోదయోధ్యాశః శేషధర్మస్సనాతనః ॥

తా ॥ సత్యము, ఇంద్రియనిగ్రహము, తపము, ఆచారము, సంతోషము, సిగ్గు, ఓర్పు, ఋజుత్వము, (వక్రస్వభావముగాక శిష్టాచారమున నుసరించుట) బ్రహ్మవిషయకజ్ఞానము, మనశ్శాంతి, దయ, ధ్యానము, ఇవి కలిగియుండుటయే సనాతనధర్మము.

ఆచార ప్ర శం స.

పరాశరః ॥ చతుర్థామపివర్ణానామాచారోధర్మపాలకః । ఆచారభ్రష్టజేహోనాంభవేద్ధర్మఃపరాబ్దుభిః ॥ వసిష్ఠః ॥ ఆచారహీనంనపునంతి వేదాయద్యవ్యధీతాస్సహవద్భీరంతైః । ఛందాంశ్యేనం మృత్యుకారేత్యజంతిసిదంశకుంతాన్ ॥ జాతపతాః ॥ భారతే ॥ అనుశాసనికే । ఆచారా

జ్ఞానవేదాంతరాచారాల్లభతే శ్రీయం । ఆచారాల్లభతే శీలికాంపురుషః
ప్రపిత్యచేహవ ॥ పారిజాతే ॥ సదాచారేణ దేవత్వమృషితత్వం చ తద్భేదః ।
ప్రాప్నువంతి కుయోనిత్వం మనుష్యాస్తద్విపర్యయాః ॥ బృహస్పతిః ॥ శా
ర్యవీర్యార్థరహితస్తపోజ్ఞానవివర్జితః । ఆచారహీనః పుత్రస్తుమాతృచ్ఛార
సమస్తృతః ॥

తా ॥ నాలుగువర్ణములవారికిని ధర్మమును కాపాడువట్టిది ఆచారము, అట్టిచారములేనివారలకు ధర్మముమరలిపోవును. వడంగములతోడవేదమును అధ్యయనముచేసినను, ఆచారములేనియెడ పరిశుద్ధులుకానేరరు. “తొక్కలువచ్చినవెనుక పక్షులు గూళ్ళను విడుచునట్లు, ఆచారహీనుడగుపురుషుడు మరణించినపుడు వేదములువానిని విడిచిపోవుచున్నవి, ఆచారమువలననాయువును, సంపదను, కీర్తిని, ఊభయలోకములయందును పొందుచున్నాడు, సదాచారమువలన జన్మాంతరమున దేవత్వమును ఋషితత్వమును, దురాచారమువలన హీనజన్మములను పొందును. పరాక్రమము, బలము, పురుషార్థచతుష్టయము, తపస్సు, జ్ఞానము, ఇవిలేనివాడును, ఆచారహీనుడునగు పురుషుడు వానితల్లికి పుత్రుండనబడక మూత్రసమానుండనబడును.

సదాచారలక్షణము.

సంసారమంజర్యాం ॥ యస్మిన్ దేశేయ ఆచారః పారంపర్యక్రమాగతః । శ్రుతిస్త్పృత్యవిరోధేన సదాచారస్స ఉచ్యతే ॥ మనుః ॥ ధర్మవ్యతిక్రమోద్భవోమహతాం సాహశంతథా । తదస్మిత్ప్రయోజానస్సంసీదత్యశరోబలః ॥ తేజోమయానిపూర్వైషాంశరీరాణాం ద్రియణిచంద్రైస్తేనోవలిప్యంతే వద్వపత్రమివాంభసా ॥ బోధాయనః ॥ అనుష్ఠితం తుయోద్దేవైర్బుధిర్యదగుష్ఠితం । నానుష్ఠేయం మనుష్యేస్తదుక్తం శర్మసమాచరేత్ ॥

తా ॥ ఏదేశమునం దేయచారము శ్రుతిస్త్పృతులననుసరించినిష్ఠానువరణంబుగవచ్చుచున్నదో అదియే సదాచారమనబడు. స్పృశ్యక్త

ముల్గు ధర్మములకు విరుద్ధముగ మహర్షులచరించినట్లు గనబడిన యెడల వాస్తవబాచి జ్ఞానతేజోమహిమలచే కొరవడినయబలుండగు మనుష్యుండ ట్టి యాచారముల నాచరించిన క్లेशమునొందిచెడిపోవును. పూర్వులశరీరం బులు ఇంద్రియములును, తేజస్వరూపంబులగుటంజేసి “ఉదకములు, తా మరాకునువలె” దోషములువారినంటవు, కావునజీవతలు ఋషులును అ నస్థించిన ధర్మములను మనుష్యులచరింపక వారుచెప్పిన ధర్మములనాఁ రింపవలయును.

ధర్మశాస్త్రప్రశంస.

శ్లో॥ పరాశరః॥ కల్పేకల్పేక్షయోశ్చత్యో బ్రహ్మవిష్ణు మహేశ్వరాః ।
శ్రుతిస్త్రుతిసమాచారనిర్ణేతారశ్చసర్వదా ॥ సంగ్రహే ॥ ఏతైర్వాని ప్ర
ణితాని ధర్మశాస్త్రాణివైపురా । తాన్యేతానిప్రమాణానిసహంత వ్యాని
హేతుభిః ॥ యస్తానిహేతుభిర్నాన్యతోసౌధేతమసిష్టజ్జతి ॥

తా ॥ బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులవలెనే శ్రుతిస్త్రుతి సమాచారనిర్ణే తలగు మన్వానిమహర్షులును, ఉత్పత్తిక్షయములనొంది ధర్మసంస్థాపనా ర్థముశ్రుతులనుసరించి ధర్మశాస్త్రములను చేయుచున్నారు. కావునసట్టి వారేర్పఱచిన శాస్త్రములను హేతువాదములచేతను కుయుక్తులచేతను కొట్టివేయగూడదు. అట్లొనర్చినవాడు అంధతమస్సునునరకమునబడును.

ధర్మానుష్ఠానఫలము.

శ్లో॥ మనుః॥ ధర్మంశనైస్సంశినుయాద్వత్ప్రీతికమివవతికా । పరలోక
సహాయార్థం సర్వభూతాన్యపీడయత్ ॥ నాముత్రహిసహాయార్థం పితా
మాతానతిష్ఠతః । నపుత్రదారానజ్ఞాతిగర్భమన్యైష్ఠతికేవలః ॥ ఏకఃప్రసూ
యతేజంతురేకవీవప్రమీయతే । ఏకోనుభుంక్తైసుకృతమేతదేవద దుష్కర్మ
తం ॥ మృతంశరీరమృత్యుజ్యకాష్టలోష్టసమంతీతా । విముఖాబాధవా
యాంతి ధర్మస్తమనుగచ్ఛతి ॥ తస్మాద్ధర్మంసహాయార్థంనిత్యంసంచినయా
చ్ఛనైః ॥ ధర్మేణహిసహాయేన తమస్తీరతి దుష్కర్మతం ॥ ఆవస్తంబః ॥
సర్వవద్దానాం స్వధర్మానుష్ఠానే పరమపరిమితంసుఖం తతఃపరివృత్తైకర్త

సతేషేణ జాతం రూపం వర్ణం బలం మేధాం ప్రజ్ఞాం ద్రవ్యాణి ధర్మా
సత్త్వానామితీత్రతీతద్యతే । తచ్చక్రవదుభయోర్లోకయోస్సుఖపవర్తతే ।

తా ॥ మనుష్యుండెట్టి జంతువులకును చాధనుగలుగంజేయక పర
లోకసహాయమునిమిత్తము “చెదలువురుగు పుట్టునువలె” మెల్ల మెల్లగ
ధర్మమును సంగ్రహింపవలయు. తలదండ్రులు, పుత్రులు, భార్య, జ్ఞా
తులు మొదలగువారెవ్వరును పరలోకసహాయార్థము కూడ రాజాలరు.
ధర్మముకొనియే కూడవచ్చును. మనుష్యుడు పుట్టునపుడు తానొక్కడే
పుట్టుచున్నాడు. మరణించునపుడు తానొక్కడే మృతిబొందు చున్నాడు.
తానుజేసినపుణ్యపాపములదానొక్కడే యనుభవించుచున్నాడు. మృతశ
రీరమును కొయ్యనువలెను, వట్టిపెళ్ళనువలెను, నేలపైబారవైచి దేహ
బంధువులు వెనుకకుదిరిగిపోవుచున్నాగు. కావున మనుజుడు పాపసమూ
హమును దొలగించుకొని పరలోకసుఖాను భవముజేందుటకై, అతీవ్రయ
శ్చముచే ధర్మమునార్జింపవలయు. సకలవర్ణములవారికిని స్వధర్మాను
ష్ఠానము సలిపినమాత్రముననే పరలోకమునం దపరిమిత సౌఖ్యముగలుగు
ను. అట్టిసుఖానుభవముజేదినవిదప తిరిగిధూలోకమునజన్మించి శేషించిన
కర్మఫలముచేత ఉత్తమజాతిని సౌందర్యాదులను, శరీరశ్రద్ధ మును, బలము
ను, ధారణాశక్తిని, బుద్ధిని, ధనాదివస్తువులను, ధర్మానుష్ఠానమును పొం
దుచున్నారు కావుననుభయలోకములయందును సుఖమేమనుజుని జేంది చ
క్రమువలెతిరుగుచుండును.

సృష్టి క్రమము.

శ్లో॥ హరితః॥ నారాయణః పురాదేవో జలం సృష్ట్యా జలోపరీ । సుష్పా
వభోగి పర్యంకేతయదేతుశ్చియాసహ । తస్య సుప్తస్య నాభౌతు మహన్న
ద్వమభూతి-ల । పద్మమధ్యేభవద్భ్రష్టో వేదవేదాః గభాషణః । సహ
క్తస్తేన దేవేన జగత్సృష్టాపునఃపునః । సోపి సృష్ట్యా జగత్సర్వం సదేవాను
రమానుషం । యజ్ఞసిద్ధ్యర్థమనఘోక్త బ్రాహ్మణాన్సుఖతోఽసృజత్ । అ
సృజత్త్రియాన్ బాహ్మీన్రైవశ్యానమూరుదేశతః । శూద్రాంశ్చ

మాదయాస్పృష్ట్యా తేషాంచైవాను ఘోర్వశః | యథాప్రీవాచభగవాన్
బ్రహ్మయానిపితామహః ||

తా || శ్రీమన్నాథాయణుడు తొలుత జలములు సృజించి ఆజల
ముమై శేషశయనమునందు లక్ష్మితోగూడి నిద్రించుచుండు నపుడు నాభి
యందు సుహాపద్మ మొకటియున్నంతటై భగవత్సంకల్పంబునంజేసి యాప
ద్మమధ్యంబున జతురాననుండుద్భవిల్లి వేదవేదాంగముల బ్రవర్తింపజేసె
భగవదాజ్ఞచే దేవాసురమనుష్యులతో గూడిన ప్రపంచమునూ సృజించుచు
యజ్ఞసిద్ధి కొఱకు, పాపరహితులగు బ్రాహ్మణులను ముఖమునుండి సృజిం
చెను. బాహువులనుండి తుత్రియులను, తొడలనుండి వైశ్యులను, పాదము
లనుండి శూద్రులను సృజించి వారలకు గ్రమముగ ధర్మముల నుపదేశించె.

వణివివరణము.

శ్లో || దేవలః || బ్రాహ్మణ్యం బ్రాహ్మణాజ్ఞాత స్సంస్కృతో బ్రాహ్మ
ణోభవేత్ | ఏవంక్షత్రియవిత్పుచ్చాజ్ఞేయాస్సేవ్యభ్యస్సవ్యయోనిజాః ||

తా || బ్రాహ్మణశ్రీయందు బ్రాహ్మణునివలన జనించి ఉపనయ
నాదులచే సంస్కరింపబడినవాడు బ్రాహ్మణుండగును. ఇటులక్షత్రియవై
శ్యశూద్రులలోనజాతి శ్రీ పురుషులకు జనించి తత్తద్వర్ణోచిత కర్మసం
స్కృతులైనవారు తత్త్రియ వైశ్యశూద్రులగుదురు.

బ్రాహ్మణలక్షణము.

శ్లో || శాతాతపః || తపోదమోదయాదానం సత్యంధమకం శ్రుతం
ఘృణా | విద్యావిజ్ఞానమాస్తీక్య మేతద్బ్రాహ్మణ లక్షణం ||

తా || కృచ్ఛ్రచాంచాయితాది వ్రతానుష్ఠానము, ఇంద్రియనిగ్ర
హము, భూతదయ, త్యాగము, నిజముచెప్పట, స్నానసంధ్యాధ్యనుష్ఠా
నము, వేదశాస్త్రాధ్యయనము, కరుణ, బ్రహ్మవిద్య, శాస్త్రబ్రహ్మజ్ఞానము,
ఆస్తీక్యబుద్ధి - ఇవిబ్రాహ్మణలక్షణములు.

బ్రాహ్మణధర్మములు, వృత్తులు.

శ్లో || పరాశరః || సంధ్యాస్నానం జపో హిమోదేవతానాంబ

పూజనం । ఆతిథ్యంవైశ్వదేవంజు పటర్తాణిదినేదినే॥ మనుః॥ అధ్యాపనంబాధ్యయనం యజనం యాజనంతథా । దానంప్రతిగ్రహశ్చేతిష్కర్తాత్మాజన్తనః ॥ వజ్రాంతకర్తామస్యత్రీణ్యత్తాణిజీవికా । యాజనాధ్యాపనేచైవ విశుద్ధాచ్చప్రతిగ్రహః । పటర్తామసేహితోవిహిక్యపికర్తచకారయేత్ । గౌతమః ॥ తదలాభేక్షత్రియవృత్తిస్తదలాభేనైశ్యవృత్తిః॥

తా ॥ కాలత్రయమునందు సంధ్యావందనము, స్నానము, గాయత్రీజపము, శ్లోపాసనాగ్ని హోత్రాదికమణములు, దేవతారాధనము, అతిథిపూజ, వైశ్వదేవము, అనునీయాలు కమణములును నిత్యముగ్నహస్తదు జరుపవలయు. మఱియు, శిష్యులకు వేదము శిష్యుట, తాను అధ్యయనముచేయుట, యజ్ఞముచేయుట, ఇతరులచేజేయించుట, దానము, ఒకరివలనగవాదుల బుగ్గహించుట, ఈయాలుకర్తంబులు బ్రాహ్మణగృహస్థునకర్తంబులు. వీనిలో, యాజనము, అధ్యాపనము, పరిశుద్ధుని వలన దానముగొనుట, అనునీమూడుకమణములును, జీవనోపాయంబులు - ఒకవేళ ఈయాజనాదులవలన జీవనముజరుగనియెడల పటర్తములనులువుచు, కృషికర్తమును జరిగింపవచ్చును. అదియు సంభవింపనియెడ రాజునాశ్రయించి క్షత్రియవృత్తిచేతను, అదియుసంభవింపనియెడ, వైశ్యవృత్తియగువాణిజ్యాదులచేతను జీవింపవచ్చును.

క్షత్రియధర్మములు.

శ్లో ॥ మనుః ॥ త్రయోధర్తానివతంతే బ్రాహ్మణాష్టత్రియంప్రతి । అధ్యాపనంయాజనంవత్పతీయశ్చప్రతిగ్రహః ॥ వరాశరః ॥ క్షత్రియోహి ప్రజారంజన్ శస్త్రపాణిః ప్రదండవాక్ । నిజైత్యపరనైన్యానిక్షేపింధర్షేణపాలయేత్ ॥ యజ్ఞవల్క్యః॥ బ్రాహ్మణేషుక్షమిన్ద్విగ్ధేషుజింహః క్రోధవోరిషు । స్వాద్రాజాభ్యత్యవగ్ధేషు ప్రజాసుచయథాపితా । అస్మాయేనస్యపారాష్ట్రాత్స్వకోశంయోభివర్ధయేత్ ॥ సోచిరాద్విగతక్రోహా శమేతిసకాంధవః ॥ మనుః ॥ అదతిద్యాదండయైరాజా దండ్యాంశ్చైవ వాప్యదండయై । అయశోమహదాహ్నితి నరకంహాధిగచ్ఛతి ॥ కితాచా

అర్హస్యసృష్టాతాభార్యపుత్రపురోహితః । నాదంద్యోనామరాజ్ఞోస్తియ
శ్చ్యధత్తేతివృత్తి ॥ దుష్టాశాంశాసనాద్రాజీ శిష్టానాంపరిపాలనాత్ ।
పాప్రహ్నిత్యభీష్టితాన్లోకాన్ వణానంస్తాకరోన్యసః ॥

తా ॥ క్షత్రియువకు బ్రాహ్మణులకు శిష్యబడిన పట్కర్తములలో
అధ్యాపనము, యాజనము, ప్రతిగ్రహము, ఈమూడు దప్ప తక్కిన య
జన అధ్యక్షనదానంబు లనుష్ఠేయంబులు, క్షత్రియుడు, ప్రజలను సంహరి
షపెట్టుచు, ఆయుధమునుచేతబూని, శత్రుసైన్యమును జయించి ప్రజలను
ధర్మముచే బరిపాలించవలయు. బ్రాహ్మణులయందు ఓర్పును, మిత్రు
లయందు నిజముగావర్తించుటయు, శత్రువులయందు గోపమునుగలిగి భృ
త్యులనుప్రజలను తండ్రివలె ప్రేమముతో బాలించవలయు, లోకులవలన
నన్యాయముగ మదవ్యమార్జించి బొక్కసము పెంచినయెడల సంపదబోగా
ట్టుకొని బంధుచరగణముతోడ శీఘ్రముగనశించును. దండింపదగనివారల
దండించినను, దండనార్థుల దండించకుండినను, అపకీర్తిపాలనరకమును
శెంకును, తల్లి, తండ్రి, గురువు, మిత్రుడు, భార్య, పుత్రుడు, పురోహితు
డు వీరలలోనెవరైనను, ధర్మముదప్పిరేని రాజుదండింపవచ్చును. తప్పు
నర్చిన పారందరు, రాజుదండనార్థులెయగుదురు, రాజువర్ణాశ్రమ ధర్మ
ములనిలుపుచు, దుష్టశిక్షణమును, శిష్టపరిపాలనమును సేయుచుండిన కో
రినవ్రుణ్యలోకములశెందును.

వైశ్యధర్మములు.

శ్లో ॥ మనుః ॥ పశూనాంరక్షణం దానమిజ్యాధ్యయనమేవచ । వణి
కృభరోపేదతః వైశ్యస్యకృషి మేవచ ॥ వైశ్యస్తుకృతంసంసారః కృత్వా
చారవర్తిగ్రహం । వార్తాయానిత్యయక్తస్సాన్యప్రశూనాంజైవరక్షణే ॥
మణిముక్తాప్రవాళానాం లోహానాంతాంతవస్యచ । గంధానాంశరసా
నాంచ విద్యాదర్శుః పరిబలం ॥ బీజానాముప్తివిచ్చస్యాత్క్షేత్రబీజగుణస్య
చ ॥ మానయోగాంశ్చజానీయాత్తులయోగాంశ్చసర్వదా ॥ సారాసారం
చభాంబానాందేశానాంచగుణాగుణం । లాభాలాభంచపశ్యోనాం పశూ

నాంచవివర్ధనం । ధూతానాంచభృతినవిద్యద్భూషాంప్రవివిధాన్యై
కాం । ద్రవ్యాణాంస్థానయోగంచక్రయంవిక్రయమేవచ । ధర్మజాబాధి
త్యవృద్ధావతిష్ఠేద్యత్తము త్రమమ్ ॥ పరిరీతః ॥ ధానంచేయంయథాశక్త్య
బ్రాహ్మణానాంచభోజనమ్ ॥

తా॥ వైశ్యుడు పశుపాలనము, దానము, యజ్ఞము, వేదాధ్యయ
నము, వర్తకము, వడ్డివ్యాపారము, కృషికర్తృము ఈధర్మములనుసృష్టించ
వలయు. వైశ్యుడు ఉపసయనాదులచే సంస్కృతుడై, వివాహముచేసికొ
ని, అధ్యయనము, యజనము, దానము ఈమూడుకర్మముల సలుపుచు,
నిత్యమువతఃకమును పశుపాలనమును జేయవలయు. మణియు, మణు
లు, ముత్యములు, పగడములు, సువర్ణాదిలోహములు, వస్త్రములుపరిమ
ళద్రవ్యములు, రసములు, వీనియొక్కవెలల తారతమ్యమును బాగుగ నెఱుం
గవలయు. ధూమిగుందు విత్తులుచల్లునట్టి నేర్పును, క్షేత్రగుణమును, బీజ
గుణమును నెఱిగియుండవలయు. కొలతలను తూనికెలను, ద్రవ్యములయొ
క్క మంచిచెడుగులను, దేశములయొక్క గుణగుణములను, అమృదగినవ
స్తువులలాభాలాభములను, పశువులవృద్ధిని, ధూతసంరక్షణమును, మను
ష్యులయొక్క ధూషణములను చేయించువిధమును, వస్తువులనునిచ్చేడితావు
లను, కొనుటను, విక్రయించుటను, బాగుగ నెఱింగి, ధర్మబుద్ధిచేతనే ద్ర
వ్యసృద్ధి యందు యత్నముగలవాడైయుండవలయు. శక్తికొలది నిత్యము
దానమును, బ్రాహ్మణభోజనమును సలుపవలయు.

శూద్రధర్మములు.

శ్లో॥ శూద్రస్య ద్విజశుశ్రామో పరమోధర్మః ఉచ్యతే । అన్య
ధాకరుతేకీంచిత్రచ్చవేత్తస్యనిష్ఫలం ॥ లవణమధుతైలంచ దధితక్రంఘ
తంపయః । నదుష్యేచ్ఛూద్రజాతీనాం కుర్యాత్సర్వేషాంక్రయం । విక్రీణ
న్తద్యమాంసాని హ్యభివ్యక్త్యభివృద్ధిం । అగమ్యాగమనం కర్త్వ శూ
ద్రఃపతతితత్త్వజాత్ । కపిలాక్షీరపానేన బ్రాహ్మణేగమనేనచ । వేదాత్మ
రవిచారేణ శూద్రశ్చండాలతాంవజేత్ ॥ మనుః । అశక్తునంస్తుశుశ్రూ

మాం శూద్రః కేర్తుం ద్విజన్త సాం । పుత్రదారాత్మయం ప్రాప్తౌ జీవేత్తా-
 మక్తికర్తృభిః ॥ యైః కమః భిన్నుచరితై శ్శుశూప్యంతే ద్విజాతయః । తా-
 నికారుకర్తృణా శిల్పానిమిధానిచ । శూద్రస్య ధర్మమాకాంక్షా త్తత్ర
 మారాధయేదిహ ॥ ధనినం వా పుష్కపారాధ్య వైశ్యం శూద్రో జీవేదిహేత్ ।
 • స్వర్గార్థము భయార్థం వా బ్రాహ్మణా నేవధారయేత్ । శుశ్రూషేవతు
 శూద్రస్య ధర్మోత్రైశేయసః పరః ॥ శుచిగుత్సృష్టశుశూప్యర్థ్యుద్ధు వాగ్-
 నహంకృతః । బ్రాహ్మణో పాత్రయోనిత్య ముత్సృష్టాంజాతిమశ్నుతే ॥

• తా ॥ శూద్రునకు బ్రాహ్మణ శుశ్రూషయేపరమ ధర్మము, అటు
 లజేయనియెడల వాడు చేయుకర్తృంబులు నిష్ఫలములు - ఉప్పు, తేనె,
 నూనె, పెలుగు, మజ్జిగ, నేయి, పాలు వీనిలోఁదేనినైనను, అన్నిటినిగా
 ని విక్రయించుకోనవచ్చును. మద్యమాంసవిక్రయము, అభివృద్ధిభక్షణము,
 అగమ్యాగమనము, కపిలగోవుపాలు ద్రాగుట, బ్రాహ్మణస్త్రీగమనము,
 వేదాక్షరవిచారము, ఇవిచేయుటవలన శూద్రుడు పతిత్తుడై చండాలు డగు
 చున్నాడు. ఒకవేళ పెండ్లాము బిడ్డలులేక బ్రాహ్మణపరివర్యచేయుటకన
 మద్దడయ్యెనేని, ద్విజులకు పయోగించునట్టి వానావిధములగు వడ్లపసులు,
 వస్త్రత్రాళనాదికృత్యములు, అనేకవిధములగు చిత్రపుపనులు, వీనిమూల
 ముగ జీవింపవలయు. ఇదిసంభవింపనిచో స్వధర్మమునువదలక త్పత్రియు
 తేనుగాని ధనికుండగు వైశ్యునిగాని యాశ్రయించి పైజెప్పిన శిల్పకర్తా
 యెడలవలన జీవింపవచ్చును. ఇహ పరలోకసుఖంబుల గోరువాకు విశ్రుల
 నాశ్రయించి యహంకారములేక, మృదువాక్యములుగలిగి బ్రాహ్మణశుశ్రూ-
 షయేసేతువుచుండిన దేహవసానంబునం బుణ్యలోకంబులబొంది జన్మాం-
 తరమున గొప్పకులమునబుట్టును.

శ్లో ॥ వ్యాసుః ॥ ఉచ్ఛిష్టమన్నం దాతవ్యం శూద్రాయా గృహమే-
 తి నే । గృహస్థాయతుదాతవ్య మనుచ్ఛిష్టం నిసేదినే ॥
 తా ॥ వివాహముగాని గృహదాసునకు భుక్తశేషాన్నమును ఇయ్య
 వచ్చును. వివాహేతుండగు గృహదాసునకు నుచ్ఛిష్టము నియ్యగూడదు.

శ్లో || యాజ్ఞవల్క్యుః || భార్యారతిశ్చుభిర్భువ్యభిరాశ్రాద్ధక్రి
యారతః । నమస్కారేణమంత్రేణ పంచయజ్ఞాన్నహోపయేత్ || గృహ్య
కారః || శూద్రస్యాపినిషేకపుంసవన సీమంతోన్నయన జాతకర్తృనామక
రణోపనిషాగ్రామణాన్న పాశన చౌశాన్యమంత్రకాణి యథాకాలము
పదిష్టాని । ఉశనాః || సచ్చుద్రస్యాన్నియాదసచ్చుద్రః గణిపాదాప్ర
త్యేశయేచ్ఛాద్ధకర్తృమావాస్యాదౌ ఆమశ్రాద్ధం మంత్రవర్జం కర్తవ్యం ||
స్కాంఠే || శూద్రోవానుపనీతోవాస్త్రీ యోవాపతితోపివా । కేశవంవా
శివంవాపి స్పృష్ట్యానరకమత్తుతే ||

తా || శూద్రుడు పరశ్రీసంగమమువదలి, స్వభార్యారతుండును,
స్వభృత్యులబోపించువాడును, శ్రాద్ధక్రియల జరుపువాడునై, పంచయజ్ఞ
ములను, నిషేక, పుంసవన, సీమంత, జాతకర్తృ, నామకగణ, నిషాగ్రామ
ణ, అన్నపాశన, చౌశములను ఆయాకర్మములకు జెప్పబడిన కాలము
లందు వేదమంత్రవర్జితముగ, “నమః” అనుమంత్రముతో నలుపవల
యు. సచ్చుద్రుడు రెండుకాలములయందును స్నానముసేయవలయు. అ
సచ్చుద్రులు కాలు చేతులుగడుగుకొనవలయు. ఆమావాస్య, శ్రాద్ధదిన
ము, మొదలగు పర్వదినములయందు, బియ్యముమొదలైన య పక్ష్యద్రవ్య
ములతో శ్రాద్ధమునలుపవలయు. శూద్రుడు, అనుపనీతుడు, స్త్రీలు, బాలి,
భ్రష్టులు, వీరు భగవద్విగ్రహములను శివవిగ్రహములను, సాలగ్రాహ
దులను, తాకినయెడల నరకమునబడుదురు.

బ్రాహ్మణత్వైశ్వర్యము.

శ్లో || ఆపస్తంబః || చత్వరోవర్ణాబ్రాహ్మణ త్రివిధౌ వేశ్యశూ
ద్రాస్తేషాం పూర్వోపూర్వోజన్మతశ్చేయీన్ || మనుః || ఉత్తమాంగో
భృషాశ్చైష్ట్యాభృష్టాణైష్చైవధారణాత్ । సర్వస్యైవాస్యసర్గస్య ధ
మతోబ్రాహ్మణః ప్రభుః || తంహిస్వయంభూస్సాన్వ దాస్యాత్తపస్త
ప్త్యాదితోస్పృతౌ । హవ్యకవ్యాదివాహ్యయస్సర్వస్యాస్యవగుప్తయే || య
స్యాస్యేనసద్భాక్షంతి హవ్యానిత్రిదివౌకసః । కవ్యానిచైవపితరః కింభూత

మధికంతతః ॥ ఉత్పత్తిరేవప్రస్య మూర్తిర్థమన్యశాశ్వతీ । సహిధర్మా
 శ్చముత్సన్నోబ్రహ్మభూయాయకల్పతే । తపస్తప్తాస్సృజద్యచ్ఛాబ్రాహ్మ
 ణా వేదగుప్తయే । తృప్త్యర్థం పితృదేవానాం ధర్మసంరక్షణాయచ ॥
 శాతాతపః ॥ జన్తనైవీమహాభాగో బ్రాహ్మణోనామజాయతే । మాతా
 సౌసర్వభూతానాం వర్ణశ్రేష్ఠఃపితాగురుః ॥ నాస్త్యేషాంపూజసీయోన్య
 స్త్రిపులోకేషుకశ్యప । వేదవిద్యావిశేషేణపూజయంతఃపరస్పరం ॥ ఆ
 న్యోన్యగురవోవిప్రా అన్యోన్యాతిథయస్తస్మృతాః । అన్యోన్యముపకుర్వా
 నాస్తారయంతితరంతివ ॥ యోహియాం దేవతామిష్టామారాధయితుమ్
 హతే । సర్వోపాయప్రయత్నేన సంతోషయతునద్విజాణ ॥ దేవతాదీన్య
 భూతేషు క్వచిత్కాచిత్ప్రతిష్ఠితా । బ్రాహ్మణోదేవతాస్సర్వాస్తస్మా
 త్సంపూజయేత్సదా ॥ శ్రుతిః ॥ బ్రాహ్మణోవైసర్వాదేవతాః । యావత్
 దైవదేవతాస్తాస్సర్వావేదవిద్యాబ్రాహ్మణేవసంతి ॥ మనుః ॥ భూతానాం
 ప్రాణినశ్చేష్టాః ప్రాణినాంబుద్ధిజీవినః । బుద్ధిమత్సునరాశ్చేష్టానరే
 షుబ్రాహ్మణాస్తస్మృతాః ॥ బ్రాహ్మణేషుచవిద్వాంసోవిద్వత్సుకృతబుద్ధయః ॥
 కృతబుద్ధిషుకర్తారః కర్తుషుబ్రహ్మజేదినః ॥

ఇతిశ్రీమానవధర్మచంద్రికాయాం

ధర్మాదిష్టరూపకథనంనామ

ప్రథమాధ్యాయః.

తా ॥ జగత్సృష్ట్యారంభమున నేర్పడిన బ్రహ్మ, త్మత్రియ, వైశ్య, శూద్రులనెడ నాలుగుజాతులలోక్రిందనుండి యొకరికంటెనొకరు జన్తముచేతనేశ్రేష్ఠులగుచున్నారు. భగవంతుని యుత్తమాంగమునందుబుట్టుటవలనను, వేదమునుధరించుటవలనను, అన్నిటికిధర్మముగా బ్రాహ్మణుడే ప్రభువు. దేవతలు పితృదేవతలును హవ్యకవ్యములును బ్రాహ్మణముఖముగాభుజించుచున్నారు. అట్లుగుటంచేసి ఇతరవర్ణములవారికంటె విప్రులధికుట. బ్రాహ్మణజన్తమేశాశ్వతధర్మమయొక్క-శరీరము. కావునబ్రాహ్మణుడు ధర్మమునిలుపుటకై పుట్టితుడినిమోక్షమునకు సమర్థుండగుచున్నా

ములగా పాడుటకును, పితృ దేవతల దృష్టి నొరిపించుటకును, ధర్మములరక్షించుటకును, బ్రాహ్మణుల సృష్టిచేను. గనుక జన్మముచేతనే శ్రేష్ఠుడైన కులభూతములకును తల్లియు, తండ్రియు గురువునై సకలవర్ణములకు శ్రేష్ఠుడుగానున్నందున, ముల్లోకములయందును, వీరలకంటె బూజినీయడు మఱియొకడలేడు. వేదవిద్యావిశేషముచేత దమలో నొకరినొకరు పూజించుకొనుచు, నొకరికొకరు గురువులై అతిథులై పరస్పరముసకరించుకొనుచు, తాముతరించి యితరుల దరింపజేయు చున్నారు. కావుననే యిహ పాపములచే బ్రత్యక్ష దేవతలై యున్న యీ బ్రాహ్మణుల జేసిన యెడల వారలు సకలదేవతా స్వరూపులగుటచేసి, వారిపాదైవములును, బ్రాహ్మణసత్కారముచే దనివినొందును. కావున నందరు సకలదేవతాస్వరూపుడగు విప్రునిదైవబుద్ధితో బూజించవలయు. మఱియసకలభూతములలో పాహ్మణులశ్రేష్ఠములు. వానికంటెచేతనములు శ్రేష్ఠములు. వానిలో మనుష్యులు శ్రేష్ఠులు. వారిలో బ్రాహ్మణులును, బ్రాహ్మణులలో విద్వాంసులును, విద్వాంసులలో వేదార్థపరిజ్ఞాతలును, వారిలో కర్తానుష్ఠాతలును, వారిలో బ్రహ్మవేత్తలును శ్రేష్ఠులగుదురు.

ద్వితీయాధ్యాయము.

ది న చ ర్య.

ప్రాతః స్మరణీయము.

శ్లో || బ్రాహ్మేముహూర్తే బుధ్యతస్వస్థోరక్షార్థమాయుషః || తత్ర శ్మర్యాఘశాంత్యర్థం స్మరేచ్ఛమధుసూధనం || స్మరేత్ సకలల్యాణభాజనం యత్ర జాయతే | పురుషస్తమజనిత్యం బ్రజామశరణంహరిం || పుణ్యశ్లోకోనలోరాజా పుణ్యశ్లోకో యుగిష్ఠిరః | పుణ్యశ్లోకావనైదేవీ పుణ్యశ్లోకోజనార్దనః || అశ్వత్థామాబలిర్వాస్యసోహనూనాంశ్చ సభిషణిః | కృపాపరశురామశ్శస్త్రేష్టే చిరజీవినః || సప్తైకాగ్రం స్మరేన్నత్యం మారకం ||

దేయముధావ్యమం । జీవేద్వ్యవశయంసోపి సర్వవ్యాధివివర్జితః॥ అహిల్యా
ప్రసాదీ సీతా తారామందోదరీతథా । పంచకన్యాస్త్రైరేన్నిత్యం ము
ష్కపాతకశాశనం ॥

తా॥ మనుష్యుడు ఆయుష్యమును కాపాడుకొనుటకు చతురా
దీంద్రియములకు బహిర్వాహ్య ప్తిశిక్షలుగనీయక నిర్మలచిత్తుడైఅయినోదయ
కాలమునందులేచి సకల పాపములుహరించుటకు శ్రీమన్నారాయణుని
ధ్యానించుచు “పుణ్యశ్లోకోనలారాజా” అనుమొదలగు శ్లోకములను
పఠించవలయు.

నిద్రమేలొకనిన విమ్మట చూడదగినవస్తువులు.

శ్లో॥ దధ్యాజ్యాదర్శసిద్ధార్థం బిల్వగోరోచనస్రజం । వాజివార
ణగోవిప్రహరిబ్రాశతవర్షణాం ॥ దర్శనంస్పర్శనంకార్యంప్రబుద్ధేనశుభా
వహం । స్వమాననంఘ్రతేపశ్యేద్యదీచ్ఛేచ్ఛిరజీవితం ॥ ఊర్జితతత్తత్తా
యవహ్నింగాంశ్రోత్రియంశుభం । హిత్వా చాంధంచపాపిత్వం నగ్నము
తక్పత్తనాసికం ॥

తా॥ నరుడుదయకాలమునందు నిద్రలేచినతోడనే, పెలుగు, నేయి
అద్దము; తెల్లవాల్లు, మారేడు, గోరోచనము, పుష్పమాలిక, గుఱ్ఱము,
ఏనుగు, ఆవు, అగ్ని, కౌతూత్రము, శ్రోత్రియబ్రాహ్మణులు, పసపు, వెదు
రు, వీనినిచూచినను స్పృశించినను శుభకరము. మఱియు దీర్ఘాయువు
మగోరెడివాడు, నేతియందుతనముఖమును చూచుకొనవలయు- గ్రుడ్డివా
నిని, పాపిష్ఠుని, దిగంబరుని, ముక్కులేనివానిని, చూచినయెడల పాపము
సంభవించును.

మలాదివిసర్జనగుణము.

శ్లో॥ ఆయుష్యముషసిప్రోక్తంమలాదీనాంవిసర్జకం । తదంత్ర
క్షూజనాధ్వానోపతశశరవవారణం ॥

తా॥ ఉదయకాలమున మలమూత్రాదులవిసర్జించిన, పేగులరచు
ట, కడుపుబ్బరము, కడుపులోగురుత్వము మొదలగునవిహరించును.

మలాది నిరోధావగుణము.

శ్లో || వాతమూత్రపురీషాణాం సంగోఽన్యైః సంగోఽన్యైః మోదుజాః । జలైః
వాతజాశ్చాన్యైరోగాన్స్సర్వాత్సగ్రహాత్ ||

తా || అపానవాతమును, ఉదయకాలమునందు మలమూత్రముల
ను, విసజ్జింపక అడ్డగించినయెడల, కడుపుబ్బరము, బడలిక, ఉదరము
నందు నానావిధవాతరొగములు, కలుగును.

శౌచాదికగుణము.

శ్లో || గుదాదిమలమూర్తాణాం శౌచంకాంతిబలప్రదం । పావిశ్రయ
కరమాయుష్యమలశ్చైకలిపాపహృత్ ||

తా || మలమూత్రాదులవిసర్జనమున చేసి ప్రత్యేకనాదులచే శుద్ధియైన
యెడల, నిర్మలశ్చము, ఆయుష్యముగలిగి, దారిద్ర్యము, పాపముతొలగును.

శౌచవిధి.

శ్లో || పూర్వోక్తచాప్యేషాముపహతేఽఉత్థాయాచమ్యేత్త దేవ
తాంసమస్కృత్య పాత్రస్త్వరణం విధాయరవింగిరూక్ నమస్కృత్య
గ్రామాద్భూమిరైర్మృత్యామిషుత్తే పాత్రయేశుద్ధ మృత్తికాంసనికతాంజ
లపాత్రంచాదాయ కీటాదిరహితస్థలంగత్వా మృజ్జలపాత్రేనిధాయాయ
జ్జియైరనారైస్తృజైర్భూమిమాచ్ఛాద్యపాత్రశుశిరాః పృష్ఠతః కంఠం
బిత్తయజ్జ్లోపవీతః, ఏకవస్త్రశ్చేద్యక్షిణకల్లేనిహితయజ్జ్లోపవీతో మూసీఘాదు
ణాన్యేసిధాయదివాదబ్జుఖారాత్రౌదక్షిణాభిముఖోమూత్రపురీషేఉత్సృ
జ్యలోష్ఠాదినాగుదంపరివృజ్య గృహీతశిశ్నఉత్థాయ పూర్వగృహీతమృజ్జ
లపాత్రేగృహీత్వా ద్రావిమలకమాత్ర మృజ్జలైర్ద్రివివారం తింగశౌచం కృ
త్వార్ధప్రసృతి తదర్ధార్ధ మృజ్జలైస్త్రివివారమపానంసంశోధ్య పునర్దలై రేవ
తింగగుదేప్రత్యేకశుద్ధమృత్తికయైకవారంహస్తం, ప్రత్యేక శుద్ధభూమి
మాగత్యాన్య మృజ్జలై ర్దశశవారం వామకర్ణం ప్రత్యేక తతః కరద్వ
యం సప్తవారంతావచ్ఛిరేవమృజ్జలైః ప్రత్యేకవామదక్షిణపాదౌప్రత్యే
కప్రత్యేకప్రత్యేకాన్యజలేన ద్వాదశగండూపాక్ వామభాగే కృత్వాజల

పాత్రం త్రివిధమై జలబిందూక జలేనిషిష్టోపవీత ద్వైరాచామేత్ ।

తా ॥ పూర్వోక్తప్రకారము, మనుష్యుడు ఆరుగోడయకాలంబు నలేచి, తీచమనముచేసి యిష్టదేవతకు నమస్కరించి పాత్రస్మరణీయ క్లాకములవీరించి, సూర్యుని, గురువులను నమస్కరించి గ్రామమునకు వెలు పట నిర్వతిమూలను, బాణముపోవునంతటి దూరముపోయి, విసకకలిసిన శుద్ధమృత్తికను, జలపాత్రమును తీసికొని, పురుగులులేనిచోటనునిచి, యజ్ఞ సంబంధముకాని యెండినగరికపోచలను, భూమిపైగప్పి, పైశస్త్రమును శిరమునకుజుట్టుకొని, యజ్ఞోపవీతమును దండవలెచేసికొని, ఏకవస్త్రము ను ధరించియున్నయెడల యజ్ఞోపవీతమును కుడిచేవినిచుట్టుకొని, మాని యైముక్కునువోటిని మూసికొని, పగలుత్తరముఖముగను, రాత్రియందు దక్షిణముఖముగను కూర్చుని మలమూత్రోత్సజ్జనముచేసి, నుట్టిపెల్ల గ డ్డిపోచలు మొదలగువానిచే గుదమునుతుడిచి, లింగమును వస్త్రమునకు తగులకుండ కరతలముచే గ్రహించి, లేచి తానుతెచ్చి యునిచియు న్న మృజ్జలపాత్రములో నుసిరికాయంతమృత్తును తీసికొనిజలముచేరెండు మారులు లింగశౌచముచేసి, అరపుడిసిలి (లేక) అందులోనగము మఱిసి శ్చచే ఘూడుమ్మగ్లు గుదమునుకడిగి, మరల నీళ్ల చేలింగమును గుదమునుక డిగి, శుద్ధమృత్తికచే నొకమారుచేతిని కడుగుకొని మంచిచోటికివచ్చి, యి రమృజ్జలములచేబిబిమారులు ఎడమచేతుకడుగుకొని పిమ్మట రెండుచేతు లను ఏడుమారులు మృజ్జలములచే గడుగుకొని, కుడియెడమ పాదములను ప్రత్యేకముగ ముమ్మారుకడుగుకొని యితరజలములచే జంఠెండు మారు లు గండూషముచేసి యెడమపార్శ్వముననుమిసి, జలపాత్రమునుముమ్మారు కడిగి మిగిలిన యుదకము నుడకమునందు వైచిజంఠెమును జక్కగ ధరించి రెండుమార్లు ఆశమనముచేయవలయు.

శో ॥ దివాయద్విహితంశౌచంతదర్శనంనిశితితాతం । తదర్థమా తురేపోక్తమాతురస్యార్థమధ్వని ॥ స్త్రీశూద్రాదేరశక్తానాం గంధలే పక్షయోగవేత్ ॥

తా || ఇట్లు పగటికొత్తవిధి, రాత్రియందయిన యెడల పైజెప్పిన శౌచాచమనవిధిలో సగము జరిగింపవలయు. దానిలో సగము రోగులును, దానిలో సగము మార్గస్థులును చేయవలయు. ఇశక్తులు బాగుండు స్త్రీలు శూద్రులు వీరలు దుర్గంధమునశించువరకు శౌచకర్మను చేయవలయు.

హస్తపాదప్రక్షాళనగుణము.

శ్లో || ప్రక్షాళనం మృదాపాణ్యోః పాదయోశ్చద్ధికారకం | మల శ్రమహరం వ్యవ్యం చక్షుష్యం రాజసాపహం ||

తా || హస్తపాదములను వృజ్జలములచే శుద్ధిచేసికొనుటవలన పరిశుద్ధి ధాతుశుద్ధి మంచి దృష్టిగలిగి, మలము - శ్రమము - రజోగుణము ఇవి హరించును.

దంతధావనవిధి.

శ్లో || ప్రక్షాళ్య చరణౌ హస్తౌ ముఖంచాథయథావిధి | ఆవవ్య ప్రాప్త్యుశ్చిన్తిత్వాదంతధావనమాచరేత్ ||

తా || ఇట్లు హస్తపాదముఖములను శోధించి యాచమనముచేసి తూర్పుముఖముగ గొంతుగూర్చుని కుడిచేతిని మోకాలిలోపల వేసికొని దంతధావనము చేయవలయు.

శ్లో || భక్షయేద్దంతకాష్ఠంచ ద్వాదశాంగుళమాయతం | కనిష్ఠికాగ్రవత్ స్థూల మృజ్వగ్రంధితధావణం || ఏకైకం ఘ్నయేద్దంతం మృదు నాకూర్పకేనచ |

తా || ౧౨ అంగుళముల, పొడవును, చిటికెనవ్రేలి కొనయంతటి లావును గలిగి బుడుపులు వుండు లేక సవముగనుండు దంతకాష్ఠముయొక్క కొనను మెత్తగనగునట్లునమిలి యొక్కొకపంటిని శోమవలయు.

వ్రశస్తదంతకాష్ఠగుణము.

శ్లో || అరేరీవీర్యం వత్సేదీప్తిః కరంజేవిజయోభవేత్ | ప్లక్ష్యచైవార్థసంపత్తి ర్బదర్యాం మధురోధ్వనిః | ఖదిరేముఖసాగంధ్యం బిల్వేతు విఫ్రలంధనం || ఉడుంబరేతువాక్కిన్ది రామేత్స్వరోగ్యమేవచ || కదంబేతు

ద్వితీయే ధాత్వం ప కేతు దృఢామతిః । శిరీషేక్షీ ర్తిసాభాగ్యమాయురారోగ్య
మేవచ ॥ అపామాగ్నే దృతి ర్థే ధాః ప్రజ్ఞాశక్తిస్తథాధ్వనిః । దాడిమ్యాఽనుంధ
రాకారీకకుభేకటశేత్తథా । జాతీతగరమందావైర్దుస్స్వప్నం చవినశ్యతి ॥

తా ॥ జిల్లేడు ఫుల్లతో దంతధావనము చేసిన, బలముగలుగును. మ
ట్టిపుడక కాంతిని, క్రాసుగు - గెలుపును, జువ్వ - ధనమును, రేగు - మధు
రమైనకంతధ్వనిని, చంద్ర - నోటికిఁనుంచివాసనను, మారేడు - విశేషధ
నమును, అత్తి - వాక్సిద్ధిని, మామిడి - ఆరోగ్యమును, కడిమి - ధైర్యము
నుధారణాశక్తిని, సంపెంగ-దృఢమైనబుద్ధిని, దిరిసెన - కీర్తిని, సాభాగ్య
మును, ఆయువును, ఆరోగ్యమును, ఉత్తరేణి- ధైర్యమును, ధారణాశక్తి
ని, బుద్ధిని, బలమును, కంతధ్వనిని, దానిమ్మ - మద్ది - కొడిసె ఇదినుండరా
కారమును, జుజు- గ్రంథితగరము - మందారము ఇవి దుస్స్వప్నముల
నశింపజేయును.

సిషిద్ధదంతకాష్ఠములు.

శ్లో ॥ గువాకస్తాల హింతానౌ కేతకశ్చ బృహత్పూణిః । ఖర్జూ
రంనారికేళం చ సప్తైతే తృణరాజకాః ॥ తృణరాజసముత్పన్నం యఃకుర్యా
ద్దంతధావనం । పురశ్చందాలయోనిస్సాన్య ద్యావద్గాంధైవపశ్యతి ॥

తా ॥ షుక, తాటి, శిరుక తాడి, మొగలి, శుత, ఖర్జూరము, కొ
బ్బరి, ఈయేడువృక్షములును తృణరాజములనబడును. వీనిపుడకలతో పం
డ్లుతోమినవాడు గోవునుదూచువరకు చండాలుడగును.

దంతధావన మంత్రము.

శ్లో ॥ ఆయుర్బలం యశోవర్చః ప్రజాఃపశువనూనిచ । బ్రహ్మప
క్షాంచమేధాంధ త్వన్నోదేహివనస్పతే ॥ ఇత్యాదిస్తుతివాక్యేన ధ్యేయ
జ్ఞాంతివనస్పతిః । తత్ప్రయచ్ఛంతుసంసృక్తు రాయుర్ధీశ్చీర్ణశస్థితిః ॥

తా ॥ “ఆయుర్బలం” అనుస్తోత్రవాక్యజ్ఞోకమునుచ్చరించి చెట్టు
నుండి పుడకను విరిచినయెడ వారికి, ఆయుష్యము బుద్ధి, సంపద, కీర్తి
ఇవికలుగును.

దంతకాష్ఠ ప్రమాణము.

శ్లో || ద్వాదశాంగుశంవిపాశ్రాం త్రిత్రయాశ్రాం దశాంగుశం ।
అష్టాంగుశంతువై శ్యానాం శూద్రాణాంతువడంగుశం ॥

తా || దంతకాష్ఠము బ్రాహ్మణులకు, ౧౨ అంగుళములును, రాజు
కు ౧౦ అంగుళములును, వైశ్యులకు ౮ అంగుళములును, శూద్రులకు ౬
అంగుళములును పొడవుగలిగియుండవలయు.

శ్లో || ఇష్టకాలోష్ఠపాషాణై రితరాంగుళిభిస్తథా । ముక్త్యాచా
నామికాంగుష్ఠా వర్జయేద్దంతధావనం ॥

తా || ఇటికె, మట్టిపెళ్ళ, పెంకు, బొగ్గు, బూడిదెముదలగు వా
నిచేతను, బొటనచేలు పవిత్రపువేలుతప్పితఁగి న మూడువ్రేళ్ల చేతనుచుం
తధావనముచేయగూడదు.

నాలుకగీచికొనుట.

శ్లో || జిహ్వనిర్లేఖనం హైమం రాజతంతామ్రజంతథా । పాటితం
మృదుతత్కాష్ఠం మృదుపత్రమయంతథా । దశాంగుశంచృదుస్సిగ్ధం తే
నజిహ్వలిఖేత్సుఖం । తజ్జిహ్వమలవైరస్య దుర్గంధజడితాహరణం జిహ్వ
నిర్లేఖనంకుర్యాత్పాశ్చిజ్ఞావాడదజ్జుఖః । అభావేదంతకాష్ఠస్యవిషిద్ధ
వివశేషః ॥ అపాంద్వాదశగండూమైర్దుఖశుద్ధిర్విధీయతే ॥

తా || నాలుకను- బంగారము, వెండి, రాగి, వీనిలోదేనిచేనైనను,
చీల్చినపుడకతోనైనను, మెత్తని ఆకులతోనైనను, తూర్పుగ (లేక) ఉత్త
రముగగూర్చుని, గీచుకొనవలయు. నాలుకగీచుకొనునట్టిది ౧౦ అంగుళ
మాత్రం పొడవుగలదిగను, మెత్తనిదిగను, నునుపుగనునుండిన సుఖముగ నుం
దును, దానివలన నాలికెయందలిమలము, అర్బుచి, కంపు, జడత్వము ఇత
హరించును. దంతకాష్ఠము దొరకనవ్రుదును, నిష్క్లిదినములయందును, ౧౨
మారులునిటిత్తోగండూషమునుచేసికొనిన ముఖశుద్ధి యుగను. నిష్క్లిదినము
లగు, పాడ్యమి, పంచపర్వములు, పక్తి, చతురకాశి, నవమి, ఆదివారము,

జులీక, సుఖోన్మోదకస్నానము క్షీరపానము, నవయానసస్త్రిలు, నేయి మొదలగువానిచే స్నిగ్ధంబై స్వల్పంబగు భోజనమును, హితకరములు- డ నిరికపప్పుచే స్నానముతోసిన శరీరమునందు మదిమివలనగలుగుముడతలు వైండుకలుసేరియుట ఇవిపోవును.

స్నాననిషేధము.

శ్లో॥ స్నానంజ్వరేతిసారేవనేత్రకర్ణానిలార్తిషు। అత్థానవీనసాజ్ఞ్యే భుక్తవత్సువగర్హితం ॥

తా॥ జ్వరము, అతిసారము, నేత్ర- కర్ణ- వాతరోగములు, కడు పుబ్బరము, వీనస, అజీర్ణము, ఈరోగములుగలవారును, అప్పుడుభుజించినవారును, స్నానముచేయకూడదు.

అభ్యంగవిధి.

శ్లో॥ అభ్యంగంకారయేన్నిత్యం సర్వేష్వంగేషుప్రప్టిదం। శిరశ్చ్రవణపాదేషుతంవిశేషేణశీలయేత్ ॥

తా॥ తైలాభ్యంగమువలన సర్వాంగములకు ప్రప్టికలుగును. శిరము, చెవులు, పాదములు వీనియందు విశేషముగ తైలముతో మర్దనముచేసిన నారోగ్యముగలుగును,

అభ్యంగయోగ్యయోగ్యవారఫలము,

శ్లో॥ రవిస్తాపం కాంఠింవితరతిశశీఘ్రిమితనయోమృతిం లక్ష్మీం సోమ్య స్ఫురపతిగురుర్విత్తహరణం । విపత్తిదైత్యానాంగురురఖిలభోగానుగమనం సృణాంతైలాభ్యంగా త్సపదికురుతేసూర్యతనయః॥

తా॥ భానువారమునం దభ్యంగము చేసికొనిన తాపము, సోమ వారమునకాంఠి, మంగళవారమునందు మరణము, బుధవారమునందు సంపత్తు, గురువారమునందు దారిద్ర్యము, శుక్రవారమునందు ఆపద, శ్లోని వారమునందు సకలభోగములును గలుగును.

అభ్యంగగుణము.

శ్లో॥ అభ్యంగోవాతకఫహృచ్చ్రీహంకాంతింబలంసుఖం । నిద్రావణామృదుత్వాయఃకురుతే దృఢపుష్టికృత్ ॥ అస్థిస్సంసిక్తమూలానాంతరూణాంవల్లవాదణః । వర్షంతేవతథానవాణాం శ్నోహసంసిక్తధా

తవః ॥ ఉద్వర్తనం కఫహరం మేదోఘ్నం శుక్రదంపరం । బల్యం శోణితకృత్
తాగంతి త్వక్ప్రసాదమ్మదుత్వక్యత్ ॥

తా ॥ అభ్యంగమున లన వాతకఫము, బల్యకహరించి బల్బము సుఖము, నిద్ర, కాంతి, మృదుత్వము, ఆయుర, మంచివృద్ధి కలుగును, శిరస్సు, చెవులు, పాదములు వీని మందు తైలముచేమర్చించినయెడల సకలేంద్రియములకు వృద్ధి కలిగి, శిరోరోగములు కణారోగములు, మార్గార్యాస రోగములు, పోవును. “వ్రేళ్లకుదకము చేతడిసినయెడల వృక్షములయందు చిగురుటాకులు మొదలగునవివృద్ధి జెందినట్లు” శరీరమునందు తైలము చేసభ్యంగము మొనర్చిన ధాతువులు వృద్ధిబొందును. శరీరమున నలుగు పెట్టుకొనుటవలన కఫము, మేదస్సు హరించి, శుక్రశోణితములు వృద్ధిజెంది బలముకాంతి మృదుత్వము నిమగలత్వముగలుగును.

వస్త్రధారణము.

శ్లో ॥ సితం మాంజిష్ఠపీతంచ నిలం బ్రాప్తాణతః క్రమాత్ । అష్టహస్తైః పంచశ్చైతం సదశం నాన్యధారితం ॥ అహతంతద్విజానీయాత్సర్వకమునుపావనం । శీతకాలేతుకౌశేయం కషాయం ఘర్షణాసరే ॥ వషాకసుశ్చైతవస్త్రం స్యాదేవం వస్త్రాణి ధారయేత్ ॥ కదాపి నజితైస్సస్థితైర్ధార్యం మలినమంబరం । తత్తుకం డూకృమికరం గ్లాస్థిలక్ష్యైకరం పరం ॥

తా ॥ బ్రాప్తాణదు, తెల్లనివస్త్రమును, త్పత్రియుడు మిక్కిలియెఱుపుకలిసినవస్త్రపు వస్త్రముల వస్త్రమును, వైశ్యుడు పచ్చని వస్త్రమును, శూద్రుడు నల్లనివస్త్రమును, ధరించవలయు. ౮ మూరలుగలదియు, క్రొత్తదియు, తెల్లనిదియు, చిరుగులులేనిదియు, ఇతరునిచే ధరింపబడనిదియు నగు వస్త్రము సర్వకర్మములయందును పావనమగును. శీతకాలమునందు పట్టువస్త్రమును ఉష్ణకాలమునందు కాషాయవస్త్రమును, వర్షాకాలమునందు తెల్లనివస్త్రమును ధరించవలయు. మలినవస్త్రము, దురదనీపురుగులను శ్రమను దారిద్ర్యమును గలిగించును గనుక దానిని సత్పురుషులగు వారెప్పుడును ధరింపగూడదు.

ఉద్ధవపుండ్ర ధారణవిధి.

శ్లో॥ పాద్యే—సన్నాతస్సర్వతీర్థేషు సర్వయజ్ఞైఃపుడీతః । ధారయేద్ధూర్ధ్వపుండ్రాత్పుదాశుభ్రేణవైష్ణవః ॥ పర్వతాగ్రేనదీతీరేభిర్విచూలేజలాశయే ॥ సి ధుతీరేదవత్ప్రీతే హరిత్యేత్రేవిశేషతః । విష్ణోస్సాన్వనోదకంయత్ర ప్రవాహాయశ్చినిశ్యతః । శ్రీకృష్ణతులసీమూలే మృదమావాయభక్తిమాన్ ॥ ధారయేద్ధూర్ధ్వపుండ్రాణి హస్తస్యస్తనీదతి । శ్యామంశాంతికరంప్రీతం రక్తంవశ్యకరంభవత్ ॥ శ్రీకరంశీతమిత్యాహుశ్చేవతంమోక్షప్రదంశుభం ॥ ఉద్ధవపుండ్రమృజుంసౌమ్యం సుపార్శ్వం సుమనోహరం । ఆరభ్యనాసికామూలం లలాటాంతంభిక్షన్తుదా ! ఆశ్వత్థపత్రసంకాశం వేణుపత్రాకృతింశధా । పద్మకుట్టలసంకాశం మోహనం త్రితయస్తృతం । అంగుఢ్యకృష్టిదఃప్రోక్త మధ్యమాయమగ్రీభవత్ । అనామికాన్నదానిత్యం ముక్తిదాదప్రదేశిని । పతైరంగుళిభేదైస్తుకారయేన్ననఖైస్సృజేత్ ॥

తా । శుభ్రామృత్తికచేనూర్ధ్వపుండ్రమును ధరించినవాడు, సర్వతీర్థములయందు స్నానమాచరించినవాడును, సర్వయజ్ఞము లాసర్చినవాడును అగును. పర్వతాగ్రము, నదీతీరము, బిల్వవృక్షమూలము, సముద్రతీరము, వల్లీకణ్ఠము, హరిత్యేత్రము, విష్ణుస్నానోదకము ప్రవహించెడిస్థలము, కృష్ణతులసీమూలము ఈస్నానములయందలి మృత్తికచే నూర్ధ్వపుండ్రమును ధరించినవానికి విష్ణుపువ్రసన్నుడగును. ఈమృత్తికశ్యామల వణమగునేని శాంతిని, రక్తవర్ణమగునేని వశ్యమును, పీతవర్ణమగునేని సంపత్తును, శ్వేతవణమగునేని మోక్షమును గలుగజేయును. ఉద్ధవపుండ్రము, నాసికామూలముమొదలుకొని లలాటాంత్యభాగమువరకు, వంకరలేదిగను, చూచుటకు సోమ్యముగను, మనోహరముగను, వ్యత్యస్తములైన పార్శ్వములుకలదిగను, రావియాకు, వెనురాకు, తామరమొగ్గ, పీనియాకృతిగలదిగను నుండవలయు. ఉద్ధవపుండ్రమును, ధరించుటయందుబాటనవ్రేలుటలేని, నడిమివేలు ఆయుష్కమును, అనామిక- అన్నమును, ప్రదేశినిముక్తినిచ్చును. ఇట్లువ్రేల్లతోనేధరింపవలయు. గోళ్లిచేతాకకూడదు.

శ్లో ॥ ఏకాంతినో మహాభాగా స్సర్వహితహితేరతాః । స్వాతంత్ర్యప్రకర్షితౌ పుండ్రంహరిపదాకృతి ॥

తా ॥ సమస్తజీవహితరతులును, పరమైక్యాతులునగువారు ఊర్ధ్వపుండ్రమును, విధ్యుక్తరీతిగ, శ్రీహరిపాదాకారముగను, నడుమ అంతరాళముతోగూడినదిగను ధరించవలయు.

శ్లో ॥ అత్రిః — ఊర్ధ్వపుండ్రస్యమధ్యేతు రజసిచూర్ణము త్తమః । లక్ష్మీరూపంధరేన్నిత్య మన్యదన్యం ననిషీపేత్ ॥

తా ॥ ఊర్ధ్వపుండ్రమునడుమ లక్ష్మీరూపంబగును త్తమంబైనహరిద్రాచూర్ణమునుధరించుకొనవలయు. ఇతరద్రవ్యములనుధరించకూడదు.

శ్లో ॥ పాద్యే — లలాటే కేశవంధ్యాయేన్నారాయణమధోదరే । వక్షస్థలేమాధవంతు గోవిందంకంఠకూబరే ॥ విష్ణుచదిక్షిణోకుక్షౌచాహుకేమధుసూదనం । త్రివిక్రమంసగంధదేశే వామనంవామపార్శ్వకే । శ్రీధరంచాహుమధ్యేతు హృషీకేశంతుతద్భుజే । పృష్ఠేతు పద్మనాభంచ త్రికేదామోదరన్యసేత్ । ఏవంద్వాదశేపుండ్రాణి బ్రాహ్మణస్సతతంధరేత్ । తత్తత్పుండ్రేషుతన్నూర్తిం ధ్యాత్వామంత్రేణధారయేత్ ॥

తా ॥ ఊర్ధ్వపుండ్రములధరించుకొనునపుడు, లలాటమున కేశవుని, కడుపున నారాయణుని వక్షస్థలమున మాధవుని, కంఠమున గోవిందుని, ఉదరమున దక్షిణభాగమందు విష్ణువును, కడిభుజమున మధుసూదనుని, దక్షిణసగంధమున త్రివిక్రముని, ఉదరమున వామభాగమున వామనుని, వామభుజమున శ్రీధరుని, వామసగంధమున హృషీకేశుని, పృష్ఠమున పద్మనాభుని, త్రికమున (వీపుయెముకయొక్క క్రిందిభాగము) దామోదరుని, ధ్యానించుచునామోఘానములయం దూర్ధ్వపుండ్రముల ధరించవలయు.

శ్లో ॥ అర్థచంద్రాకృతిశ్రీగాం ధార్యంపుండ్రంఘ్నోరధః । తస్యైవేవ దీపవద్ధార్యం శ్రీచాణకంశ్రీప్రియంశుభం ॥

తా ॥ శ్రీ, కనుబొమలకు నడుమక్రిందుగా నధఃపంచద్రాకృ

తిగా మ్రొందమును, దాకినదును, లక్ష్యప్రియంబగు శ్రీచూడామణుని పా
కారముగా ధరించవలయు.

సంధ్యావచనము.

శ్లో || కులాచారంతుకుర్వీత సుధ్యోపాసనమాద్యతః । సూర్యో
పాస్తోతతఃకుర్యాత్ప్రదేవస్యచార్చనం ॥

తా || కులాచారప్రకారము ఆదరణతోడ త్రికాలముల నుండునొం
ధ్యాచండమును, సూర్యోపాస్తోని, ఇప్రదేవతారాధనమును, చేయవలయు
చతుర్విధేచ్ఛలు.

శ్లో || శరీరేజానుతేనత్యం వాంఛానవాణాంచతుర్విధా । బుభు
క్షాచపిపాసాచ సుషుప్తాసురతస్పృహః ॥

తా || మనుష్యునికి - భోజనేచ్ఛ, ఉదకపానేచ్ఛ, నిద్రాసక్తి, సం
భోజేచ్ఛ ఇవి శరీరమున నిత్యము కలుగుచుండును.

భోజనేచ్ఛావిఘాతజ్వోషములు.

శ్లో || భోజనేచ్ఛావిఘాతాత్సాన్యదంగషడ్గోఽరుచిశ్చ్రమః । తం
ద్రాలోచనదౌర్బల్యం ధాతుదాహాబలక్షయః ॥

తా || ఆకలిగొన్నపుడు భుజించనియెడల ఒడలువిరుపు, అరుచి, శ్ర
మము, కునుకుపాట్లు, ఆలోచన, దౌర్బల్యము, రసాదిధాతువులు దహిం
చుట, బలహీనతకలుగును.

శ్లో || బుభుక్షితోనయోక్నాతి తస్యాహారేంధనక్షయాత్ । మందీ
భవతికాయాగ్నిర్యథాచాగ్నిర్నిరంధనః ॥ ఆహారంపచతి శిఖిదోషానా
హారస్థిగంపచతి । దోషక్షయేదధాతూ౯పచతిదధాతుక్షయేప్రాణా౯॥

తా || ఆకలిగొన్నవాడన్నమును భక్షింపనియెడల, “కట్టెలులే
క. అగ్నినశించునట్లు” జాత రాగ్ని, అన్నాద్యాహారమునకాక్షములులేమిం
దేసి మందమగును. ఆహారమును జత రాగ్నిచుండును. ఆహారములేనివాడు
వాతపిత్తాదిదోషములు నశింపజేయును. అవినశించిన రసాదిధాతువులు
నశించును. అందువలన ప్రాణములు శరీరమును వదలును. కావున భోజ
నేచ్ఛకాలమునందు తప్పక భుజించుచుండవలయు.

విషానేచ్యుఃపిఘాతజదోషములు.

శ్లో || విఘాతేనపిపాసాయా శ్శోషఃకంతాస్య యోర్భవేత్ | శ్రవణస్యావరోధశ్చ రక్తశోషోహృదివ్యధా ||

తా || దప్పిని ఆపుటవలన, కంతము, నోరు రక్తము ఎండుట చేపులువినరాకుండుట, హృదయమునపీడ కలుగును.

నిద్రావిఘాతజదోషములు.

శ్లో || నిద్రావిఘాతతోజృంభాశ్శిరోమోచనగౌరవం | అంగమర్దస్తథాతం ద్రాస్యాదర్శనాపాకవీచయః ||

తా || నిద్రగాచటవలన, ఆవలింతలు, శిరమునందును కన్నులయందును బరువు, ఒడలువిరువు, తూగుట, అన్నము జీణింపకుండుట, ఇవికలుగును.

వ్యవాయవిఘాతజదోషము.

శ్లో || లవ్యవాయావ్యేహమేదో వృద్ధిశ్శిథిలతాతనోః ||

తా || స్త్రీసంభోగములేకుండిన, మేహము మేదస్సు వృద్ధిజెందును, లవణవములుసడలిపోవును.

భోజనవిధి.

శ్లో || యామమధ్యేనభోక్తవ్యం యామ్యయుగ్మం నతింఘయేత్ | యామమధ్యేరసోష్ణత్తి ర్యామయుగ్మద్భలక్షయః ||

తా || ఉదయమున జాములోపల రసాద్యుష్ణత్తి కాలముగుటంజేసి ఆపుడుభుజింపక, ఒకజాముకుపైగా రెండుజాములకులోపలభుజింపవలయు. రెండుజాములు దాటిన బలముక్షీణించును.

శ్లో || యథోక్తగుణసంపన్నముపసేవేతభోజనం | విచార్యదోషకాలాన్తే కాలయోరభయోరపి || సాయంప్రాతమేనుష్యాదామశనంశుః | తినోదితం | నాంతరాభోజనంకుర్యా దగ్నిత్యాభాత్రసమోవిధిః ||

తా || రెండుకాలములయందును, దోషకాలములను విచారించి శాస్త్రోక్తగుణములచేసిండిన భోజనమును చేయవలయు. పగటిపూటను

తాత్రిపూటను మాత్రము భుజించవలయునుగాని యితరకాలములయందు భుజింపగూడదని శ్రుతిచే నెప్పబడియున్నది.

శ్లో॥ ఆహారవేషానేకుర్యాన్నిర్హారమపిసర్వదా | ఉభాభ్యాంలక్ష్మ్య పేతస్సాస్య త్రైకాశే హీయతే శ్రియా || ఆహారనిర్హారవిహారయోగాస్స దైవసద్భిర్విజనేవిధేయాః |

తా॥ భోజనమొనర్చుట, మలమూత్రముల విసర్జించుట, సంభోగము ఇవిజనులు లేనిచోట చేసిన లక్ష్మీకరముగ నుండును. జనులుగలచోట నొనర్చిన లక్ష్మీనాశముగలుగును.

భోజనస్థానము.

శ్లో॥ స్వచ్ఛంవ్యవకరంలిప్తం గోమయాద్యైర్మనోహరం | సుధాధవలితంసమ్యక్ప్రతిమాద్యైర్వచిత్రితం || దుష్టశబ్దాదిరహితం తచ్ఛస్తం భోజనాలయం ||

తా॥ శుభ్రముగా నూడ్చ బడినదియు, గోమయాదులచే నలక బడినదియు, మనోహరమైనదియు, తెల్లనినున్నముచే పూయబడినదియు, చిత్తరువులు అద్దములు మొదలగువానిచే జిత్రితమైనదియు దుష్టశబ్దములు మొదలగునవిలేనిదియునగు భోజనాలయము ప్రశస్తమైనది.

భోజనకాలఃపిద్ధదృష్టి.

శ్లో॥ హీనదీనక్షుధారానాం పాపపాపంక్షరోగితాం | కుక్కుటాహిశునాందృష్టిర్భజనేనైవశోభనా ||

తా॥ అల్పుడు, దీనుడు, ఆకలిచే బడించబడినవారు, పాపులు, పాపండులు, రోగులు వీరిదృష్టియు, సర్పములు, కోళ్లు, కుక్కలు వీరిదృష్టియు, భోజనకాలమునందు అశుభకరము.

శుభదృష్టి,

శ్లో॥ పితృమాతృ సుహృద్యైవదృశాకృద్ధంస బర్హితాం | సారసస్యచకోరస్య భోజనే దృష్టిరుత్తమా |

తా॥ తల్లి, తండ్రి, స్నేహితులు, వైద్యుడు, వంటవాడు, వీరి

దృష్టియు, హంసలు, నెమళ్లు, కెగ్గులు, చివర పక్షులు, వివిధదృష్టియులతో
జనకాలమునందు శుభకరము.

దృష్టిదోషనివారణోపాయము.

శ్లో || అన్నంబ్రహ్మరసోవిష్ణుర్భోక్తాదేవోమహేశ్వరః । ఇతిసం
చింత్యభుజానో దృష్టిదోషైర్మర్శ్యతే ॥ అంజనిగర్భసంభూతం కుమ
రంబ్రహ్మచారిణం । దృష్టిదోషవివాశాయ హనుమంతంస్తథావ్యహం ॥

తా || ఈశ్లోకములు రెంటినిధ్యానించి పఠించినభోజనకాలమునంద
లి దృష్టిదోషము తొలగును.

భోజనపాత్రము.

శ్లో || హైమేవా రాజతేకాంశ్యే ఆయసేకాదనిర్మితే । పాత్రే
పత్రమయేవాపి నరఃకుర్వీతభోజనం ॥

తా || బంగారు, వెండి, కంచ, ఇనుము, గాజు, కొయ్య, వీనినం
బ ధవయిన పాత్రములయందుగాని ఆకులయందుగాని భోజనముచేయు
వలయు.

భోజనపాత్రగుణము.

శ్లో || దోషహృద్దృష్టిదం పథ్యం హైమంభోజనభాజనం । రాశ్యం
భవతివత్సవ్యం పితృహృతకథవాతకృత్ ॥ కాంస్యంబుద్ధి ప్రదంబువ్యం
రక్తపితృప్రసాదనం । మైత్రలంవాతకృద్రూక్షముష్ణం కృమికఘవ్రణత్ ।
ఆయసేకాపిపాత్రేవభోజనం సిద్ధికారకం । శోధపాండుహరంబల్యం
కామలాపహముత్తమం । శైలజేమృత్తయేపాత్రే భోజనంశ్రీనివారణం ।
దారుదృవవిశేషేషు దిదంశ్లేష్టకారివ । పాత్రంపత్రమయంబువ్యం
దీప్తినం విషపాపనుత్ ॥

తా || బంగారు పాత్రమునందు భుజించిన దోషములుహరించి
మంచిదృష్టిగలుగును. పథ్యకర్ణంబుగనుండును. శ్లోడి పాత్రము నేత్రముల
కు మేలును, పితృశాంతిని, వాతప్రకోపమును చేయును. కంచపాత్రము
బుద్ధిని రుచిని ఇచ్చును. రక్తపిత్రమును బోగొట్టును. పిత్రమున వాతము

స్వయాత్మను, జిహ్వమును చేయును, కృములను కఫమును పోగొట్టును. ఇనుము గాఢ పాత్రములు బుద్ధిబలమును వృద్ధి చేయును, వాత్రు-పాండుకామిలి - త్తిరోగముల హరింపజేయును. జాతిమరిగెలు - మట్టిపాత్రములు సంపదను తొలగించును. కొయ్యపాత్రములు రుచిని కఫమును చేయును, పత్రములతో గూర్చబడిన పాత్రములు రుచిని అగ్నిదీపనమును చేయును, విషపాపముల హరింపజేయును.

శ్లో ॥ తంభాపత్రేశనం హృద్యం రుద్యం వృష్యం బలాగ్నిదం విషత్రమానిలాసేషు హితం పాండోనశస్యతే ॥ పాలాశపత్రం వమరుచ్ఛేష్టగుల్మదరక్రిమీక ॥ నిహన్యాత్మీనసంకాసం జ్వరంచైవాతిదారుణం ॥ పత్రం తుక్షీరవృక్షాణాం తృష్ణాదాహాస్రపిత్తసుత్ ॥ నలినాదిదలంయాక్షం నిందితం భోజనే హిషం ॥

తా ॥ అరటియాకునందు భుజించిన హృద్యముగను రుచికరముగను, ధాతువృద్ధి కరముగనునుండును. బలము అగ్నిదీపనము కలుగును. విషము- బడలిక-వాతరక్తరోగము వీనియందు హితముగను, పాండురోగమునం దహితముగనునుండును. మోదుగాకు, వాతము కఫము గుల్మము ఉదరము క్రిములు పీనస కాసము అతిదారుణజ్వరము వీనిని పోగొట్టును. మట్టి, ఖవ్వముదలగు త్తీరవృక్ష పత్రములు - దప్పి, తాపము, రక్తపిత్తము త్తిరోగముల హరింపజేయును, తామర మొదలయిన యాకులు రూక్షను చలువను చేయును - భోజనమునందు నిందితములుగనుండును.

భోజనమునకు ముందు భక్షింప దగినవి.

శ్లో ॥ భోజనాగ్రేన దావధ్యం లవణాద్ధృక్ భక్షణం ॥ రోచనం దీపనం చ హస్తాజిహ్వంతర విశోధనం ॥

తా ॥ భోజనమునకు ముందుగ అల్లమును, మైదవలవణమును చేర్చి భక్షించిన రుచి అగ్నిదీపనముగలుగును, నాలుక కంఠము ఇవి పరిశుద్ధియగును.

శ్లో ॥ క్రూరాద్యక్షింతు చేత్యైవ తత్తాంబునపిబేద్భూ ॥ మృత్యుకాకనేభత్యై యదేక్షం శస్యతేజలం ॥ తథాచ భోజనస్యాంతే పీతమఖిలప్రదం ॥

తా || ద్రవపదార్థముతో తేర్చబడిన అన్నమును భుజించునపుడు విశేషముగ నుదకమును త్రాగగూడదు, గట్టియుపానముతో భుజించునపుడు యథేష్టముగను దకమును త్రాగవచ్చును, అట్లే భోజనాంతమున జలపానముచేసిన బలముగలుగును.

శ్లో || గురుపిష్టమయంద్రవ్యం తంతులాన్వృధుకాగపి । నజాతుభుత్తవాక్ఖాదేన్నాత్రాం ఖాదేద్భుధుషీతః ॥ ఘృతపూర్వం సవశ్చీయాత్కరినంప్రాకతతోమృదు । అంతేపునద్రవాశీకుబలాగోగ్యంసముచతి ॥

తా || అన్నమును భుజించినపిదప గురుత్వకర పదార్థములు పిండిపదార్థములు వేపుడువియ్యము అటుకులు వీనిని ఎన్నడును భక్షించగూడదు, ఆకలిగొన్నవారొకొందెముగ భక్షించదుగును, భోజనారంభమున రొట్టెలు భత్యములు మొదలగు కఠినపదార్థములను నేతతోడను, భోజనమధ్యమున అన్నముమొదలగు మృదుపదార్థములను, భోజనాంతమున పెరుగు పాలు మొదలగు ద్రవపదార్థములతోడను భుజించిన శరీరమునకు బలాగోగ్యములు గలుగును.

శ్లో || అత్యస్తాన్నం బలంహంతి శీతంశుషకం చదుర్జరం । అతిక్లిన్నంస్థానికరం యక్తియుక్తం హిభోజనం । అతివృతాశితాహరో గుణాదోషాన్నవిందతి । భోజ్యంశీతమహృద్యంచ స్యాద్విలంబితమశ్శతః ॥

తా || మిక్కిలివేడియన్నము, బలమును నశింపజేయును. మిక్కిలిచల్లనిది ఎండినది శరీర శైధిల్యమునుగలుగజేయును. మిక్కిలితడిసిన అన్నము బడలికను గలిగించును. కావునమనుష్యుడు యుక్తియుక్తముగ, కొంచెముష్ణముగలిగి భోజ్యంబైనయన్నమునుభుజింపవలయు. మిక్కిలిశీఘ్రముగ భుజించువాడు ఆహారముయొక్క గుణదోషముల నెరుంగజాలడు. మిక్కిలియాలస్యముగ భుజించిన భోజ్యపదార్థములుచల్లవైరుచే దేవునుగావున అత్యంతాలస్యముఅత్యంతవేగములేక సమకాలమునభుజించవలయు.

చతుర్విధాగ్నిపరత్వభోజనవిధి.

శ్లో || మందస్త్రిక్షోవిషమస్సమశ్చపహ్నిశ్చతుర్విధఃపుంసాం । లఘుమండేగురుతీక్ష్ణస్థిగ్ధంవిషమేసమేసమంభోజ్యం ॥

తా || మనుష్యులకు జరరాగ్ని మండము, తీర్థము, విషమము, సమము, అనినాలుగువిధములుగనుండును. మందాగ్నిగలవాడు లఘుపదార్థములను, తీర్థాగ్నిగలవాడు గురుపదార్థములను, విషమాగ్నిగలవాడు స్నిగ్ధపదార్థములను. సమాగ్నిగలవాడు గురులఘుశ్వములులేని సమపదార్థములనుభక్షింపవలయు.

శ్లో || పత్నింవిహితశృంగారాం ప్రాప్యభోజనమండపం । యథోచాగ్నిబలంవిత్త్య కుర్యాద్భోజనకంనరః । ఏకపవనభుంజిత యదీచ్ఛేత్సిద్ధిమాత్మనః । ద్విత్విభిర్చహుభిస్సార్థంభోజనంతుదివాశశః॥

తా || గృహస్థుడు, భోజనమండపమునజేరి తననయలంకారముతో నొల్పుచున్న భార్యచేపడ్డింపబడిన యన్నాది పదార్థములను తనయగ్నిబలమునుచూచి భుజింపవలయు. ఆయురారోగ్యాది సిద్ధుల నశేషించువాడు తానొక్కఁడుగా భుజింపగూడదు. ఇద్దరు ముగ్గురితోగాని బహుమందితోగాని రాత్రింబగళ్లు భుజింపవలయు.

స్థల శుద్ధి.

శ్లో || ఉపలిప్తేషుచాదేశేచతురస్రంత్రికోణకం । వర్తులంచాగ్ధచం ద్రంచవిప్రాధీనాంచమండలం॥

తా || అలకబడిన పరిశుద్ధస్థానమందు భోజనపాత్రముగుండుటకు బ్రాప్తానాలు చచ్చొకముగను, త్రిత్రియులు ముక్కొకముగను, వైశ్యులు గుండ్రముగను, శూద్రులు అర్ధవంద్రాకారముగను, నుడకముచే మండలములను చేయవలయు.

శ్లో || పంచాశత్పలికంకాంస్యం స్థాపయేత్తత్రరాజతం । పౌష్కర్ణం చాథపత్తైర్వానిర్మితంభాజనంశుభం॥

తా || ఏబదిపల్లములయెట్లు, కంఠ, నెండి, బంగారు లోహముల లోదేసించెనైనను, పుత్రములచేనైనను నిమిత్తంపబడిన పాత్రముల యందు భోజనము శుభకరము.

అన్నాదిష్టాపనక్రమమ్,

శ్లో || శాకాదీకపురతస్థాస్య భక్ష్యంభోజ్యంచకామతః । అన్నం
మధ్యే ప్రతిష్ఠాప్య దక్షిణేఘృతపాయసా ॥ హస్తాపాదాతదైవాన్యం బ్ర
హ్మాల్యాన్నంప్రణమ్యచ । తతోగ్రాసాన్ముద్ధ్యత్య గ్రహంచవిశేషదయే
త్ ॥ బాలాన్సువాసినీవృద్ధ గర్భిణ్యశురకన్యకాః । సంభోజ్యాతిధివృ
ద్ధాంశ్చ దంపత్యోశ్చేషభోజనమ్ ॥

తా || శాకాదిపదార్థములను ముందరను, భక్ష్యభోజ్యవృద్ధము
లను ఇచ్చానుసారముగను, అన్నమునునడుమను కుడిప్రక్కను ఘృతపాయ
సములను, ఉనిచి, హస్తపాదములను శోధించుకొని యాచమనముచేసి
అన్నమును బ్రహ్మస్వరూపముగా ధ్యానించి కబళములనెత్తి గోవులకునివే
దనజేసి బాలురను ముత్రయిదువలను వృద్ధులను గర్భిణులను రోగులను
కన్యకలను అతిథులను భుజింపజేసి మిగిలినదానినిదంపతులుభజించవలయు.

భోజనసమయనియమము.

శ్లో || భుంజానోనబహుబ్రూయాన్ననించేదపికంచన । జుగుప్సిత
కథాంనైవశృణూయాదపివావదేత్ ॥

తా || భోజనముచేయునపుడు విశేషసంభాషణము పరనించదేయ
గూడదు. నీచకథలను చెప్పుట వినుటకూడదు.

శ్లో || ఈర్ష్యాభయక్రోధపఃప్లుతేనలీశేసరుగై న్యసిషిడితేన । విద్యే
షయక్లేశ సేవ్యమానమన్నంసమ్యక్పరిపాకమేతి ॥

తా || భుజించునపుడు, ఈర్ష్య, భయక్రోధములు, లుభ్యము,
రోగము, దైన్యము, ద్వేషయుక్త మనస్సు ఇవికలిగియుండినయెడలన్నము
జీర్ణింపదు.

శ్లో || యోచేష్టితశిరాభుంక్తే యోభుంక్తే దక్షిణముఖః । వామ
పాదకరస్థిత్యా తదైవైరత్యాంసి భుంజతే ॥

తా || శిరమునకు వస్త్రమును చుట్టుకొనియు, దక్షిణముఖముగ
గూర్చుండియు ఎడమకాలిమీద చేయినునిచికొనియు, నిలుచుండియు భు
జించిన ఆయన్నము రాక్షసులకుజెందును.

శ్లో || ఆయుష్యం ప్రాప్నుభో భుక్తే యశస్యం దక్షిణామఖః |

శ్రి గృహ్య జ్ఞాభోభుక్తే వృత్తిభుక్తే హ్యుదజ్ఞాభః ||

తా || తూర్పుముఖముగా గూర్చుని భుజించిన ఆయుర్వృద్ధి, దక్షిణముఖమునందు - యశస్సు, పడమటి ముఖమున - సంపద, ఉత్తరముఖమున మరణమునుగలుగును.

శ్లో || పాదుకస్తోన భుజీత పర్యంశస్థస్థితోపివా | శ్వానచండాల భృక్తేచభోజనం శరివర్జయేత్ ||

తా || పాదరక్షలు తొడిగికొనిగాని, మంచము పైనగూర్చునిగాని, కుక్కలు మాలవాదు చూచుచుండగాని భుజింపగూడదు.

శ్లో || అన్నాద్యేకీటసంయుక్తమక్షికాకేశ దూషితే | తదంతరాస్పృశేచ్ఛాపస్తదంతం భస్మవాస్పృశేత్ ||

తా || అన్నమును, పురుగులు, వెండుకలు ఇవితాకిన యెడల, జలమును కొంచెము భస్మమును చల్లవలయు.

శ్లో || ఏకపంక్త్య పవిష్టానాంవిప్రాణాం సహభోజనై | యద్యేకోపిశ్యశేత్పాత్రంశేష మన్నంనభోజయేత్ ||

తా || ఒకపంక్తిగా గూర్చుని భోజనము చేయువారిలో నొకడు ముందుగా పాత్రనునువడిచి లేచిపోయిన మిగిలినవారు తమ పాత్రముల యందు మిగిలిన యన్నమును తినగూడదు.

శ్లో || బహుస్తోకమకాలేవా జ్ఞేయంతద్విషమాశనం | ఆలస్యకారవాటోపశబ్దాంశ్చకురుతేభృశం | హీనమాశ్రంతనోః కార్ష్యంకరోతిచ బలక్షయం ||

తా || మిక్కిలిస్వల్పముగ భుజించినను, అకాలమున భుజించినను అవిషమాశనమనబడును. అటులజేయుటవలన - ఆలస్యము, గురుత్వము కడుపులోగుడగుడమనుట తుదోషములనుజేయును కేవల స్వల్పహారము శరీరమును కృశింపజేసి బలమునుక్షయింపజేయును.

శ్లో || నాప్రాప్తకాలంభుంజీతహీనాధికమధాపివా | అప్రాప్తకాలే భుంజానో అసమగ్ధతనుర్నరః || తాంస్తాన్వాధీననాన్నోతి మరణంచాధిచ్ఛతి | కాలేతీకేశ్చతోజంతో ర్వాయునోపహతేనలే || కృచ్ఛాద్విషచ్యతేభుక్తంనస్యాదోక్షుం పునస్సన్మహా | తస్మాత్సుసం

స్మృతంయక్త్యాదోమైరేత్యైవర్జితః । సుఖాసన్వోగుణైర్మృక్త ముపశాన్తే
వేతభోజనం । దౌమణస్యం భయంక్రోధంఘంజానిపరివృజ్యేత్ ॥

తా ॥ కాలముకాకమునువుభుజించినను, విచ్చుతక్కువగా భుజించినను, శరీరసామర్థ్యముచెడి యనేకవ్యాధులనుజెంది మరణమును సగాపొందును. కాలమతిక్రమించినయెడల వాయువ్రకోపముచే జరరాగ్నిచెడి ఆభిసృగముగనతికష్టముచేత జీర్ణమునకువచ్చును. మరలభుజించుట కిష్టముగలుగుదు. కావునవనుజుదు బాగుగ సంస్కరింపబడిన యన్నము పూర్వోక్త దోషములులేక, సుఖాసీనుడైయుక్తిచే భుజింపవలయు. భుజించునపుడు ఊర్ధ్వాదులచే వనస్సును జెరుచుకొనుట, భయము క్రోధమువీనిని వజ్జింపవలయు.

భోజనప్రమాణము.

శ్లో ॥ కుక్షేర్భాగద్వయంభోజైగ్గస్త్రోమంవారిపూరయేత్ ।
వాయోస్సంవరణార్థాయ చతుర్థవవశేషయేత్ ॥

తా ॥ తనకుక్షీలో రెండుభాగములను భోజ్యపదార్థములచే నిండించవలయు. మూడవభాగము నుదకముచే నిండించవలయు. వాయువు సంవరించు నిమిత్తము నాలవభాగమును మిగిలించవలయు.

జలప్రమాణము.

శ్లో ॥ అశ్యంబుపానాన్నవిపచ్యతేన్నం నిరంబునాపానాచ్చసవన
దోషః । తస్మాన్నరోపహ్నివివర్ధనాయ ముహుర్ముహూర్వారిపిదేదధూరి॥
భుక్తస్యాదౌజలంపీతం కార్యమందాగ్నిదోషకృత్ । మధ్యేగ్నితీపనం
శ్రేష్ఠమంతేష్ఠాల్యకఫప్రదం ॥

తా ॥ భుజించునపుడు జలమును మిక్కిలిత్రాగినను, త్రాగిగండినను అన్నముబాగుగ పక్వముకాదు కావున అన్నముజీర్ణించి యగ్నితీపనముగలుగుటకు, పలుమారుస్వల్పముగజలమును త్రాగవలయు, భోజనమునకు ముందు జలపానముచేసిన శరీరకార్యము అగ్నిమాంద్యము కలుగును. భోజనమధ్యమున నుదకమును ద్రాగిన అగ్నితీపనముగలుగును. భోజ

హంతమున బుచ్చుకొనిన శరీరమును బలియిశేసిఁగఱుమును బుట్టించును.

భుజించినపిదప క్షీరపానము.

శ్లో || విదూష్యాన్యన్నపానాని యానిభుంక్తహిమానవః | తద్విదా
హాప్రశాంశ్యర్థం భోజనాంతేపయఃపిబేత్ | కుర్యాత్క్షీరాంతమాహః
రంనదధ్యంతంకదాచన | లవణామ్లకటూష్ణాని విదూష్యాన్తియానిశు |
తద్దోషంహర్తుమాహరంమధురేణ సమావయేత్ ||

తా || భోజనాంతమునక్షీరపానమొనర్చిన, అన్నపానాదులవలన
గలిగినవిదూషాదిదోషములుశమించును, భోజనమును పాలతోముగింపవల
యునుగానిపెటుగుతోముగింపగూడదు. ఉప్పుపులుసు, కారముగలపదా
ర్థములు, ఉష్ణవిదాహకరపదార్థములు వీనిని భక్షించిన యెడలవాని దో
షముశమించుటకై మధురాహారముచే భోజనమును ముగింపవలయు.

ఆవుపాల గుణము.

శ్లో || గోదూగ్ధం మధురంశీతం గురుహృద్యంరసాయనం | వయన
స్థాపనంస్వాదుస్నిగ్ధంపథ్యతమమతం | రుచ్యంబల్యంశుక్రలంచ మేధ్యం
పుష్టిప్రదాయకం | కాంతికృత్ప్రప్తిజనకంవాతే పిత్రేవిషేభ్రమే | రక్తపి
త్తైవాతరక్తై దాహేనైవాతిసారకే | ఉదావరైమనేకాసే శ్వాసేజీర్ణ
జ్వరేశృషి | ఉదేరేమూత్రకృచ్ఛేచగుల్మేశూలేష్లుపిత్రకే | ఆధావర్ష
స్యపస్తానేక్షయేపాండావతిశ్రమే | యోనిరోగేగర్భపాతేనేత్ర రోగేహి
తావహం || పథ్యంప్రవాహికాయాంచప్రవదంతిభిషగ్వరాః ||

తా || ఆవుపాలుమధురముగను శీతముగను మనోహరముగనునుం
డును. గురుత్వమునుచేయును, ముడిమినిపోగొట్టును, వయస్సునునిలుపును
స్నిగ్ధముగను, పథ్యకారిగనునుండును. రుచిని, బలమును, శుక్రమును బుద్ధి
ని కృష్టిని వృద్ధిచేయును, కాంతిని తృప్తిని ఇచ్చును. వాతము, పిత్తము, వి
షము, భ్రమ, రక్తపిత్తము, వాతరక్తము, తాపము, అతిసారము, ఉదా
వతము, మదము, కాసము, శ్వాసము, జీర్ణజ్వరము, దప్పి, ఉదరము,
మూత్రకృచ్ఛము, గుల్మము, శూల, ఆష్లుపిత్రము, అర్శోరోగము, అప

స్తాంఘము, త్రియము, పాండువు, యోనిరోగము, గర్భపాతము, నేత్రరోగము, ప్రవాహికారోగము తురోగములయందు దావుపాలుపథ్యకర్తము.

గోజాతిపరత్వక్షీరగుణము.

శ్లో || కృష్ణాయాగోర్వరంక్షీరంవాతపితృకఫప్రణుత్ | పీతాయా
వాతపితృస్థుం రక్తాయావాతహృస్సరం | వాతస్థుంచిత్రవర్ణాయాశ్లేష్మ
తాయాః కఫశ్చర్దురు | బాలవత్సానివత్సానాంగవాంక్షీరంక్షిదోషకృత్ |
బహుయథ్యాస్త్రిదోషస్థుం తర్పణంబలదంపనుః | పిత్వాక్రాంతాన్నభో
క్తృశాం క్షీరంగురుకఫప్రదం | నిద్రారేతోబలస్థాల్య వహ్నిమాంద్య
కరంహీమం | గవాంపలాలభోక్తృవాణాం నుగ్ధంయవస భోక్తృశాం |
కఠితంమనిభిర్వైద్యైస్సర్వరోగేహితావహం | తరుణేనాంగవాండుగ్ధం
మధురంచరసాయనం | త్రిదోషనాశకంశైవ వృద్ధాయాదుర్బలంస్త్రైః |
సగర్భాయాస్సముద్విష్టంతిమాసోద్ధవంపితృలం | త్వారంచమఘరంశైవ
స్తృతంవైశోషకారకం | ధారోష్ణంతుగవాండుగ్ధం పృష్ఠగంధాతు పివ
ధానం | నిద్రాకాంతికరంస్నిగ్ధం పశ్యంస్వాద్యగ్నిదీపనం | అమృతేన స
మంప్రోక్తం సర్వాతంకవినాశనం | సపాదప్రహారాద్ధాగ్ధం త్రిదోష
జనకంభవేత్ ||

తా || నల్లగోవుపాలుశ్లేష్మమైనది - వాతపితృకఫదోషములహరిం
చును. పచ్చగోవుపాలు పితృమునుహరించును. ఎఱ్ఱిదిచిత్రవర్ణముగల
దియగు గోవుపాలు వాతమునుహరించును. తెల్లగోవుపాలు గురుశ్వము
నుకఫమునుచేయును. లేతదూడగలదియు, దూడలేనిదియునుగు ఆవుపాలు
త్రిదోషములనుచేయును. చిరకాలమునకేసగోవుపాలు త్రిదోషముల హ
రించుజేయును. శృప్తినిబలమును ఇచ్చును. తెలిపిండి, పుల్లనీళ్ల అన్నము
తినిన ఆవుపాలు గురుశ్వమునుకఫమునుచేయును, ద్రవరేతస్సును, బలము
ను స్థాల్యమును అగ్నిమాంద్యమునుకలుగజేయును చాలవగనుండును. మాం
సమును గడ్డిని తినిన ఆవుపాలు సర్వరోగములయందు హితకరము. తొలి
యీతగల ఆవుపాలు మధురముగనుండును. ముడిమిసిబోగొట్టును, త్రిదో

శ్మములహరించును. ముసలియావుపాలు బలహీనమును చేయును. మూడు నెలలకడదిన గర్భముగలయావుపాలుపిత్తరోగమును శోషనుపుట్టించును. ఉష్ణగుండును. అప్పుడుధారగా పితకబడుచున్నపాలు ధారోష్ణమనబడును. అదివీర్యపుష్టిని సప్తధాతువుల వృద్ధిని, నిద్రనుకాంతనిచేయును. స్నిగ్ధముగ పథ్యకరముగ రుచిగనుండును. అగ్నిచీపనమునుచేయును, సమస్తరోగములును పోవును. ౧) జాముకుపైన బుచ్చుకొనిన త్రివోషముల బుట్టించును.

బట్టిపాలగుణము.

శ్లో॥ మహిష్యామధురందుగ్ధం పాకేశీతంచపాష్టికం | స్నిగ్ధంనిద్రాకరంబల్యంగురువృష్యంచశుక్రలం | పిత్తదాహశ్రమఘ్నంచ కఫాలస్యరుచిప్రదం | అభీష్యంజిచ సంప్రోక్తచుగ్నిమాంద్యకరంమతం ॥

తా ౧ బట్టిపాలు మధురముగను, పాకకాలమునశైత్యముచేయునదిగనునుండును. పుష్టినిమెఱుగును నిద్రనుబలమును గురుత్వమును ధాతువృద్ధినిశుక్రవృద్ధినిచేయును. పిత్తము- దాహము- శ్రమము- వీనినిహరించును- కఫమును- అలస్యమును- రుచిని అగ్నిమాంద్యమును చేయును.

క్షీరపాననిషేధకాలము.

సవజ్వరేఛాగ్నిమాంద్యే కుష్ఠేచైవామదోషకే | వ్రశస్తంసపయః పానంకృమిరోగేవిశేషతః ॥

తా ॥ నూతనజ్వరము, అగ్నిమాంద్యము, అమదోషము, వీనియందును, విశేషముగక్రిమిరోగమునందును, పాలుత్రాగగూడదు.

ద్రవ్యసంయుక్తక్షీరగుణము.

శరీరాసహితంక్షీరం రుచిక్పద్వతనాశనం | తథాసితోహలాయుక్తం శుక్రదందోషనాశకం | సగుడంమూత్రకృచ్ఛస్పృష్టపిత్తశ్లేష్మకరంమతం ॥

తా ॥ పాలలోచక్కెరగలిపి పుచ్చుకొనినరుచినిగలిగించును, వాతముహరించును. కలకండుచేర్చిన శుక్రవృద్ధిగలిగి త్రిదోషములు నశించును.

జెల్లమును జేర్చిన మూత్రకృచ్ఛ) రోగముపోవును, పితృశ్లేష్మములు ప్రకోపించును.

శ్లో || పక్వమామ్రంసుమధురం గోస్తనీమాక్షికంఘృణం ! నవసీ
తశ్చంగజేరంశ్యామాచశ్యానుఘాషణం || సింశాశివాచపుథుకాపటోలం
నాగరాశివాః | యరేణసహసంసేవ్యాహితాస్సన్యసేవితాఇషే ||

తా || తియ్యమామిడిపండు, దాక్షిణపండు, తేనె, నెయ్యి-వెన్నె,
అల్లము- పిప్పళ్లు-మిరియాలు-చక్కెర- కిరకా-య, అటుకులు- పొట్లకా-
య- సొంటి, నెల్లి కాయ- ఈపదార్థములతో పాలనుత్రాగిన హితముగ
నుండును.

శ్లో || మత్స్యమాంసపటుముద్గమూలకైఃకుష్ఠమావహతి సేవితం
పయః | శాకజాంబవసురాదికైస్తథామారయత్యబధమాశుసర్పవత్ ||
నైకథ్యంపయసాశ్చీయాత్సర్పముష్ణం ద్రవాద్రవం | తైలంకపిత్థంజంబీరం
పనసంమాతులుంగకం | వాంశంకరీరంబదరంకదల్యష్ణంచదాడిమం | ఫల
మీద్యగ్విధంచాన్యంతద్వద్బిల్వఫలానిచ | జనఃక్షీరవిరుద్ధానిఘంజీయాశ్చేద్ధి
తత్సహ | బాధిగ్యంమూకతాంచైవ వైరూప్యంచాగ్నిమందతాం | మర
ణంచాప్యవాప్నోతి తస్మాత్తత్సర్వవృద్ధయేత్ ||

తా || మత్స్యమాంసము, ఉప్పు, ఉసలు, ముల్లంగి, వీనినిజేర్చి
పాలనుత్రాగిన కుష్టురోగముగలుగును - వంకాయలు మొదలగు పదార్థ
ములతోడను, నేరేడుపండు- మద్యము- వీనితోడనుపాలను త్రాగినయెడల
సర్పమువలె మృత్యుతుల్యముగనుండును. అన్నివిధములగు ద్రవపదార్థము
లు- గట్టిపదార్థములు- ఉష్ణపదార్థములు వీనితోగూడ పాలను త్రాగగూ
డదు- నూనె- వెలగ- పనస- నిమ్మ- మాదీఫలము- వెదురుమొలకలు, రేగు
అరటి- పుల్లదానిమ్మ- మారేడు ఈపండ్లుపాలకు విరుద్ధపదార్థములు- వీని
నిపాలతోగూడ భక్షించిన చెవుడు- మూగతనము | కురూపము - అగ్ని
మాంద్యము కలుగును. విశేషముగభక్షించిన మృత్యుతుల్యముగ నుండును.

శ్లో || క్షీరంసఘంజీతకద్యౌత ప్రంతప్తంచనైతల్లవణేనసార్థం |

పట్టనసంధానకమాయముద్గకోశాతకీకరితఫలాగిక్తశ్చ ॥

తా ॥ పాలనుకాచకుండా ఎప్పుడును త్రాగగూడదు. కాచిన పాలను ఉప్పువేసి త్రాగగూడదు. ఉప్పువేసిచేయబడిన పిండివదార్థములు- ఊరగాయలు- వగరు పదార్థములు- పెసలు- బీరకాయ, కంద-పండ్లు- వీనితోడపాలను త్రాగగూడదు.

భోజనానంతరక్రియ.

శ్లో ॥ ఆచవ్యజలయక్తాభ్యాం పాణిభ్యాంవత్సపీస్పృశేత్ । భుక్త్యాపాణి తతేఘస్త్వాచతుషోర్యదీదీయతే । అచిరేణైవతద్వారితిమిరాణివ్యపోహతి ॥

తా ॥ ఇట్లుభుజించినవెనుక లేచి ఆచమనముచేసిహస్తపాదముల శోధించుకొని తడిచేతులతో కన్నులదుడుచుకొనవలయు. దానివలననేత్రములయందలి తిమిరరోగములుహరించును.

శ్లో ॥ అగస్తీంకుంభకర్ణంచ శనించబడచానలం । ఆహారపాచనాగ్ధాయస్తరేద్భీమంచపంచమం ॥ ఇత్యుచ్చార్యస్వహస్తేన పరిమాన్వ్యతథోచరం । అనాయాసప్రదాయాని కుర్వాత్కర్తాణ్యతందితః ॥

తా ॥ భోజనముచేసినపిదప “అగస్తీంకుంభకర్ణంచ” అనుశ్లోకమునందు జెప్పబడిన యగస్త్యాదులను ధ్యానించి యుదరమునుజేతడవికొని, ఆయాసకరకార్యముల జేయకయు, వెంటనేనిద్రింపకయునుండవలయు.

శ్లో ॥ భుక్త్యాశతపదీంగచ్ఛేచ్ఛవైస్తేనతుజాయతే । అన్నసంఘాతవైధిర్నిగ్రీవాజానుకటిసుఖం । భుక్త్వోపవిశతస్తుండం శయానస్యతుప్లుతా । ఆయుశ్చక్రమమాణస్యవృత్త్యుద్ధావతిధావతః ॥

తా ॥ భోజనముచేసినపిమ్మట, నూఅడుగులు మెల్లగనడచిన అన్నము, స్వస్థానమునజేరి, మెడ, మోకాళ్లు, కటిప్రదేశము, వీనియందు సౌఖ్యముగలుగును. భుజింపనతోడనే కూర్చుండిన కడుపు పెద్దదియగును, పండుకొనిన మేదస్సధికంబై పుష్టికలుగును, మెల్లగతి రిగినయెడల ఆయువు వృద్ధియగును. పరుగె తిన ఆయువుక్షీణించును.

శ్లో || ఘక్ష్వాపస్తాయమూర్తాండం పురాణానిసదావతేత్ | భావశుద్ధ్యాహారాభక్తిః పురాణశ్రవణాద్భవేత్ | ఇతిహాసపురాణానిధమ్నశాస్త్రాణిచాభ్యసేత్ | పృథావివిధవాక్యానిపరివాహ్యాశ్చవర్జయేత్ ||

తా || భుజించితేచి సూర్యునిసేవించి వ్యర్థవాదములవదలి, హరిభక్తిగలుగుటకై భావశుద్ధిగ, ఇతిహాసపురాణ ధర్మశాస్త్రాదుల బలించవలయు.

సుగంధలేపనము.

శ్లో || కుంకుమంచందనంచాపి కృష్ణాగరువిమిశ్రితం | ఉష్ణంవాతకఫధ్వంసి శీతకాలేశదివ్యతే | చందనంఘనసారేణ వాలకేనచమిశ్రితం | సుగంధిపగమంశీతముష్ణకాలేప్రశస్యతే | చందనంఘనస్పృహోపేతం మృగనాభినమాయతం | నచోష్ణంనచవాశీతం వర్షాకాలేశదివ్యతే | గంధేవోద్వర్తరనంచాదౌ తతోలేపం ప్రకారయేత్ | అనులేపస్త్రపామూర్చాదుగ్గంధశ్రమదాహజిత్ | సౌభాగ్యవేజస్తస్త్వగ్వర్జప్రీత్యోజోబలవర్ధనః | స్నానానర్హమనుష్యాణామనులేపోపి నోహితః ||

తా || శీతకాలమునచందనమును కుంకుమపువ్వు, కృష్ణాగరు వీనితోశేప్పి మేన బూసికొనిన ఉష్ణవాతకఫముల నశింపజేయును. ఎండకాలమునందు పచ్చకర్పూరము, కురుచేరుపొడి వీని చందనములోగలిపిపూసికొనిన దేహమునకు చలువకలుగును. వర్షాకాలమునందు కుంకుమపువ్వు కస్తూరి వీనితోశేప్పిన చందనమును పూసికొనిన ఉష్ణము - శైత్యములేక హితముగనుండును- గంధముచేయుదుగనలుగిడిపిదప పలవనగబూనికొనవలయు. దీనివలన, దప్పి, మూర్ఛ దుఃఖంధము, శ్రమము, తాపము ఇవిప్రేతవును - సౌభాగ్యము తేజస్సు, కాంతి, ప్రీతి, అంతస్సారము బలముఇవికలుగును- స్నానముచేయదగని మనుష్యులకు చందనాను లేపనంబునుదగదు.

పుష్పధారణము.

శ్లో || సుఫలస్పృశిసుగంధీని నిత్యశీర్షేప్రధారయేత్ | సుగంధిపుష్ప

ప్రత్యానాం ధారణంకాంతకారకం । క్లృతాయాససముచ్చృతి స్వేదదు
గ్గంధనాశనం । చక్షుష్యుందాహశమనం సౌమనస్యంచజాయతే । ఆ
స్మాత్తైఃకల్పితభార్యాసుస్మాత్తైర్దాతావిల్వజం । అభ్యంగేకతకీధార్యా
ధార్యంహోత్పలకంసదా ॥

తా ॥ వసుష్కుడు మంచినరిమళముగల జాజి, పాదిరి, పొగడమ
లై, మృదారము మొదలగు పుష్పములను, మరువము మొదలగువరిమళవ
త్రములను నిత్యము ధరించుకొనవలయు. పుష్పాదిధారణము, కాంతినిచ్చు
ను, దుఃఖితియాసమలవలనగలిగినచెమటను, రుగ్గంధమును, తాపమును
హరించును. నేత్రములకు మేలుచేయును, మనస్సుకు నిమలశ్శయమును గ
లుగజేయును. స్నానముచేయనివారు మల్లెపుష్పమును, స్నానము చేసిన
వారు, జాజిమోరేడుపుష్పములను, అభ్యంగముచేసికొనినవారు మొగలి
పూవును, ఎల్లి పుడుకలువపుష్పములను ధరించవలయు.

ధూషణధారణగుణము.

ధూషణైర్భూషయేదంగం యథావిభవసారథః । శుచిసౌభాగ్య
సంతోషదాయకం కాంచనంస్త్రుతం ।

తా ॥ ఐశ్వర్యముకొలదిధూషణములచే శరీరమునలంకరించుకొన
వలయు, బంగారు, శుచిత్వమునుసౌభాగ్యమునుసంతోషమునుఇచ్చును.

తాంబూలగుణము.

క్లో ॥ కామప్రదీపయతిరూపమభివ్యనక్తి సౌభాగ్యమావహతివ
క్రమిగుంధితాంచ । ఉద్భంకరోతికఫజాం శ్చనిహంతిరోగాంస్తాంబూల
పేవమపరాంశ్చగుణాకారోతి ॥

తా ॥ తాంబూలము కామాగ్నిని ప్రకాశింపజేయును, రూప
మును స్పష్టముచేయును. సౌభాగ్యమును, నోటికిరిమళమును ఉత్సాహ
మునుగలిగించును. కఫజ్వరోగములహోగొట్టును ఇంకను కొన్నిగుణములను
కూడకలుగజేయును.

క్లో ॥ చంద్రంచంద్రనిభాననేవఖదిరం శ్చక్రప్రమేలాసుధా । జాతీ

పత్ర్యయిపత్రయ్యుక్తవదనేకంకోలజాతిఫలం కస్తూరిచలవంగమేణనయతే
బాహ్లికపూగీఫలం | ద్రవ్యైరేభిరపిత్రయోదశమితైస్తాంబూలమిత్త్యచ్యతే ||

తా || పచ్చకర్పూరము, కాచు, పవలపాళ, లవంగపుచెక్క, పీల
మొల, సున్నము, జాపతి, కంకోలము, జాజికాయ, కస్తూరి, లవంగము, కుం
కుమపువ్వు, పోక ఈ ౧౩ పదార్థములుచేరి తాంబూలమనబడును.

శ్లో || తాంబూలంకటుతిక్తముష్ణమధురం తౌరంకషాయంధురం చ
చ్యం వీర్యకరంలఘుప్రియతమేవైశద్యసౌగంధ్యకృత్ | ఆస్యస్యాభరణం
ప్రసేతశమనం దౌర్గంధ్యహృచ్చుద్ధిక్పజ్జంతుశ్లేష్మమరుద్దలామయహరం
కాంతిప్రచందవశ్యకృత్ || వృష్యందంతవిరంజనం శ్రమహరంసౌభాగ్యదం
కీర్తితం | జిహ్వహద్యగదాపహంమునివరైర్మక్షత్రగుణ్యంమతం ||

తా || తాంబూలము కారముగ, చేదుగ, ఊష్ణముగ, మధురముగ,
తౌరముగ, వగరుగ, రుచిగ, వీర్యకారిగ, లఘుప్రగనుండును, నిమలశ్వ
మును సౌభాగ్యమును ఇచ్చును. ముఖమునకలంకారముగనుండును. నోట
నీళ్లురుటను, దుర్గంధమును పోగొట్టును. హృదయమును శుద్ధిశేయును.
జంతువులను, శ్లేష్మమును, వాతమును గళరోగమును, హరించును. కాంతి
నివశ్యమును చేయును, శ్రమమును పోగొట్టును సౌభాగ్యమునిచ్చును, నాలు
కయందలిరోగములహరించును. ఇట్లు తాంబూలము అతిగుణములుగలిగి
యుండును.

శ్లో || ఏకపూగంసుఖారోగ్యం ద్విపూగంనిష్ఫలంభవేత్ | అతిశ్రే
ష్ఠంత్రిపూగంతు అర్థకంనైవదూష్యతే ||

తా || ఒకవక్క-సుఖారోగ్యములనిచ్చును. రెండువక్కలు దారిద్ర్య
ముఖిగలిగించును. మూడువక్కలు మిగులశ్రేష్ఠము, అరవక్క-దూష్యము
కానేరదు.

శ్లో || పర్ణమూలేభవేత్త్వాభిషర్ణాగ్రేపాపసంభవః | చూర్ణప
ణంహరత్యాయస్సిరాజుద్ధివినాశనీ | తస్మాదగ్నించమూలంపసిరాంచైవ
విశేషతః | చూర్ణపణంపర్ణయిత్యా తాంబూలంఖాదయేన్నరః ||

తా || తమలపాకు మొదలువలనవ్యాధియు, కొనవలనపాపమును, సున్నపు ఆకువలన ఆయుఃక్షీణమును, నరములవలన బుద్ధి నాశమును గలుగునుకావున, ఆకుకొన మొదలు, నరములు, సున్నపాకు వినిసివర్జించితాం బూలమునుభక్షించవలయు.

శ్లో || అనిధాయముభేషణం పూగంఖాదతియోసరః । సప్తజన్మ దరిద్రస్సన్యస్తరకేషునిమజ్జతి ॥

తా || ముందుగనోటియందాకువేసికొనక వక్కానునమిలిన ఏడుజన్మములవరకు దారిద్ర్యముననుభవించి, తుదినినరకమునబడును.

శ్లో || ప్రాతఃకాలేఫలాధిక్యం చూగ్యం చ భృందినేధికం । సాయం పర్ణాశ్చాధిక్యం త్రిధా తాంబూలభక్షణం ॥

తా || ప్రాతఃకాలమున వక్కలధికముగను, మధ్యాహ్నముననున్నమధికముగను, సాయంకాలమున ఆకులధికముగను వేసికొనవలయును.

శ్లో || రతౌసుప్తాత్తితేన్నాతే భుక్తేవాంతేచసంగరే । సభాయాం విదుషాం రాజ్ఞాం కుర్యాత్తాంబూలచర్వణం ॥

తా || స్త్రీసంభోగసమయమందును, నిద్రలేచినపుడును, స్నానము, భోజనముజేసినపిదపను, వాంతిచేసికొనినపుడును యద్ధమునందును, పండిత రాజసభలయందును, తాంబూలచర్వణము చేయదగినది.

శ్లో || తాంబూలం నాతిసేవేత నవిక్రొబుభుక్షితః । దేహదృక్కోశదంతాగ్నిశ్రోత్రవర్ణబలక్షయః । శోషఃపిత్తానిలాస్రంస్యాదతి తాంబూలభక్షణాత్ ॥

తా || తాంబూలమును పలుమారు భక్షింపగూడదు. విరేచనము చేసికొనినవాడును, ఆకులిగొనినవాడును, విశేషముగ తాంబూలమును భక్షింపగూడదు. భక్షించిన- దేహము, ఛేత్రములు, వెండ్రుకలు, దంతములు, అగ్ని, చెవులు, వీనివర్ణముబలమునశించును. శోష, పిత్తము, వాతరక్తము ఖరోగములుకలుగును.

శయనక్రమము.

శ్లో ॥ శ్వాసానస్తానముత్తానస్తాన్ ద్విపాశ్చేష్వతుదక్షిణే ! తతః
స్తుద్విగుణాన్వామే పశ్యాత్సవ్యాద్యధానుధాం ॥

తా ॥ వెల్లగిలవరుండి రశ్వసములను, కుడిప్రక్కనతిరిగి శ్వా
సములను, ఎడమప్రక్కనతిరిగి రశ్వసములను విడిచి పిదపశ్వేచ్ఛాను సా
దానములగుండవలయు.

వామపార్శ్వశయనము.

శ్లో ॥ వామదిశాయామనలోనాభే రూర్ధ్వేస్తిజంతూసాం । తస్తా
క్షువామపార్శ్వేష్వశయాతథుక్తప్రపాకాగ్ధం ॥

తా ॥ పాణిలకు నాభికిపైగా - ఎడమప్రక్కనజాతరాగ్నియుం
డును గావున భుజించినయన్నముజేగ్లిండుటకై ఎడమప్రక్కనబరుండవలయు.

ఖట్వాదికగుణము.

శ్లో ॥ శ్రద్ధోవశవనీఖట్వా తూలీవాతకఘాపహః । భూశయ్యాబృం
హణీష్యప్యాకాప్తపట్టితువాతలా ॥

తా ॥ మంచముమీదశయించిన వాతపిత్తశ్లేష్మప్రకోపముశమిం
చును. దూదిపెత్త, వాత కఫముల బోగొట్టును. భూశయ్యా బలుపును
ధాతువృద్ధినిబ్రచ్చును. కొయ్యవలకలమీద వరుండినవాతమునుజేయును.

పాదసంవాహనగుణము.

శ్లో ॥ సంవాహనంనూంసర క్తత్వక్షృ సాదకరంపరం । ప్రితినిద్రాక
రం వృష్యంకఘవాతశ్రమాపహం ॥

తా ॥ కాళ్లుపిసికించుకొనిన, మాంసము, రక్తము, చక్షుఃము ఇవి
నిర్మలితమునొందును. ప్రితినినిద్రను ధాతువృద్ధినికరించును. కఘము వా
తముశ్రమము పీనినిపోగొట్టును.

శాలిగుణము.

శ్లో ॥ ప్రవాతంరౌత్యవైవర్ణ్యస్తంభకృద్దాహపిత్తనత్ । శ్వేద
మూర్చ్ఛసిపాసాఘ్నమప్రవాతమతోన్యధా ॥

తా || శయించినపిమ్ముట గాలిసోకుటవలన రూక్ష వైవర్ణ్యము స్తంభనము వీనినికలుగజేయును తాపము, పిత్తము, చెమట, మూర్ఛ దప్పి వీనినిపోగొట్టును. గాలిలేనియెడలపైదానికి విపరీతగుణములు గలుగును.

శ్లో || సుఖంప్రవాతంసేవేత గ్రీష్మేశరదిచాంతరా । నిర్వాతమా యుషేసేవ్య మారోగ్యాచనన్వధా ।

తా || గ్రీష్మేశర తాగలములయందు శరీరమునకుఘోషమైన గాలిని సేవింపవలయు. ఆయుష్యమును ఆరోగ్యమును గోరువాడు, ఎక్క-వగాలి, గాలిలేదు లేకమితమైనగాలిగలచోట బుండుడవలయు.

పగటినిద్రకు నిషేధము.

శ్లో || దివాస్వాపంనకుర్వీతయతోసాస్యాశ్క-ఘావహః । గ్రీష్మవ జ్యేష్ఠకాలేషుదివాస్వాపోనిషిధ్యతే ||

తా || పగటినిద్రవలన కఫమువృద్ధి జెందును. గ్రీష్మకాలమునందు దప్పతక్కినకాలములయందు పగలునిద్రించకూడదు.

పగటినిద్రకు ఆజ్ఞ.

శ్లో || ఉచితోహిదివాస్వాపో నిత్యంయేషాంశరీరిణాం । వాతా దయః ప్రకుప్యంతి తేషామస్వపతాందివా || వ్యాయామప్రమదాధ్వవాహ నర తాఽక్లాంతానతీసారిగుశ్శూలశ్వాస వతస్తథాపరిగతాఽహికా- మరుత్ప్రీడితాఽక్షీణాక్షీణకఘాశిశూమదహతాఽవృద్ధాన్స్తథా జీర్ణినోరాత్రా జాగరితాన్స్తరాన్నిరశనాఽకామందివాస్వాపయేత్ ||

తా || పగలునిద్రించుటకన్దులైనవారు పగలునిద్రంచనియెడల వా తాదులు ప్రకోపించును. సంచారము, స్త్రీసేవ, మాంసమునడుచుట, ఆ శ్వాద్యారోహణము ఇవికలవారును, బడలిక, అతిసారము, శూల, శ్వాస, సము, వెకిలిళ్లు, వాతము, వీనిచేబిడితులైనవారును, క్షీణులు, క్షీణించిన కఫముగలవారును, దీడ్డలును, మదకరపదార్థముల భక్షించినవారును, వృద్ధులు, అజీర్ణారోగులును, రాత్రిమేలొగినవారు, ఉపవాస మున్నవారు, వీరందఱులు ఖేష్టముగ పగలునిద్రింపవచ్చును.

భోజనానంతరనిద్రాగణము.

శ్లో || భోజనానంతరనిద్రావాతం హరతిపిత్తకృత్ । కఘంకరో
తివపుషఃపుష్టింసౌఖ్యంతనోతిహి ॥

తా || భుజించినపిదప నిద్రించినవాతముహరించి పిత్తముకఘమువృ
ద్ధియగును. పుష్టి, సౌఖ్యముకలుగును.

అజీర్ణహరణోపాయము.

శ్లో || ప్రాతరాశేత్సజీణేపి సాయమాశోనదుష్యతి । సాయ
మాశేహ్యజీణేచ ప్రాతర్భుక్తంవిమోషమం ॥

తా || ప్రాతఃకాలమున భుజించినయన్నము, జీణింపకుండిన
సాయంకాలమున భుజించినదోషముగలుగుదు. రాత్రిభుజించినయన్న
ముజీణించనపుడు, ఉదయమునభక్షించినవిషతుల్యమగును.

శ్లో || భవేద్యవిప్రాసరజీర్ణశంకాతదా భయానాగర్హైంధవా
భ్యాం । విచూర్ణితాంశితజలేనభుక్త్వాభజేత్తతోన్నమితవన్నకాలే ॥

తా || రాత్రిభుజించినయన్నము జీణించనియెడల కరకాగ్రాయ,
శోంఠి, సైంధవలవణమువీనినిమాణాముచేసి చన్నిళ్ళతోబుచ్చుకొని, యథా
కాలమున మితముగ భుజించవలయు.

భోజనానంతరవర్జ్యకార్యములు.

శ్లో || అగ్న్యైవప్రసవనయాననిషేవతైశ్చవ్యాయాదుమైఘనవిధా
వనయుద్ధగీతైః । ఏభిశ్చతత్త్వణకృతైర్విషమాశనాచ్చహ్యన్నంన పాకముప
యాత్యపిజాగరాచ్చ ॥

తా || భుజించినపిదప అగ్నిసేవనము - ఎండలోతిరుగుట, యిదు
ట, మూకామునదుచుట, దండకసరితు, మైఘనము, పరుగెత్తుట, యుద్ధ
ము, గానము- అన్యపదార్థముల మిక్కిలియుముగ భుజించుట మేలుకొనుట
అపవీలవలన అన్నము జీర్ణింపదుగావున భుజించినతరువాత రెండుగడి
యల కాలమువరకు పైజెప్పినపనులజేయగూడదు.

దివాస్వాపమైఘననిషేధము.

శ్లో । అత్రిః— దివాస్వాపనంకుర్వీత గచ్ఛేన్నైవదివాస్త్రియం ।
ఆయుఃక్షయకర్షిదాదివాస్త్రి పుణ్యనాశినీ ॥

తా || పగటిచుండదుండ - స్త్రీసంభోగముకూడదు. నిద్రవలన
ఆయుః క్షయమును. స్త్రీసంభోగమువలన పుణ్యనాశమును గలుగును.

ఉష్ణీషధారణగుణము.

శ్లో || ఉష్ణీషంకాంతిక్యతేగ్రశ్యంజోవాతకఘాపహం । లఘుతచ్ఛ
స్యతేయస్తాద్ధురుపితౌక్షిరోగకృత్ ||

తా || తేలికతలపాగాను ధరించుటవలనకాంతి చెందుకలకు మే
లుగలుగును ధూళితొలగును - 'వాతముకఫముహరించును-బరువుగనుండు
పాగా, పిత్తమును నేత్రరోగమునుగలుగజేయును.

పాదరత్నధారణగుణము.

శ్లో || ఉపానధారణంనేత్రమాయుష్యంపాదరోగహృత్ । సుఖ
ప్రచారమోజస్యం వృష్యంచపరికీర్తితం ॥ పాదాభ్యామనుపానద్భ్యంస
దాచంక్రమణంనృతాం । అనారోగ్యమనాయుష్యమింద్రియఘ్నమదృష్టిదం.

తా || పాదరత్నలను ధరించుటవలన నేత్రములకుమేలు, ఆయు
ష్యముగలుగును. పాదరోగములుపోవును. గమనసౌఖ్యముబలము ధాతు
వృద్ధిగలుగును. పాదరత్నలులేక తిరిగినయెడల శరీరమునకువ్యాధి, ఆయుః
క్షీణము, ఇంద్రియనాశము, 'దృష్టినాశముకలుగును.

ఛత్రధారణగుణము.

శ్లో || ఛత్రస్యధారణంవర్షాతపవాతరజాపహం । హిమఘ్నంహి
తషష్ట్యోశ్చమాంగల్యమపిక్రీడితం ||

తా || గొడుగునుధరించుటవలన వర్షము, ఎండ, గాలి, దుమ్ము,
మంచు వీసితాధలేక నేత్రములకు మేలుగలుగునుమంగళప్రదముగనుండును.

దండధారణగుణము.

శ్లో || సత్వోత్సాహబలస్థైర్యధైర్యవీర్యవివధానం । అవష్టంభకరిం
చాపిభయఘ్నందండధారణం ॥ విశ్వమిత్రాహిపశ్వాదీకవారయత్యభి
కర్తమే । అంధేశమసివాధాకేయదండందశగుణంభవేత్ ||

తా॥ దండమును ధరించుటవలన సర్వము, ఉత్సాహము, బల్లము, స్థైర్యము, ధైర్యము, వీర్యము ఇవివృద్ధియగును. పూనికగలుగును. భయము తొలగును. నుఱియు, దండము చేతపడులు, కుక్కలు, శత్రువులు, స్వములు, పక్ష్యాదులు నివారింపబడును. ఉదకమునందు లోతు తెలియును, బుడమందు పూనికనిచ్చును. గ్రుడ్డితనమునందును చీకటియందును, ముసలితనమునందును ఉపయోగించును కావున దండము పుదిగుణములు గలిగియుండును.

గజారోహణ గుణము.

శ్లో॥ పితౄణాం కరోహస్తీలత్యైయః పుష్టివర్ధనః ।

తా॥ ఏనుగునెక్కిన వాతపిత్తములు వృద్ధిబొందును. సంపద ఆయుష్యము, పుష్టికలుగును.

అశ్వారోహణగుణము.

శ్లో॥ ఘోటకారోహణం వాత పితౄగ్నిశ్రమకృన్తతం । మేదోవర్ణ కఫఘ్నంచ హితంతద్భవినాం వరం ॥

తా॥ గుఱ్ఱమునెక్కిన వాతపిత్తప్రకోపము, అగ్నిదీపనము, శ్రమ ఇవికలుగును. మేదస్సు, వర్ణము, కఫము ఇవిహరించును. బలవంతులకు హితకరముగ నుండును.

ఇతి శ్రీమానవధర్మచంద్రికాయాం

దీనచర్యాకథనం నామ

ద్వితీయోధ్యాయః.

తృతీయాధ్యాయము.

• గృహస్థధర్మములు.

శ్లో || సుఖాగ్రాస్సర్వధూతానాం మతాస్సర్వాఃప్రసృతయః |

సుఖించనవినాధర్మాత్తస్మాద్ధర్మపరోభవేత్ ||

తా || సకలజనులును సుఖముకొఱకు బ్రవర్తింతురు. అట్టిసుఖము ధర్మములేక గలుగదుగనుక మనుష్యుడుధర్మపరుడవకాలెను.

శ్లో || గృహస్థఃపాలయేద్దారావిద్యామభ్యాసయేత్సతా | గో
పయేత్సర్వజనాస్సంధూ నేషధర్మకస్సనాతనః ||

తా || గృహస్థుడు భార్యను పోషించవలయు. పుత్రులనుచదివించ
వలయు. స్వజనులను బంధువులనుగాపాడవలయు. ఇదిసచాతనధర్మము.

శ్లో || మాతరంపితరంతైవ సాత్మాత్ప్రశ్యత్సేవతాం | మత్వా
గృహీనిషేవేతనదాసర్వవ్రయత్నతః ||

తా || గృహస్థుడు తలిదండ్రులను సాత్మాత్తుగ ప్రశ్యత్సేవతలని
భావించి సర్వకాలసర్వావస్థలయందువారికి వ్రీతికరములగు కార్యముల
నొనర్చుచు వారిన్ని సేవించుచుండవలయు.

శ్లో || భ్రాతృశ్వేష్ఠస్సమఃపితౄ భార్యపుత్రస్సృకాతనః | ఛా
యాస్వదాసవగశ్చ దుహితాకృపణంపరం || తస్మాదేతైరధిక్షీప్తస్సహే
తాసంజ్వరస్సదా ||

తా || పురుషునకు, అన్న తండ్రితోసమానుడు - పెండ్లాము - కొ
మరుడు - కూతురు వీరు తనశరీరమై మిక్కిలి ప్రేమాస్పదులైయున్నారు
పరిచారకసమూహము తననీడతోసమానము, కావునవీరిచేతతాను తీవ
మానింపబడిననుపరితాపమునొందకఓర్చుకొనిదయాశుకైయుండవలయు.

శ్లో || అతివాదోన్రితిజ్ఞేతనావమన్యేతకంచన | నచేమంచేహ
మాశ్రిత్యవైరంకుర్వీతకేనచిత్ ||

తా || అతివాదములను సహింపవలయు. ఎవనిగాని అవమానిం

పగూడను. ఈమనుష్యదేహమును ధరించినవాడు ఒక్కనితోడనువైరము నేయక పరోపకారము సేయుచుండవలయు.

యుగవత్సవ్యయనుకరపురుషాన్మహేశు ధర్మనిరూపణము.

శ్లో || తపఃపరంకృతయుగేత్రేతాయాంజ్ఞానముచ్యతే । ద్వాపరే.
జ్ఞామిశ్యాహుర్దానమేవకతాయుగే ॥

తా || కృతయుగమునందు తపస్సును (అనగాఉపవాసానులవలన శరీరమునుశోషింపజేయుట) త్రేతాయుగమునజ్ఞానంబును ద్వాపరమునందు యజ్ఞంబును, కలియుగంబున దానమును మిక్కిలిముఖ్యంబులు.

శ్లో || శ్యజేద్దేశంకృతయుగే త్రేతాయాంగ్రామముత్సృజేత్ ।
ద్వాపరేకులమేకంతు కర్తారంతు కతాయుగే ॥

తా || కృతయుగమునందు పతితుడుండినదేశమును, త్రేతాయుగమునందట్టిగ్రామమును, ద్వాపరమునందుకులమును, కలియుగంబునపతితుడైనవానిని విడువవలయు.

శ్లో || కృతేసంభాషణాదేవత్రేతాయాంస్పర్శనేనచ । ద్వాపరే
త్వన్నమాదాయకలౌపతతికమణా ॥

తా || కృతయుగమునందు పతితునితోసంభాషించుటవలనను, త్రేతాయందు వానినితాకుటవలనను, ద్వాపరమునందుపతితుని అన్నమునుతినుటవలనను, కలియుగంబున స్వయముగ పాపకర్తముల నొనర్చుటవలనను పతితుడగును.

శ్లో || కృతేతత్తక్షిణిశ్శాపస్త్రేతాయాందశభిదివైః । ద్వాపరేచై
కమానేన కలౌసంవశ్యరేణతు ॥

తా || కృతయుగంబున శాపము తత్క్షణమునను, త్రేతాయందుపది దినములకును, ద్వాపరంబున ఒకమాసమునకును, కలియుగమునందొకసంవత్సరమునకునుఘటించును.

శ్లో || అభిగమ్యకృతేదానం త్రేతాస్వాహూయదీయతే । ద్వాప
రేయాచమానాయ సేవయాదీయతేకలౌ ॥

తా || కృతయుగమునందు దాతల పరిగ్రహీతలన్ని చోటికిబోయియు, త్రేతయుందువారిని బిలిపించియు, ద్వాపరమునందు యాచించిన వారికిని, కలియుగమున కొలువుగొల్పినవానికిని దానమొసంగుదురు.

శ్లో || అభిగమ్యోత్తమం దానమాహూయైవతుమధ్యమం । అధమం యాచమానాయ సేవాదానంతునిష్ఠలం ॥

తా || పరిగ్రహీతలదగ్గరకుబోయిచ్చుటయు త్తమము. పిం చియిచ్చుటమధ్యమము. యాచించువానికిచ్చుట అధమము. సేవకునికిచ్చుట నిష్ఠలము.

అనధీతబ్రాహ్మణస్వరూపము.

శ్లో || యథాకావ్యమయోహస్తీ యథావర్తమయోమృగః । బ్రాహ్మణస్తస్త్వనధీయానస్త్రయస్తేనామధారకాః ॥ గ్రామస్థానం యథాశాస్త్యం యథాకూపస్తునిర్జలః । యథాహుతవిశగ్నోచ అమంశ్రబ్రాహ్మణాస్తధా । యథాషండోఫలస్త్రీషు యథాగౌరూపరంభలా । యథాచాక్షేఫలం దానం తథావిద్రోన్యచోఫలః ॥

తా || కొయ్యతో జేయబడిన యేనుగు- చర్మముతో జేయబడిన వృగము, వేదముచదువని బ్రాహ్మణుడు పీరుముగ్గురును పేరునుమాత్రము పహించినవారు. జనశూన్యస్థలము గ్రామమనియు, జలములేనిది బావియనియు, వెలిమిడియందువేయట హూమమనియు జెప్పబడినట్లే వేదము చదువనివారుబ్రాహ్మణులనబడుచున్నారు. నవుంసకుడు స్త్రీలయందునిరధంకుడగునట్లును, చౌటిధూమియందు ఫలించనట్లును, మూర్ఖులకిచ్చినదానమునిష్ఫలమగునట్లును వేదముజదువని విప్రుడువ్యర్థుడగును.

కర్తవ్యచండాలలక్షణము.

శ్లో || నకార్యమావసధ్యేననాగ్నిహూత్రేణవాపునః । శ్మశానే తగర్తవండాలో యస్తుధర్తపరాజ్ఞుభిః ।

తా || అగ్నిచేతను, అగ్నిహూత్రాదికర్మాలచేతను, శ్మశానమునఫలములేదు, పరలోకమున ఫలముకలదోలేదో ఎవరెఱుగును అని వేదోక్త ధర్మములనాచరింపనివాడు కర్మచండాలుడగును.

అతిధిరూపణము.

శ్లో || ఇష్టోవాయశి వాద్యేష్యేమూఘ్నఃపండితపవనా । సంప్రా
ప్త్యైవైశ్వదేవాంతే సోతిధిస్త్వగఃసంక్రమః । నప్యచ్ఛేర్నోశ్రవరణేనస్వా
ధ్యానంశ్రుతంతథా ॥ హృదయేకల్పయేద్దేవం సర్వదేవమయోహిసః॥

తా॥ వైశ్వదేవాంతమునవచ్చిన అతిధి-ప్రియుడైనను, శత్రువైనను
మూర్ఖుడైనను, ప్రాజ్ఞుడైనను, వానికి అద్భుతనాదు లాసంగి పూజించి
ఆతిథ్యంబాసంగిన స్వర్గములభింబును - గృహస్థుడు సర్వదేవస్వరూపుడుగు
అతిధిని, గోత్రము- ఆచారము-శాఖ- శాస్త్రము-మొదలగువాని నడుగక
మనంబునదేవునిగ భావించవలయు.

శ్లో || దద్యాచ్చభిక్షాత్రిశయంపరివ్రాడ్భృష్టచారిణాం । ఇచ్ఛ
యాచ తతోవిద్వాక్ విభవేనశ్యవారితం ॥

తా॥ పేదలు- సన్యాసులు, బ్రహ్మచారులు వచ్చినయెడలముగ్గురి
కైన యథాశక్తి భిక్షపెట్టవలయు- కలిగియుండిన లేదనకుండపెట్టవలయు.

శ్లో || అపృత్యావైశ్వదేవంతుభుంజతేయేద్విజాధమాః । సర్వేతే
నిష్ఫలాశ్లేయాఃపతంజినరకేశుచా ॥ వైశ్వదేవవిహీనాయే ఆతిథ్యేనబ
హిష్కృతాః । సర్వేతేనరకంయాంతి కాకయోనిం ప్రజంతిచ ॥

తా॥ వైశ్వదేవముచేయక భుజించిన భ్రాష్ట్యాలు అధములును
నిరర్థకులునై యశుచియుగు నరికమునబడుదురు. మఱివైశ్వదేవము, అతిధి
సత్కారము లేనివారు నరకములననుభవించి కాకిజన్మమెందురు.

కమఃకృల్లక్షణము.

శ్లో || పితృదేవమనుష్యాణాం దీనానాంచతపస్వినాం । గురుమా
తృపిత్యాణాంచసంవిధాగీహిర్నర్తకృత్ ॥

తా॥ పితృదేవతలకు-దేవతలకు, మనుష్యులకు, దీనులకు, యశు
లకు, గురువులకు, తల్లిదండ్రులకు, ద్రవ్యమునువినియోగించువాడు నిత్యవై
మిత్తికకామ్యకమఃంబుల తిస్సగాజేయువాడగును.

గృహస్థమహాత్మకారకములు.

శ్లో || సుధౌనవగృహస్థశ్చేదన్వ్యయినవైశవ । సమర్థాణిత

తా॥ ఋణము చేయుట-ఋణమును తీర్చుట-దాయముడు - వస్తువులగు
నుట-అమ్ముట-కన్యాదానము-వృషోత్సర్గ ము ఇవి ప్రకాశములు కావలయు.

నవసఫలంబులు.

శ్లో॥ మాతాపితౌర్గురౌమిత్రేషీశేహోపకారిణి । దీనాన్యాధవిశి
ష్టైషు దత్తంచ సఫలంభవేత్ ॥

తా॥ తల్లి-తండ్రి-గురువు- మిత్రుడు- అణకువగలవాడు - డివకా
రము చేసినవాడు - దీనుడు - అనాథజనుడు - శిష్టుడు - ఇట్టివారికిచ్చెడి
దానములు సఫలంబులు.

నవనిష్ఫలంబులు.

శ్లో॥ ధూర్జేవందిని మల్లేచ కువై ద్యేకితవేశరే । చేటచారణచో
రేషు దత్తంభవతినిష్ఫలం ॥

తా॥ ధూర్తుడు, స్తుతిపాఠకుడు, నెట్టి, దుష్టవైద్యుడు, బూదరి, శరుడు,
కుంటెనగాడు, చారణుడు, తొంగి ఇట్టివారికిచ్చిన దానములు నిష్ఫలములు.

అదేయములు.

శ్లో॥ సామాన్యం యాచితం న్యాస ఆధిద్రౌరాస్సు హృద్ధనం । భయా
ద్దితంచ నిత్యేపస్సర్వస్వంచాన్వయేనతి । ఆపత్సర్వపినదేయాని నవవస్తూని
సర్వదా । యోదదాతిసమూహాత్కాప్రాయశ్చిత్తీయతేనరః ॥

తా॥ సామాన్యద్రవ్యము, ఎరవుసొమ్ము, దాచబెట్టినది, కుదువ
యంచినది, పెండ్లాము, మిత్రధనము, భయహేతువైనది, నమ్మకముమీ
దనోకడుతనయొద్దనుంచినది-వంశమువారుండగా సర్వధనము ఇట్టిధనము
ను ఆపతాపాలమునందైనను దానముచేయగూడదు. దానముచేయు మా
ఘడుప్రాయశ్చిత్తార్హుడగును.

శ్లో॥ నవనవకవేత్తారమనుష్ఠానశరంసరం । ఇహలోకేపరత్రాపి
శ్రీశ్చతంనైవముంచతి ॥

తా॥ పైజెప్పబడిన తొమ్మిదితోమ్ముదుల నెఱింగి ప్రవర్తించు వా
నికి- ఇహలోకమునందును పరలోకమునందును లక్ష్మీయభివృద్ధియగును.

కృషియందువలన నియబలివర్ధనిరూపణము.

శ్లో || తునితంతృషితంతాంతం బలివర్ధనయోజయేత్ । హీ
నాంగంవ్యాధితంక్లిబంవృషంవిపోనవాహయేత్ ॥

తా || కృషికర్మయందు- ఆకలిగొన్నది-దప్పి శెందినది : అలిసినది-
కలిగినది- తెచ్చుకొన్నది- మగతనములేనిది ఇట్టియెద్దులను బ్రాహ్మణుడు
దీని ఉపయోగింపగూడదు.

శ్లో || స్థీరాంగంనీరుజుత్పప్తం సునర్దంపండవజ్జతం । హాహయే
ద్దివసస్యాథకంపశ్చత్సానం సమాచరేత్ ॥

తా || దృఢావయతములుగలదియు, వ్యాధిలేనిదియు, మేతపేసి
త్వప్తిశెందినదియు, బలిసి అంకెలుకేయునదియు, మగతనముకలదియునగు
ఎద్దులచేరొండుజాములుదున్ని తరువాత స్నానము చేయించవలయు.

బలివర్ధ స్నానానంతరకర్తవ్యవిధి.

శ్లో || జప్యంజేవార్చనం శాలామం స్వాధ్యాయంచైవమభ్యసేత్ ।
ఏకద్విత్రిదుర్విపాక భోజయేత్సానతకాద్విజః ॥

తా || ఈదోషములొలగుటకై బ్రాహ్మణుండు తనశక్తికొలది, జ
పము, జేవపూజ- శాలామము- వేదపారాయణము వీనిలో దేనిదేనిచే
సి- ఒకకర్తరును పువ్వురునలుగురు*స్నాతకము భుజింప, జేయవలయు.

కషకపాపనిరూపణము.

శ్లో || సంవత్సరేణయత్పాపం మత్స్యభూతీనమాపుత్రయాత్ ।
అయోముఖేనకాష్ఠేన తదేకాహేనలాంగవీ ॥

తా || సంవత్సరమువరకు చేపలనుపట్టెడి వాడెంతపాపమునుశెం

* సంతతికొఱకు పెండ్లిచేసికొనుటకుద్రవ్యమార్జింపి వాడును,
యజ్ఞమునందు ద్రవ్యమునంతయు దక్షిణగానొసంగి దరిద్రుడై సొమ్మచే
క్షించువాడును, తెరువరియు, యజ్ఞముచేయుటకు ద్రవ్యమునుయొచిండువా
డును, గరువునుతల్లిదండ్రులను బోషింప ధనమార్జించెడువాడును, వేదము
చదువునెరవేర్చుకొనగోరువాడును- రోగియుస్నాతకు లనబడుదురు.

మనో, ఇనుపకట్టవేసిన నాగిటితోనా కు-ర్మోజుడున్నయెడల అంతపాపమును జెందును.

శ్లో || పాశకోఽత్యసృహతీద వ్యాధశ్శాకునికస్తథా । అదాతా కషకకత్నైవ సర్వేతేషమభాగినః ॥

తా || వలపన్ని మృగములబట్టెడువాడును- చేసలనుపట్టెడివాడును, కిరాతుడును, పిట్టలజంఘవాడును, కృషియొచ్చికల్లముద్గరకు వచ్చినవారికి పెట్టినవాడును తుల్యమైనపాపమును బొందుదురు.

శ్లో || యోనదద్యాద్వివ్రాతిభ్యో రాజిమూలముపాగతః । సహో రస్సచపాపిష్టో బ్రహ్మఘ్నంతంవినిదిశేత్ ॥

తా || కల్లమునందు బ్రాహ్మణులకు ధాన్యముపెట్టనివాడుదొంగయనియు, పాపిష్ఠుడనియు, బ్రహ్మహత్యచేసినవాడనియు జెప్పబడును- పాపసవ్యత్క్రూపానము.

శ్లో || వృక్షాకభిత్వామహింభిత్వాహత్వాతుక్రిమికిటకాక్ । కర్షకఃఖలయజ్ఞేన సర్వపాపైఃప్రముచ్యతే ॥

తా || పొలముదున్నెడువాడు, చెట్లనుగొట్టుటవలనను, నేలనుపగులగొట్టుటవలననుచీవులనుపురుగులనుచంపుటవలనను, గలిగినపాపములను, కల్మషుద్గరకువచ్చి యాధించినవారికి ధాన్య దానముచేయుటవలన తొలగింపజేసికొనవలయు.

శ్లో || రాజైదత్వాతుపద్యాగం దేవానాంచైకవింశకం । త్రింశద్భాగం బ్రాహ్మణానాం కృషింకుర్వన్నదోషభాక్ ॥

తా || వ్యవసాయముచేయువాడు రాజునకు అరవపాలును, దేవతలకు ఇరువదియొకటవభాగమును, బ్రాహ్మణులకు ముప్పదియవభాగమును, ఇచ్చినదోషములుతొలగును.

•*•

తైలక్షీరాదిశృద్ధి.

శ్లో || స్నోహేనాగోరహేవాపి తత్రశుద్ధిఃకథంభవేత్ । అల్పంపరి

భృశేత్త్రస్మేహస్యపదనేనచ । అనలజ్వాలయాశుద్ధిగోరసస్యవిధియతే ॥

తా ॥ నేయ - ఆశ్రమాలు- వీనిని కక్కలు మొదలగునవి తాకినయెడల కొంచెముగనుండిన పరిశ్రజింపవలయు. విశేషముగనుండిన నేయకాచుట చేతను, పాలు నిపుమంటయందు తాకించుట చేతను శుద్ధియగును.

స్మృక్స్మృవాదిశుద్ధి.

శ్లో ॥ దారవాణాంతుపాత్రాణాం తక్షణాచ్ఛుద్ధిరిష్యతే । భస్మనాశుద్ధ్యశేకాంస్యం తామ్రమష్టేనశుద్ధతి ॥

తా ॥ కొయ్యవస్తువులు చెక్కటవలన శుద్ధియగును. కంచబూడిచేతను, రాగి- పులుసుచేతను శుద్ధియగును.

శ్లో ॥ గవాఘ్రాతానికాంస్యాశ్వకాకోపహతానిచ । శుద్ధంతి దశభిక్షౌత్తైశ్చాద్రోచ్ఛిష్టానియానిచ ॥

తా ॥ కంచును అవుమారొగినను, శూద్రుడెంగిలిచేసినను, కుక్కలు, కాకులు, తాకినను, పదిమార్లుబూడిచెతోదోమినపవిత్రమగును.

శ్లో ॥ గంధూషంపాదశౌచంచ కృత్వావై కాంస్యభాజనే । షణ్మాసాన్నిక్షిపేద్భూమీనా శుద్ధత్యుతనరాహరేత్ । ఆయసేష్వాయసానాంచ సీసస్యాగ్నోవికోధనం ।

తా ॥ కంచుపాత్రమున ఆదమనఁజేసిననుకాళ్లుగడిగినను, ఆరు మాసములు, నేలలోపాతిపెట్టిమరలయెత్తివాడు కొనవలయు. ఇనుప వస్తువులు ఇనుపపనిముట్లతో నొటయిటుచేతను, సీసముఅగ్నినితాకించుట చేతను పరిశుద్ధములగును.

వ్యభిచారస్త్రిశుద్ధి నదీశుద్ధి.

శ్లో ॥ రజసాశుద్ధ్యతేనారీ వికలంయానగచ్ఛతి । నదీవేగేనశుద్ధ్యేత తపోయదినదృశ్యతే ॥

తా ॥ వ్యభిచరించిన స్త్రీ గర్భమునుధరించుండిన తిరిగిరజోదర్శనమువలన శుద్ధి నొందును. ఏరుప్రవాహ వేగముచేత కలకపోయినతోడనే శుద్ధియగును. •

వాపీకూపాదిశుద్ధి .

శ్లో || వాపీకూపతటాకేషు దూషితేషుకథంచన | ఉద్భృత్యనైకుం
భశతం పంచగవ్యేనశుద్ధ్యతి ||

తా || నడబావులు, నూతులు, చెరువులు, ఇవి ముప్పాత్రతనాంచిన
నూలుకుంభములనీళ్లుతోడి పారబోసి పంచగవ్యముచల్లినపరిశుద్ధములగును

గజదంతాదిశుద్ధి .

శ్లో || దంతమస్థితథాశృంగం రౌప్యసౌవణికభాజనం | మణిపా
త్రాణేశంఖశ్చేత్యేతాప్రత్యుషయేజ్జలైః ||

తా || దంతములు, ఎముకలు, కొమ్ములు, వెండి, బంగారు, రత్నము
లు, వీనితోజేయబడినవస్తువులును, శంఖమునునీటితోగడిగినశుద్ధములగును.

పాషాణమృత్తయపాత్రశుద్ధి .

శ్లో || పాషాణేతువునర్హుష్యశుద్ధిరేషాహ్యుద్ధాహృతా | మృత్త
యేదహనాచ్యుద్ధిర్ధాన్యంవై మాన్దనాదపి ||

తా || తాతిమరిగలు మరియొకరాతితో రాచికడిగిన శుద్ధమగును.
మట్టికుండలు కాల్చుటచేతను, ధాన్యమునీళ్లు చల్లుటచేతను శుద్ధమగును.

వేణ్వదిశుద్ధి .

శ్లో || వేణువల్కలంచీరాణాం త్వామకార్పాసవాససాం | ఔర్ణ
నేత్రపటానాంచ ప్రోక్షణాచ్యుద్ధిరిష్యతే ||

తా || వెదురుచాపలు మొదలగునవియు, నారచీరలు, ఔల్లపట్టు
బట్టలు, దూదిబట్టలు- కంబళి- ఘృజపత్రచర్మములు ఇవి - ఉడకముచల్లుట
చేశుద్ధియగును.

సతూలశయ్యాదిశుద్ధి .

శ్లో || తూలికాద్యుపధానానిరక్తవస్త్రాదికానిచ | శోషయిత్వా
తపేనైవ ప్రోక్షణాచ్యుద్ధితామియాత్ ||

తా || దూదిమెత్తలు- తలగడలు- రంగుబట్టలు, మొదలయినవి, ఎం
డవేసినపిమ్మటనీళ్ళుచల్లినశుద్ధికలుగును.

మూర్ధారమక్షిణాదిస్పృశ్యమనంతరుశుద్ధి.

శ్లో || మూర్ధారమక్షిణాదిపశుంగప్రిమదనురాః | మేధ్యామేధ్యం
స్పృశంతోఽపినోచ్ఛిష్టంమనరబ్రవీత్ ||

తా || పిల్లులు, ఈగలు, పురుగులు, పిట్టలు, కప్పలు ఇవియపవిత్రములు. తాకినవిద్రుములను తాకినయెడల ఎంగిలిలేదు.

భూమిస్పృష్టోదకస్పర్శమునందుశుద్ధి.

శ్లో || మహీంస్పృష్టాన్వగంతోఽనంయాశ్చవ్యోన్యస్యోఽశ్రీషః |
భుక్తాచ్ఛిష్టం తథాస్నేహం నోచ్ఛిష్టంమనరబ్రవీత్ ||

తా || పాదప్రక్షాళనము మొదలగు ననులవలన క్రిందబడివచ్చినవారు నుతాకినను, ఒకదొకరి నోటినుంపురులు మైనబడినను భోజనానంతరము చేతులుకడిగినపిదప చమురింతుకొనియున్నను ఎంగిలిలేదు.

తాంబూలానిశుద్ధి.

శ్లో || తాంబూలేఘృతేనైవ భుక్తస్నేహానులేపనే | మధుపక్వే-
చసోమేచ నోచ్ఛిష్టంధర్మతోవిదుః ||

తా || తాంబూలము, ఔజుకు, పండ్లు, పెండ్లికాలమునందు తినబడుపెరుగుమొదలైనవి, యిజ్జమునపానముచేయబడు సోమరసము, భుజించికడిగికొనిన తెరువాతి అంతుకొనిన చమ్మరువీనియందు ఎంగిలిలేదు.

ముఖాదిగతధారాదిశుద్ధి.

శ్లో || అదుష్టాస్సంతతాధారావాతోద్ధాతాశ్చ రేణవః | స్త్రియో
వృధాశ్చబాలాశ్చ నదుష్కృతికదాచన ||

తా || కమండలు మొదలగు నుదకపాత్రములనుండెడ తెగనిధారగాపడెడు నుదకంబును- గాలికెగిరినదుమ్మును, స్త్రీలు, వృద్ధులు, బాలురువీడి ఎప్పుటికిని అశుచిలేనివారు.

ఇతి శ్రీమానవధర్మచంద్రికాయాం

గృహస్థధర్మాధికధనం నామ

తృతీయోధ్యాయః.

చతుర్థాధ్యాయము.

సా మా న్య సి తి .

శ్లో. || కులీనై స్సహసంపర్కంపండితైస్సహమిత్రతాం । జాతిభిశ్చ
సమంమేళం కుర్వాణోనవినశ్యతి ॥

తా ॥ మంచిపంశమునబుట్టిన వారితోసహవాసము- విద్వాంసుల
తోమైత్రి-దాయాదులతోకలయిక- చేసినవాడు మేలునుపొందును.

శ్లో. || ఆపదర్థంధనంరక్షేద్దా రాకారక్షేద్ధనై రపి । ఆత్మానంసతతం
రక్షేద్దారై పిభనై రపి ॥

తా ॥ ఆపదలు తొలంగుటకు ధనమును, ఆ ధనముచే భార్యను,
ధనభార్యల రైడిటిచే,దనను ఎల్లప్పుడుకాపాడుకొనవలయు.

శ్లో. || కుదేశంచకున్యత్తిచకుభార్యాంకునటీంతథా । కుద్రవ్యంచ
కుభోజ్యంచవర్జయేత్తువిచక్షుః ॥

తా ॥ నిందిత దేశమును, నిందిత వ్యాపారమును, కత్తినురాలగుభా
ర్యను, వేశ్యను, నిందితద్రవ్యమును, నిందితభోజనమును బుద్ధిమంతుడగు
వాడువర్జింపవలయు.

శ్లో. || ఋణశేషోగ్నిశేషశ్చ వ్యాధిశేషస్తదైవవ । పునశ్చవధృతే
యస్తాత్తస్తాశ్చేషానకారయేత్ ॥

తా ॥ ఋణమును, అగ్నిని, వ్యాధిని నిశేషముగబోగొట్టవలయు.
ఏలననగా- కొంచెముమిగిలినయెడ అవృద్ధిమైచెనుపునగలుగ జేయును.

శ్లో. || చింతాజ్వరోమనుష్యాణాంవస్త్రాణామాతపోజ్వరః । అసౌ
భాగ్యంజ్వరస్త్రాణామశ్వానాంమైనునంజ్వరం ॥

తా ॥ మనుష్యులకుచింతవలనను, వస్త్రములకు నెండవలనను, స్త్రీ
లకుసౌభాగ్యములేమివలనను, గుఱ్ఱములకు మైధునమువలనను శరీరదౌర్బ
ల్యముగలుగును.

శ్లో. || అతిదక్షేహాలంకా అతిమానేదకౌరవాః । అదానేబ
లిర్బద్ధస్సర్వమత్యంతగ్హ్విశం ॥

తా || అతిదర్పము (రాజానునిక్రొధ) వలనలంకా బట్టము హతము
య్యె, అతిగర్వమువలన కారణముపాలులైరి. ఆతదానమువలన బలివక్రవ
ర్తి బద్ధుండయ్యెగావున నన్నిటియందును అనివర్జించవలయు.

శ్లో || యోధునివాణిపరిశృభ్య అధునిపంఠిషేవతే । ధునివాణిత
స్యస్యంతి అధునివంస్తప్తమేవచ ॥

తా || స్థిరకార్యములగుదలి అస్థిరకార్యముల నవలంబించినవానికి,
స్థిరాస్థిరకార్యముల రెండునుజేడినుగావు, స్థిరకార్యములనేజేయువలయు.

శ్లో || సింహాదేకంబకాదేకం పట్నుచిస్త్రేణిర్దభాత్ । వాయసా
చ్చవతుశ్చిచ్ఛేచ్ఛత్వాసికుకుటాదపి ॥

తా || సింహమువలననొకగుణమును, కొంగవలననొకటిని, కుక్క-
వలనఆఱును, గాడిదెవలనమూషను, కాకి కోడి కీనివలన నాలుగునాలు
గు గుణంబులును అభ్యసింపవలయు.

శ్లో || ప్రభూనమల్పకార్యంవాయోనరకీర్తమిచ్ఛతి సర్వారంభేణ
తక్షగార్యాసింహాదేకంప్రకీర్తితం ॥

తా || గొప్పసనివైనను, కొద్దిసనివైనను, చేయదలంచినవాడు, ఫల
ముగలుగువరకుజేయవలయు. ఈగుణముసింహమువలన గ్రహింపదగినది.

శ్లో || సర్వేంద్రియాణిసంఘవ్యబక్ష్వత్ప్రోజనః । కాలదేశోప
పన్నాసిసర్వకార్యాణిసాధయేత్ ॥

తా || ఒకకార్యమనంద బ్రవర్తించినవాడు, సర్వేంద్రియములబం
ధించి కొంగవలెనెకాదినయెడ, కాలదేశ ప్రాప్తములగు కార్యముల
సాధింపవచ్చును.

శ్లో || బహ్వశీగ్వల్పస తప్తస్సునిద్రశ్శీఘ్రచేనః । ప్రభుభక్తశ్చ
మూర్ఖశ్చజ్ఞాతవ్యాప్తత్పునోగుణాః ॥

తా || అన్నమున ఎక్కువగుభుజించుట- అల్పసంతృప్తి- మంచినద్ర-
శీఘ్రముగ తెలివిచ్చుకొనుట- యేజమానునియందువిశ్వాసము, కార్యము
ఈయాఱుగుణంబులు కుక్క-వలన గ్రహింపదగినవి.

శ్లో ॥ అవిశ్రామింప మేద్భారం శతీష్టంచనవిందతి । నసంతోషస్తానిన్యంత్రీణిశిక్షేతగదఃభాత్ ॥

తా ॥ ఎల్లప్పుడుభారమునువహించుట, శీతోష్ణసహనము నదాసంతోషముగలిగియుండుట- ఈమూటినిగాడిదెలనగ్రహింపవలయు.

శ్లో ॥ గూఢమైధునభవఃచకాలేకాలేచసంగ్రహం । అప్రపాదమనాభస్యంచతుశ్చిక్షేతేవాయసాత్ ॥

తా ॥ రహస్యస్థలమున స్త్రీసంభోగముచేయుట - శగినకాలమలయందు తగినపదార్థములసంగ్రహించుట, జాగ్రత్త - ఆలస్యములేమిఈనాలుగును కాకివలనగ్రహింపదగినవి.

శ్లో ॥ యుద్ధంచప్రాకరుత్తాసం భోజనంసహబంధుభిః । స్త్రీయమాః ద్ధతారతేచ్చతుశ్చిక్షేతికుక్కుటాత్ ॥

తా ॥ యుద్ధంబోసర్పుట- ప్రాతఃకాలమునలేచుట- బంధువులతో గూడఘుజించుట- ఆపదనుజెందిన స్త్రీసరస్వీంచుట ఈ నాలుగును కోడివలనగ్రహింపదగినది.

శ్లో ॥ ఆపదాంకధితిఃపంథా ఇంద్రియాణామసంయమః । శజ్జరుస్సంపదాంమాగోయేనేష్టంతేనగవ్యతాం ॥

తా ॥ 'చక్షురీంద్రియములను వారియిచ్చచచ్చినట్లు పోనిచ్చుట ఆపదలకుగారణము, ఆయింద్రియములను స్వాధీనపఱచికొనుట సంపదలకుగారణంబుగావున నీరెంటియందేదియిష్టమో దానినిపురుషుండవలంబించవలయు.

శ్లో ॥ నచవివ్యాసమోబంధుర్నచవ్యాధిసమోరిపుః । నచాపత్యసమస్నేహమనచదైవాత్పరంబలం ॥

తా ॥ విద్యతోసమానమగుబంధువు- రోగముతో సమానమగు శత్రువు- పుత్రులవంటిస్నేహితుడు- దైవబలముతోదుల్యమైన బలమును లేదు.

శ్లో ॥ ఘృతంకుంభసమానారీ తప్తాంగారసమఃపుమాన్ । తస్మాద్ధృతంచవహ్నించవైత్రస్థాపయేద్దుభిః ॥

తా || స్త్రీనేతికుండతో సమానురాలు- అగ్నితో సమానుడువురుడు.
 డు-కావుననుద్ధిమంతుడగువాడు ఇరువురనొక్క-చోటనుంచజనడు.

శ్లో || జీర్ణమన్నం ప్రశంసీయాద్భ్యార్యాం చ గృతయావనాం । రణా
 త్ప్రశ్యాగతంశూరం సస్యం చ గృహమాగతం ॥

తా || జీర్ణించినతరువాత అన్నమును, యావనముదాటినతరువా
 త భార్యను, యుద్ధముచేసినచిన్నతరువాత శూరుని, పండి యింటికివచ్చిన
 తరువాత సస్యమును ప్రశంసించవలయు.

శ్లో || అసంభావ్యం న వక్తవ్యం ప్రత్యక్షమపి దృశ్యతే । శిఖితరతిపా
 నీనుంగీతం గాయతివాసరః ॥

తా || తాయినీళ్లనుదాటుచున్నదనియు, కోతిపాటపాడుచున్నద
 నియు నిట్లు ఊహింపదగనియర్థమును పలుక గూడదు.

శ్లో || పరోక్షే కాగ్యహంతారం ప్రత్యక్షే ప్రీయవాదినం । వజ్ర
 యేత్తాదృశం మిత్రం విషకుంభం పయోముఖం ॥

తా || ప్రత్యక్షమునప్రియవాక్యములబలికి పరోక్షమున గార్యహానిసే
 యుమిత్రుని, అడుగునవిషము- పైపాలునిండించిన ఘటమునువలె బరి
 త్యజింపవలయు.

శ్లో || పరదారం పరద్రవ్యం పరీవాద్యపరశ్శవ । పరీహాసంగురో
 స్థానేచావల్యంచ వివజయేత్ ॥

తా || పరస్త్రీ, పరద్రవ్యములనాశించుటను - పరునియొక్క అవ
 వాదమును- గురువునొద్దపరీహాసమును - వపలశ్యమును వజ్జింపవలయు.

శ్లో || లుబ్ధమధైర్యగృహ్ణీయాత్కుర్ధమంజలికమకాణా । మూర్ఖాభంభం
 దానువృత్తేన తథా తథ్యేన పండితం ॥

తా || లుబ్ధునిధనముచేతను కోపగించిన వానినమస్కారము చేత
 ను, మూఖుని వానియిష్టమునను సరించుటచేతను, పండితుని సత్యవాక్య
 ములచేతను స్పృహనపరచికొనవలయు.

శ్లో || అగ్రనాశం మనస్తాపం గృహే శ్చరితానిచ । వంచనంచావ
 మానంచ మతిమాన్సప్రకాశయేత్ ॥

తా || ద్రవ్యవాశము, మనస్తాపము, గృహచ్ఛేదములు, వంచనము, అవమానము వీనినిబుద్ధి మంతుడగువాడు ప్రకాశ పరచజనదు.

శ్లో || ధనధాన్యప్రయోగేషు తథావిద్యాగమేషుచ | ఆహారేవ్యవహారేవశ్యక్షలజ్జస్సదాభవేత్ ||

తా || ధనధాన్యములసంగ్రహించుటయందును, విద్యనభ్యసించుటయందును, ఆహారమునందును, వ్యవహారమునందును జ్జస్స వదలవలయు.

శ్లో || ధనినశ్శ్రీతియోరాజానదీవై ద్యస్తుపంచమః | పంచయత్ర నవిద్యంతేశీత్రవాసంసకారయేత్ ||

తా || ధనవంతుడు శ్రీతియుడు, పరిపాలించెడిరాజు, నది, నైద్యుడు, ఈయైదుగురు లేనిచోఁగనివనింపగూడదు.

శ్లో || యస్మిన్ దేశేనసన్తానం నప్రీతిర్నచభాధవాః | నచవిద్యాగమఃకశ్చిత్తం దేశంపరివజ్జయేత్ ||

తా || సన్తానము, ప్రీతి, బంధువులు, విద్య, విలేని దేశముననివనింపగూడదు.

శ్లో || మనసాచింతితంకర్మవచసానప్రకాశయేత్ | అన్యలక్షితకార్యస్యయతస్సిద్ధిర్నజాయతే ||

తా || మనస్సున ఆలోచించినకార్యమును వాక్కుచేజెప్పగూడదు, చెప్పినయెడల ఇతరుడది తెలిసికొనటచే కార్యము సిద్ధింపదు.

శ్లో || మాతాశత్రుఃపితావైరీయేనచాలోనపాతితః | సశోభతే సభామధ్యేహంసమధ్యేబకోయథా ||

తా || పుత్రునికివిద్యాభ్యాసముజేయింపని తలిదండ్రులుశత్రువులు. విద్యలేనివాడుహంసలనమమ కొంగవలె, సభయందు బ్రకాశింపడు, కావున తలిదండ్రులవశ్యము కుమారునికి విద్యాభ్యాసము చేయించవలెను.

శ్లో || లాలయేష్పంచవర్షాణి దశవర్షాణితాడయేత్ | ప్రాప్తేతుషోడశేవర్షేపుత్రంమిత్రవదాచరేత్ ||

తా || కుమారుని విదుసంవత్సరములవరకు లాలించవలయు. తరువాత పదిసంవత్సరములు శిక్షాపూర్వకముగ విద్యను నేర్పవలయు - పది

యాజువ సంవత్సరము మొదలుకొని మిత్రునివలె భావించి హితము సేపుచుండవలయు.

శ్లో ॥ లాల నేబహవోదోషాస్తాడ నేబహవోగుణాః । తస్మాత్పుత్రం చ నష్టంచ తాడయేన్నతులాలయేత్ ॥

తా ॥ లాలించుటవలన బహుదోషములును, శిశిించుటవలననే కలుగుదురు గలుగును గావున, పుత్రుని శిష్యుని లాలింపజనదు.

శ్లో ॥ విషాదస్య మృతం గ్రాహ్యమ మేధ్యాదపికాంచనం । నీచాద పుత్రతమాంవిద్యాంస్త్రీరత్నందుఘలాదపి ॥

తా ॥ అమృతమువిషములోబడినను స్వర్ణము అవేధ్యమునందు బడినను, విద్యనీచునిందున్నను, ఉత్తమస్త్రీ దుఘల జనితు రావైనను గ్రహింపవగును.

ఇ తి శ్రీ మాన వ థ ర్ష చ ం ద్రి కా యాం
సా మా న్య నీ తి క థ నం నామ
చ తు థో ధ్యా యః .

పం చ మా ధ్యా య ము .

రాత్రి చ ర య్.

సంధ్యా కాల వర్జనీయ కృత్యములు.

శ్లో ॥ ఏతానిపంచకర్తాణి సంధ్యాయాంవర్జయేద్బుధః । ఆహారం మైథునంసిద్ధాంసంపాతంగతిమధ్వని ॥ భోజనాజ్ఞాయతేవ్యాధిర్వైధునా ద్గర్భవైకృతిః । నిచాయాంస్వతాపారా దాయుర్హనిగ్ధ తేర్భయం ॥

తా ॥ సాయంకాలమునందు భోజనము, మైథునము, నిద్ర, చమపుట, త్రోవనదుచుట, అన్నమియైదుకమకలను బుద్ధిమంతుడగువాడువర్జింపవలయు. భోజనమువలన వ్యాధియు, మైథునమువలనగర్భమునకు వికార

మును, నిద్రవలన దారిద్ర్యమును, చదువుటవలన ఆయుఃక్షీణమును, గవనమువలన భయమును సంభవించును.

వెన్నెలగుణము.

శ్లో || జ్యోతస్పీకీతాస్త రానందప్రదాత్పట్టి త్తదాహవ్యత్ ।

తా || వెన్నెలబల్లదనమును, కామోదేయమును, ఆనందమును కలుగజేయును. దప్పి, పిత్తము, తాపమువీనిని పోగొట్టును.

మంచుగుణము.

శ్లో || తతోహీనగుణః కుర్యాదవశ్యా యోనిలంకఘం ॥

తా || మంచువెన్నెలకంటె తక్కువగుణముగలిగియుండును - వాతమును కఘమును చేయును.

చీకటిగుణము.

శ్లో || తమోభయావహం మోహః ధిజ్ఞోహజనకంభవేత్ । పిత్తహృతకంభకృతామవధనం క్లమకృచ్ఛతే ॥

తా || చీకటిభయమును దిగ్భయమును కలుగజేయును. పిత్తమును హరించును, కఘమును చేయును, కామమును వృద్ధి చేయును, శ్రమమును గలిగించును.

రాత్రిభోజనవిధి.

శ్లో || తాత్రోచభోజనం కుర్యాత్ప్రథమప్రహరాంతరే । కించిదూనం సమశ్చీయాద్దుర్జరంతత్రవజయేత్ ॥

తా || రాత్రియందొకజాములోపల దుర్జరపదార్థములవదలియుండుకతక్కువగా భుజించవలయు.

స్వాపవిధి.

శ్లో || శుచిదేశం వివిక్తం తుగోమయేనోపలేపయేత్ । వైదిక్తర్గారూడైర్వంత్రైరభిమంత్ర్యస్వపేత్తతః । మాంగల్యం పూజ్యం కంభంచశిరస్థానేనిధాపయేత్ । ఉపాసపశావేబుదండమంబుపాత్రంతత్రైవచ ॥ తాంబూలాదీని రమ్యాణి సమీపే స్థాపయేద్ధృషీ ॥ పాచ్యాం వా దక్షిణాయాం వా శిరః కృత్వా స్వపేద్ధృషీ ॥

తా || షడకటింటికి మీపమునజనములేని శుచిప్రదేశమున, గోమీ
యముచేనలికి, వేదోక్తగారుడగుత్రములచే నభిమంత్రించి, యచ్చట శిర
స్సువైపున మంగళకరములగు పుష్పాదివస్తువులను, జలపూర్ణ కంభమును
శయ్యకు సమీపమున పాదరక్షలు, వెదురుకట్ట, ఉదకీ పాత్రము వీసి, తనదస్సరి
తాబూలాదులను ఉంచికొని, తూర్పుగా, లేక, దక్షిణముగా శిరస్సును
నిదికొని నిద్రింపవలయు.

శ్లో || స్వగృహేపాప్నోతి రాశ్చేత్ శ్వాశుర్యే దక్షిణాశిరాః । ద్రవ్య
స్థిరాః ప్రవాసేతు నకదాచిదుదస్థిరాః ॥

తా || స్వగృహంబున తూర్పుశిరస్సుగను, మామూరియింట దక్షి
ణశిరంబుగను అన్యదేశయాత్రయందు షడమర శిరస్సుగను శయనించు
యు- ఉత్తరదిక్కు-శిరస్సుగ ఎప్పుడును శయనించు గూడదు.

శ్లో || పూర్వరాత్రేవ్యతీతేతు సగచ్ఛేద్రతిమందిరం । పాదప్ర
త్యుశయేత్పూర్వంవేశ్యాచ్చయ్యాంసమావిశేత్ ॥

తా || పూర్వరాత్రినగల్గి పాదులచేగడిపి పరరాత్రియందు పాద
ప్రత్యుశనముచేసికొని రతిమందిరముచొచ్చి శయ్యమీదబయ్యడవలయు.

శయ్యలక్షణము.

శ్లో || చతురశీతివర్వాణిదైర్ఘ్యే యతికల్పయేత్, । షష్ఠ్యంగుళాని
విస్తారం మంచకంహస్తసమ్మితం ॥

తా || ౮౪ అంగుళములపొడవు, ౬౦ అంగుళముల వెడల్పును, ఒక
హస్తప్రమాణము ఉన్నతమునుగలుగునట్లు మంచము నేర్పబడవలయు.

వ్యవాయవిధిగుణము.

శ్లో || శరీరేజాయతేనిత్యం దేహినాంసురతస్త్వహా । అవ్యవా
యాస్తేహమేదో వృద్ధిశ్శిథిలతాతనాః ॥

తా || జనులకునిత్యముస్వభావముగ శరీరమునందు సంభోగేచ్ఛక
లుగుచుండును, సంభోగములేనియెడల మేహము, మేదస్సవృద్ధియై శరీర
మునకు వైధిల్యముగలుగును.

శ్లో || తస్మాదవశ్యంపురుషోనియతశ్చస్త్రీయంవశే | యస్తుకామ
కళాంజ్ఞాత్వాస్త్రీభేదాదీకవిచక్షణః | సురతేతర్పయేన్నారీంత్యప్తాసా
నశ్యజేస్పతిం | తస్మిన్జాతిభేదాదిస్సంగహేతిహితాచ్యతే ||

తా || కావునపురుషులు శాస్త్రోక్తనియమముచే స్త్రీలనువలదవ
లయు. పురుషులు శృంగారకాస్త్రమునందుకుశలులై, స్త్రీజాతిభేదములగు,
కళాస్థానములనుకాలములనుబాగుగ నెఱింగిసురతంబునస్వస్త్రీలపశ్యప్తిప
రచినయెడలవారినిస్త్రీలు పేరిమించిపతిభక్తిగలిగి పరపురుష సాంగత్యము
నందు మనంబించక పతివ్రతలైయుందురుకావున, పురుషునకు తెలియద
గినస్త్రీలయొక్క జాతిభేదములు మొదలగువిషయములు సంగహముగ
జెప్పబడుచున్నవి.

సంభోగాయోగ్యపురుషులు.

శ్లో || అత్యాశితోధృతిఃకుద్వా న్నవ్యధాంగఃఃపాసితః | బాలా
వృద్ధోన్యరోగార్తస్త్వజేద్రోగిచమైథునం ||

తా || మిక్కిలి భుజించినవాడును, ధైర్యములేనివాడును, ఆకలిచే
బీడింపబడినవాడును, శరీరమునందు బాధగలవాడును, దప్పిగాన్నవాడును,
బాలుడును, వృద్ధుడును, ఇతరరోగములగలవాడును, సంతతరోగియు,
సంభోగమును పట్టంపవలయు.

సంభోగాయోగ్యపురుషులు.

శ్లో || స్నానశ్చందనలిప్తాంగ స్సంగంధస్సమనోన్వితః | భుక్తవృ
ష్యస్సమసన స్సవేషస్సమలంకృతః || తాంబూలవదనోపత్యా మనుర
క్తాధికస్తరః | పుత్రార్థే పురుషోహరీముపేయాచ్ఛయనేశుభే ||

తా || పురుషుడు, స్నానాదులచే బరిశుద్ధుడై, చందనాది సుగం
ధీద్రవ్యముల బూసికొని, మంచివనసుగలిగి, మంచివస్త్రాభరణాదులచే
నలంకృతుడై, ఇంద్రియవృద్ధికరపదార్థముల భుజించి తాంబూలచర్మణము
చేసి భార్యయందు ప్రేమగలవాడై కామాతురుడై పుత్రునిగోరుచుశుభ
కరంబగు శఃకునంబున భార్యనుగూడవలయు.

శ్రీలక్ష్మణములు.

శ్లో॥ వచ్చినీ చిత్రిణీ చా థ శంఖినీ హస్తినీ తతః ।

క్రమా చ్చతుర్థా నారీణాం లతాణాని బ్రువే ధునా ॥

వచ్చినీశ్రీలక్ష్మణము.

తతః తావ న్నలినీ స్వరూపం సీరూపయతి ॥

శ్లో॥ పాంతా రక్త కురంగ శాబ న మనా పూర్ణేందు తల్యా
ననా, పీనోత్తంగ కుచా శరీష మృదులా స్వల్పాశనా దక్షిణా । పుల్లాం
భోజ సుగంధి కామసలిల వ్యావర్తినీ మానసి । శ్యామా, కాపి సువర్ణ
పరికజనిభా దేవాది పూజారతా ॥

శ్లో॥ ఉన్నిదాగ్ం బుజ కోశ తుల్య వదనచ్చత్రా మరాశస్వనా,
తస్వీ హంసవధూగతి స్ఫులలితం వేషం సదా చిభ్రీత ॥ మధ్యం వా పి
వళిత్రయాంకిత మిదం శుక్లాంబరా కాంఠీణీ, సుగ్రీవా సుమనాసికే తి
గదితా నార్యుత్తమా పద్మినీ ॥

చిత్రిణీ లక్ష్మణము.

శ్లో॥ తస్యంగీ గజగామినీ చపలదృ క్షంగీతనిల్పాన్వితా, నోహ్ర
స్వా న బృహత్తరా థ సుకృశా మధ్యా మయూరస్వనా । పీన శోణి
పయోధరా సులిలితే జంఘే వహంతీ కృశే, కామాంభో మధుగంధి దృ
ప్తమపి సా తుచ్ఛోన్నతం వశ్వలా ॥

శ్లో॥ కామాగార మసాంద్రలోమసహితం వధ్యే మృదుప్రాచు
శో, బిభ్రీ త్యుల్లసితం చ వర్తుల వధోర సాగుణాధ్యా సదా । భృంగ
శ్యామలకుంభలాచ థ జలజగ్రీవా ప్రభోగే రతా, చిత్రాసక్తవతీ రతే
ల్పరుచిరా జ్ఞేయాం గనా చిత్రిణీ ॥

శంఖినీశ్రీలక్ష్మణము.

శ్లో॥ తను రతను రపిన్యా ద్దీర్ఘ దేహంఘ్రిమధ్యా । హ్యరుణ కు
సుమ వాగః కాంఠీణీ కోపశీలా । అనిభృతసీర మంగం దీఘశనిమ్నం
వహంతీ, ప్రరక్తిహ మతిలోమ తౌరగంధి స్తరాంబు ॥

శ్లో || స్పృశత బహు నఖాంకం సంప్రయోగే లఘ్వియ, స్పృశసలి
లశ్మవత్కరించి దుత్తప్తగాత్రీ । న లఘు బహుకచా త్రి ప్రాయశః పి
త్తలా స్యా, ప్పిశున మలిన చిత్రా శంఖినీ రాసభాక్తిః ॥

హస్తీస్త్రీలక్షణము.

శ్లో || స్థూలా పింగళకుంతలా చ బహుభు కూగి-రా త్రపాశ్చరి
తా । శారాగీ కుటిలా గుళికచరణా హస్త్యా నమతకంధరా బిభృ
త్యేవ మదాంబు గంధి రతిజం తోయం భృశం మందగా । దుస్సాధ్యా
సురతే తిగద్గదరవా స్థూలాష్టికా హస్తినీ ॥

చిత్రిత్యాదులకునుభతిధులు.

శ్లో || నయన (౨) యుగ (౪) శర (౫) రు (౬) బ్రహ్మ (౧౨)
ది (౧౦) జ్ఞాన (౮) సంఖ్యా, తిథయ ఇహ భవంతి ప్రీతయే చిత్రణీ
నామ్ । గ్రహ (౯) తిథి (౧౫) భువనాఖ్యా (౧౮) ద్వీప (౭) యుక్తాః
కరిత్యా, స్తదితర తిథయ (౧-౩-౧౧-౧౩) స్సృశ్యశంఖినీవాంచతస్రః ॥

చంద్రకళానిరూపణము.

శ్లో || సీమంతాద్యధరే కపిలగలక కక్షే కుచార స్థలే, నాభి
శ్రోణి వరాంగ జాను విషయే గుల్ఫే పడేగువృకే । కృష్ణా కృష్ణ వియో
గతో మనసిజ స్తిష్ఠే తక్రిమా ద్యోషితాం, వామాంగే షష్ఠ చోర్ధ్వ
తో భిగమనా న్వాసస్య పక్షద్వయే ॥

పద్మీనుభతిధులు.

శ్లో || కంఠే సంస్లిష్య గాఢం మృదుకరజవయం గండపాశ్చ్యం
నిశంబే, కక్షౌ పార్శ్వధరే వా విదధతి రదనైః ఖండయేద్దంతవాసః ।
ప్రేష్టా చుంబక లలాటం వపుషి చ జనయన్ రోమహర్షం నితాంతం,
సీతాగ్ర ప్రాయ వక్త్రాం ప్రతిపది నలినీం ద్రావయేతాం విదగ్ధః ॥

శ్లో || సంఘంబ్యదంతవనసంజసుశేకపాలే, పాదద్వయే స్తనయుగే
చనఖానిదత్వా । ప్రాయఃప్రబుధ్యమదనంయుగ శాఖ్యతిర్థ్యాం, కామీర
మేద్ధ్రకదశాంనలినీంసహస్రామ్ ॥

శ్లో || గాఢానింగనపుర్యకిం కుచయుగం సంపీడ్య దంతచ్ఛదం,
దప్త్యా చా శు రజై రధోరుఫలకే యచ్ఛ న్నఖా న్యాదరాత్ । దోర్న్వా
లే సహసా నకృ చ్చఘృతం కుర్వం శ్చతుర్థ్యాం తిథౌ, కామం సేంప్రతి
బోధ్య దంద్రకలయా కుర్యాన్నిజాంపద్మినీం ॥

శ్లో || దప్త్యా ధరం తదను పీడ్య కుచం వివర్జ్య, ప్రాయేణ చూ
చకీయుగం పరిచుంబ్య రాగాత్ । కేశాన్ సుదక్షిణకరేణ విఘృష్యమం
దం, కుర్యా త్సేవిహ్వలతనం కిల పంచమిషు ॥

శ్రితీసేసుఖతిధులు.

శ్లో || అధరం పరిచుంబ్య కంధరా వధ సంశ్లిష్య నఖై ర్మితంబ
కం । విలిఖన్ ద్రుత మేవ చిత్రణేం నను వస్త్యాం ద్రవతాంసయేద్భుధః ॥

శ్లో || కంఠే సంపరిభ్య బాహులశయా నాభిం లిఖన్ పాణిజై,
దప్త్యా చాపి రదచ్ఛదం సఫలకం గృహ్లాన్నురోజద్యయం । కుర్వ న్న
న్నధమందిరే కరికరత్రేచాయితం బుద్ధిహానప్తమ్యాం స్త్రవారి నిర్ధరవ
తీం కుర్వీత చిత్రప్రియాం ॥

శ్లో || కర్ణో రు న్తన మధ్య దృష్టి వదనా గారేషు కట్యాం తథా,
కామిన్యాం నిజపాణి యుగ్మకమలం కాంత స్సమాలోడయేత్ । గ్రీవాం
పాణిరుహౌర్లిఖం శ్చ శనక్తే శ్చుంబన్ లలాటం భృశం, కుర్యా దాశు
విశిష్టమన్నధజలాం రామాం దశమ్యాం తిథౌ ॥

శ్లో || గాఢం సంపరిభ్య గుడఫలకా చుంబన్ దశం శ్చాధరం,
కన్త తోణి సఖ ప్రదాన రసికః కుర్వ న్నిమేషం దృశోః । సంకృష్యం
శ్చైకురాన్ విలాసకుశల స్సీతాగరయుక్తాం ప్రియాం, ద్వాదశ్యాంత్యర
యా తివిహ్వలతనం కుర్యా త్ప్రమాం శ్చిత్రణేమ్ ॥

శంఖసేసుఖతిధులు.

శ్లో || బాహుభ్యాం పరిభ్య గాఢ మధరం దంతైర్దశ నిర్దయం,
దోర్న్వా లే కరపాణిజ తతచయం యచ్ఛన్ యథేష్టం భృశం । సంకుర్వం
శ్చురితం కుచద్వయతలే నూనం తృతీయాస్వలం, ముక్తానంగజలాం స్వ
కీయవశగాం కుర్యాన్నర శ్చంభినీం ॥

శ్లో || గాఢం విమృశ్య మదనాలయ మాశు నారీం, సంద్రావయే
న్నరవరః కిల సప్తమీషు వక్షః కపిల గళ కర్ణ పదేషు యభ్యే, ప్రా
యోనఖాని పరిరభ్య కృతాస్యపాణిః ||

శ్లో || పరిరభ్య దృఢం రదచ్ఛదం సకరాఘాతరతో వహంగకే ।
నఖరైః పరితో విదారయేత్ స్వవశాం విష్ణుతిథౌ నయేత్ప్రియాం ॥

శ్లో || విలిఖ స్తుఖరై శ్శిరోధరా మధ గృహ్లాం శ్చ కృచౌ ససీ
తహృతలపరిచుంభ్య కపిల మంగనాం శ్లఢయే దాశు తిథౌ మనోభువః ॥

హస్తీనీసుఖతిఘలు.

శ్లో || మదనసదన ముచ్చైర్నదకయేత్ పాణిమూలే, తరళితని
జపాణి ర్దంతవాసో నపీడ్య । మృదుతరకరణాగై స్సంలిఖే పార్శ్వచే
తాన్, కలికులజనితానావల్లభా స్యాన్నవన్యాం ||

శ్లో || నయనే పరిచుంభ్య కక్షయో ర్నకవాఘాతరత స్సన్దరాల్
యే । రచయేత్ కరికళి మానయే త్స్వవశాం శంభుతిథౌ ద్విపాంగనాం ॥

శ్లో || నానా లింగన చుంబనాని రచయేత్ ప్రాయేణ తీక్ష్ణైర్న
ఖైః, కక్షోరస్తన మండలా న్యకరుణం సంధారయే త్కేళిషు । కామా
గార చుచూళి క్లాంచితక్షర స్సంత్యక్త రత్యంబుకాం, దశేణ పూర్ణతిథౌ
చ నిస్సహతనూం కుర్యా న్నరో హస్తినీం ||

శ్రీబాల్యాదివయఃప్రమాణము.

శ్లో || బాలా స్యాత్క్షౌడశాబ్దా తదుపరి తదుణీ వింశతే ర్యావ
నూర్ధ్వం, ప్రౌఢా స్యాత్పంచ పంచాశదవధి పరతోవృద్ధతా మేతినారీ ।
దీర్ఘా కృష్ణా చ తస్మి చిరవిరహవతీ నిషృకక్షా శ్లఢా స్యాత్ । ఘో
లా శౌరీ చఖర్వా పతతరతి రపి పూర్ణకక్షా ఘనా స్యాత్ ||

బాలాదితృప్తికరోపాయము.

శ్లో || బాలా తాంబూలమాలాద్యై స్తరుణీ భూరి భూషణైః ।
సుప్రేక్ష్య రజ్యతే ప్రౌఢా వృద్ధా స్వలాపశారవైః ॥

ప్రకృతి లక్షణము.

శ్లో || కఫప్రకృతి రుత్తమా పితృలా మధ్యమా స్పృతా ! అథ
మా వాతలా నారీ తల్లత్త్వా యభిదద్ధ హే ||

కఫప్రకృతిలక్షణము.

శ్లో || సుస్నిగ్ధ దంత నఖ లోచన పర్వయుక్తా , మానోన్నతా
ప్రియతమ సుదృఢాసురాగా । శ్యామా సశీత మృదు మాంసల మహ్య
రంధ్రా, పోక్తా కఫప్రకృతి రేవ వరా పురంధ్రీ ||

పితృప్రతిలక్షణము.

శ్లో || స్యా త్పితృలా ధ గౌరాంగీ శోణ లోచన పాణిజా । క్షణ
క్రోధ ప్రసన్నా చ పీన క్రోణి పయోధరా || విభర్తి ఘర్మగవిలం మిశ్ర
గంధి సుగంధికా । శ్లేధ కోష్ఠ వరాంగీ చ కుశలా సురతే మృదుః ||

వాతప్రకృతిలక్షణము.

శ్లో || మేధావినీ సుకుశలా వహతి రతే చ నిచ్చితం మృదుతాం । వ
వనప్రకృతిః పరువభ్రమరా స్యా ద్భవలప్రలాపా చ || దరదగ్ర ద్రుమ
ధూసర వర్ణా బహుభోజనా చ కఠినాంగీ । స్ఫుటితాగ్ర వక్రకేశీ కఠిన
రతా శ్యామ నఖ నయనా || గోజిహ్వ గ్ర శ్చర్మా కఠనవరాంగా ధమా
నారీ । సంకీర్ణలక్షణేన చ సంకీర్ణప్రకృతి రేవ విజ్ఞేయా ||

దేవసత్వాశ్రీలక్షణము.

శ్లో || ప్రసన్నవక్త్రాంబుజసారభాంగీ సంతోషయుక్తా శుచికర్మ
దత్తా । ప్రియంపదా భూరిజనాధ వాఙ్మనారీ య ముక్తా కిల దేవసత్వా ||

గంధర్వసత్వాశ్రీలక్షణము.

శ్లో || సంగీతలీలా గతికాంతలీలా సుగంధమాల్యాది రుచీ శ్శుభాం
గీ । విలాసిని నిర్మలచారుదేహః గంధర్వసత్వా వనితాప్రదిష్టా ||

యక్షసత్వాశ్రీలక్షణము.

శ్లో || అపేలజ్ఞా మధుమాంసభోక్త్రీ పీనస్తనీ చంపకగౌర దేహః
దోషాన్వితా సంతోషభోగవాంఛా ప్రోక్తా మునీంద్రైః ఖలు యక్షసత్వా ||

మనుష్యసత్వాశ్రీలక్షణము.

శ్లో || అతీ వ సఖ్యాదిషు బద్ధభావా సురాగిణీ నిర్మలచిత్తవృత్తిః ।
నానావ్రతై రేతి చ యా ప్రయాసం మనుష్యసత్వా పరికీర్తితాసా ॥

పిశాచసత్వాశ్రీలక్షణము.

శ్లో || దుశ్చారిణీ కుత్సితభూరిభోజ్యా హృష్టా తితుష్టా పరిశ్రష్ట
గాత్రీఖర్వా త్రికుత్స్నసవికారవక్త్రామాలిన్యయుక్తే తి పిశాచసత్వా ॥

నాగసత్వాశ్రీలక్షణము

శ్లో || వ్యాకులీ భ్రాంతశీలా చ సోచ్ఛ్వాసం బహు జృంభతే ।
నిద్రాసక్తా చ సతతం నాగసత్వే తి చో చ్యతే ॥

కపిసత్వాశ్రీలక్షణము.

శ్లో || ఆత్యంతచపలా యా తు సతతోద్భ్రాంతలోచనా । దంత
సంగరరక్తా చ కపిసత్వే తి చో చ్యతే ॥

ఖరసత్వాశ్రీలక్షణము.

శ్లో || స్వభావదుష్ట వాక్యాని విషయే నైవ గాహతే । అపేత
రాగా స్వానాదా ఖరసత్వే తి చో చ్యతే ॥

కాకసత్వాశ్రీలక్షణము.

శ్లో || ఉద్వేగం నిష్ఫలం కుర్యాన్నేత్రే చ భ్రామయే స్తుహుః ।
అప్రతీతా చ సతతం కాకసత్వే తి చోచ్యతే ॥

అధదేశజాలక్షణాని — మధ్యదేశశ్రీలక్షణము.

శ్లో || విచిత్రవేషా శుచికర్మదత్తా సుశీలిని దంతసఖాది రక్తా । మ
నోజసంగ్రామ వినోదరంగా స్యాన్మధ్యదేశ ప్రభవా పురంద్రీ ॥

మాళవదేశశ్రీలక్షణము.

శ్లో || ఉపభోగకళాసు రాగిణీ చిరసంభోగరస ప్రతోషితా । క
రఘుతన తుష్టమానసా వనితా మాళవదేశ సంభవా ॥

ఆభీరదేశశ్రీలక్షణము.

శ్లో || అభీఘాతరుచి ర్న రజ్యతే నఖదంతైః పరిరభ్య లాలసా ।
బహుచుంబనహార్షమానసా వనితా భీరసముద్భవా స్మృతా ॥

లాట దేశశ్రీలక్షణము.

శ్లో || పరిరంభణలోబపా రదచ్చదఘాతైర్ద్రివ మేతి సత్వ
రం । సుకుమారతను ర్మనోరమా సురతే నృశ్యశ్చి లాటకామినీ ||

అంధ్రీకర్ణాటదేశశ్రీలక్షణము.

శ్లో || మృద్వీ దురాచార రతా వహంతీ రతార్తిముచ్చైరతినర్మ
దక్షాత్రపావిహీనా తిమనోరమాంగీ స్యాదాంధ్రీకర్ణాటభవాపురధీ ||

కోసలదేశశ్రీలక్షణము.

శ్లో || నితాంత కంఠూలియుత స్వరాలయా ద్రవంతీ చండధ్వజ
ఘాతనా చ్చిరం । రతిప్రయోగే చతురా శ్చ యోషితః ప్రకీర్తితాః కో
సలరాష్ట్రసంభవాః ||

పాటలిపుత్రమహారాష్ట్రదేశశ్రీలక్షణము.

శ్లో || ఈ షాద్వామ మనోరమా స్సనిరతా స్యాత్కేప వాగ్విభ్ర
మా, నిర్లజ్జా శ్చపలాః కలాను కశలా గాఢానురాగాన్వితాః । నార్యః
పాటలిపుత్రజా అపి మహారాష్ట్రోద్భవా స్సంతతం, చానావేష వినోద
భావ రసికా స్సంకీర్తితాః పండితైః ||

పంగ నాడదేశశ్రీలక్షణము.

శ్లో || కుసుమ మృదు శరీరా చుంబచాలింగనాదా, బహుతర ధృ
తభావా క్రూరచేష్టా విరక్తా । విషయవిశిఖయుధై స్తోకవేగా పురంధ్రీ,
భవతి తరళనేత్రా పంగజా నాడజా చ ||

ఉత్కలదేశశ్రీలక్షణము.

శ్లో || విపరీతరతాభిలాషితే గతలజ్జా నఖదానతోషితే । నితరా
మనురాగశాలినీ మదనార్తోహలదేశసంభవా ||

కామరూపదేశశ్రీలక్షణము.

శ్లో || ప్రియంవదా కోమలదేహవల్లి భృశం ద్రవంతీ స్వరకేళిరం
గేవిహీనలజ్జా ప్రచురానురాగా స్యాత్కామరూప ప్రభవా పురంధ్రీ ||

వనదేశ శ్రీలతామయము.

శ్లో || నిజదోషనిగోపనే రతా వరదోష గ్రహణేషు తత్పరా । వ
నితా వనవాససంభవా దృఢదేహః పరిశీలితా బుధైః ॥

ఘూర్జర దేశ శ్రీలతామయము.

శ్లో || ఉపభోగరతా సులోచనా లిఘసంభోగవిధి ప్రతోషితా ।
శుభవేషధరా విచక్షణా గదితా సాఖలు ఘూర్జరీ బుధైః ॥

సింధు, అవంతి దేశ శ్రీలతామయము.

శ్లో || ప్రచండవేగాహృతికష్టసాధ్యాస్సకోపవత్య శృలనేత్ర పా
తాః । భవంతి దుష్టాః కిల సింధుజాతా అవంతికావాసభవాశ్చనార్యః ॥

ద్రవిడ-సావీర-మలయ దేశ శ్రీలతామయము.

శ్లో || వృదు స్సువాచ్యో లముభోగసాధ్యా స్ససాహసా వీత
భయత్రపా శ్చ । సమానరూపా ద్రవిడప్రజాతా సావీర దేశే మలయే
చ నార్యః ॥

కాంభోజ-ఫాండ్ర దేశ శ్రీలతామయము.

శ్లో || నఖాదివిన్యాసకళా విహీనా స్సంభోగసముదానజాతతో
పాః । స్వభావతో దుష్టతమాః ప్రచండాః కాంభోజ ఫాండ్రప్రభవా
శ్చనార్యః ॥

పర్వత, గాంధార, కాశ్మీర, మైచ్ఛదేశ, శ్రీలతామయము.

శ్లో || దుర్గంధ గాత్రా లిఘభోగతుష్టా స్సచుంబనాశ్లేషణ భావ
హీనాః ॥ మైచ్ఛాంగనా పర్వతజా శ్చ నార్యో గాంధార కాశ్మీర
భవాస్తతైవ ॥

సుఖసాధ్యశ్రీ

శ్లో || మోర్గాదిశ్రాంతదేహః చిరవిరహవతీ మాసమాత్రప్రస్థా
తాగర్భాలస్యా చనన్య జ్వరయుతతసుకా త్యక్తమానా ప్రసన్నా ।
స్నితాపుష్పావసానేనవరతిసమయే మేఘకాలేవసంతేప్రాయగ్గపన్న
రాగా మృగశిశునయ నాస్వల్ప సాధ్యారతేస్యాత్ ॥

స్త్రీగమనవిధి.

శ్లో || భార్యాయాపగుణోపేతాం తుల్యశీలకులౌద్భవాం । అభి
కామోభికామాంతు హృష్టో హృష్టోవలంకృతాం । సేవేత ప్రమదాం
య్యశ్యోవాజీకరణబృంహితః ॥

తా ॥ పురుషుడువాజీకరణాద్యోషధములభక్షించి, సాందర్యాది
గుణములుగలదియు, నానాభరణాలంకృతురాలును, కామాభిలాషగలది
యు, సంతృప్తహృదయురాలును, అగుభార్యనుపొందవలయు.

శ్లో || స్త్రీయాశ్చక్లాధికేస్త్రీస్యాత్పమాన్ పుంసో ధికభవేత్,
తస్తాచ్చక్లాదివృద్ధ్యర్థం వృష్యం స్నిగ్ధం భక్షయేత్ । లఘ్వాహారాంస్త్రీ
యంకుర్యా దేవంసంజనయేత్సుతం ॥

తా ॥ స్త్రీతోణితంబధికమైన యెడకన్యకయు పులుసునిశుక్రంబధిక
మైనయెడపురుషుడునుబుట్టునుగావున స్నిగ్ధంబులగుశుక్లవృద్ధికరౌషధంబు
లను పురుషుడుభక్షించి స్త్రీనిలఘ్వాహారముకల చానిగజేసిన పుత్రుడుగ
లుగును.

సంభోగానర్హస్త్రీలు.

శ్లో || నానిష్ఠాంసప్రకపితాంనాప్రశస్తాంసరోగిణీం । నాదక్షిణాం
నాన్యకామాంనాకామాం నాన్యయాపితం । తస్మాత్తామాంనాతిభుక్తాంనా
న్వయంచేతైర్గుణైర్యుతః ॥

తా ॥ ఇష్టములేనిదియు, కోపమునుజెందినదియు, రోగముగల
దియు, అసమర్థురాలును, ఇతరునిక్రేమించియున్నదియు, ఇష్టములేనిదియు
అకలిచేగృహించినదియు, మిక్కిలిభుజించినదియునగుస్త్రీని, పరభార్యను
గూఢజనదు. పురుషుడును, పైజెప్పిన స్త్రీగుణంబులలేక మంచిగుణములు
గలిగియుండవలయు.

శ్లో || బుతుస్సౌతాంతుయోభార్యాం సన్నిహతోపగచ్ఛతే ఘో
రాయాం భూమిహత్యాయాం యుజ్యతేనాత్రసంశయః ॥

తా ॥ ఋతుస్నానము చేసినభార్యను, దగ్గరనుండియు పొందనివాడు, ఘోరంబగుశిశుహత్యా పాపమునొందును.

రజస్వలాగర్భిణీగమనప్రాశ్నశ్చిత్తము.

శ్లో ॥ రజస్వలాంచయోగచ్ఛేదగర్భిణీమప్తమాసికిం । తస్యపాపస్య శుద్ధ్యర్థమతికృచ్ఛ్రివిశోధనం ॥

తా ॥ పురుషుడు- రజస్వలను- అప్తమమాస గర్భిణినిగూడినయెడ తనపాపముపోవుటకు అతికృచ్ఛ్రిమానుచోయవలయు.

సంభోగనియమము.

శ్లో ॥ ఋతుకాలాభిగామీస్యాత్స్వదారనిరతస్సదాపర్యవక్షంప్ర జేచ్ఛేనాం తద్యత్తోరతికావ్యయా ॥ ఋతుస్నాన్వభావికశ్రీణాంరాత్రీ యుష్తోడశస్త్రతాః । చతుర్ధ్విరితవై స్యాన్తమహూభిస్సద్విగర్హితైః । తా సామాద్యాశ్చతస్రస్తునిందితై కాదశీచయా । త్రయోదశీచనేషాస్తు ప్రళస్తాదశరాత్రయః । యుగ్తాసుపుత్రాజాయంతేప్రియోయుగ్తాసురాత్రి షు । తస్మాద్యుగ్తాసుపుత్రార్థీసంవిశేదాతఃపేష్ట్రీయం । అమావాస్య నప్తయంచపౌర్ణమాసీంచతుదశీం । బ్రహ్మచారిభవేన్నిత్యమప్యతౌ స్నానకోద్విజః ॥

తా ॥ పురుషుడు స్వదారలయందు ఋతుకాలమున పర్యవక్షంప్ర లవదలి రతికోరికతో గూడవలయు. శ్రీలకు స్వభాగముగ ఋతువైనది నముమొదలుకొని పదురాజురాత్రులు ఋతుకాలము- వానిలో మొదటినాలుగురాత్రులును ౧౧.౧౩ రాత్రులును నిందితములు- పక్షి-న పదిరాత్రులు ప్రళస్తమైనవి, వానిలో సరిదిగినములయందు గూడిరేని పుత్రులును, బేసిదినములయందు గూడిరేని పుత్రికలును, కలుగుదురు. కావున పుత్రునిగోరువాడు సరిదిగినములయందు శ్రీనిగూడవలయు. ఋతుకాలమునదును ౪చ్చేడి - అమావాస్య, అప్తమి, పౌర్ణమి, చతుర్దశి ఈ తిథులయందు శ్రీని గూడజనదు.

పరదారగమననిషేధము.

శ్లో ॥ పరదారాన్నగచ్ఛేత మనసాపి కథంచన । పరదారరతిఃపుం

సాముభయతాపిభీతివా ఇతిమీ త్వాస్యదారేషుఋతుమత్సుబుధోత్ర శేత్ ।

తా ॥ పురుషుడు, పరదారగమనమును మనస్సుననైనదలపగూడదు. పరభార్యగమనము, ఇహపరముల రెండిటియందును భయము నిచ్చును శావున, స్వభార్యయందు ఋతుకాలమునందుగూడవలయు.

శ్లో ॥ లంకేశ్వరోజనకజాహరణేనవాలీతారాపహరకతయాప్యథ కీచీకాఖ్యః । పాంచాలికాగ్రహణతో నిధనంజగామతచ్ఛేతసాపి పరదారరతింనకాంక్షేత్ ॥

తా ॥ సీతాపహరణముచే రావణుడును, తారాపహరణముచే వాలియు, ద్రౌపదీహరణముచే కీచకుడును, మరణమునొందిరికావున పరశ్రీలను మనస్సుననైనగోరగూడదు.

సంభోగనిషేధకాలము,

శ్లో ॥ నోపేయాత్పురుషోనారీం సంధ్యయోర్నచపర్వసు । గోసగ్నేచార్ధరాత్రేచ తథామధ్యందినేపిచ ॥

తా ॥ ప్రాతస్సాయంకాలములయందును, పర్వములయందును, గోవులవిడుచునపుడును, అర్ధరాత్రియందును, మట్టమధ్యాహ్నము నందును, స్త్రీసంభోగముసేయగూడదు.

స్త్రీవిహారవిధి.

శ్లో ॥ విహారంభాగ్యయాకుర్యాద్దేశేతిశయమాప్యతే । రమ్యేశావ్యాంగగానానే సుగంధేసుఖమారుతే ॥

తా ॥ శ్రావ్యమైనస్త్రీలగానముచేనొప్పుచురవ్యమై, మంచిశాసనసుఖమైనగాలికలిగి యేకాంతమైన మంచి ప్రదేశమున భార్యతోడ విహరింపవలయు.

సంభోగాయోగ్యస్థానము.

శ్లో ॥ దేశేగురుజనాసన్నే విప్యతేతిత్రపాకరే । శూరయమాణవ్యధాహేతువచనేవరమేన్నచే । వహ్నిబాగ్నిహృదీ పూజ్యవర్గనికటేన ద్యాంబదేవాలయే దుర్గాదావచతుష్పథే పరగృహేరణ్యేత్తశానేదవా ।

• సంక్రాంతి శశి సంత్యయే పంచతథాగ్రిష్టే జ్వరాంతావ్రతే । సంధ్యా యాం
చ పరిశ్రమేషు సురతంకుర్యాన్న విద్వాక్ కవచితే ॥

తా ॥ గురుజనులకు సమీపప్రదేశమునను, లజ్జకలుగ జేయు బయలు
నందును, మనస్సుకు దుఃఖమునుగలిగించు వాక్యములు వినబడుచోటను,
అగ్నిశాలాశ్రమము, బ్రాహ్మణులు పెద్దలు, వీరిగమీపమునందును, నది-దే
వాలయము-కోట-చతుష్పథము, పరగృహము-అరణ్యము-శ్మశానము
వీనియందును, వగలు-సంధ్యాకాలములు-సంక్రాంతి-అచూవాస్య-గ్రీ
ష్మఋతువు వీనియందును, జ్వరము - బడలిక-వ్రతాదులు వీనియందును
స్త్రీసంభోగము సేయగూడదు.

విహితప్రదేశము.

శ్లో ॥ విస్తీర్ణేన జలేసుధా ధవళితేచిత్రాదినాలంకృతే, రవ్యపో
న్నతతత్వరేగరు మహాధూపాది పుష్పాన్వితే । సంగీతాంగవిరాజితే స్వ
భావనే దీపప్రభాభాసురే । నిశ్చంకంసురతంయథాభిలషితంకుర్యాత్సమం
కాంతయా ॥

తా ॥ విశాలమైననున్నముఘాయుటచే డెల్లనైచిత్తరువులచే నలం
కృతమై రవ్యమై యెత్తుగలిగి నలుచదరమై; అగరుధూపము పుష్పముప
రిమళద్రవ్యములు మొదలగువానిచేవాసితమై సంగీతముచేనొప్పుచు దీప
ములచేబ్రకాశించుచున్న నిజభవనమునందు శంకలేక, స్వేచ్ఛానుసారము
గ శ్రీతోసంభోగమొనర్చవలయు.

ఋతువర్షసంభోగనియమము.

శ్లో ॥ త్రిభిస్తీభికశాలారాత్రైస్సమీయాత్ప్రమదానరః । స
ర్వేష్యతుషురైశుపత్యాత్పత్యాన్వితేద్యుధః ॥

తా ॥ అన్నిఋతువులయందును మూడుదినముల కొక్కసారి
యు, గ్రీష్మఋతువునందు ౧౫ దినముల కొక్కసారియు శ్రీనిగూడవలయు.

మైథునానంతరక్రియ.

శ్లో ॥ ఋతౌతుగర్భశంకిత్వా త్సానం మైథునినస్తృతం । అన్య
తౌతుయదాగచ్ఛేచ్ఛాచంమూత్రపదిష్యతే ॥

తా || ఋతుకాలమునందు మైథునమొనర్చిన, గర్భముగలుగునను శంకచేస్సానముచేయవలయు. ఇతరకాలమునందు గర్భముగలుగదుగను కశాచమును మూత్రమునకవలె ముమ్మారుచేయవలయు.

శ్లో || మిథునీధూయనతయాసహసర్వాంరాత్రిం సంవిశేత్ ||

తా || పురుషుడుమైథునమొనర్చిన పిదపరాత్రియంతయు స్త్రీతో గూడిపరుండగూడదు.

శ్లో || స్నానంసశరగ్రంక్షీరం భక్ష్యక్షాత్యవసంసక్రృతం । వా తోమాంసరసస్సప్తిప్సవ్యవాయాంతేహితాలమీ ||

తా || సంభోగాంతరము స్నానముసేయుట, శరగ్రతోగూడి నపాలుద్రాగుట, బెల్లముకలిసినభక్ష్యముల భుజించుట, గాలినిమాంసర సమునులనుభవించుట, నిద్రించుట ఈకార్యములు హితకరంబులు.

శ్లో || సద్యోబలహారానారీ సద్యోబలకరంపయః । స్త్రియంగచ్ఛే త్పయఃపీ త్వాతాంబోజ్యక్తాపునఃపిబేత్ ||

తా || స్త్రీ, బలమునుశత్రుణమునహరించును. పాలుతత్త్వణమున బలమునుకలుగజేయును. కావునస్త్రీనిపొందుటకుపూర్వమును, అంతమునందును, పాలనుతాగవలయు.

సద్యఃప్రాణకరంబులు.

శ్లో || సద్యోమాంసం నవంచాన్నం బాలాస్త్రీ క్షీరభోజనం । ఘృ తముష్ణో దకస్నానం సద్యఃప్రాణ కరాణిషత్ ||

తా || నూతనమాంసము, అప్పుడువండినన్నము, బాలాస్త్రీ, క్షీరము, ఘృతము, ఉష్ణోదకస్నానము, ఇవిసద్యః ప్రాణకరంబులు.

సద్యఃప్రాణహరంబులు.

శ్లో || పూతిమాంసం స్త్రీయోవృద్ధా బాలరగ్రస్తరుణందధి । వ్ర భాతే మైథునంనిద్రా సద్యఃప్రాణ హరాణిషత్ ||

తా || దుర్లంఘమాంసము, వృద్ధస్త్రీలు, బాలసూర్యుడు, కూడికూడ నిపెరుగు, ప్రాతఃకాలమునందు మైథునము, నిద్రాగ్రవిసద్యః ప్రాణహరంబులు

అయోగ్యమైధున గుణము,

శ్లో || త్సుధిరంతుబ్ధచిత్తశ్చ మధ్యాహ్నోత్పత్తోబలః । స్థిశ్చహా
నింశుక్రస్యవాయోఃకోపంచవిందతి । వ్యాధితస్యరుజాస్థీహా మూర్ఛామృ
త్యుశ్చజాయతే ॥

తా || ఆకలిగొన్నవాడు, కలతనొందిన మనస్సుగలవాడు, దప్పి
గొన్నవాడు, బలహీనుడు, నిలచియున్నవాడును, మైధునముచేయ గూడదు.
అట్లుచేసిన, శుక్రహానియు, వాతప్రకోమునుగలుగును. రోగిసంగమమొ
నర్చిన, స్థిహారోగమును మూర్ఛారోగమును పొందుటయేగాకమృత్యువు
నుసగాపొందును.

శ్లో || ధాతుక్షయోరోగవృద్ధిరశ్రీస్సహర్తవిప్లవః । సౌభాగ్య
యర్యతోనాశఃపుంసాం స్త్రీష్వతినంగినాం ॥ శూలకాసజ్వరశ్వాసకా
ర్యపాండ్వామయక్షయః । అతివ్యవాయజ్జాయంతే రోగాశ్చాక్షేప
కాదయః ॥

తా || స్త్రీలను మిక్కిలిగూడుటవలన, ధాతుక్షయము, రోగవృ
ద్ధి, అలక్ష్య, సతహఃకాభంగము, సౌభాగ్య-ఆయుః కీర్తులకునాశము,
శూల, దగ్గు, జ్వరము, శ్వాస, కృశత్వము, పాండువు, క్షయము, అక్షేప
కాదిరోగములుజనించును.

ఋతుపరస్వకామస్థానము.

శ్లో || శీతేరాశౌగ్రిదివాగ్రీష్ణే వసంతేతుదివానిశి । వర్షాసునారిద
ధ్వానేశరత్సునరసిస్తరః ॥

తా || శీతకాలమునందురాత్రియందును, గ్రీష్మకాలమునందు పగ
టియందును, వసంతకాలమున రాత్రింబగళ్లును, వర్షాకాలమునందు వే
ళుము ఉరిమినపుడును, శర తా-లమున సరస్సునందునుమన్తధుడుండును.

ఋతుపరత్వస్త్రీవిభారము.

శ్లో || నిదాఘశరదోర్చాలా హితాఃషయిణోమతా । తరుణేశీ
తసమయే ప్రౌఢావర్షావసంతయోః । నిత్యంనాసేవ్యమానాహిబాలావ

ర్థయతేబలం ॥ తరుణీహస్తియేచ్ఛక్తిం పౌర్ణాహ్నాయతేజరాం ॥ •

తా ॥ గ్రీష్మశరతాకాలములయందు బాలస్త్రీతోడను, శీతకాలమునందు యావనస్త్రీతోడను, వర్షా వసంత కాలములయందు పౌర్ణాహ్నస్త్రీతోడను, గూడవలయు, బాలతోనెల్లప్పుడు గూడినను, బలముగలుగును. యావనస్త్రీబలమునుహరించును. పౌర్ణాహ్నస్త్రీముదిమి కలుగజేయును.

నిద్రకుముందుభక్షింపదగినద్రవ్యము.

శ్లో ॥ యోలేఢశయనసమయేవ ధుమిశ్రంబీజపూరదలమార్జ్యం । స చపీడాకరవాతప్రసరసిరోధాత్సఖంస్వపితి ॥

తా ॥ పండుకొనునపుడు మాదీఫలపుఆకును పొడిచేసి తేనెగలిపి నాకినవాతము శాంతిజెందిసుఖముగనిద్రగలుగును.

నిద్రాగుణము.

శ్లో ॥ నిద్రాగుణేవితాకాలేధాతుసాత్త్వమతంద్రితః । వృష్టివగ్గబలోత్సాహవహ్నిదీప్తింకరోతిచ ॥

తా ॥ రాత్రియందు సమకాలముననిద్రించిన, ధాతువులు స్వస్థానమునచేరును. జాగ్రత్తగలుగును. దేహపుష్టి, కాంతి, బలము, ఉత్సాహము అగ్నిదీపనముగలుగును.

రాత్రిజాగరణము.

శ్లో ॥ రాత్రౌజాగరణంరూక్షకఫదోషవిషార్తిజిత్ ॥

తా ॥ రాత్రిమేల్కొనుటవలన రూక్షగనుండును. కఫదోష, విష పీడలుతొలగును.

ప్రాతఃకాలమునజలపానగుణము.

శ్లో ॥ అంభతః ప్రసృతీరష్టా రవావనుదితేపిచేత్ । వాతపిత్తకఫాకాజిత్వా జీవేద్వర్షశతంసుఖి ॥

తా ॥ నాలవజామున సూర్యోదయము కాకమునుపు రాత్రిసంగ్రహించి పెట్టుకొనిన జలమును ర వుడినెళ్లు నిశ్యమత్రాగిన వాతపిత్తకఫదోషములు హరించి సూరుసంవత్సరములు సుఖముగజీవించును.

శ్లో ॥ అర్చశ్శోధగ్రహణ్యో జ్వరజఠరజరా కోష్ఠమేదోవికారా
మూత్రాఘాతాసృపిత్త శ్రవణగళ శిరశ్శోణి మూలాక్షిరోగాః । యే
చాన్యేవాతపిత్తక్షతజ కఫకృతా వ్యాధయస్సంతి జంతోస్తాన్తానభ్యాస
యోగాదపహరతివయః పీతమంతేనిశాయాః ॥

తా ॥ మఱియు మూలరోగము, వాపు, గ్రహణి, జ్వరము, జ
ఠరరోగము, ముదిమి, కోష్ఠరోగము, మేదోవికారము, మూత్రాఘాత
ము, రక్తపిత్తము, కణ్ఠ, గళ, శిర, శ్శోణి, నేత్రరోగములు, వాత, పిత్త,
కఫ, దోషములు, గాయపు రోగములుమానును.

నాసికాద్వారా జలపానగుణము.

శ్లో ॥ విగతఘననిశీఢేప్రాతరుత్థాయనిత్యంపిబత్తిఖలున రోయోనా
సికా రంధ్రవారి । సభవతిమతిపూర్ణ శ్చక్షుషాతాక్ష్యతుల్యోవలివలిగ
విహీనస్సర్వ రోగైర్విముక్తః ॥ పాతవ్యం నాసయానీరం ప్రసృతి గ్రయ
మాత్రకం ॥ వ్యంగంవలీ పలితఘ్నం పీనసవై స్వర్యకాన శోధహరం । ర
జనీక్షయేంబునస్యం రసాయనం దృష్టిసంజననం ॥

తా ॥ ప్రాతఃకాలమున, ముక్కు ద్వారమునుండి యుదకపాన
ముచేసిన, మంచిబుద్ధి, గరుడదృష్టితో దుల్యమైనదృష్టిగలుగును. వణుకు,
వెండ్రుకల నెరపు, ముదిమి, భేతరరోగములు, పీనసము, స్వరభేదము, కా
ఫము, వాపుమొదలగు రోగములును పోవును.

ఇతి శ్రీ మా న వ ధ ర్మ చంద్రికాయాం

రాత్రిచర్యాకథనం నామ

పంచమోధ్యాయః.

షష్ఠాః ధ్యాయము.

ఋతుచర్య.

కాలము.

వా॥ కాలాహి నాను భగవాన్ స్వయంభూరవాదిమధ్యఃథనోఽత్ర రసవ్యాపత్యంష్ట్రీ జీవితమరణేవ మనుష్యాణా మాయత్తే స స్మృత్కమ పి కలాంనలీయతత్త్వతి కాల స్సంకలయతివా భూతానీతి కాలః ॥

తా॥ కాలము భగవస్స్వరూపము. స్వయముగ నేర్పడినది. అది మధ్యాంతములులేనిది. మధురాదిరసములయొక్క కలిమిలేములను, మనుష్యులను, జీవితమరణములను చేయుచున్నది. అట్టికాలము సూక్ష్మేశమునైనను లోపించనేరదు (అనగాగొంచెమైన విడువకగణింపబడుననుట) మఱియు సకలజంతువుల నేకకాలమున సుఖదుఃఖానుభవమునం దొక్కటిగాజేర్చును. మరణమునకునుప్రేరేపించును.

వా॥ తస్య సంవత్సరాత్తనో భగవా నాదిత్యో గతి విశేషేణా ఊనిషేష కాష్ఠా కలా ముహూర్తా ఘోరాత్ర పక్ష మాస ర్త్వ యన సంవత్సర యుగ ప్రవిభాగం కరోతి ॥

తా॥ సంవత్సరస్వరూపంబగు ఆకాలమునకు - సూర్యభగవానుడు - తనగమనవిశేషముచే - తొప్పపాటు - కాష్ఠ - కల - ముహూర్తము - అఘోరాత్రము - పక్షము - మాసము - ఋతువు. అయినము - సంవత్సరము - యుగము అనునట్టి విభాగమును జేయుచున్నాడు.

సంవత్సరనిషేషాదులు.

వా॥ తత్రలఘ్విక్షరోచ్చరణమాత్రోఽఊనిషేషః । పంచదశాఊనిషేషాఃకాష్ఠా । త్రింశత్కాష్ఠాఃకలా । వింశతికలోముహూర్తః, కలా దశభాగశ్చ । త్రింశన్ముహూర్తమఘోరాత్రం । పంచదశాఘోరాత్రాణిపక్షః । సప్తద్వివిధశ్చక్షుఃకృష్ణశ్చ, తామాసః ॥

తా || “క” అని ఒకలఘువును మాత్రముచ్చించునట్టి కాలము ౧ తెప్పపాటు అనబడును. ౧౫ తెప్పపాట్లు ౧ కాష్ఠ. ౩౦ కాష్ఠలు. ౧ కల. ౬౦ కలలును, కలలో ౧౦వ భాగమునుచేరి ౧ ముహూర్తము. ౩౦ ముహూర్తములు ౧ అశ్టావారాత్రము. ౧౫ అశ్టావారాత్రములు ౧ పక్షము. అదిశుక్లము - కృష్ణము అనిరెండువిధములు. ౨పక్షములు ౧ మాసము.

ఋతునామవిభాగము.

వా || తత్రమాఘాదయోద్వాదశమాసాద్విమాసకమృతుంకృత్వా వశ్యతవోభవంతి, తేశిశిరవసంతగ్రీష్మవర్షాశరద్ధేమంతాః || తేషాంతవస్తవస్యాశిశిరః, మఘమాధవావసంతః, శుచిశుక్రాగ్రీష్మః, నభోనభస్యావర్షా, ఇషోజ్ఞాశరత్, సహసహస్యాహేమంతః ఇతి ||

తా || అందు - మాఘమాసముమొదలు ౧౨ మాసములను రెండేసిమాసములొక ఋతువుచొప్పున లెక్కించిన నాఱు ఋతువులేర్పడుచున్నవి. అనగామాఘపాల్గుణములు శిశిరర్తువు, చైత్రవైశాఖములు వసంతము, జ్యేష్ఠాషాఢములు గ్రీష్మము, శ్రావణభాద్రపదములు వర్షర్తువు, ఆశ్వయుజ కార్తీకములు శరదృతువు, మార్గశీర్ష వృష్య మాసములు హేమంతఋతువు.

అయనవిభాగము.

వా || తపతే శీతోష్ణవర్షలక్షణాశ్చం ద్రాదిత్యయోః కాలవిభాగకరత్వాదయ నేద్యేభవతో దక్షిణముత్తరంచ ||

తా || శీతము- ఉష్ణము- వర్షము- ఇవిలక్షణములుగాగల ఋతువులుచంద్రసూర్యులయందు కాలవిభాగము చేయుటవలన దక్షిణాయనము- ఉత్తరాయణము అని రెండయనము లేర్పడుచున్నవి.

వా || తయోర్దక్షిణం వర్షాశరద్ధేమంతాస్తేషు భాగవానాస్యాయ తేసోమో, ౨ ఋలవణ మధురాశ్చరసాబలవంతో భవంత్కుత్తరోత్తరంచ సర్వప్రాణి నాంబలమభివర్ధతే ||

తా || అందు దక్షిణాయనమనగా - వర్ష - శరత్ - హేమంతములు - దీనియందుచంద్రుడు ఆప్యాయత నొందుచున్నాడు - పులుసు - ఉప్పు - తీర్చ - గలవ దార్ధములు బలిష్ఠములగును - ప్రాణులకును క్రమక్రమముగ బలమువృద్ధి నొందును.

వా || ఉత్తరంచ శిశిరవసంతగ్రీష్మ స్తేషుభగవానాప్యాయతేర్గు-
స్తిక్తకషాయ కటుకాశ్చరసా బలవంతో భవంతు్యత్తరోత్తరంచ. సర్వ
ప్రాణినాం బలమపహీయతే ||

తా || ఉత్తరాయణమనగా, శిశిరవసంత గ్రీష్మఋతువులు, వీనియందు సూర్యుడు ఆప్యాయత నొందుచున్నాడు. చేదు, వగరు, కారము ఈరసములు బలిష్ఠములగును, సర్వప్రాణులకు సుత్తరోత్తరమున బలమతగ్గును.

శ్లో || శీతేగ్ర్యం వృష్టి ఘర్షే ల్పం బలంమధ్యం తుశేషయోః ।

తా || హేమంత శిశిరర్తువుల యందు జనులు అధికబలము గలిగియుందురు, వర్ష, గ్రీష్మర్తువులయందు అల్పబలమును, తక్కినఋతువులయందు మధ్యమబలమును గలిగియుందురు.

శ్లో || శీతాంశుఃక్లే దయత్యర్ద్రీం విషస్వాశోషయత్యపి || తావు
భావపిసంశ్రిత్య వాయుఃపాలయతిప్రజాః ||

తా || భూమిని చంద్రుడు తడుల్రచున్నాడు, సూర్యుడు ఎండించుచున్నాడు, వీరిరువురినాశ్రయించివాయువుజనులను పాలించుచున్నాడు.

వా || అథఖల్వయనేద్యే యుగప త్సంవత్సరోభవతి । తేఢుపంచ యుగమితి సంజ్ఞాంలభంతే । సపష నిమేషాదియుగ పర్యంతః కాలశ్చక్రవత్సరివర్తమానః కాల చక్రమిక్య చ్యత ఇత్యేకే ||

తా || ఆరియనములుగసంవత్సరము, సంవత్సరములు. గరియగము అనబడును. ఇట్లు నిమిషము మొదలు యుగ పర్యంతముగల కాలము చక్రమువలె తిరుగుచుండుట వలన కాలచక్రమని చెప్పబడు చున్నదనికొందరు పెద్దలుచెప్పెదరు.

హేమంతఋతువగ్గనము.

వా ॥ యత్రతుషారగిరి వినిర్గత జనితజాడ్య జననదసందీపిత హు
తాశనధూమ ధూళిధూసర దర్పిత ఖడ్గకుంజర మహిష మేషవాయుసోభ
లోద్రప్రియంగు పున్నాగ పుష్పరాజివిరాజితో దమనక మరువక సము
త్థిత బహుళపరిమళపవనరవణీయోద్యాసస్సహేమంత ఇతిజానీయాత్ ॥

తా ॥ ఏఋతువునందు, హిమాలయ పర్వతమ నందు బుట్టినమృ
చుగలిగి, దేశములు జడ్యమును బొందియుండునో, మండుమండెడి అగ్ని
యొక్క పొగయు, ధూళియు వ్యాపించి రెండవ యాకాశమువలె నుండు
నో, ఖడ్గమృగము, పనుగు, దున్నపోతు, మేక, కాకి, మొదలగుజంతువులు
హర్షముతో గూడియుండునో, లాద్దుగు, ప్రేంకణము, పున్నాగము, ఈ
వృక్షములు బాగుగ బుష్పించియుండునో, దవనము, మరువము వీనిమీ
దుగ లేచిమిగుల పరివళించుచున్న గాలికలిగిన ఉద్యానవనములు గ
లిగియుండునో, అదిహేమంత ఋతువని యెఱుంగవలయు.

స్తో ॥ వాయుర్వా త్యుత్తరిశ్శీతో రజోధూమా కులాదిశః । ఛన్న
స్తుషారైస్సవితాహిమానధాజలాశయాః । దర్పితాగ్వాంతఖడ్గాహ్వయ
హిషో రభ్రకుంజరాః । విస్తీర్ణశాలికే దారా నీలధాన్యో జ్వలామహీ ।
లోద్రప్రియం గుపున్నాగాః పుష్పితాశ్చహిమాహ్వయే ॥

తా ॥ హేమంతఋతువునందు మిక్కిలిచలిచేత రోమములునిక్క
బాడుచుకొనియుండును. ఉత్తరపుగాలి చల్లగవీచును. దిక్కలు దుమ్ము
చేతను పొగచేతను నిండియుండును. సూర్యమండలముమంచుచే గప్పబడి
యుండును. ఏళ్లు చెఱువులు మొదలగునవి మంచుచేవ్యాప్తములై యుండు
ను. కాకి-ఖడ్గమృగము- దున్నపోతు-గోత్రెలు- పనుగు- ఇవిమిగుల హర్ష
ముతో నుండును. పొలములయందు పరిమొదలగు పెద్దధాన్యములు-శల్లధా
న్యములు- ఇవిచక్కగఫలించును. లాద్దుగు- ప్రేంకణము- పున్నాగము-ఈ
వృక్షములుబాగుగబుష్పించును.

హేమంతఋతువున కుత్తమత్వవర్ణనము.

స్తో ॥ దీర్ఘప్రచారసుత తాకిలయత్ర రాశ్రిస్సుశీతలంఘారివినాచయ

తాత్ . యఃప్రేమసీకుచయుగంపరిభ్యశేతే స్వర్గోపితస్య హృదయే
తృణవద్విభాతి ॥

తా ॥ హేమంతఋతువునందు రాత్రులుబహుకాలపర్యంతమునుర
తయోగ్యములై యుండును. జలములు అప్రయత్నముగమికిరిచివల్లనై యుం
డును. ఇట్టిరాత్రులందును సంతారులు నిజభార్యాకువద్దయూ లింగనము
తోడ, శయనించి స్వర్గ సుఖమును గూడ శృణవ్రాపాయముగ నెంచుకొనెదరు.

శ్లో ॥ సృగుజఘనకుచాభిర్యవనోన్మాదిసీభిర్నవమృగమచమితైః
కుంకుమైశ్చర్చితాభిః । భవతిశిఖరశాంతిశ్రీభిరాలింగితాభిర్నిశిశిపురుషా
ణాంజన్తసాఫల్యభాజాం ॥

తా ॥ స్థూలజఘనస్తములుగలవారును యావన మదోన్మత్తులును,
మంచితస్తూరికుంకుమపువ్వు కలసిన చందనమును పూసికొనినవారునగునిజ
వనితలను పురుషులాలింగనము చేసికొనిశాలువలుకల్పకొని రాత్రులందు
దుశయనించిన చలియగును.

శ్లో ॥ హేమంతేబహుహోషాఢ్యేద్వ్యగుణౌసర్వసమ్మతౌ । అను
త్పత్తీతలంవారిసురతం స్వేదవర్జితం ॥

తా ॥ అనేకదోషములతోగూడిన హేమంత ఋతువునందు సర్వ
సమ్మతములగు గుణములు రెండుకలవు. అప్రియోమ్ముగనిట్లుచల్లగ నుండు
టయొకటి. శ్రీసంగమమునందు జెప్పటవట్టికయుండుటయొకటి.

శ్లో ॥ హేమంతేదధిర్గుసస్పిరశనా మాంజిష్టవాసోభృతః, కాశ్చీ
రద్రవలిప్తచారువపుషఃఖిన్నావిచిత్రైః । వృత్తోరుస్తనకామిసీజనకృ
తాశ్లేషాగృహభ్యంతరే । తాంబూలీదళపూగపూరితముఖా ధవ్యాస్సు
ఖాశేరతే ॥

తా ॥ హేమంతఋతువునందు- జనులు- పెరుగు-పాలు- నేయి-
వీనినివిశేషముగ ననుభవించవలయు - విట్టినివస్త్రములధరించవలయు. కుం
కుమ పువ్వుచేర్చిన చందనంబులదికొని, మంచి తాంబూలముల చేసికొని,
భార్యలనాలింగనము చేసికొనిచిత్రరత్నాలాసస్సుఖంబుగ శయనించవలయు

హేమంతముతుభర్య.

శ్లో || బలినశ్శీతసంరోధాద్దేమంతే బ్రహ్మనః | భవత్యత్వేంధనో
ధాతుస్సపచేద్వాయునేరితః | అతోహిమేన్ద్రికేనైవేత స్వాద్వద్భువ
నాకరసాక ||

తా || హేమంతమునందు బలవంతుడగు పురుషునికి శీతలప్రభా
వమువలన జతరాగ్నిప్రబలమగును అప్పుడు, అహారమనెడికట్టెలను పొంద
నియెడల-వాతప్రేరితమైరసరక్తాది ధాతువులనశింపజేయును గావునఉప్పు
వులునుతీవురసముల విశేషముగననుభవించవలయు.

శ్లో || దైర్ఘ్యాన్నిశానామేతర్హి ప్రాతరేవబుభుక్షితః | అవశ్యకా
ర్యంసంభావ్యయధోక్తంశీలయేదను ||

తా || హేమంతమునందు రాత్రులు ప్రొద్దు ఎక్కువగనుండుట వ
లన ప్రాతఃకాలమందు, ఆకలిగొనినవారు, అవశ్యకార్యములగు మలవిసర్జ
నాది కృత్యములదీర్చుకొని భోజనముసేయవలయు, పిదప అభ్యంగనాదు
లు చేసికొనవలసిన యెడల చేసికొనవచ్చును.

శ్లో || ముహూర్తుహారజ్యేష్ఠేభి భోజ్యాన్యస్యోపహారయేత్ | నిరింధ
నోంతరంలభ్యా యత్రైవం నవిపాదయేత్ ||

తా || జతరాగ్ని అన్నాదిపదార్థములనెడికట్టెలు లేనియెడ మ
నుజునిజంపును గావున నట్లుగాక, అజీర్ణముగనుండినను భక్షించుచుండ
వలయు.

శ్లో || వాతఘ్నతైలైరభ్యంగంమూర్ధ్నితైలవిమర్దనం |

తా || వాతఘ్నములగు - నారాయణీ - ప్రసారణీ - విషగర్భాది
తైలములచేదేహమునమర్దనము చేసికొనిపిదప శిరమునుమర్దించుకొనవలయు

శ్లో || మస్తకాభ్యంగశేషేణక్వచిన్నోద్వతకయేత్తనం | పుణ్య
హానిరలక్ష్మీస్సన్యతస్తాత్తత్పరివర్జయేత్ |

తా || శిరమునకుఅంటుకొనగా మిగిలినతైలమును శరీరమునకు

బూసికొనిన, పుణ్యహాని- దారిద్ర్యముకలుగును గావున ముందుగ తైలము నుశరీరమునకు బూసికొనిపిదప శరీరమునకు అంటుకొనవలయు.

శ్లో || నియుద్ధంకుశతైస్సాన్ధంపాదాఘాతంచయుక్తితః ।

తా || సామునేర్చినపురుషులు ఈ ఋతువునందు తమ బోటిసమర్థులతో కుస్తీలుపట్టుట- దండకసరతు మొదలగు పనులజేయవలయు.

శ్లో || పాదాఘాతస్తైలయుక్తో దీపనోదేహపుష్టికృత్ । శుక్రాజస్తే జసాంవృద్ధి కరశ్శోత్రవిశోధనః । దృష్టికోర్ధ్వక్షణం వర్ణ్యంకందూకోష్ఠమలాపహః ॥

తా || శరీరమును తైలముచేవర్దింపకొనిదండకసరతుచేసిన, అగ్ని దీపనము, దేహపుష్టి, శుక్రము, బలము, కాంతిఇవివృద్ధియగును, చెవులు కన్నులు వీనికిశుద్ధికలుగును, దురద, కోష్ఠమలము పోవును.

శ్లో || కషాయాపహృశస్నేహస్తతస్సాన్ధతో యథావిధి । కంఠమేనసదప్యేణ ప్రదీగ్ధోఽగురుధూపితః ॥

తా || శీకాయ మొదలగువానిచే చమురునుబోగొట్టుకొని యథావిధిగ సాన్ధముచేసి, కస్తూరి కుంకుమ పువ్వు కలిపిన చందనమును పూసికొని అగరు ధూపము వేసికొనవలయు.

శ్లో || వ్యాయామాదా తదంతేచ కర్కశవాముద్గమావజం ॥

తా || దండకసరతుకు ముందుగాని, పిచ్చుటగాని, నానబోసినపెసలనుగాని, మినుములనుగాని భక్షింపవలయు.

శ్లో || గోధూమపిష్టమాపేతు క్షీరోత్థ వికృతీశ్శుభాః ॥

తా || గోధూమపిండి పదార్థములు, పగోడలు, అటుకులు, అప్పడములు, వడియములు, లడ్డు మొదలగువానిని, క్షీరమిశ్రిత పదార్థములను పెట్టుగును ఈ ఋతువునందు భక్షింపవలయు.

శ్లో || లఘూష్టమంబరంసేవ్యం చందనాగురుధూపితం । తథాచ । ప్రావారాజనకౌశేయ ప్రవేణీ కౌశవాస్తృతం । ఉష్ణస్వభా వైర్లఘుభిః ప్రావృతశ్శయనంభజేత్ ॥

తా॥ చందనాగరు ధూపము వేసినే తేలికపస్త్రమును ధరించవలయు. మఱియు ఉష్ణస్వభావము తేలికగల కవచములు అనగా (చాక్కాయలు;) నృగచర్మము, వ్యాఘ్రచర్మము, పట్టుతాప్తా వస్త్రములు, చిత్రకంబళులు; నృగరోమములవలన జేయబడిన కాలువలుకంబళవస్త్రములు మొదలగు వానినిధరించి శయనించవలయు.

శ్లో॥ సేవనంసూర్యరశ్మీరాంహుతాశస్యచమాత్రయా । యథా
రుచిస్తుకిరణాన్ నిర్ధూమంచహుతాశనం । పృష్ఠతోరగ్నిషేవేత జరరేణ
హుతాశనం । నాత్మ్యప్లవీనలివైశ్వావంతుర్యాప్తయత్నతః ॥

తా॥ సహించదగునటు సూర్యకిరణముల సేవనమును, పొగలేని నిప్పునెగకాచుకొనుటను, చేయవలయు. సూర్యునికి వీరప్రక్కగను, అగ్నికికడుపుప్రక్కగను కూర్చొనవలయు. మిక్కిలి వేడి మిక్కిలి చల్లనిగా ని నిష్ఠతోకాచాదులను చేయవలయు.

శ్లో॥ పీఠరోరుస్తనశ్రోత్యస్సహదాఽప్రమదాఽప్రియాః । హరంతి
శీతమస్తాంగ్యోధూపకుంకుమయావస్తేః । అంగారతాపసంతప్తగర్భఘా
వేత్తచారిణః । శీతపారుష్యజనితోనదోషోజాతుజాయతే ॥

తా॥ ఉన్నతోరుకుచక్రోలుగలవారునుయావననదోష్టత్తులును, అగరుధూపము వేసికొనినవారును, కుంకుమపువ్వు చందనమునుపూసికొనినవారునగు స్త్రీలు తమయావనాగ్నిచే చలినిపోగొట్టుదురు - నిప్పుకుం పట్లుగలిగి గాలి తగులని లోపలి గృహములయందు నివసి చిన శీతబాధ నివర్తించును.

హేమంతమనందు పథ్యము.

శ్లో॥ శివశ్శివాభిజాఫలంహరీతకీగుహాన్వితా విభీతమజ్జకాద్రక్షకం
జయాచవిశ్వభేషజం । లవంగమామ్రమామమబ్జలోచనేకపితృకం । కణా
శతాహ్వితాచమధికారవింశదీజకం ॥ పయోదనాదహారిమేమగ్ధాన్య
బాష్ణికంస్తుతంచ పాయసం సుజశాశహరీణానివై । కలానిసాతికరాబ్ధ
రావతైర్తిరాణిచాగనేపటోలకంరసోనకోపితా అనిమీమాహ్వయే ॥

తా || నెల్లి కాయ కరక్కాయ-మూ-రెడుపండు-బెల్లముతో గూడిన
కరక్కాయ- తాసికాయ- కూరనెల్లి-అల్లము- శోఠి-లవంగము- నూమి
డికాయ-వెలగ- పిప్పళ్లు- సోపు- మెంతులు- తామరగడ్డ-కుంగముస్త్రేలు -
నీరుచిట్టికూర-మిరియాలు-ధనియాలు- ఇంగువ-నేయి-పరమాన్నము-మద్య
ము- మేక-కుండేలు-జింక- వెలిగెపిట్టి- నెమలి- తిత్తిరిపక్షిపినిమాంసములు
పొట్లకాయ-బెల్లగి- ఈ పదార్థములు హేమంత ర్తువునందు హితకరములు.

శ్లో || వైశంధవమేలాచిత్రకశాక-జాజిఫలం చంచూదధితక్రి | సూ
రణకందాగ్రీమపికాంతే కుండలికాయాన్యాచహిమాహ్వా ||

తా || సై ధవలవణము- ఏ కులు- చిత్రమూలము- జాజికాయ-
పొలముబచ్చలికూర- పెలుగు- మజ్జిగ- కందగడ్డ- దాగ్రీ- జలేబిభత్వము
లు ఈ పదార్థములును హేమంతమునందు హితకరంబులు. *

శ్లో || కాశేయాస్తరణేశయనంచ శ్యామాశ్రీసురతం శుచిగంధం |
తాంబూలంబహుభోజనమిష్టం హేమంతే హితమాహురితీదం ||

తా || పట్టువస్త్రములు పరచిన పాన్పునందు శయనంబును, యోడ
శవర్ష శ్రీసంభోగంబును, సువాసనతో గూడిన తాంబూలంబును, తృప్తి
కరభోజనంబులును ఇవి హేమంతంబునందు వధ్యకరింబులు.

శ్లో || పక్వంకలింగంప్రపునంచపక్వంతో శాఖకీవాస్త్రకముద్గతైలం |
తుద్రాగ్రిషాశ్చాగపయోగ్నిసేవా హేమంతకేమి సుహితాశ్చనిత్యం ||

తా || పుచ్చపండు- ములుదోసపండు- బీరకాయ- చక్రవర్తికూ
ర- పెసలు- నూనె-చిన్నచేపలు- మేకపాలు - అగ్నిసేవనము ఇవి హిమ
వంతంబున హితకరంబులు.

శ్లో || క్వాథలిక్వధితాసుభ్రుజంబీరందాడిమీఫలం | జిహనంవైర్ష
రందివ్యం వాప్యంకౌప్యంచసారసం || వ్యాధ్యామంజీర్ణగోధూమా షష్టి
కార క్తశాలయః | హేమంతేమీహితాబాలే పీనోత్తంగపయోధరే ||

తా || మల్లంగిమొదలగు వానిని కేసి వండిన మజ్జిగవులును - నిమ్మ
కాయ- దానిమ్మ- (దాగ్రీ- అఖరోటుకాయలు) ప్రవాహజలము-వర్ష

• దక్షము-నడచావి- నూయి- గుంట వీనియందలి యుదకము-సాముచేయుట-
ప్రాతశోధుములు- అరువదిదినములకు ఘటించినధాన్యము- ఎట్టధాన్యము
ఇవిహేమంతమునందు హేతకరంబులు.

శ్లో॥ ప్రాతరోభ్యజ్యంనవంచాన్న మష్టంఘృత్తతిలశ్రమాక్ | అభ్యం
గంచప్రశంసంతిహేమంతేభిషగుత్తమాః ॥

తా ॥ ప్రాతఃకాలభోజనము- వేడిఅన్నము- పులుసు పదార్థము
లు- సూర్యకిరణములు- నువ్వులు- పాటుచేయుట- శరీరమునకు నూనెను
చరుముకొనుట- ఇవిహేమంతమునందు హేతకరంబులు మఱి, శోఠి కర
కాగ్రయవీనిని చూడకముచేసకలిపిభక్షించవలయు.

హేమంతమునందపథ్యము.

శ్లో ॥ హేమంతశీతలస్నిగ్ధస్నిగ్ధదుష్టరవహ్నికృత్ | అతిశీతా
స్తతస్త్యాజ్యాఃపదార్థానవయావనే ॥

తా॥ హేమంతముతువు-శీతలముగ-స్నిగ్ధముగ-స్వాదువుగనుండును
జరరాగ్నిదీపనమును జేయునుగాన అతిశీతలపదార్థములను వర్జించునది.

శ్లో ॥ కశేరుంనాడికాశాకం శృంగాట కదలీఫలం | ఆలుకంఘా
ఖసంమాషారాజకోశాతకీప్రియే | నాదేయంపాల్వలంనీరంకై దారంనూ
హిషంపయః | రూజమాషాయవాషేషస్యామిషంచమకష్టకం | దివాని
ద్రావురాణాన్నంకుభోజనమభోజనం ॥ లఘుపాకిచనై త్యాన్నం శీతనీరా
వగాహనం | ప్రవాతంనియతాహర ముదమంథంహినుగమే | కషాయ
కటునిక్తానిరూక్షానిచలఘూనిద ॥ వర్జయేచ్ఛీతసంస్పర్శాశీతాన్యపవ
నానిచ | వహ్నిసంతప్తహేమాభే హేమంతేమానిసంస్యజేత్ |

తా ॥ కుంగమునైలు, నాడికాశాకము, పరికెగడ్డలు, అరటిపం
డు, సొరకాయ, చారకంద, మినుములు, పెద్దబీర, నది మడుగు పొల
ములువీనియందలి యుదకము, బట్టెపాలు, అలచందలు యవధాన్యము,
మేకమాంసము, ఏనుగుపెసలు, పగటినిద్ర, చద్ది అన్నము, కుత్తిశభోజనము,
లఘునము, శీఘ్రముగ జీర్ణమగు భోజనము, చల్లఁ అన్నము, చన్నిల్లసాము

నము, గాలిసేవనము, ఒంటిపూట భోజనము, పేలపిండి, వగరు, కార్ము, చేను, రూతు, లఘుత్వముగల పదార్థములు, శీతలవస్తువులను, తాకుట, చల్లనితోటలు, ఇవిసేమంతఋతువునందు అపభ్యక్తరంబులు.

శి శి ర ఋ తు చ ర్యః .

శ్లో || శిశిరేశీతమధికం వాతవృష్ట్యా కలాదిశః | శేషం హైమంతవత్సర్వం విశ్లేయం లక్షణంబుడైః |

తా || శిశిరఋతువునందు, శీతమధికముగనుండును, గాలి, వాన వీనిచే దిక్కులు వ్యాప్తములై యుండును, మిగిలినదంతయు హేమంతఋతువుతో సమానముగనుండును.

శ్లో || బహులశిశిరవాతాత్కించిదుద్ధాతసస్యాభవతివసువతీయం పక్వసస్యైస్తుపీతా ! కథమపితుహినంస్యాన్లింగవై శేషికంస్యాత్ పవనకఫవికారోజాయతే శైశిరేచ ||

తా || మిక్కిలిచల్లనిగాలి కొట్టుటవలన ధూమియందు పచ్చికకొంచెముగా మొలుచును. అట్లేధూమిపండినకసువుచేత పసిమివర్ణముగలదైయుండును. మంచుమిక్కిలియధికమైయుండును. వజ్జియు వాతశ్లేష్మజ సితరోగములుకలుగును.

వా || యత్రశీతాద్భగంభవతి చంద్రవరణనిచయరుచిరతర తుషారసంకుశల సలిలాశయోయ స్సశిశిరజ్జతివిజానీయాత్ ||

తా || ఏఋతువునందు శీతమువలనభయమును, చంద్రకిరణములవలన అతిశయించిన మంచుచేతవ్యాప్తమైన జలాశయములుగుగలిగియుండునో అదిశిశిర ఋతువనబడును.

శ్లో || సర్వంహిమోక్తంశిశిరేప్రయోజ్యం పథ్యాకణౌతుల్యతమా చసేవ్యా | ఆఘజ్యసేవేతజలంసుఖాష్టంకాంతాయుతోవాసగృహేవసేత్తు | తత్రైవభక్త్యాసుకృతాప్రలేపాస్యాత్సూరణం వైవటకాశ్చరుచ్యాః | పిష్టాన్నీచన్మంవరభాజనాని సేవేతసర్వానిశీతకాలే ||

తా || శిశిరముతువునందు - హేమంతముతువునకు జెప్పిన అన్నిత్రేయలను చేయవలయు. మఱియు- పిప్పిల్లు - కరక్కాయ - వీనిని పొడిచేసి కఠిపిభక్షించవలయు, భోజనానంతరము సుఖోష్ణ జలమును త్రాగవలయు. బాగుగ జేయబడిన పచ్చళ్లు కందగడ్డు - అప్పడములు - వడిగుములు వగోడాలు-అటుకులు - గోధుమపిండిపదార్థములు-పాలు-మీగడ - పెసరపిండి భక్ష్యములు- పూరీలు మొదలగు పదార్థములను పయోగించుకొనవలయు.

శ్లో || సార్వత్రికాద్వాగ్నిసంధానా సబాహ్లాకాససైంధవా । సన్నేహాకామినీచేయింక్యనరాశిశిరహితా ||

తా || అల్లముతో గూడఁజేరిన మామిడికాయన మ్మ మొదలగు ఊరగాయలు, ఇంగువ- సైంధవలవణము- నేయివీనితో గూడిన పదార్థములు, త్రితితో గూడిన త్రి-పాంగత ఇవి శిశిరముతువునందు హితకరములు- (పాంగలియందు- అల్లము-ఇంగువ- మంచినేయి వీనిని చేయవలయు- భక్షించునపుడు- పెలుగును ఊరగాయను చేర్చుకొనవలయు. బియ్యము- సెనగపప్పు- మంత మామిడిపప్పు- ద్రాక్షపండు- ఏలకులు- కలకండపొడి- పాలువీని కలిపి వండిన చక్కెరపాంగలియగును దీనిని విశేషముగ ధనుర్మాసమునందు చేసి భక్షించవలయు.)

శ్లో || మల్లేభకుంభవర్షిణాహినికంకుమార్ద్రాకాంతాపయోధరత పేరతిభారభిన్నే । వత్సోనిధాయభుజపంజరవధ్యవర్తీధన్యఃక్షపాంక్షపయతిక్షణవత్సధన్యః ||

తా || మత్తగజకుంభస్థలముల దిరసగిరించుచున్నవియు, కంకుమ వృత్తుచేపూయబడినదియు, రతిభారముచే నలసినవియునగు నిజకాంత కువములపైనతన యురమునునిచికొని యాలింగనముచేసికొని రాత్రినిక్షణ కారమువలెగడపువాడు ధన్యుడు.

శ్లో || మందంమందంచినాంతే జ్వలతిహితవహః పృష్ఠతఃపార్శ్వ తోవా, ధన్యోలోకస్తరుణ్యాస్తన జఘనవరీరంభసంభోగసోఽడైచ్చి స్తున్నీలిలాసంసులలితయనం కావ్యితైలంసుగంధంతాంబూలం తప్తభో జ్యంగిరుణివిరచితంవాసరేచై శిరేస్త్రిక ||

తా॥ శిశిర ఋతువునందు- సాయంకాలమున కొంచెముగ ప్రజ్వలించుచున్న అగ్నిని వెనుకగావై నను ప్రక్కగావై నను ఉనిచికొనవలయు. యావనశ్రీచే వండబడిన అన్నాల్గులుజించి, ఎత్తు తలగడలువేసిన మంచిపాస్పనందు. అత్తరుమొదలగు సుగంధద్రవ్యముల బూసికొని మంచి తాంబూలములొనర్చి నిజకాంతలయొక్క స్తనజనునంబుల నాలింగనము చేసికొని సురతంబునకు బ్రవతించువాడుధన్యము.

వసంత ఋతు చర్య.

వా॥ యత్ర పకులలిక సవవల్లికా కురవక ముచుకుండ సమాహనముత్థన దాగ్రీక్షామోదాన్త త్తకోకిల కూచితాన్యాకర్ణ్యమకరశేష శగనికర పుంజజ్వరీకృతవిరహిణీ సుఘాతోమహుర్ముహుర్హృహముపైశి, అపి చమలయాచలవాత్యవలితదూత మంజరీచక్షునిపతిత రేణురంజిత శరీగషట్పదకుల కోలాహలాకులితవనాంతో యస్సవసంత ఇతివిజానీయాత్ ॥

తా॥ ఏఋతువునందు- పకుల (పొగడ) లిక వృక్షములయొక్కయు, కురజాజి- ఎఱ్ఱనిపుష్పములగోరింట- ముచుకుండము- దాగ్రీక్షామృతములయొక్కయు, వాసనచేస దించిన కోయిలలధ్వనులను వినుటవలన, మన్తధబాణములునాటిన విరహాణేజన సమోహము పలుచూరు మోహమునుపొందుచున్నదో, మలయానిలముచే కదలిరాలిన మామిడి ఫలప్రొడి శరీరమునబడుటవలన వన్నెగలిగిన తుమ్మెదలర్థంకారములచే సుకులంబగు వసంతములుగలదో అదివసంతఋతువనబడును.

శ్లో॥ దిశోవసంతేవిమలాకాననైరుపశోభితాః । కింశుకాంభోజవకుళ మాతాశోకాచిపుష్పితైః ॥ కోకిలాషట్పదగణై రుపగీతామనోహరాః । దక్షిణానిలసంవితాస్సముఖాః పల్లవోజ్జ్వలాః ॥

తా॥ వసంతర్తువునందు దిక్కులు స్వచ్ఛములై వనములచే బ్రకాశించుచుండును. పుష్పించిన-మోదుగ- తామర - పొగడ - మామిడి- అశోకవృక్షములుగలిగియుండును. తుమ్మెదలు- కోయిలలు మనోహ

రముగ శబ్దించుచుండును. దక్షిణానిలముచే వ్యాప్తములై సుందరముల గుచిగురుటాకులుగల వృక్షములుగలిగియుండును.

శ్లో ॥ మల్లీవల్లీసమూహేనముదితకుసుమా మోదమత్తాలిమాలా,
మూర్ఛార్ఘంకారనాదాకులపథికజనోవ్యాకులప్రోషితా । మాకందా
నందమాద్యన్తధురపికకులాలాపదర్శనమనోజః, ప్రాప్తః కాంతోవసంత
ప్రీధువనవిజయాప్రాణబంధుస్త్వరస్య ॥

తా ॥ మల్లెతీగెల సమూహమునందుబుట్టిన పుష్పహాసనవలన మ
దించినతుమ్మెదల యంకారనాదమునకు ఆకులమునొందినబాటసారులును,
వ్యాకులమునొందిన ప్రోషితభర్తృకాస్త్రీలును, (పతిదేశాంతరమునకే
గియుండువారు) మామిడిపూదేనెను గోలిమిదించిన కోయిలల వధు
రాలాపములచే దర్పమునొందిన మన్తధుండునుగలదియు, మన్తధునిక్రిప్రా
ణబంధువును, త్రిలోకముల జయించునదియునైన వసంతబుతువు మనో
హరముగనుండును.

శ్లో ॥ కదళీదళనీలకోకిలాభిఃకృతకోలాహలకాకలీప్రపంచః । మల
యానిలమత్తవారణస్థోమదనశ్చాప్రవకారజైత్రయాత్రాం ॥

తా ॥ అరటియాకులవలె నీలములగు కోయిలలమధురధ్వనులు గ
లవాడై మలయానిలమనెడి శుభ్రగజంబుపైనెక్కి మన్తధుడు వసంతర్తు
వునందు దిగ్విజయయాత్రకుబైలు వెడలును (రాజులుజైత్రయాత్రకు వెడ
లునప్పుడు, సేనలుజయశబ్దములు చేయ నట్లు మన్తధుడు దిగ్విజయయా
త్రకు వెడలునపుడు కోయిలలు శబ్దించును. రాజుమత్త గజంబుపైనెక్కి
ప్రకాశించునట్లు, మన్తధుడుమలయానిలమనెడి మత్తగజంబుపైనెక్కి ప్ర
కాశించుననుట.)

శ్లో ॥ కఫశ్చితోహిశిరే వసంతేరాగంశుతాపితః । హత్వాగ్నిం
కురుతేరోగానతస్తంత్యరయాజయేత్ ॥

తా ॥ శిశిరర్తువునందు తృన్నమైనకఫము వసంతర్తువునందు
సూర్యకిరణములవలనకరిగి నీరై జర రాగ్నినినష్టపరచి యానేకరోగముల గ

లుగజేయును గావున నీదుష్టకళమును శీఘ్రముగ జయించు ప్రయత్నము నేయవలయు.

శ్లో || తీక్ష్ణవృషవనస్యాదైగ్గఘరూక్షైశ్చభోజనైః । వ్యాయామోద్వర్తనాఘాతైర్జిత్యాశ్లేష్టామల్పామ్ ॥ స్నాతోనలిప్తః కర్పూరచందనాగరుకుంకుమైః । పురాణయవగోధూషితోద్రజాంగలశూల్యఘ్నః ॥ సహికారదసోన్మిత్రానాస్వాద్యప్రియయార్పితాః । ప్రియాస్యసంగసురభీఃప్రియానేత్రోన్మలాంకితాః । సామనస్యకృతోహృద్యావయవైస్యస్సహితఃపితేత్ ॥

తా || తీక్ష్ణద్రవ్యములచేతను, వమననస్యాదులచేతను, లఘుప్రలుసరూక్షములునగు భోజనములచేతను, సంచారము, నలుగు పెట్టుకొనుట. సాముచేయుట, వీనిచేతను, కళమును బోగొట్టుకొని, పిదపి స్నానముచేసి, పచ్చకర్పూర, చందన అగరు, కుంకుమపుష్పాదులనుశరీరమునకుబూసికొని, పాత్రయవలు, గోధుమలు, తేనె, అడవిజంతువులమాంసము, వీనినిభక్షించవలయు. తనప్రియురాలిచే గొంచెముభక్షించియియ్యబడినవియు, ప్రియురాలివదనము చాకుటవలన సువాసనగలవియు, ప్రియురాలినేత్రములకు ఇంపైనవియు, మనోహరములునగు మామిడి పండ్లరసము మొదలగువానిని వసంతర్తువునందు భక్షించవలయు.

శ్లో || శృంగబేరాంబుసారాంబు మధ్వంబుజలదాంబువా ॥

తా || సొంటిపొడి, చందనపొడి, తేనె, శుంగముపైలు, ఇవిప్రత్యేకముగ నొక్కదినముకేసి కాచినజలమును తాగవలయు.

శ్లో || రూక్షంకషా గంకటుకంచతిక్తం తాంబూలకర్పూర మనోజ్ఞవేషంక్షౌద్రేణపథ్యాసహసేవనీయాన్నేహేనతిష్ఠేద్వసితాసహాయః ॥

తా || రూక్ష-వగరు-కారము- చేదురసములననుభవించుట- పచ్చకర్పూరముతోగూడిన తాంబూలము వేసికొనుట, తేనెలో కరకపొడిని కలిపిభక్షించుట- వసంతతో వ్రీతిగగూడియుండుట- ఈకార్యములనువసంతర్తువునందు జేయవలయు.

శ్లో || దక్షిణానిలశతేషు పరితోజలవాహినుః । అదృష్టనష్టసూర్యే
మమణికుట్టిమకాంతేషు ॥ పరపుష్టవిఘ్నేషు కామకర్తాంతధూమిషు । ఏ
చిత్రపుష్పవృక్షేషుకాననేషుసుగంధిషు । గోష్ఠీకథాభిశ్చతాభిశ్చకథ్యా
హ్నంగమయేత్సుధిః ॥

తా || దక్షిణపుగాలిచే జల్లనైఋత్తప్రవహించెడి జలాశయములు
గలవియు, వృక్షములు దట్టిముగ్ధుండుటచలన సూర్యరశ్మిలేనివియు, మ
ణులుచెక్కిన గృహములుగలవియు, కోయిలలధ్వనులుగలవియు, సురతా
ర్థములేనవియు, విచిత్రపుష్పవృక్షములయొక్క పరిమళముగలవియు న
గు డద్యానవనములయందు జిత్రకథలు సెప్పుకొనుచు మధ్యాహ్నకాల
మునుగడపవలయు.

శ్లో || గీతాంతరేచవిధినత్సరతంనిషేవ్యంఘోలావిలాసశయనేహ
రిణేక్షణాభిః । సంవాహితోరణయుణతంహస్తైతైధన్యస్సవహర్ష్య
సమయేవిదినోత్సద్యాం ॥

తా || ప్రథమమనన్రియురాలి మనోహరగానమును వినుచును
రతంబొనర్చి భార్యతోగూడ విలాసముగ నుయ్యెలలూగి యుండుటయ
నికరతాళంబులొనర్చి నిజహర్ష్యంబులచుండునిద్రించువాడుధన్యుడు.

శ్లో || స్నిగ్ధశ్చందనకుంకుమప్రభృతిభిర్యురసమ్మృతైశ్చయ్యం
ధూపితభౌతవస్త్రురచితామౌఘాచురమ్యేగృహే । గాఢాలింగనచుంబ
నాదిరచితైస్సంవధానస్తన్యధుసేవేత్తాంప్రమదాం వసంతసమయేశ్లే
ష్మత్సయార్థంపుమాన్ ॥

తా || కుంకుమపువ్వు - పచ్చకర్పూరముజేచ్చినచందనమును పూ
సికొని. ఆగరుధూపాదులు పెసిన తెల్లనివస్త్రములుపరచిన పాన్పునందు
గాఢాలింగనచుంబనాది పూర్వకముగ వస్త్రధోదేకముగలిగించి భార్యను
గూడవలయు. ఇట్లువసంతర్తువునందుజేసిన ప్రబలమైనకథమువల్లించును.

శ్లో || ఉద్వర్తనంవాంతి విరేకనస్యావ్యయేప్రియే చంక్రమణంవ్యవాయం ।
వ్యాయామమేకాక్షినసంతకాలే బాలేహితాన్యా హారమునివై ద్యాభి ॥

తా || దేహమునకు నయగు పెట్టుకొనుట, వసువిలేచనములకు దీ పికొనుట, నన్యకమక, సంచారము, సురతము, సాము, ఇవివసంతర్తున నదుహితంబులు.

శ్లో || కాశ్చీరకృష్ణాగరుచందనైశ్చ కృతోవిలేపేవిహితోహితాయ | అగ్ర్యానిశావాసకమాతలనీకటుత్రయం గ్రంధికమశ్వగంధా || య వాచికాజీగకమాద్రకచంపనన్నవాసులకపోతకాచ | కూష్మాండకం రామతమేధికేచహితాయతుంబీశ్రవుసంసుక్ష్మం ||

తా || కుంకుమపువ్వు, కృష్ణాగరుకలసిన చందనమును పూసికొను ట, కరక, తాడి, ఉసిరిక, పసపు, అడ్డసరము, జనకవిత్తులు, సొంటి, పి ప్పులి, మిరియాలు, మోడి, పెన్నేరుగడ్డ, ఓమము, జీలకర్ర, అల్లము, గజ్జే రు, ముల్లంగి, బచ్చలికూర బూడిదగడ్డుడికాయ, ఇంగువ, మెంతులు, సొ రకాయ, దోసపండు, ఇవివసంతర్తునందు హితకరములు.

శ్లో || దుగ్ధి కౌవాస్తుకకాంచనారోద్భవంకుట్టల సాస్యధితాయై వన్మాతాంప్రియే | తంతులీయఃపటాలస్తథా సూరణోమారిషఃకారవే ల్లంచకోశాతకీ ||

తా || పిన్నపాల-చక్రవతికూర- మందారపుమొగ్గలు, చిత్రికూ ర, పొట్లకాయ, కంద, నీరుచిత్రికూర, కాక్తరకాయ, బీరకాయ, శుప దార్థములువసంతమునందు హితకరములు.

శ్లో || మాగధీక్షౌద్రయుక్తాతథా పూతనాజాంగలానాం పలంప ష్టికాసర్వపాః | వాజిచంధోమకుష్ఠోయవోమద్ధకోవర్తులశ్చృణ్ధకీక్షౌద్రవా స్సుస్య్రితాః ||

తా || తేనెతోగూడిన పిప్పలికరకాయలపొడి- అడవిజంతువుల మాంసము- అరువదిదినములలో ఖలించెడిధాన్యము- తెల్లవాలు- సెనగ లు-ఏనుగపెసలు-యవలు-పెసలు-లంక ధాన్యములు-కందులు-ఆరికెలు- ఇవి వసంతమునందు హితంబులు.

శ్లో || శృణ్ధధాన్యంవరారోహే మసూరీరక్తశాలయః | రాజికా

జాణలీదంచూర్ణిగ్రహివక్ష్వంకలింగకం || వృంతాకంశిగ్రువుప్పొడిరసోనంర
సికత్రియే | లఘురూక్షంకటాష్టంయద్ధితంతత్కసుమాగమే ||

తా || చామలు మొదలగు తృణధాన్యములు, అనుములు, ఎఱ్రరాజ
నాలు, నల్లవాలు, జోన్నలు, పొలముబచ్చికూర, మనగకాయ, ప్లవ్య
పండు, వంకాయ, మనగపూలు, వెల్లుల్లి, లఘువులును రూక్షములును,
కారములును, ఉష్ణకరములునగు పదార్థములు ఇవియన్నియు వసంతము
నందు హితకరములు.

శ్లో || రసస్తీక్ష్ణఃకషాయశ్చ త్వరశ్చారుషకరంతథా | స్వేదనం
ధూమపానంచగండూషాప్రతిసారణం | ప్రావరణంప్రథమసంహస్త్య
తైవ్యమనంభృశం | నియుద్ధంమాషికంషధ్యం జీర్ణముష్ణంగవాంపయః ||
తాంబూల మరిజవంలాజాశ్చింతాజాగరణశ్రమః | వసంతేచగణోగు
ణ్యోవాసంతీసుమకోమలే ||

తా || తీక్ష్ణ, కషాయ, త్వరరసములును, జీడినూనె, స్వేదనకర్మ
(చెమటడియుట) ధూమపానము, (ఉక్కాపట్టుట) గండూషమునస్య
కమః, ఏనుగు గుర్రము వీనిమీద ఎక్కితిరుగుట, కుస్తీపట్టుట, పాతతె
నె, సుఖాష్టక్షీరము, తాంబూలము, కన్నులకు కాటుకపెట్టుకొనుట, పే
లాలు, దింతించుట, మేలుకొనుట, శ్రమపడుట, ఇవివసంతర్తుప్రసాదహి
తకరములు.

శ్లో || పానీయం వైర్ఘరం వాష్యం కాష్యం హంసోదకం వరం |
గోధూమూశ్చేతస్సమస్తీయాత్తథావర్షోపితానపి || కషామయహరీఖ్యాతా
తత్రాప్యంగారకర్కటీ నటివానందదానాప్యేతాశాంతేచలకుండలా ||

తా || సెలయేలు, కోనేరు, నూయివీనియందలిజలము, హంసోద
కము, ప్రాతగోధుములు, నివుమీదకాల్చిన గొధుమరొట్టె, వేశ్యానృత్య
దర్శనము, ఇవివసంతమునందు హితంబులు.

శ్లో || వ్యోషత్వారయతం తక్రం క్షధితా క్వాధవీ తథా | శశాజ
హరిణంమాంసం తైత్తిరం వార్తికంవరం || గృహపటకస్యచ మాంసం

నీరదరావస్థచామిషం మత్స్యః ॥ నాదేయా స్తాదాగాశ్చోద్యా శ్చై
స్తా శ్చ మత్స్యకాః క్షుద్రాః ॥

తా ॥ సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, యవతొరము ఇవికలిపిన మ
జ్జిగ, మజ్జిగవులుసు- కుందేలు, మేకపోతు, జింక, తిత్తిరివడి, వెలిసోట్ట,
ఇంటిపిచ్చక, నెవలి, వీనిమాంసము, నది చెరువు వీనియందలి మత్స్య
ములు, చిన్నచేపలు ఇవివసంతకాలమున హితంబులు.

• వసంతఋతువునందపథ్యము. •

శ్లో ॥ నాడికా పోడికా రాజకోశాతకీ మాషదధ్యాలుక్మాశ్శీతు
శృంగాటకా । రాజమాషా శ్చ నీవారకల్తాషకాః శూలాలకం మేష
మాంసం శ్చ జేతౌక్కుటం ॥

తా ॥ నాడికాశాకము, పెద్దబీర, మినుములు, శెలుగు, తెల్లసొ
రకాయ, చెలుకు, పరికెగడ్డ, లలచందలు, నివ్వరిధాన్యము, కారామణులు,
గొట్టిపోతు కోడివీనిమాంసము, ఈపదార్థములువసంతమునందపథ్యము.

శ్లో ॥ కృసరా పృథుకేతువికారమయే మహిషీభవదుగ్ధ మురోజ
ఘనే । పటకాపిమాషకృతాంశ్చ పలాండుమితహవసంతఉశంశ్యహితం ॥

తా ॥ నువ్వు (లేక) పప్పు పిప్పడినపులగము, చెఱకురసము, కల
కండ, బ్రతైపాలు, మినపవడలు, ఉల్లిగడ్డలు, ఇవివసంతమునందపథ్యములు.

శ్లో ॥ అద్దుం స్నిగ్ధం దివాస్వాపం దుష్టరేం భోజనం ప్రియే । త్యా
జ్యమాహు రయే వై ద్యా వసంతర్తా హితేపుభిః ॥

తా ॥ పులుసు, జిగటగలవియు అజీర్ణములునగు పదార్థములు, ప
గటిసిద్ర, వీనిని వసంతఋతువునందువర్జింపవలయు.

శ్లో ॥ స్నాతకవోష్ణనీరై రాఘాపితోనిజకాంతయా । సార్థం
గశ్వోపసనేపశ్యే ద్రమేచ్చ తత్రైవనిర్జనేదేశే ॥

తా ॥ ఈఋతువునందు సుఖోష్ణ జలస్నానము చేసినస్త్రీదులచే
నలంకృతుడై, నిజభార్యతో గూడయు ద్యాననమునకేగి నిర్జనప్రదేశమున
గ్రీడించుచు సుఖముగనుండవలయు.

గ్రీష్మ ఋతు చ ర్య.

వా || తీక్రతర దినకర సంజాన సంతాప సంశాపిత శరీర పాంథ సార్థ సంసేవిత మార్గ పాదపచ్చాయా విపులపిపాసావిధుగవ్యగయూథ మరుస్థలీస్థాన వరుషతావిదిలిత మారుత నికటతటిసితట తరుపతానికర కలుషితసలిలాశయో య స్స నివాఘ ఇతి విజానీయాత్ ||

తా || మిక్కిలితీక్ష్ణముగనుండుసూర్యునివలనగలిగినసంవసంతస్థ పించినబాటసారులచేనాశ్రయింపబడినమార్గమునందలిచెట్లుసిడగలదియు మిక్కిలిదడప్పిచేడస్సినచ్యుగసమాహముగలదియు, చొటిభూములయందు గఱోరముగా వీచుచున్న గాలిగలదియు, గట్టునందలి వృక్షములనుండి రా లిన ఆకులచే గలుషితములైన జలాశయములు గలదియునగు ఋతువుగ్రీష్మర్తువని యెఱుంగవలయు.

శ్లో || గ్రీష్మే తీక్ష్ణాంశు రాదిత్యో మారుతో నైర్ముతో సుఖః | భూ స్తప్తా సరిత స్తన్వో దిశః ప్రజ్వలితాశవః || భ్రాంతచక్రాహ్వయుగ శాఃపయఃపానాకులామృగాః | ధ్వస్తవీరు త్క్రూల తావిక్లిర్ణాంకితపాదపాః ||

తా || గ్రీష్మఋతువునందుసూర్యుడుమిక్కిలితీక్ష్ణములగుకిరణములు గలిగియుండును, గాలినిర్ముతిమూలనుండియసౌఖ్యముగలుగునట్లువిసరును. భూమికాలినదులు శుష్కములైదిక్కులుప్రజ్వలితములైయుండును, చక్ర వాక పక్షులు వేటువేతైతీటుగోచుండును, వృగములు దప్పిగాని నీళ్లకుదిరు గుచుండును. పొదలు, గడ్డి, తీగలు, ఇవియెండిపాడైయుండును, చెట్ల ఆకులు ఎండిరాకపోవును.

శ్లో || తీక్ష్ణాంశురతితీక్ష్ణాంశు ర్గ్రీష్మే సక్షిపతీవయత్ | ప్రశ్యహం క్షీయతేశ్లేష్మతేన వాయుశ్చ వర్ధతే || ఆతోస్త్రిక్ పటు కటవ్వు వ్యాయా మా రుకరాంస్త్యజేత్ | భశే న్నభుర మేవాన్నలఘుస్నిగ్ధంహిమం ద్ర వం | సుశీతతోమై స్సిక్తాంగో లిహ్యత్సక్తాక్ సశరగరాక్ ||

తా || ఈఋతువునందు సూర్యుడు మిక్కిలి తీక్ష్ణములైన కిరణము లుగలవాడై భూమియందలి జిగురును హరించుటవలన నిశ్యముకొని క్షీణించి వాతమువృద్ధియగును, కావున, ఉష్ణ, పులుసు, కారముశురసములు, దండకసరత్తు, ఎండవీని వర్జించవలయు, మధురాన్నము, లఘు, స్నే

నా, శీతల ద్రవపదార్థములను, శీతోదక స్నానమును, చక్కెరగలిపిన మేఘ
పిండిపదార్థములను భక్షించవలయు.

శ్లో ॥ కుండేందుభవశం శాలి వశ్చీయా జ్ఞాంగలైః పలైః । పిబే
ద్రసం నాతిఘనం రసాలారాగఖాడవౌ । పానకంపంచసారం వా నవ
మృద్ధాజనేస్థితం । మోచచోషదలైర్యుక్తం సాన్లు మృగ్మయశు క్షిభిః ॥

తా ॥ తెల్లనిబియ్యపు అన్నమును అడవిజంతువుల మాంసముతోడ,
భుజించవలయు. మిక్కిలిగట్టితేక పలచనగనుండు మాంసరసమును త్రా
గవలయు. రాగఖాడవములను (అనగా, చక్కెర-లేన- మామిడిపండు
మొదలగుమధురసములు రాగములనబడును. వీనియందు పులుసుకలిపిన
ఖాండవములనబడును.) ద్రాక్ష- ఖజూరము- తుళ- దానిమ్మ మొదలగు
వాని రసములతో జేయబడిన పానకములను, క్రొత్తకుండలో బోసి కొంచె
ము సేపునిచిత్తసి, అరటి (లేక) పనసఆకులదొన్నెలతో నైనను మట్టిపిడత
లలోనైనను పోసి కొంచెముపులుసుకలిపి పానము చేయవలయు.

శ్లో ॥ పాటలావాసితం చాంభ స్సకర్పూరం సుశీతలం । శకాంక
కిరణా నృత్యోక్ రజ్యాం భక్షయోక్ పిబేత్ ॥ సనీతం మాహిషం క్షీ
రం చంద్రనక్షత్రశీతలం ॥

తా ॥ వెన్నెలసోకినవియు, పచ్చకర్పూరము, పాదిరిపువ్వునీనివా
సవపట్టించినవియునగు జలమును త్రాగవలయు, రాత్రులయందు-పచ్చక
ర్పూరమితభక్ష్యములను, చక్కెరతోగూడినబ్రత్రెపాలను సేవించవలయు

శ్లో ॥ అభింకషమహాశాల తాలగుద్ధోష్ణ రశ్మిఘ । వనేషు మాధ
వీల్లిష్ట ద్రాక్షా స్త్రబకశాలిఘ । సుగంధహిమపానీయ సిన్ధుమాన పటా
లికే । కాయమానేచితే చూతప్రవాలఫలలుంభిభిః ॥ కదళీదలకల్పార మృ
ణాలకమలోశ్వలైః । కల్పితే కోమలై స్తల్పే హసతుఃసుమల్లవే । మ
ధ్యందినే రుతాపార్త స్వప్యా ధ్ధారాగృహేధవా । శుస్తస్త్రీస్తన
హస్తాస్య ప్రవృత్తోశీరవాడిణే ॥

తా ॥ మిక్కిలియున్నతములగు ఏపి, తాటిచెట్లచే కానరాకుండె
డి సూర్యకిరణములుగలవియు, మల్లెతీగలు అల్లుకొనిన ద్రాక్షగత్తులుగల
వియు నగువనములయందు, సుగంధముగల పన్నీరు చేదడపబడిన వస్త్ర
ములపరజాలుగలదియు, లేతచిగుళ్లు పించెలుగలమామిడిమండలు, అరటి

యీకులు, కొంచెము ఎట్టినికలువపువ్వులు, తామరగడ్డలు, తామరపూలు, కలువపూలు, వీనిచేనేర్పరచబడి పాస్సుమీద, పువ్వుములను, చిగురుటాకులనుపరచి గృహమునకుచుట్టుప్రతిమలనేర్పరచి యాప్రతిమల స్తన, హస్త, ముఖములగుఱచా సన్ననియుదకధారలుపడనట్లేర్పరచివిధ్యాహ్వాకాలమునందు, ఎండచేదపించినవాడు శయనించవలయు.

శ్లో || సరాంసి వాపీ సరితో వనాని క్రక్చందనం శీతగృహం చ సేవ్యం । గుడేన పథ్యాసహ సేనసియామంధఃప్రయోజ్యఃకింఘర్తకాలే॥

తా || సరస్సులు-కొనేర్లు-నదులు-వనములు-పువ్వుమూలలు-చందనము- చల్లనియిండ్లు - వీనిని ఎండకాలమునందనుభవించవలయు. బెల్లము లోకరకాగ్రయ పొడికలిపిభక్షించవలయు. పిండిలోనేయి కొంచెముచన్నీళ్ళు పోసికొంచెముగట్టిగనుండునట్లుకలిపిభక్షించవలయు.

శ్లో || సోమోనివాసుసమయే సితసూక్ష్మవాసో హేమాహ్వాచం పక నిషీడితకేశపాశః । శ్రీఖండతోయ మృగనాభి విసుంఠితాంగో ధన్యః త్షపాం త్షపయతే త్షణలబ్ధనిద్రః ॥ అశ్వినిరపయోభిః త్షాశి తేసాధ పృష్ఠే సురభిఃసుమయుక్తాం సమ్యగ్గాస్థాయ శయ్యాం । శతధరకిరణౌష్ఠై ర్ధారుతైశ్చ ప్రసక్తైః ప్రశమితపరితాపో ఽగ్లానియోగ్యం శయాత్ ॥

తా || దేహమునందుష్ణముచేసినపుడు - తెల్లనిసన్ననివస్త్రములు ధరించవలయు. చక్కనేసరములు-సంపెంగపూలు వీనిని శిఖయందుధరించవలయు. కస్తూరికలిపినచందనమును పూసికొనవలయు. కట్టాచరించి శీఘ్రముగనిద్రించువాడైగ్రీష్మఋతురాత్రులను గడపువాడుధన్యడు. మఱియు మిక్కిలిచన్నీళ్లతోగడిగిన మేడలోచంద్రకిరణములు- గాలిప్రసరించుప్రదేశమునందుసుగంధపుష్పశయ్యాచందుశ్రీమగలుగకుండునట్లుశయనించవలయు.

శ్లో || వర్జయే ల్లవణాన్లొష్ణం కటు వ్యాయామ మైథునం । ధారయే దురసా హారం సూక్ష్మవస్త్రధరో భవేత్ ॥ ప్రాప్తమధ్యాహ్న సమయే ఉశీరస్యోపవీజనం । శయితభూగృహంగచ్ఛేదధవారుదిరంవనం॥

తా || గ్రీష్మర్తువునందు- ఉప్పు-పులుసు-కారము తురసము- ఉపచార్దములు - సంచారము- సురతము -వీనినివజింపవలయు-ముత్యాలమును తెల్లవస్త్రమునుధరించవలయు. మధ్యాహ్నసమయమున వట్టి

జేళ్ళవిసనకట్టుతో విసరుకొనవలయు. భూకూములయందుగాని, మంచీ వనములయందుగానివనిచవలయు.

శ్లో || మద్యం నపేయం పేయంవా న్వల్పం సుబహు వారి వా | అన్యథా శోభ శైధిల్య దాహ మోహాన్ కరోతీతి ||

తా || గ్రీష్మర్తుప్రసందు మద్యమును త్రాగగూడదు. వాసప్రకృతి గలవాడు - వాసమునశించుటకు త్రాగునెళుల కొంచెముగ త్రాగవలయు. కఫవిత్త - కృత్తిగలవాడు కఫమునశించుటకు మిక్కిలికీళ్ళుకలిపి త్రాగవలయు. అటుగాకవివరీతముగ త్రాగినయెడ - వాపు - శైధిల్యము - తాపము - మోహము మొదలగురోగములుగలుగును.

శ్లో || శాలయ స్పష్టికా గ్రీష్మకాలే యవా జుర్జలీ ముద్గ నీవార గోధూమకాః | వర్ష శృఙ్గకీ కోద్రీవా పల్ల కాః ఖంఠీకా స్ఫ్యస్తీ తావైమసూరీ ప్రియే ||

తా || శాలిధాన్యము, అరుచదిదినములకు ఫలించినధాన్యము, యవలు, జొన్నలు, పెసలు, నెవ్వరిధాన్యము, గోధుమలు, లంకలు, కందులు, ఆరికెలు, అనుములు, బోడసెనగలుఇవిగ్రీష్మర్తుప్రసందుహితకరములు.

శ్లో || కాలింగంస్యాదపక్ష్యం త్రస్రసమపితథా కరగ-టీచాప్యపక్వా కూష్మాండం కారకేల్లంఘనకుచరుచిరే వాస్తుకో మేఘనాదః | చంచూతుంబీ వహీలం దధి మధుర మయే శరగ-భామిత్రితంవైతద్వత్తక్రం సితాధ్యం నవనలినకరే గ్రీష్మ కాలే హితాస్స్యుః ||

తా || పుచ్చకాయ-దోసపండు-సక్క-దోసకాయ-బూడిదెగుమ్మ - డుకాయ- కాకరకాయ- చక్రవర్తికూర-చిత్రకూర - పొలముబచ్చలికూర-సొరకాయ-పొట్లకాయ- చక్కెరగలిపినమీగడ పెలుగు- కలకండగలిపినమజ్జిగ- ఇవిగ్రీష్మమునందు హితంబులు.

శ్లో || ప్రియే కోశాతకీశేషా మారిష శ్చాప్ర్యుపోదికా | గ్రీష్మర్తా సుహితా బాలే శృంగాటకకశేరుకా || పానీయం వైర్జరం వాప్యం కాప్యం శ్రేష్ఠం నిదాఘకే | సితా చేత్సుగహో బాలే పూజిత స్తద్రసోపిచ || సేవికా స్థితయాసార్థం భక్షితాస్సుహితామతాః | శృంగశీతం పయోనీరం శీతలం పానకంహితం ||

తా || బీరకాయ- నీరుచిత్రికూర- పొలము బచ్చి కూర - పరికెగ
డ్డ-నమ్మదుంప- ఈకూరలు, సెలయేటు- కోనేరు- నూయివీనియందలిసిట్లు-
కలకండ-చెఱుకుర సము- పెసరపిండితో జేయబడి చక్కెరతో గూడిన సేవిక
మను భక్ష్యములు- కాగిచల్లారిన పాలు- జలము- శీతలపానకము ఇవిగ్రీష్మ
ర్తువునందుహితములు.

శ్లో || చంద్రపాదా దివాస్వప్నం చందనం తరణంచకే | లఘుస్ని
గ్ధం ద్రవం పథ్యం కాయస్థా సగుడా హితా || ఉశీరై శ్చిత్తం కేహం
సీతై ర్నీరై స్సుగంధిభిః | శీతలంచ తరుచ్ఛాయా ద్వాత్రోచోశీరవీజనం |
దుగ్ధాంధశ్చ ప్రసూనాని బాలాయా అధరామృతం, హితా న్యాహ్నుర
యే బాలే గ్రీష్మే వై ద్యా ఇమాని హి ||

తా || వెన్నెల- పగటినిద్ర- చంద్రలేపనము- సిల్లలోనిదుట - ల
ఘుస్నిగ్ధపదార్థభోజనము-బెల్లములోగలపినకరకాగ్ధాయపాతి - సువాసన
గలజలముల చేదడిపిన వట్టి పళ్లె-ట్టిన శయనగృహము - శీతలపదార్థములు-
చెట్లనీడ-ద్రాక్ష-పట్టివేళ్ల పంఖాలు - పాలఅన్నము- పుష్పములు-బాలయొ
క్క- అధరామృతము- ఇవిగ్రీష్మమునందుహితములు.

గ్రీష్మర్తువునందపథ్యము.

శ్లో || త్రో రాష్ట్రకటుఘ్నరాణిక్రీమద్యం తీక్ష్ణం షటు ప్రియే | లఘూ
ష్ట తిలతైలాని త్యజ్యా న్యాశ్చాన్భిషగ్వరః ||

తా || ఉప్పుగనుండుపదార్థములు- ఉప్పు-పులుసు - కారము-ఎండ-
మద్యము-తీక్ష్ణ-లఘు- ఉష్ణపదార్థములు-నూనెఇవిగ్రీష్మమునందుపదార్థములు.

శ్లో || వృంతాకంద కలింగంచ పక్వం శిగ్రూశ్చగృంజనం మాషాః |
నిషావ కంగు కృసరా భయ శుకోక్రీధా ఇమే హితా గ్రీష్మే ||

తా || వంకాయ-పుచ్చపండు-మునగ- వెల్లుల్లి-మినుములు- అనుము
లు- కొఱ్ఱబు- పొంగలి-భయము- దుఃఖము-క్రోధము, ఇవిగ్రీష్మర్తువునందు
వజ్యకములు.

శ్లో || సహపా రాజికా మస్తు షటకా మాషసంభవాః | క్వధి
తా మేష మాంసంచ విదగ్ధాన్నం చ మైధునం || ఉపవాసోపగమన మా
యాసో దధి పిత్త్యాక మతసికా కాంతే | కథితం వా ఇద మహితంబాలే
అయి గోధాపిశిత పశీశం స్యాత్ ||

తా॥ అవారు-తెల్లవాలు-మీగడ-మిన-వడియములు-వజ్జిగవలును
మేకపోతును-సము-చెడిపోయినఅన్నము, సురితము-ఉపవాసముండిత్రో
వసదుడులు-శ్రమము-పెరుగు-తెలికపిండి-అగసికూర-ఉడుముమాంసము
ఇవిగ్రీష్మర్తువునందు వర్జ్యములు.

తా॥ ఉన్నిద్రతా వన్నిసేవాం త్యసే త్త్రివల సమీరణం సూర్య
తప్తజలస్నానం గ్రీష్మకాలే ఘటస్తని ॥

తా॥ తాత్రిమేలూగుట-అన్నిసేవ-పెనుగాలి-ఎడకుక్కాగిన
నీళ్లతో స్నానము-ఇవిగ్రీష్మమానం దహితంబులు.

~~*

వ ష క ఋ తు చ ర య .

తా॥ అభినవ తమాలశల్లవ నీలజలధర ధ్వనిత ముదితమయూరి
సంఘట్టవిస్తార స్వమృఖితకానన గహనకేతకి కదంబ కుసుమనివయాతీత
య సుగంధ రమణీయమారుతసండిపిత వదన దావానల దాహ వేదనా
విధురత విరహిజన నికరో గగనతల పతిత విఫుల సలిల శరిపూర్ణ బ
హుల జల కల్లాల సంఘట్ట ఘటిత స-వాహినీ స-ఘాతో యస్స వర్షా
ఇతి విజానీయాత్ ॥

తా॥ చీకటిమామ్రుల చిగురుటాకులవలె నల్లనైన మేఘముయొ
క్క గర్జనమునకు సంతోషించిన నెమళ్ల సమూహముయొక్క ధ్వనిగల
యరణ్యములును, మొగలి, కడిమి వీనివృష్టముల వాసనగలిగి రమణీయ
ముగా వీచుచున్నగాలి వలననతిశయించిన మదనాన్నివేదనగల విరహిజ
నులును, ఆకాశమునుండివడిన విస్తారజలము నిండుటవలన గొప్పతరంగము
లతోగూడిన నదులును గలిగియుండునది వషకర్తుని యెఱుంగునది.

శ్లో॥ తత్రవర్షాసునద్యంభః పురోద్భగ్నః శుభద్రుమాః । వాఙ్మః
ప్రోత్ఫుల్లకముద నీలోత్పలవిరాజితాః ॥ భూరవ్యక్తస్థలశ్వభా బహుస
రస్యోపశోభితాః । నాతిగర్జత్సవస్తేఘనిరుద్ధారక గ్రహంసభః ॥

తా॥ వర్షర్తువునందు, ప్రవాహజలమతి వేగముగవచ్చుటవలన న
దులు విరిగినగట్లు గలవైయుండును, కోనేరులయందు తెల్లకలువ, నల్ల

కలువ, ఇవిబాగుగఁగిరినించెయుండును, భూమిపల్లములుబడి నీళ్లునిండికనబడకయుండును, మిక్కిలిపచ్చికగలిగియుండును, మిక్కిలిగర్జించక వర్షించుచున్న మేఘములచే నాకన మాచ్చానింపబడి సూర్యుడు నక్షత్రములు గనబడకయుండును.

శ్లో || కేకీ కూజతి కాననే చ సరసీ మ్నానాంబు పూర్ణాతథా | హంసామానస మావ్రజంతి కషలానిష్ఠానతాంయాంతి చ | గర్జనేఘమహీధ్రకధరదరీసస్యావృత్యామలా | భాశ్యేవంపవనస్యకోపనకరీ వద్దాబుతుశ్చేయసీ ||

తా || వనములయందు నెఱుఁగ్లు ధ్వనించుచుండును, సరస్సులయందు జలములు కలకబాదియుండును, హంసలు మానససరస్సునకేగును, పద్మములుముకళించియుండును, గర్జించుచున్న మేఘముల ధ్వనులు పర్వతగుహలయందునిండి ప్రతిధ్వనులుగలుగును, భూమిపచ్చికగలిగి పచ్చనైయుండును, ఇట్టివర్షర్తువు జనులకు వాతమును ప్రకోపింపజేయును,

వద్దాకాలమునందుపథ్యము.

శ్లో || గోధూమాష్టష్టికామామాః కుశుథా రక్తశాలయః | రాజికాప్రావృషిశ్రేష్ఠాతసీసిద్ధార్థాశ్రయి || కూష్మాండం శ్రువునంపక్వం తథాపక్వం కలింగకం | కోశాఃకీవ పుంతాకంవాస్తుకో మారిరోపిత | చంచూపటోతాలీశునః పలీండు స్సమైంధవంతక్రముపొదికాచ | వద్యంసి తాశిగ్రురయే రసాలా చౌడ్యం ప్రియే సారసమంబుపథ్యం ||

తా || గోధూమలు, అరువది దినములకు ఫలించెడి ధాన్యము, మినుములు, ఉలవలు, ఎఱ్ఱబియ్యము, ఆనాలు, అగనిపిత్తులు, తెల్లఆనాలు, బూడిద గమడికాయ, దోసపండు, పుచ్చపండు, బీరకాయ, వంకాయ, చక్రపార్తికూర, సీరుచిట్టికూర, పొలముబచ్చలికూర, పొట్లకాయ, తెల్లగడ్డలు, ఉల్లిగడ్డలు, మైంధవలవణముకలిపినపజ్జిగ, మధ్యము, తెల్లచక్కెర, మునగకాయ, దోసగుంటవీనియందలిసిల్లు ఇవివర్షర్తువునందుపాతంబులు.

శ్లో || సగుడందధి చేతుగణం కృతరాఘృత పూరక ాయసకం సఘృతం | క్వధితాహరితా జకపోతపలం శశతి ర్తిరవ్నా ర్తిరమాంసమపి ||

తా || బెల్లముకలిపిన చెఱుగు, చెఱుకు, పొంగలి, ఘృతపూరభ

త్యము, నేయిపోసినపాయసము, మజ్జిగవులును, జింక మేక పావురాయి, కుండేలు, తిట్టిపత్తి, వెలిసెపిట్ట వీనిమాంసము, ఇవివర్షర్తుపునందు హితంబులు.

శ్లో || శృతందుగ్ధంచధాన్యాక మగ్నిసేవాచవాస్తుకః | పద్మబీజం చఖర్జూరం చీజపూశ్శమారిషః | షహకోశాతకీచంచూ సుపక్వంకరమ దకీకం | తూతమంజీరకంపక్వం సుపక్వంబదరీఫలం | ఆమ్రమామంతథా పక్వం నారికేలంగవాంపయః | దుగ్ధమాజంజలందివ్యం పనసఃకదీలీఫలం | దధికోశాతకీఖండు తక్రగోధూమమగ్గకాః | పాయసంలప్పికాపూషోష్ఠ ప్రికారక్తశాలయః | తుంద్రమత్యాస్తధాహత్యైశయనంలలనోత్తమే | మనుష్యాణాంహితాదైతే వర్షర్తైస్సురహన్నిశం ||

తా || కాచినపాలు, ధనియాలు, నివుసెగకాచుకొనుట - చక్ర వర్తికూర, తామరగడ్డ, ఖర్జూరపండు, మాదీఫలము, నీరుచిత్రికూర - నేతి బీరకాయ - పొలముబచ్చలికూర, కనివిపండ్లు, నీమఅత్రిపండు, రేగుపండు మామిడికాయ, మామిడిపండు, కొబ్బెర, ఆవుపాలు, మేకపాలు, వన్నోదకము, పనసపండు, అరటిపండు, పెలుగు, బీరకాయ, చక్రైర, మజ్జిగ, గోధుమలు, పెసలు, పరమాన్నము, లప్పికభక్ష్యము, అప్పము, అరు వదిదినములకు ఫలించినధాన్యము - ఎఱ్ఱధాన్యము - చిన్నజేపలు, మేడలలో శయించుట, ఇవివర్షకాలమునందు హితకరంబులు.

వ ష = ర్తుపునందపథ్యము.

శ్లో || ఆమాంకరగ్రిటికాం తుంబీ మాషంద శ్రపునంయవాక | రాజకోశాతకీనాడిం డిండిసంకారశ్శేల్లకం | కరోగ్రిటకం చపాలక్యా శృంగాటం చకశేరుకం | ఆలుకం మాహిషం క్షీరం ప్రావృటోగ్రలే వివర్జయేత్ | నిష్పావం వర్తులంకంగు రాజమాషం మకుష్టకం | త్రిపుటాం శ్చూకాక్ ముద్గాక్ వసూరీమా ధకింశ్యజేత్ ||

తా || నక్కదోసకాయ, సొరకాయ, పుచ్చకాయ, యవలు, నేతిబీరకాయ, నాడిశాకము, కాకరకాయ, అగాకరకాయ, పాలకీకూర,

పరికెగడ్డ, నమ్మదుంప, చేపగడ్డ, బత్రిపాలు, అనుములు, లంకధాన్యము, కొఱ్ఱలు, అలచందలు, పసుగుపెసలు, బోడసెనగలు, సెనగలు, చిఱుసెనగలు, కందులు, వీనిని వర్షర్తువునందు వర్జింపవలయు.

శ్లో॥ వల్లూరం కోద్రవాకశ్యామే శ్యామాకంజుర్బలీమపి । నీవారంఘనంచైవ కుల్తాపానపిఞ్జయేత్ । అతివ్యవాయుమేడాక్షి బలవద్విగ్రహంతథా । అతివ్యాయా మకంచై వాధ్యశనం పరివ్జయేత్ ॥

తా ॥ ఎండిన మాంసము, ఆరికెలు, చావలు, జొన్నలు, నివ్వరి ధాన్యము, అలచందలు, లంఘనము, అతిమైధునము, బలవంతునితోవిరోధము, జీర్ణముకాకమును పుభక్షించుట వీనినివర్షర్తువునందు వర్జింపవలయు.

శ్లో॥ ప్రధావనంప్రతపన మభిఘాతం ప్రవీడనం । స్లవనంతరణం రాత్రి జాగరణవిషమాశనం । భారప్రహరణంవాత మూత్రవరోచ్ఛినిరోధనం । తువధూద్ధారచాప్పాశాం నిరోధంఛర్దిశుక్రయోః । శీతవీర్యంకషాయంచ కటుతిక్తలఘూనిచ । రూక్షంచశుష్కశాకంచ వజ్రయేత్ప్రవృషిప్రియే । మాయూరమామిషంచర్యాం గజాశ్వరథపత్రైకైః । ఏతానివజ్రయేన్నిత్యం ప్రావృటాతే శుభాననే ॥

తా ॥ వేగముగబరుగెత్తుట, తాపమునుబొందుట, గాయము తగిలెడిపనులజేయుట, దేహమునకు పీడగలిగెడి కార్యములనొనర్చుట, ఈదుట- దాటుట-రాత్రిమేల్కొనుట, అధికముగభక్షించుట, బరువుమోసికొనినదుడుట, అధోవాయువు - మలమూత్రములు తుమ్ము - తేనువు-కన్నీళ్లు-వాంతి-శుక్రము వీనినిఅడ్డగించుట, శైత్యము- కషాయము-కారము - చేదులఘ్నము, రూక్షగలపదార్థములు- ఎండినకూరలు- నెమలి మాంసము, గజాశ్వరథనూనము - ఈకార్యములను వర్షర్తువునందువర్జింపవలయు.

శ్లో॥ గోజీహ్వండిండిసంచామం పనసంచిర్భటంగుడం । మక్షుత్కంకర్కటింపక్వాంభంగంచిత్రఫలంతథా । వృంతాకంత్రీపునంపక్షంపక్షం చాపికలింగకం । తౌషారంపాల్వలంనీరం కేదారంతటినీభవం । దివానిద్రాచమాంసం మాయూరం మాంసం పౌర్వంసమీరణం । వృష్టిసుర్తశ్రమాక

రూక్షం శీతంచైవాశనంప్రియే । వర్జయేదరవిందాక్షివర్జర్తననుజోనిశం॥

తా ॥ బరివేంక, పనసకాయ, బుడమకాయలు, బెల్లము, ఏనుగు పెసలు, నక్కదోసపండు, గంజాయిఆకు, పాపరబుడమకాయ, వంకాయ, దోసపండు, పుచ్చపండు. మంచునీళ్లు, ఉడుపువడినీళ్లు, పడియకుంటనీళ్లు, ఏటినీళ్లు, పగటినిద్ర, నెమలిమారిసము, తూర్పుగాలి, వానలోదడియుట, ఎండలో దిరుగుట, శ్రమపడుట, రూక్షములు శీతములునగు పదార్థములు వీనిని వర్జకాలమునందు వర్జింపవలయు.

శ్లో ॥ అపాదచారీ సురభిస్సతతం ధూపితాంబరః । హర్త్యశ్చ ష్టేవసేద్బాష్పశీతశీకరవజితే ॥

తా ॥ వర్జర్తువునందు మనుజుడు కార్లతోసంచరించక వాహనములనెక్కి సంచరించవలయు, పరిమళజలముచే స్నానముచేయవలయు సువాసనపట్టించిన వస్త్రములధరించవలయు. వేడి- చలి-వానతుంపురులు లేని మేడలయందు భిక్షనింపవలయు.

శ్లో ॥ అయేచాలేభజేన్నారీం ప్రాణాంమేఘేసుగజఃకతి । కాయస్థాంద్రావిడింశారీం రసాలాంసవయావనే । శివముష్ణోదకస్నానం ఘృతపానంపరూషకం । సారమజ్జాదనంద్రాక్షాంప్రశంసంతివివక్షణాః ॥

తా ॥ వర్జర్తువునందు మేఘములురిమిసప్పుడు నిజభార్యను గూడవలయు, కరకాయ-ఏలకులు-పసపు-శిఖియనుభవ్యము- ఈపదార్థములను భక్షించవలయు- ఉష్ణోదకస్నానము-ఘృతపానము-పేరీతపండు- సారపప్పు-ద్రాక్షభివషకర్తువునందు హితకరంబులు.

శ్లో ॥ భజేచ్ఛివాంగుడేన స్రోధపం యథేష్టభోజనం । పట్యోమోద్భిదంజలంకపిత్థదాడిమిఫలే । ఉపోదికాపలాండు నారీకేశతైలసట్టకాకానితోపలామయే శరత్సగోజహంచనేప్రియే ॥

తా ॥ బెల్లముతోగూడిన కరకపొడి- స్రోధవలవణము- అట్టుప్పు- యథేష్టభోజనము, పొట్లకాయ- వెలగ-దానిమ్మ - పొలముబచ్చలికూర- ఉల్లిగడ్డలు- కొబ్బరినూనె- పెలుగుపచ్చళ్లు, కలకండ- వీనినివర్జకాలమునందు భుజించవలయు.

శరదృతుచర్య.

వా || ఉద్యచ్చండ చండతర కిరణికిర పరిశుష్క-కర్దమనిచయ వి
గతధారాధర సంధోధ శశధర ధామ ధవళిత సకల భువనతల విరల
జల కల్లోల కంపిత కమల కుముద కల్వార మనోరమ తడాగ భూషిత త
లో య స్స శర దితి విజానీయాత్ ||

తా || ఉదయించి మిక్కిలితీవ్రమునొందిన సూర్యకిరణములచే
నెండినబురదగలస్థలంబును, మబ్బువిడిదినిర్మలంబైనయాకాశంబును, దా
నంజేసిసకలలోకములకును తెల్లనివెన్నెలయు, విశేషజలతరంగములచేగద
లుచున్నకమల, కుముద (తెల్లకలువ) కల్వార (ఎఱ్ఱగలువ) పుష్పములచే
రమణీయములగుతటాకములునుగలిగియుండునదిశరదృతువనియెఱుంగునది
(ఇందు-సల్లపెద్దగోరంట, మంకెన, తెల్లు, వేగిన, ఇవిపుష్పించియుండును.)

శ్లో || దర్శయంతి శరన్నద్యః పులినాని శనైశ్శనైః । నవసంగవస
ప్రీడా జఘనానీ ప యోషితః ||

తా || నూతనసంగమమునందు స్త్రీలు తమజఘనములను లజ్జచే
బ్రియునికి మెల్ల మెల్లగజూపుటంగి, శరతాకాలపునదులు, ఇసుకదిబ్బలను
మెల్ల మెల్లగ గనఱుచును.

శ్లో || సంశుష్యత్పంకశంకాఖరకిరణరుచా ఫుల్లరాజీవ రాజీదాజ
తగ్లూరవల్లికుసుమవయమిళద్వాసనా వాసితాశా । దుష్కాంభోధేస్త
రంగద్యుతి రివవికసతాశశపుష్ప ప్రకాశం చంపచ్చం ద్రాంశు శోభాస
కలజనమునే శారదీరాత్రిరేషా ||

తా || ఎండచే నెండినబురదయు, వికసించినకమల కల్వార పుష్ప
ములవాసనచే ఖరిమళ యుక్తములగు దిక్కలును, పాలసముద్రపు తరం
గముల మాడిగ తెల్లనితెల్లు పుష్పముల ప్రకాశంబును, చలిండుచున్నచం
ద్రుని వెన్నెలయుగలిగిన శరదాత్రి సకలజనులకు సంతోషము గలుగ
జేయును.

శ్లో || పితౄనసాంధ్రం రుధిరంశరత్న వృద్ధింసమా గచ్ఛతి సూర్యర
శ్మిభిః । తదాశురక్తం పరిమోక్షణీయం పానేజలంసారసమద్దిశంతి ||
భోజ్యాస్సదా లోహితశా లిముద్గాగవ్యఃస్థుంబంద్ర కరాశ్చ సేవాః ।
ఇత్తోర్వికారా మరి చైశ్చభక్త్యాః పథ్యాసితాథ్యా కిలసేవసీయా ||

తా || శరదృతువునందు సూర్యకిరణముల చేపిత్తములతోపమును
జెందిదానివలన రక్తము గట్టిపడి వృద్ధి చెగును, కావున అప్పుడు సిరల
ను వేధించి రక్తమోక్షణము జేయవలయు, గుంటలనీళ్లు త్రాగవలయు,
ఎఱ్ఱబియ్యము, పెసల, ఆవునెయ్యి, బెల్లము, మిరియాలువేయబడిన
భక్ష్యములు, కలకంఠపొడి కలిపినకరకపొడి వీనిని భక్షించవలయు, వె
న్నెలలోనివసించవలయు.

శ్లో || ధూయాన్నరశ్శరది చందనలిప్తగాత్ర శ్రీశిరఃరాక్షధిత
దుగ్ధయుతాచ సేవ్యా । కర్పూరపూగపరి పూర్ణముఖేందకాంతామాచుం
బ్య శీతలకుచాం పరిరభ్య శేతే ||

తా || శరదృతువునందు మనుజుడు చందనమును బూసికొని కల
కంఠకలిపిన కాచినపాలను త్రాగవలయు, కర్పూరము పక్కలు వీనితో
గూడిన తాంబూలమును వేసికొనిన నిజకాంతనాలింగనము చేసికొని శయ
నించవలయు.

శరదృతువునందుపథ్యము.

శ్లో || సీతాయుక్తా శివాచాలే సీతాయుక్త శ్శివోపిత । గుడయు
క్తాచకాయస్థా ధాన్యాకంఠైంధవంశివః || గోబిహ్వపర్వవీజాని మృణా
ళంగోస్తసీఘృతం । నాళికేరంహీతాయస్య శ్శరతాగ్రలే దివానిశం ||

తా || చక్కెరతోగూడిన కరకపొడినైనను, నెల్లి కాయనైనను, బె
ల్లముతోగూడినకరకపొడినైనను భక్షించవలయు. ధనియాలు, పైంధవల
వణము, నెల్లి కాయ, బరివెంకట, తామరగడ్డలు, తామరపిఱ్ఱలు, దా
త, నేయి, కొబ్బెర, ఈపదార్థములుశరతాగ్రలమునందు హితకరంబులు.

శ్లో || రసాలాంతధామం రసాలంకపితం కలింగంతదైవామకంతం

దులీయం । పటోలంపలాండు సీతామాజదుగ్ధం శరద్యాహు రేతాని
వై ద్యాహితాయ ॥

తా ॥ పెలుగుపచ్చళ్ళు- మామిడికాయ- వెలగ- పుచ్చకాయ- చి
త్రికూర- పొల్లకాయ- ఉల్లిగడ్డలు- చక్కెర- మేకపాలు- ఇవిశరతాగ్ర
లమునందు హితంబులు.

శ్లో ॥ వాస్తుకోపోదికానాడికామరిషాః పానకంపాయసం శా
లయష్టాకాః । కుండలీఫేనికాజంబరంశాఫలం స్యుశ్వరద్యంగనేమాన
వానాంముచే ॥

తా ॥ చక్రవర్తికూర - పొలముబచ్చలికూర - నాడికాశాకము-
నీరుచిత్రికూర- పానకము-పాయసము- శాలిధాన్యము - అటువదిదినము
లకు ఇలిం చెడిధాన్యము- జిలేబిభత్వము- పేణీలు- నేరేడుపండ్లు- అరటిపం
డ్లు- ఇవిశరద్యతువునందు హితంబులు.

శ్లో ॥ చంచూకోశాతకీబాలే శృంగాటందాడిమీఫలం । మాతులం
గోప్యయేకాంతే శరశ్యేతేహితావహః । కశేరుకంజుందివ్యం తామారం.
సారసంప్రియే । హంసోదకంచగోధూమా సోమాలీహరిణంపలం । వా
ర్తిరంతైత్తిరంమాంసం శాశమాజంచరేచనం । యుద్రమత్యాశ్వతాగ్ర
లేహితాయస్యరహర్షిశర్క

తా ॥ చుక్కకూర- బీరకాయ- పరికెగడ్డ- దానిమ్మపండు- మా
దీఫలము- నమ్మదుంప- వర్షోదకము- మంచునీళ్లు- గుంటనీళ్లు - హంసోదక
ముగోధుమలు, ఇత్రి- మీనవల్లంకిపిట్ట- తిత్తిరివక్షి-కుండేలు - మేకపోతు-
వీనిమాంసము- చిన్నచేపలు- ఇవిశరద్యతువునందు హితంబులు.

హంసోదకలక్షణము.

శ్లో ॥ తప్తంతప్తాంశుకిరజై శ్శీతలశీతాంశురత్తిబిః । సమంతాద
ప్యశూలారాత్ర మగస్త్యోదయనిర్విషం । శుచిహంసోదకంనామ నిర్మలం
మలజిజ్జలం । నాభివ్యంధినవారూక్షం పానాదివ్యమృతోపమం ..

తా ॥ సూర్యకిరణములచే పగలంతయు తప్తయి, రాత్రియెం

దు చంద్రకిరణములచే శీతలంబయి, రాత్రింబగళ్లు అగస్త్యేదయముచేన్వ
చ్చములయినవియు, స్వభావముగ నిశ్శలము లయినవియునగు జలము
హంసోదకమనబడును. ఇదివాతకభమునుపోగొట్టునువలనజేయును స్నా
నపానాదులయందు దృఢతతుల్యంబుగనుండును.

శ్లో || కషాయకంస్వాదురీసంచ శీతలంపటుప్రియేసాబ్జసరోవగా
హంసం | లఘుప్రియంధోజనమంబుజాక్షీశరద్యయేజాంగలమామిషహౌతం ||

తా || కషాయ- మధుర- శీతల- లవణరసములు - కషలమీలుగల
గుంటలయందుస్నానము, లఘువయిప్రియంబగు భోజనము, అడవియంద
లి పక్షులమాంసము ఇవిశరదృతువునందు హితకరంబులు.

శరదృతువునందపథ్యము.

శ్లో || శరదృష్టా పితృకర్తృ సృశామధ్యబలావహా తస్మాష్టిత్తక
రంసర్వంత్యజేన్మిత్యం ప్రయత్నతిః | పిష్పలీమరివలభంగాం శతపుష్పావ
సోనకం || చిర్ఛటంరేమతంతక్రం పృంతాకంకృసరాదధి || క్వధితంసాన్
పంత్రైలం మద్యచిత్రఫలంతథా | అఘ్నోత్తం కటూష్ణం చాతపంవ్యా
యామకంగుడం || దివానిద్రాణిసురతంనూషాన్నంరాత్రిజాగరం | మత్స్యం
క్రోధంశ్యజేద్యత్నా చ్చరద్యంబురుహేక్షణే ||

తా || శరదృతువు. ఉష్ణమును పితృమును కలుగజేసి మధ్యమబల
మునిచ్చును కావున పితృకర పదార్థములను వర్జించవలయు. పిష్ప, మిరి
యాలు గంజావియాకు, సోపు, తెల్లగడ్డలు, బుడమకాయ, ఇంగువ, మ
జ్జిగ, వంకాయ, పొంగలి, పెరుగు, వజ్జిగవులును, అవనూనె, మద్యము,
పాపరబుడమకాయ, వులును, కారము, ఉష్ణవృక్ష పదార్థములు, ఎండలోతిరు
గుట, సాముచేయట, బెల్లము, పగటినిద్ర, అతిసురతము, మినపిండి,
రాత్రిమేలుకొనుట, మత్స్యములు, క్రోధము, వీనిని శరదృతువునందు వ
ర్జింపవలయు.

శ్లో || పక్వంకలింగంత్రపుసంచపక్వం త్వజేత్తథా కర్కటికాం
చపక్వాం | మాంసంప్రియే మేషమయూ రయోశ్చ శరద్యయే కుండ
లశోభితాన్యే || •

తా || పుచ్చపండు, దోసపండు, నక్కదోసపండు, మేకపోతు, నెమలి, వీనిమాంసములు పదార్థములను శరత్కాలమానందువర్జింపవలయు.

శ్లో || వర్జనాదృతుసాత్త్వ్యానాం కృశోనిత్యం సుదుర్బలః || నిత్యం రోగాభిఘాతశ్చ ప్రమాణసాత్త్వ్య విసగ్ధనాత్ || తస్మాత్సాత్త్వ్యం నిషేవేత ఆసాత్త్వ్యం పరివర్జయేత్ | సాత్త్వ్యగేపీభితక్రోధీనిత్యంచాపి జితేంద్రియః | జీర్ణభోజీమితస్స వృష్ణ స్సఖంజీవ త్యనామయః ||

తా || ఆయాఋతువులకు జెప్పబడిన ప్రకారముగాక, పదార్థములను విరుద్ధముగ భక్షించినయెడ, శరీరమునకు, దౌర్బల్యము, కృశింపు, రోగము మొదలగునవి కలుగును గావున శాస్త్రప్రకారము నిషిద్ధపదార్థములను వదలి, ఉచితపదార్థములను శరీరానుగుణముగ ననుభవించుచు క్రోధమును వదలి జితేంద్రియుడై పూర్వగుక్త హరిముజీర్ణించినవెనుక షరలభుజించువాడై మితమైన నిద్రగలవాడై యుండువాడు రోగరహితుడై సుఖముగ జీవించును.

ఇతి శ్రీమానవధర్మచంద్రికాయాం

ఋతుచర్యాకథనం నామ

షష్ఠోధ్యాయః.

స ప్రమాధ్యామము.

సంసార ప్రకరణము.

శ్లో॥ వైదికైఃకర్మభిఃపుణ్యైర్నిషేకాదైర్నిష్కం నాం ।
కార్య శరీర సంసారః పాపనః ప్రత్యేకేహచ॥

తా॥ బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యలువేదోక్తములగు నిషేకాదిపుణ్యకర్మములచే శరీర సంసార మొనర్చిన, ఇహమునందును పరమునందును పవిత్రులగుదురు.

నిషేకము.

శ్లో॥ వృష్యప్రప్తిఃపంచదశీ చతుర్థీచతుర్దశీమప్యభయత్రహితాః ।
శేషాశ్చభాస్సుస్త్రిధయో నిషేకేవారాశ్శాంకార్య సితేందుజానాం ॥

తా॥ ౪ - ౬ - ౭ - ౮ - ౧౩ - ౧౪ - ౧౫ - ౩౦ ఈతిథులను విడచితకిరీనతిథులును, సోమ, బుధ, గురు, శుక్రవారములును, నిషేకకార్యమునందు శుభకరములు.

శ్లో॥ విష్ణుప్రణే శరవిమిత్ర సమీర ధ్రాష్టమూలోత్తరావరుణభా
ని నిషేకకార్యే । పూజ్యాని పుష్యవసు శీతకరాశ్విచిత్రాదిత్యాశ్చమధ్యమ
ఫలావిఫలాస్సుయోరచ్యాః ॥ వృషభమిఘనకరిక సింహకన్యాతుల ఘటచా
పర్షుషాశ్చభాభవంతి । యదిశుభబలకారి తోనుకూలానిధనవిశుద్ధిర
నిషేకకార్యే ॥

తా॥ శ్రవణము, రోహిణి, హస్త, అనూరాధ, స్వాతి, రేవతి, మూల, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర, శతభిషముతునక్షత్రములు శుభకరములు, పుష్యమి, ధనిష్ఠ, మృగశిర, ఆశ్విని, చిత్త, పునర్వసు, ఇమిష్యములు, మిగిలినవిఅధమములు, వృషభము, మిథునము, కటకము, సింహము, కన్య, తుల, కంభము, ధనుస్సు, మీనము, ఈలగ్నములుమంచివి,

శుభగ్రహములు, కేంద్రాదిస్థానములందు బలవంతమైయుండి, లగ్నమునకు అష్టమసానముగ్రహ వజ్జితమై యుండవలయు.

గర్భాధానవర్జ్యకాలము.

శ్లో || గర్భాధాన మరిష్టమష్టమవిధౌ పాపగ్రహాక్రాంతభేదస్సా హిద్యయ కాలమూల నిధనజ్యేష్ఠాంత్యజన్మోడుషు! షష్ఠీవిష్ఠి విపావమాసు పరిఘాద్యధే దివావైధృతౌ సంధ్యాపర్వవత్కర్షణీ వ్రతపితృశ్రాదేషు పాతేభవేత్ ||

తా || శ్రీపురుషుల నక్షత్రరాశి కేనిమిదవయింట చంద్రుడుండునపుడును, సూర్యాది పాపగ్రహములున్న నక్షత్రములందును, అశ్విని-భరణి-ఆశ్లేష-షఖ-జ్యేష్ఠ-మూల-రేవతి-శ్రీపురుషులజన్మనక్షత్రము-దీని కేవలనక్షత్రమువీనియందును, పరిఘానామయోగ పూర్వభాగమునందును, వైశృతి, గృహీపాత యోగములయందును, (భద్రకరణము-షష్ఠి-చతుర్దశి పంచపర్వములు-సంక్రాంతిలు-సంధ్యాకాలములు-వ్రత-శ్రాద్ధానములు-విషగడియలువీనియందును, ఆసాధము, భాద్రపదము, ఆశ్వయుజము, పుష్యము ఈమాసములయందును, అర్ధరాత్రంబునందును, పగటియందును మూఢాది మహాదోషంబులందును,) నిషేకము జేయకూడదు.

పురుషరాసులగు, మేష, మిథున, సింహ, తులా, ధనుః, కుంభ, షడ్వర్గలయందైనను, పురుషగ్రహరాసులైన-మేష సింహ వృశ్చిక ధను మీనముల షడ్వర్గలయందైనను, ఈరాసులను బురుషగ్రహములు గూడియుండిననుజూచినను, బృహస్పతి-లగ్న, పంచమ, నవమస్థానముల యుండినపుడునుగ రాధానముచేసినపుత్రుడుగలుగును, శ్రీరాసులగువృషభకరాటక, కన్యా, వృశ్చిక, మకర, మీనరాసులయందైనను, శ్రీగ్రహరాసులగు, వృషభ, కరాటక, తులా, రాసుల షడ్వర్గలయందైనను, లగ్నము శ్రీగ్రహములచే జూడబడియైనను కూడియైనను, సుండునపుడును, లగ్న పంచమ నవమస్థానములయందు బృహస్పతి లేకయున్నపుడునుగర్భాధానము చేయబుత్రికగలుగును.

పుంసవనము.

శ్లో || కుర్యాత్పుంసవనంకరత్రయ విధిశ్రోత్రయార్చిత్రామిత్రాంత్యాదితిమూలదప్రశశభృచ్ఛేష్వాద్యగర్భేస్ఫుటే | లగ్నేపుంగ్రహ

వాసరెరవిగృహం జ్యోత్వానినద్వావ్యమా । రిక్తాభిద్రవివర్జితేహ్నియవ
తా మానేత్యతీయేపతిః ॥

తా ॥ గర్భముధరించినస్త్రీకి గర్భమునకుశుభముగలుగుటకై మూడవమాసమున పుంసవనమునకర్తుచుచేయవలయు. అశ్విని, రోహిణి, వృశచిర, పునర్వసు, పుష్యమి, ఉత్తర, హస్త, చిత్త, స్వాతి, అనూరాధ, మౌలీ, ఉత్తరాషాఢ, శ్రవణము, ధనిష్ఠ, శతభిషము, ఉత్తరాభాద్ర, రేవతి ఈనక్షత్రములయందును, వృశ్చికసింహరాసులయందును, చవితి, నవమి, చతుదశి, అమావాస్యలవిడచితక్రినశుభదినములయందును లగ్నమునకు పంచమ అష్టమ ద్వాదశములయందు, సూర్యాంగారక శని రాహు కేతు క్షీణబంధాద్వి పాపగ్రహములులేనపుడును, చంద్రుడు లగ్నమునందు లేనపుడును పుంసవనకర్తుచేయదగినది.

సీ మం త ము .

శ్లో ॥ చతుర్థవృష్టాష్టమ మాసభేదే భూత్రాద్యగర్భే ప్రథమంవిధేయం । సీమంతకర్తవ్యజభామినిసంమూసేష్టమేవిష్ణుబలిం చకుర్యాత్ ॥

తా ॥ ౪ - ౬ - ౮ మాసములలోదేనియందైనను, పుంసవనమునకుజెప్పిన క్రిధివారనక్షత్రాదులయందు సీమంతమును కర్తవ్యమేయవలయు - మతియు బ్రాహ్మణస్త్రీలకు గర్భసంరక్షణార్థము ౮ వ మాసమున విష్ణుదేవతకు బలియొసంగవలయు.

జా త క ర్త ము.

శ్లో ॥ జాతేపుత్రేపికుస్నానం సచేలంతువిధేయతే । దత్వాగోఘాహిరణ్యాది పశ్చాల్లగ్నంనిరీక్షయేత్ ॥

తా ॥ పుత్రుడుజన్మించగానే తండ్రిపుత్రునిముఖమునుబూది సచేల స్నానముచేసి గోఘాహిరణ్యాదులను బ్రాహ్మణులకు దానంబొసంగిపిదప జన్మలగ్నమును నిశ్చయింపవలయు.

శ్లో ॥ జాతేజాతవివాదిరాదశది నా త్రజ్ఞాతకర్తాత్తజే, కుర్యాద్రుద్రదినేధవాస్థిరవధక్షిప్రాఖ్యమైత్రోపపు । రిక్తామారహితేస్యఖండదివసేల

గృహభేదాసరేపూర్వాష్టాసురపూజితేసురగురౌవ్యక్తేవసామ్యాయినే॥

తా ॥ పుత్రుడుజన్మించినపుడైనను, జన్మముమొదలు ౧౦ దినముల లోనే దినమందైనను ౧౧వ దినముననైనను జాతకమముచేయవలసినది. అట్లుచేయనియెడల, అశ్వినీ, రోహిణి, పునర్వసు, పుష్యమి, ఉత్తర, హస్త, స్వాతి, అనూరాధ, ఉత్తరాషాఢ, శ్రవణము, ధనిష్ఠ, శతభిషము, ఉత్తరాభాద్ర, ఈనక్షత్రములయందును, ౪ - ౯ - ౧౫ - ౩౦ ఈధులున పృథక్కి-న తిథులయందును, ఉత్తరాయణమందును, గురుశుక్రమూఢములు లేనికాలమునందును, పూర్ణతిథులయందును, సోమ-బుధ గురు- శుక్రవారములయందును, శుభగ్రహాధిపలగ్నములయందును పూర్వాష్టమందు జాతకర్తముజేయవలయు,

నా మ క ర ణ ము.

శ్లో ॥ జాతానంతరమేవనామకరణం త్వేకాదశాహేస్ఫుటం । పుత్రవైద్యవసనాక్షరంతుయువతేః కార్యంతతోవ్యత్యయం । శుద్ధిర్జాతకవచ్చనామ్నిసకలై స్సద్వాదశే షోడశే ద్వావింశేవ్యథ వింశకేహ్ని విహితం జాతివ్యవస్థాంవినా ॥

తా ॥ పుత్రుడుకలిగినక్షణమున, నక్షత్రనామమనగా, రోహిణి నక్షత్రమందుబుట్టినవానికి రాహిణుడు ఈమొదలగునక్షత్రనామ కరణమును రహస్యముగాజేసి, ౧౧వ దినమందు కుమారవిషయమైనమానవర్తములుగలపేరు, అనగా, కృష్ణః-శివః- మహేశ్వరః- అనువ్యవహార నామములను- పుత్రికావిషయమైన బేసి అక్షరములుగలనామము అనగా-జానకి-పార్వతీఅనునట్టి నామములను నిశ్చయింపవలయు. ఈనామకరణ విషయమైలగ్నాదిశుద్ధిజాతకర్తమునకువలెనే నిశ్చయింపవలయు. ౧౧ వ దినమునజేయనిపక్షమున బ్రాహ్మణులుమొదలుగాగల ౪ వర్ణములకు ౧౦ దినముల పర్యంతము జాతాశౌచమని విశేషవచనముండుటవలన జాతిభేదములేక నాలుగువర్ణములవారును, జన్మదినము మొదలు ౧౨-౧ ౨౦-౨౨ వీనిలోనేదినమందైననుక్రమముగ నామకరణమును జేయవచ్చును.

గ్రంథాంతరమునందు.

శ్లో || మిత్రాదిన్యమ భోత్తరాశతబిషక్వాన్వతీధన్వేషాద్యత ప్రాజే
శాశ్వతాంక పౌష్టదినకృ త్పప్యేషురా శాస్థిరే । ఛిద్రాకపంచదశీంవి
హాయనవమీం శుద్ధేష్ట మేభార్గవజ్ఞాచార్యాన్మృతపారవారిదినే నామాని
కుర్యాచ్చిశోః ||

• తా || అనూరాధ- పునర్వసు- మఖ- ఉత్తర- ఉత్తరాషాఢ- ఉత్త
రాభాద్ర- శతభిషము- స్నాతి, ధన్వ- శ్రవణము- రోహిణి - అశ్విని-
మృగశిర- రేవతి- హస్త- పుష్యమి- ఈనక్షత్రములును- స్థిరరాసులయందు
న- ఛిద్రతిథులు- పున్నమ- నవమివీసివిడిచి- అష్టప స్థానము శుద్ధమైయుం
డగాను- శుక్ర- బుధ- గురు- సోమ- కుజవారములయందు నామకరణము
చేయదగినది.

శ్లో || కృష్ణోనంతోచ్యుతశ్చక్రీ వైకుంఠో ధజనార్దనః । ఉపేంద్రో
యజ్ఞపురుషో వాసుదేవ స్తథాహరిః । గోవిందః పుండరీకాక్షో నూన
నామాన్యనుక్రమాత్ ||

తా || వైత్రాదిద్వాదశమాసములయందువరుసగ-కృష్ణ-అనంత-అ
చ్యుత- చక్రీ- వైకుంఠ- జనాదకాన- ఉపేంద్ర- యజ్ఞపురుష- వాసుదేవ -
హరి- గోవింద- పుండరీకాక్ష- అనినామము నేట్లుబచనలయ.

నిషకామణము .

శ్లో || ద్వాదశేహనికర్తవ్యం శిశోర్నిషకామణ్యహత్ ||

తా || పండ్రెండవదినమందు సూతికాగృహమునుండి శిశువును బ
యలువెడలించవలయు.

డోలా రోహణము .

శ్లో || తృతీయేపంచమేమాసి తన్వాసేవాశుభేదినే । ధాన్యమూ
లాత్తరాత్రీణి తిర్యగ్భేషుద్విదైవభే । చంద్రతారాబలయు తేచాష్టమేశుద్ధి
సంయుతే । డోలామారోపయేద్బాలం ద్విజప్రత్యోగనాదిభిః ||

తా || ౧-౩-౫ ఈనెలలో దేనియందైననుచంద్రతారాబలముగల

శుభదినమున, రోహిణి, మూల, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర-
రేవతి, పునర్వసు, హస్త, చిత్త, స్వాతి, అశ్విని, మృగశిర, అనూరాధ, జ్యేష్ఠ, విశాఖనక్షత్రములయందును, అష్టమశుద్ధిగల లగ్నమునందు శిశువును ఉన్మయిలయెక్కించి యూచవలయు.

అన్నప్రాశనము.

శ్లో॥ అన్నప్రాశనమర్చకస్య శుభదంమాస్యేవయ్యైశుభేషష్టా
దావధపంచనూదివిషమేమాసేవధూనాంశుభే । వారేసోమ్యగృహేవిశు
ద్ధదశమేనందాప్తమీద్వాదశీ, రిక్తమారహితేడినేవర మృదుక్షిప్రధువా
ఖ్యాదుషు ॥

తా ॥ పురుషశిశువునకు, ౬-౮-౧౦ ఈ నెలలయందును (స్త్రీ) శిశువునకు, ౫-౭-౯ ఈ నెలలయందును, సోమ, బుధ, గురు శుక్రవారములయందును, దశమ శుద్ధిగల లగ్నమునందును, వృషభ- కర్క-టక- మిథున కన్యాధనుర్జీన లగ్నములయందును- ౧-౪-౬-౮-౯-౧౧-౧౨-౧౫-౩౦ ఈ దినములవిడిచితక్కిన తిథులయందును. అశ్విని-రోహిణి-మృగశిర- పునర్వసు-పుష్యమి-ఉత్తర-హస్త- చిత్త-స్వాతి- అనూరాధ- ఉత్తరాషాఢ- శ్రవణము- ధనిష్ఠ- శతభిషము- ఉత్తరాభాద్ర రేవతి ఈనక్షత్రములయందును అన్నప్రాశనముచేయఁదగినది.

శ్లో॥ దేవతాపురతస్తస్య చాత్రాత్సంగతస్యచ । అలంకృతస్య
భూషాభరన్నపాత్రైవవాంఛితే । మధ్యాజ్యకనకోపేతే ప్రాశయే శ్చ
యసంశుభం ॥

తా ॥ బాలురకు నవీనాన్నప్రాశనము సేయునెడల మేనమామ మొదలగుహరు భగవత్సన్నిధియందు శిశువుకు ఆభరణాదులచే నలంకరించి తొడమీద గూర్చుండబెట్టుకొని సువర్ణాదివికారంబైన పాత్రమునందు పాయసమునునిచి అందు తేనె నెయ్యి మిశ్రముచేసి ఆ పాయసమును సువర్ణాభరణాదులచేత శిశువుకు నాకించవలయు.

శ్లో॥ కష్టే లగ్నగతే రివాతనుక శేవం చేన దాభిక్షుకః । పూర్ణేందాబహు

సత్రదోషనిశితే పితృదికా తోజ్ఞానవాక్ జ్ఞేజీః బహుభోగవాక్ భృగూను
తే దీర్ఘాయురరాకృత్తజే వాతాంగీతవ సిన్ధవశ్యేనశనీ బాలోన్నభోక్తా
భవేత్ ॥

తా ॥ అన్నపాశనలగ్నమందు సూర్యుడుండిన- చాలుడుకుష్ఠరో
గియు- క్షీణచంద్రుడుండిన దరిదుడును- పూణచంద్రుడుండిన అన్న
దాతయు- అంగారకడుండిన పైశ్యరోగియు- బుధుడుండిన విశేషజ్ఞానవం
తుడును- గురువు డిన మిక్కిలి భోగవంతుడును- శుక్రుడుండిన దీర్ఘాయు
వుగలవాడును- శనైశ్చరుడుండిన వాతరోగియు రాహుకేతువు లుండిన
మిక్కిలిదరిదుడును అగును.

కేశఖండనము .

అశ్వీపుష్యపునర్వసూమ్యగళిరస్సావ్యంశ్యవిష్ణుత్రయం-చ ద్రజ్ఞా
మగపూజ్య శుక్రసహితాః పూర్ణాజయభ్యాశ్చభాః । పూర్వాష్టేశు
భలగ్నహేమారదివసే యుక్తౌచమశేశికాః కేశచ్ఛేదనమిష్టదంముని పతై
రుక్తంపరాహుదిభిః ॥

తా ॥ అశ్వినీ- పుష్యమి- పునర్వసు- మ్యగళిర-స్వాతి-రేవతి- శ్రవ
ణము, ధనిష్ఠ-శతభిషము- తునక్షత్రములయందును- సోమ-బుధ-గురు-శు
క్రవారములయందును. ౩-౫-౭-౧౦-౧౩ శుక్రీర్ధులయందును, పూర్వాష్ట
మందును- శుభగ్రహాధిపత్యముగల లగ్నమునందును శుభహేమారలయం
దును- సరినెలలయందును- పుట్టువెండ్రుకలు తీయవలయు.

కర్ణచేధనము .

జ్ఞో ॥ జాతాద్వాదశశబ్దశేషిద్విధనే శుద్ధేష్టమేనప్రక్షేపేమా
సిశుభేవవారభవనే కర్ణాసుకేభ్యోశికాః । రిక్తాపర్వనిశాదిగాది రహితే
సంపూర్ణతిథ్యక్షయోః పాషాడిత్య కరద్వయోత్తర హరశ్రోణద్వయా
ర్యేందుషు ॥

తా ॥ శిశువుపుట్టినది మొదలు ౧౨వ ౧౬వ దివసమందైనను-వగ
టియందును- లగ్నమునకు ౮ వయ్యింటనే గ్రహములులేక యుండగా శిశువు

లుకుట్టవలయు. ఈచెప్పబడిన కాలమునతిక్రమించినయెడల-౬-౭-౮ ఈ నెలలయందును, సోమ- బుధ- గురు- శుక్రవారములయందును, వృషభ- మిథున- కర్కాటక- కన్యా-ధనుర్దీపగమములయందును, ౮-౯- ౧౦-౧౫- ౩౦- కృష్ణాష్టమి. కృష్ణచతుర్దశి-సంక్రమణములు- రాత్రికాలముశుక్లపా డ్యమి ఈతిథులనువిడిచి తక్కిన పూర్ణతేధులయందును, మృగశిర- ఆర్ద్ర- పునర్వసు- పుష్యమి- హస్త- చిత్త-ఉత్తర- ఉత్తరాషాఢ- శ్రవణము- ధ నిష్ఠ- ఉత్తరాభాద్ర- రేవతి ఈనక్షత్రములయందును శిశువుకు పండ్లురా కమునుపుచు, బాలుని తల్లితోడమీదనునిచికొని దారమును రెండుపేటలుగ సూరియందుగ్రుచ్చి దానితోబాలురకు చెవులుకుట్టవలయు.

చౌలము.

శ్లో || 'వధ్యేమాత్తర వాయుమిత్ర వరుణబ్రహ్మభిధే మాత్తమే చిత్రాంశ్యేందు పునర్వసూద్యయకరశ్రోద్వయా ద్వేదివా । బాలస్యప్రి తయేధపంజమసమే మాసాదిరిక్తాప్తమీ, పర్వాశ్యాసు శుభాంశవారభవ నే చౌలంవిశుద్ధేష్టమే ॥

తా || పుత్రుడుజనించినది మొదలు మూడవ, లేక, ఐదవ సంవత్స రమందును- ౧-౨-౩-౪-౫-౬-౭-౮-౯-౧౦-౧౫-౩౦ ఈతిథులనుసంక్రమణమును విడిచి త క్కిన తిథులయందును. సోమ, బుధ, గురు, శుక్రవారములయందును-వృ షభ-మిథున-కర్కాటక- కన్యాధనుర్దీపన లగ్నములయందును- శుభగ్రా హనవాంశలయందును- అశ్విని- మృగశిర- పునర్వసు- పుష్యమి- హస్త- చిత్త-శ్రవణము- ధనిష్ఠ- ఈనక్షత్రములయందును. వీనియందువల్ల పడని యెడల మధ్యమములగు రోహిణి, ఉత్తర, స్వాతి, అనూరాధ, ఉత్తరా షాఢ, ఉత్తరాభాద్ర ఈనక్షత్రములయందైనను, అష్టమశుద్ధిగలగమము నందు బాలునికి తొరముజేయించిశిఖనునచవలయు.

శ్లో || సూనోర్తాతరిగర్భిణ్యాం చూడాకర్తనకారయేత్ । యది కుర్యా ద్విపత్రిస్సాగ్ధంపత్యోచ్చేషితోచ్చేవా ॥

తా || తల్లిగర్భవత్తమైయుండగా బాలునికి చూడాకర్త చేయదగ దు. చేసినయెడల దంపతులకైనను, శిశువునకైనను అపదకలుగును.

* శ్లో || అగ్రతోభవవిన్యస్య శిల్పి భాండానిస్వశః । శస్త్రాణి
చైవవస్త్రాణి తతఃపశ్యే త్తులక్షణం ॥ ప్రథమంయశ్శుశ్రే ద్బాలస్తతో
బాధంస్వయంతథా । జీవికాతస్యబాలస్య తేనైవతథవిష్యతి ॥

తా || అన్నప్రాశనముచేయించినపిమ్మట- శిల్పివస్తువులను- పాత్ర
సామానులను- ఆయుధములను- వస్త్రములను బాలునిముందరనుచి- వా
నిలో దేనిని బాలుడుబాగుగస్పృశించునో దానిమూలముగా బాలునికి జీవ
నవృద్ధియనియూహించవలయు.

తై ర క ర్మ .

శ్లో || శ్రవణత్రితయేహస్త త్రితయేరేవతీర్థయే । శ్మశ్రితాయాం
మృగశీర్షేచపునర్వసుద్వయేతథా ॥ త్సరకర్మబుద్ధైఃప్రోక్తంశ్యక్వాభాషశ
సీరవిం । అనురాధాముఘాంచైవ కృత్తికాంరోహిణీంమఘామ్ ॥

తా || మంగళవారము, శనివారము, ఆదివారము, అనూరాధ,
ఉత్తరఫల్గుని, కృత్తిక, రోహిణి, చతు, వీశనివర్జించి, సోమ, బుధ, గురు, శు
క్రవారములయందును, శ్రవణ, ధనిష్ఠ, శతభిష, హస్త, చిత్త, స్వాతి, రేవతి,
అశ్విని, జ్యేష్ఠ, మృగశిర, పునర్వసు, పుష్యమి, ఈవారనక్షత్రములయందు
ను, త్సరకర్మప్రశస్తము.

శ్లో || మాతృశ్చతుర్థీ భగినీచతుర్దశీభ్రాతృశ్చపతీ పితృరేవపర్వసు ।
ఆదానవమ్యాంధనధాన్యనాశం కుటుంబహానిః తైరాష్టమీషు ॥ దశమీపు
త్రనాశాయస్వనాశాయ త్రయోదశీ ॥ ఏవంజ్ఞాయమతిమాతృత్సరకర్మచ
కారయేత్ ॥

తా || చవితియందు తైరముచేయించికొనిన మాతృహత్యాఫల
మును, చతుదశీయందు భగినీహత్యాఫలంబును, పతీయందు భ్రాతృహత్యా
ఫలంబును, పర్వములయందు పితృహత్యా ఫలంబును పొందును, పాడ్యమి
యందు, ధనహానియు, నవమియందు ధాన్యహానియును అష్టమియందు
కుటుంబహానియు దశమియందు పుత్రనాశము, త్రయోదశీయందు స్వనా
శంబునుగలుగును.

శ్లో || భానుర్తానంశనిస్సప్తభౌమోష్ఠానాశయేత్సుఖంవర్ధయేద్ధౌధనఃపం
చమాసాన్ ప్రసిశావతిః ॥ శుక్రస్తేష్వీకాదశతైమంతైరేవాచాంపతిగర్తశ ॥

* దీనిని అన్నప్రాశన విధియందు జదువుకొన వలయు.

తా || యోగకర్త ఆదివారమున జేయించుకొనిన నొక మానము లోను, శనివారమున ఏడుమానములలోను, మంగళవారమున ఎనిమిది మానములలోను, సౌఖ్యమును నశింపజేయు, బుధవారమున జేయించు కొనిన ఐదుమానములలోను, సోమవారమున జేయించుకొనిన ఏడుమానములలోను శుక్రవారమున జేయించుకొనిన పదునొకండుమానములలోను, గురువారమున పదిమానములలోను డేమమునుగలుగ జేయును.

శ్లో || పంచకృత్వోమఘాయాంచపటోకృత్వఃకృత్తికాశ్వపి||త్రివారం చానురాధాయాం రోహిణ్యా మష్టవారకమ్ || ఉత్తరాశ్శబ్దాని సంజ్ఞే చతుఃకృత్వస్సమాచరేత్ | సవేధసానమానోపి యావదబ్దంజీవతి ||

తా || మఘయందైదుమారులు, కృత్తికయందారుమారులు, అనూరాధమందు మూడుమారులు, రోహిణియందెనిమిదిమారులు, ఉత్తరశబ్దానినక్షత్రమునగు నాలుగుమారులు, యోగముచేసికొనువాడు బ్రహ్మశోసమానుడైనను ఒకసంవత్సరముజీవింపడు.

అక్షరాభ్యాసము.

శ్లో || బాలానాం శుభవాసరేహ్నిధనేశు ధేతురస్త్వికృతిఃకార్యా పంచమవత్సరేప్రతిపదంరిక్తాష్టమీషష్ఠ్యమాః | హిత్యాపూర్ణిచరేస్థిరేచర గృహేవ్యక్తైగురభార్గవే మిత్రాంత్యాద్యరవిశ్రయాదితి గురుశ్రోణాసు సామ్యాయనే ||

తా || బాలునకు ౫౫ సంవత్సరమున, శుభవారములయందును, పగటియందును, అష్టమశుద్ధిగల లగ్నమందును. పాడ్యమి, రిక్తతిథులు, అష్టమి - అనూవాస్య ఈతిథులనువిడిచి తక్కిన తిథులయందును - సూర్యుని, మేష, కర్కటక, తుల, మకరరాసులయందుగాని, వృషభ, సింహ, వృశ్చిక, కుంభరాసులయందుగాని యుండునపుడును, చరలగ్నములయందును, గురుశుక్రలస్తమయమును పొందకయుండునపుడును, అనూరాధ, హస్త, రేవతి, అశ్విని, చిత్త, స్వాతి, పునర్వసు, పుష్యమి, శ్రవణము, ఈనక్షత్రములయందును, ఉత్తరాయణమందును అక్షరాభ్యాసము నేయదగినది.

శ్లో || పూజయిత్వాహరిలక్ష్మీం దేవీంచైవసరస్వతిః స్వవిద్యా మాత్రకారాంశ్చ స్వావిద్యాంచవిశేషతః | ఏతేషామేవదేశానాం నా

మూర్తుజుహుయాద్భుతం । దక్షిణాభిర్ద్విజేంద్రాణాం కర్తవ్యంచాత్ర
పూజనం ॥ పా్రిష్టుభ్యోగురురాసీనో వారుణాభిముఖంశిశుం । అధ్యాప
యేత్ప్రథమం ద్విజాశీరీర్చిస్తుపూజితం ॥

తా ॥ శ్రీమహావిష్ణువును, లక్ష్మీసరస్వతులను, స్వవిద్యానుశ్రకా
రులను పూజించి, యాదేవతలనామముల నుచ్చరించి హోమాముఁసేసి, గు
రువును తూర్పుముఖముగను, బాలునిపశ్చిమముఖముగను గూర్చుండఁజెట్టి
అక్షరాభ్యాసముచేయుంపవలయు పదవ బ్రాహ్మణాశీర్వదనములజరిగిం
చి యధాశక్తీదక్షిణలతో విప్రుల బూజించవలయు.

విద్యారంభము.

శ్లో ॥ విద్యారంభవిధిర్ద్వైవశుభదోనధ్యాయరిక్తావినో, దసారగ్ర-
త్రయసోమపంచకహరి క్రవ్యాదపూర్వత్రయే । శాఖేశార్యకవిజ్ఞసోమ
దినకృద్వారేషులగ్నేచరే, నోవిద్యాబుధసోమయోః పరమేతంశస్త్రంకుశే
రేభ్యసేత్ ॥

తా ॥ అనధ్యాయ తిథులను రిక్తతిథులను విడిచి పగటియందును,
అశ్విని, హస్త, చిత్త, స్వాతి, మృగశిర, ఆర్ద్రా, పునర్వసు, పుష్యమి, ఆ
శ్లేష, శ్రవణము, మూల, పుబ్బ, పూర్వాషాఢ, పూర్వాభాద్ర, ఈశత్యత్ర
ములయందును, గురు, శుక్ర, బుధ, సోమ, భానువారములయందును. చర
లగ్నములయందును, విద్యాభ్యాసముచేయవలయు. అంగారక- భానువార
ములయందు శస్త్రవిద్యాభ్యాసము చేయవలయు.

ఉపనయనము.

శ్లో ॥ బ్రహ్మక్షత్రవి శామధోపనయనం వత్సేవసంతేక్రమాగ్నీ
ప్రైశ్చశరదేహ విర్ణనియతే తత్రాపిసా ధారణాః । మాసామాఘముఖా
స్తుపంచజననాద్యాగర్భతోద్దేప్తమేనిత్యే విప్రశిశోఃక్రమాన్నృపశిశోరేకా
దశేద్వాదశే ॥

తా ॥ బ్రాహ్మణులకు, గర్భసంవత్సరము మొదలుకొనియైనను, జ
ననసంవత్సరము మొదలుకొనియైనను, ౮ వ సంవత్సరమునందు, వసంత
ఋతువునందును, తుత్రియాలకు - ౧౧ వ - సంవత్సరమునందు గ్రీష్మర్తు
వునందును, వైశ్యులకు ౧౨ వ సంవత్సరమునందు శరదృతువునందును ఉ
పనయనము చేయదగినది, మరియు, మాఘ - సార్లున - చైత్ర, వైశాఖ,

జ్యేష్ఠమాసములు శ్రేష్ఠములగుటవలన నీమాసములయందును ఉపనయనము, చేయవచ్చును, (గురువు, బాలుని నక్షత్రరాశికి, ౨ - ౧౧ - ౭ - ౯ - ౫ ఈస్థానముల యందుండినపుడు ఉపనయనముజరుగును.)

శ్లో || ద్వితీయాచప్రతీయాచ పంచమీసప్తమీతథా । త్రయోదశీవ దశమీ ప్రశస్తాస్తథయోవ్రతే ॥

తా || ఉపనయనమునకు, ౨ - ౩ - ౫ - ౭ - ౧౩ - ౧౦ ఈతిథులు ప్రశస్తములైనవి.

శ్లో || శుక్రాశ్చేంద్రజ వాసరేర్గుశశినో ర్వారావ మధ్యాతయో ర్నిత్రాంత్యాదిమృగస్థిరా దితిగురు శ్రోణాత్రయార్యత్రయే! స్వాంశాదస్య శుభాంశగోహిమకరే శ్రోణాదితి స్వాంశగే లగ్నైవంద్రవివర్జితే శుభదినే పూర్వేష్టిశుద్ధేష్టమే ॥

తా || బుధ, గురు, శుక్రవారముల యందును, అనూరాధ, రేవతి, అశ్విని, మృగశిర, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర, పునర్వసు, పుష్యమి, శ్రవణము, ధనిష్ఠ. శతభిషము, హస్త, చిత్త, స్వాతి, రోహిణి, ఈనక్షత్రములయందును, చంద్రుడు స్వకీయాంశమందుండగా, స్వాంశమగు కర్కాటకమునుండి బుధ గురు శుక్రలయంశమును బొందియుండునపుడును, చంద్రుడులేనిలగ్నమందును- పూర్వాష్టమందును, ఉపనయన లగ్నమున కెనిమిదవయింట నేగ్రహములేనప్పుడును ఉపనయనము జేయదగినది.

శ్లో || వర్ణేశార్యక వీజ్యవేదపబలం చాభైందుతారాబలం తత్రా చార్యకుమారయోగ్గురుబలం తేభ్యోహిముఖ్యంవ్రతే! తేషాంవార్ధకబాల్య మాధ్యరహితేమూలత్రికోణాలయే స్వోచ్చస్వాలయ మిత్రరాశినహితే ష్టేతేషుకార్యంవ్రతం ॥

తా || బ్రాహ్మణులకు బృహస్పతిబలమును, త్రిత్రియులకు సూర్యబలమును, వైశ్యులకు చంద్రబలమును, అందరికిని సూర్య, గురు, శుక్రబలమును తమవేదాధి పతులబలమును, ఉపనయనము జరిగెడి సంవత్సరాధి పతి గ్రహబలమును, చంద్రతారాబలమును, ఈచెప్పినబలములకంటె ఆచార్య వటువులకు బృహస్పతిబలమును ఉండవలయు, మఱియునీచెప్పినగ్రహములకు, మాధ్య, బాల్య, వృద్ధశ్వములు లేకుండునపుడును, ఈగ్రహములే

తమతపముల శ్రీకోణములయందును, ఉచ్చస్థానములయందును, స్వత్వే
త్రమిశ్రత్వే త్రములయందుండునపుడును, ఉపనయనముచేయదగినది,

శ్లో॥ ఋగ్వేదప్రభృ తీశ్వరాగురుభృగుత్వైపుత్రసామ్యావతేస్తీ
యంవేదపలగ్నవాసరిబలం త్వేన త్త్రియందుర్లభం । లగ్నేంద్రుఃక్షుణ్ణరో
గిణంచకురుతే సోవృచ్చస్థితో ప్యర్భకం లగ్నాద్వాదశగంఠం యదికుజః
పశ్యేగ్గురో ర్మేత్రహృత్ ॥

తా ॥ ఋగ్వేదమునకు గురువును, యజుర్వేదమునకు శుక్రుడును,
సామవేదమునకు అంగారకుడును, అధర్వణవేదమునకు బుధుడునీ, అధిప
తులు- ఉపనయనవిషయమై, స్వకీయవేదాధిపతిబలమును, వటువుయొక్క
జన్మలగ్నాధిపతిబలమును, జన్మవాసరాధిపతి బలమును ముఖ్యముగానుం
డవలయు, ఈచెప్పబడిన మూడుబలములు నేకకాలమునందు గలుగుటదు
ర్లభము, మఱియు, చంద్రుడుపనయన లగ్నమందున్నను, స్వకీయమైన ఉ
చ్చరాశియందున్నను, వటువును క్షుణ్ణరోగినిగాజేయును, ఉపనయనలగ్న
మునకు ౧౨ ఇంటసూర్యుడుండియుతనికి అంగారకవీక్షణముకలిగినను ఆచా
ర్యునికి నేత్రనాశముగలుగును.

శ్లో ॥ నీచస్థేషుపరాజితేష్వరిగృహ స్థేష్వస్త్రగేషువ్రతే వర్ణాధీశక
వీజ్యవేదపతిషు స్యాదంత్య తుల్యోవటుః । అన్యైరప్యఖలైకవింశతిమహా
దోషైర్వియుక్తైశ్చ కేంద్రపాపవివర్జితేయదిశుభేలగ్నేచకార్యంవ్రతం ॥

తా ॥ వర్ణాధిపతులును- గురుశుక్రులును- వేదాధిపతులును- నీచ
రాసులయందుండగాను శత్రుగ్రహయుతులై యుండగాను- శత్రుత్వేత్రము
లయందుండగాను- అస్తమించి యుండునపుడును- ఉపనయనముచేసిన- వ
టువు చండాలునితో సమానుడని జెప్పవలయు. మఱియు- ౨౧ మహాదో
షములవర్జించి- లగ్న- చతుర్థ- సప్తమ దశమ- కేంద్రములయందు పాప
గ్రహములు లేకయుండగాను- శుభగ్రహములు కేంద్రములయందుండగా
ను- శుభలగ్నమునందు పనయనము చేయవలయు.

శ్లో ॥ లగ్నాలేఖంద్రగతే రవౌ స్ఫుజిత ఇత్యాచార్యశిష్యావ్రతే
భౌమేకూజిత నామకస్తు జననీ హంత్యేవ మందేకులం । దోషోయలరుధి
రాభిధస్తమసిచే దుగ్రాభిధో బాలకంఠంధ్రాఖ్యః పితరంధ్వజే నాదశక్షే
త్యభి కేంద్రాభిధాః ॥

తా || లగ్న- చతుర్థ- సప్తమ- దశమ స్థానములయందు సూర్యుడుండిన స్పృశింపనుదోషము- దీనిలన ఉపనీతునికి నశని తండ్రికిని మారకముగలుగును. అంగారకుడుండిన కూజింపనుదోషము- దీనివలన పటుపునల్లికి మారకముగలుగును- శనియుండిన రుధిరమును దోషము- దీనివలన గోత్రజులకు మారకము- రాహువుండిన గ్రహునుదోషము- దీనివలన వటుపునకు మారకము. కేతువుండిన రంధ్రమును దోషము- దీనివలన వటుపు తండ్రికి మారకముగలుగును.

శ్లో || జీవశకరగటచాపమీన గృహగస్తద్భాగసంస్థాపివా | జన్మద్వాదశరంధ్రగోచుదివటోర్విద్యాక్షదస్సాన్యదవ్రీతే | శ్రీగోయ్యుక్తులామృగాఖ్యగృహగస్తద్భాగసంస్థాపివా | విద్యాచారసుఖాయుర్ధ్వరహితం కుర్యాన్మరుస్తంశిశుం ||

తా || కర్కటక ధనుర్మీన రాసులయందైనను, ఈ రాసులయంశములయందైనను, ఉపనీతుని జన్మరాశియందైనను, అష్టమద్వాదశములయందైనను, బృహస్పతియుండగా నుపనయనవటుపు సంపూర్ణవిద్యావంతుడగును- వృషభ మిధునకన్యాతలా మకరరాసులయందైనను, ఈయంశములయందైనను, గురువుండగా నుపనీతుడగువాడు, విద్యాచారసుఖాయుర్ధ్వములలో నొకటియైనను లేక నిర్భాగ్యుడగును.

శ్లో || కుర్యాత్పాతకినంవటుంశశధరస్సూర్యాంశగస్సాన్వంశగో, నిస్వంభూమిసుతాంశమాయో ధభృతం జ్ఞాంశంతువిద్యాయుతం | జీవాంశంక్రతుకారిణంభృగుసుతస్యాంశం వివాహోన్వితం మందాంశంగతఆశుచోపనయనే చండాలసేవాకరం ||

తా || చంద్రుడుసింహరాశియందుండగా నుపనయన మైనవాడు పాపవంతుడును, కర్కటక రాశియందుండిన దరిద్రుండును, మేషవృద్ధి కరాసులయందుండిన ఆయుధధరుండును, కన్యమిధునరాసులయందుండిన పండితుండును, ధనుమీన రాసులయందుండిన సోమయాజియు, తలా వృషభరాసులయందుండిన శీఘ్రముగ భార్యావంతుండును మకరకుంభరాసులయందుండిన చండాలసేవకుండును అగును.

శ్లో || పూర్వేద్యుశ్చ సరేహనిత్రేతదివా త్రస్తాచ్చనుర్థేదిస, నధ్యాచుశ్చరజస్వలాస్వజననీగర్భాన్వితావాశిశోః | పిత్రోశ్చక్షుఃకువత్సరోయదిగు

రో స్సంధ్యాభిజిత్సద్వా, బాలావాయుది కర్ణవేధరహితో నై తేషు కా
ర్యహే ॥

తా ॥ ఉపనయనముహూర్తదినమునకు బూర్వనివసమును, పరది
వసమును, నాలవదినమును వీనిలోనొకదినము అనధ్యాయ దివసమైయుం
డునపుడును, బాలుని పల్లి నాందీ కర్ణము చేయకముందు రజస్వలయైనను
ఓమానముల గర్భిణియైనపుడును, కుమారుని తలిదండ్రులు పితామహీ పి
తామహులు చనిపోయిన సంవత్సరమందును. సూర్యుడున్న రాశియందు
ను, ఈ రాశికి ౪ వ రాశియందును, బాలునికి చెవులుకట్టక యుండునపు
డును నుపనయనముజేయగూడదు.

శ్లో ॥ జన్మరంశుభదం నిషేకమఖయో శ్చైలాన్నభుక్త్యోక్తహే ।
మాంజీబంధనపట్టబంధనమహీ ప్రాప్త్యక్షరావాప్తిషు । ఏభ్యోన్యేష్వశు
భప్రదంచసుననే సీమంతసంగ్రామయో । గర్భాధానపిశ్యక్రియాత్సరభి
షగ్యాత్ప్రావివాహేష్వపి ॥

తా ॥ నిషేకము, యాగము, చౌలకర్తము, అన్నప్రాశనము, వ్య
వసాయము, ఉపనయనము, పట్టాభిషేకము, భూసంపాదనము, అక్షరా
భ్యాసము, ఈ కార్యములను జన్మనక్షత్రమున జేయవచ్చును - వీసికంటె
నితరములగు - పుంసవనము యుద్ధము సీమంతము గర్భాధానము మౌరక
మౌ ఔషధసేవ ప్రయాణము వివాహము ఇవిచేయకూడదు - స్త్రీలకు
మాత్రము జన్మనక్షత్రమున వివాహము చేయవచ్చునని కొన్నిగ్రంథముల
యందు జెప్పబడియున్నది.

శ్లో ॥ దోషాణాంనియుతంనిహంతిబలవాక్ లగ్నస్థితశ్చేందుజశ్చ
క్రస్తద్విగుణంగురుదేశగుణం లగ్నంచపంచేష్టికం । లగ్నస్థితచయేస్థి
తోగృహపతిఃకూరోబలికేద్యుతేలక్షై కాదశగోరవిశ్చసకలాదోషా
న్నిహంశ్యేవతా ॥

తా ॥ బుధుడుస్తానాదిషడ్బలములతోడంగూడి యుపనయన లగ్న
మందుండిన అక్షుడోషములబోగొట్టును. శుక్రుడులగ్నమందుండిన రెండు

లక్షలదోషములహరించును. బృహస్పతియుండిన, లగ్నమువంశేష్టికబలము గలదైనను (అనగాకాలాధిప- లగ్నాధిప, గురు, సూర్య చంద్రుల బలముగ లడి- కాలాధిపులనగా—పూర్వరాత్రియందు చంద్రుడును లగ్ధరాత్రియందు శుక్రుడును అపరరాత్రియందు కుజుడును ప్రాతఃకాలమున బుధుడును మధ్యాహ్నమున సూర్యుడును సాయంకాలమున శనియు ఎల్లప్పుడుగురువును బలవంతులు.) ౧౦ లక్షలదోషములనుబోగొట్టును. లగ్నాధిపతి-౩-౬-౧౧ స్థానములయందుండిన ౨ లక్షలదోషములహరించును. సూర్యుం గారకశనైశ్చరులతో బలయుక్తమై యేగ్రహమైన లగ్నశ్రీతీయ వస్త్రై కాదశ స్థానములయందుండిన ౨లక్షలదోషములను హరించును- సూర్యుం డు లగ్నమున్నకేకాదశంబుననుండిన సర్వదోషములహరించును.

ఉ ద్వా సా వి ధి .

శ్లో॥గురుణానుపతస్సాన్వత్యా సమావృత్తీయథావిధి । ఉద్వహే తద్విజోభార్యాం సవర్ణాలక్షణాన్వితాం ॥

తా ॥ బ్రహ్మచారియగు పురుషుడు గురువుచే ననుజ్ఞాతుండై, స్నాతకవ్రతము ను సమావతేశనకక్షణము యథావిధిగ సలిపి, సవర్ణరాలును సులక్షణవతియు నగు కన్యకను వివాహమాడవలయు.

ఉ క న్యా లక్షణము.

శ్లో ॥ వయోధికాంనోపగచ్ఛే ద్ద్విధాంకన్యాంస్వదేహతః । స్వవర్ణా ద్విత్రిపంచాది న్యూనాంకన్యాంసముద్వహేత్ ॥

తా ॥ శనకంబై నెక్కువ వయస్సు పొడవు లేక, ౨-౩-౪-౧౨ సంవత్సరము లు తక్కువగల కన్యకను వివాహముచేసి కొనవలయు.

వరలక్షణము.

శ్లో ॥ కులంచశీలంచవపుర్వయశ్చ విద్యాంచవిత్రంచసనాధతాంచ । వీతాకగుణాన్సప్తపరీక్ష్యకన్యాదేయాబుధైశ్చేవచ చింతనీయం ॥

తా ॥ వరునియొక్క కులము, స్వభావము, సహచారసంపత్తి, శిశుసంరక్షణము, వయస్సు, వేదశాస్త్రాభివ్యులు, భాగ్యము, స్వభవముగలిగియుండుట వీనినితక్కు గవరీషించి వరునికు గన్య నిశ్చయలయు.

పురుషసాముద్రికము.

శ్లో || అభవుంసాంప్రవత్సౌమి లక్షణానిద్విజోత్తమ । యైజ్ఞాక
యతేనదాలోకే ధనధాన్యాయుషాంస్థితః ॥

తా || లోకమునంగు బురుషులయొక్క ధన ధాన్యా యుష్య స్థితులను దెలు
పునట్టి పాదాద్యవయవరేఖా లక్షణములు నెప్పటిదనునవి.

అ ట కా లు .

శ్లో || ధ్వజాబ్జవల్లరీకుంభ మీనవజ్రాంకుశాంకితం । అన్వేదంమృదు
లంస్నిగ్ధం వుంసాంపాదతలంతుభం ॥

తా || అటకాలు ధ్వజము, పద్మము, పూగుల్లి, కడవ, మత్స్యము, వజ్రము,
అంకుశము మొదలగు వానిలతో దేనిచేగానిపిష్పితంపై చెరుటలేక మెత్తన నున్నపుకలిగి
యుండిన శుభ ప్రదము.

పా ద ము లు .

శ్లో || పద్మాకారాశుభాద్ద్విషాంసిరాళౌసుకోమతౌ । పాదౌరా
జ్యైష్ఠ్యదేవుంసాంకూర్తాభాచసమాంగుళీ ॥ పరదారరతాఃపాదౌరూక్షే
ర్నిస్వాశ్చమానవాః । స్థిప్తాస్తుసూక్ష్మపర్వాణోద్ద్విషాన్యాంగుళయశ్శు
భాః ॥ రక్తావృతామృదుత్తుంగా స్స్నిగ్ధాఃపాదనఖాశ్శుభాః ॥ సర్పా
కారావిరూక్షాచ శుష్కపాదౌసిరాలకౌ । సంశుష్కపాండురనఖౌని
స్వస్యాద్విరళాంగుళీ ॥ మూర్ధాయఘటితైఃపాదౌరూక్షావసదృశాత
థా । విచ్ఛిన్నాశౌవంశహరౌబ్రహ్మహ్మౌపంకసన్నిభౌ ॥

తా || పద్మాకారములును, నిడువలును, నరములు దెలియనివియు, కోమలము
లును, కూర్తాకారములును సుమములగువ్రేళ్లుగలవియు నగు పాదములు రాజ్యప్రదము
లు. పాదములు కఠినముగనుండిన ధనహినులును పరదారరతులును అగుదురు.
ఎడమలేనివియు, చిన్నగణుపులుగలవియు దీర్ఘములైనగువ్రేళ్లు ప్రశస్తములు, ఎలు
పు, వట్టువ, మెత్తన, ననుపుగల కాలిగోళ్లు శుభప్రదములు. సర్పాకారములును, మి
క్కిలి కాఠిన్యముగలవియు, ఎండినవియు, నరములుదెలియనవియు, మిక్కిలియెండిన
తెల్లనిగోళ్లుగలవియు నగు పాదములుగలవాడు దరిద్రుడగును. కఠినములును, ఎచ్చుత
క్కువలునగు పాదములు త్రోవనడిపించును. వ్రేళ్లకొనలుచింపులుకలిగియుండిన వం
శమునునశించజేయును. పాదములుబురదవలె నల్లగనుండిన వ్రాక్షాణి హింసచేయు
వాడగును.

పి క గ్ర లు .

శ్లో || అగమ్యాగమనేపీతి స్జంఘేవిరళరోమకే | నిస్వస్సాస్విత్సా
దులాజంఘా రోమైకైకంచకూపకే || మృదురోమాసమాజంఘా తథా
కరికరప్రభా | అసిరాళావిదీర్ఘావ వృత్తాచానతిమాంసలా || స్నిగ్ధారా
జ్యప్రదాజంఘా దరిద్రాణాంకృశాభవేత్ ||

తా || పిక్కలు దట్టమైనరోమములు గలిగియుండిన అగమ్యాగమనమునందు
ప్రీతియు కారిద్యంబును గలుగును. పిక్కలు మృదువులై రోమకూపములయం దొ
క్కొకమృదురోమముగలిగి సమములై యేనుగుతొండమువలెనుండినను, నకములుతె
లిచుక కొంచెముపొడవై గుండ్రవై మిక్కిలిస్థూలములుగాక నునుపుగలిగియుండినను,
రాజ్యప్రదములు, కృశించియుండిన దారిద్ర్యముగలుగును.

మోకాళ్లు - తొడలు.

శ్లో || జీసనీమృదులేన్ద్రాణాం భవతోరాజ్యసంపదే | తోరణ
స్తంభసదృశౌ సమాపూయాసుశోభనౌ ||

తా || మోకాళ్లుమృదువులైయుండిన రాజ్యసంపదీకులుగను, తొడలు
తోరణ స్తంభములవలె మొదటలావు క్రమముగాసన్నముగలిగి సమముగనుండిన
శుభకరములు.

మువగములు.

శ్లో || సమాదీర్ఘావవృషణౌ సంపదాయుర్వివృద్ధిదౌ | ఏకాండే
నజలాన్త్యభ్యుగ్విషమాభ్యాబలస్త్రీయః || సమాభ్యాంక్షీతిపఃప్రోక్తః ప్ర
లంబేనసదాత్మవాక్ ||

తా || వృషణములు సమములై దీర్ఘములై యుండిన సంపదాయుష్యములు
వివృద్ధియగును. ఏకవృషణముగలవాడునీటిచుండుకురకడించును. ఎచ్చునెక్కువలుగనుం
డిన బలముస్త్రీలుగలిగియుండును. సమములుగనుండిన రాజగును. ప్రేలుచుండినతైగ్య
వంతుడుగును. రెండును డోర్ధ్వముగనుండిన దీర్ఘాయుష్యముగలవాడగును.

లింగము .

శ్లో || సూక్ష్మలక్ష్మీప్రదంశేభో దీగ్ధందౌర్భాగ్యదంస్రణాం | సమ
పాహోపనిష్ఠస్యగుల్ఫంస్పృశతిమేహనం | యన్యేశ్వరంవిజానీయాత్సుఖ
నంచైవమాననం || మేఢేతివామనేచైవ సుతాయూరహితోభవేత్ | వక్రే
న్యధాపుత్రవాక్ స్యాద్దారిద్ర్యంవినతేత్వథ | నాతిస్థూలంనాతికృశం బహు

పిఱుదులు.

శ్లో || స్థూలస్థిక్వాగ్రధనాక్షకః । మాంసలస్థిక్సఖీస్యాచ్చ సింహ
స్థిక్సప్తపత్తిస్తదా ॥

తా || పిఱుగులు స్థూలముగనుండిన ధనాక్షకుడగును. బలిసియుండిన సుఖి. ౪
గును. సింహపుపిఱుమలవలెనుండిన రాజగును.

నడుము.

శ్లో || భవేత్సింహకటిరాజా నిస్వకిటికటిర్నరః । విశాలాచకటిః
పూజ్యామాంసలాచసమాద్విజ ॥

తా || నడుము సింహమునడుమువలె నుండిన రాజగును. పండినడుమువలెను
డినదరిగ్రుడగును. కటిపశ్చాద్భాగము విశాలమైబలిసియుండిన ప్రశస్తము.

కడుపు-మడతలు.

శ్లో || క్షేపస్సమున్నతస్తేష్వక్షీబస్సాగ్రత్పరిమండలః । బహ్వప్య
ప్రదక్షైప్రవృష్టాన్నసుఖభోగదః ॥ వశిష్ఠాయంతథాదీన్మాంసలం
బహ్వపత్యకం ॥

తా || కడుపు మిక్కిలియెత్తుగనుంకిననపుంసకుడగును. మండలాకారముగనుం
డిన విశేషసంతానము మంచిభోజనము, సుఖము, భోగముగలుగును. కడుపుమీదిమా
డుముడతలు బలిసి దీర్ఘములై యుంకిన విశేషసంతానము గలుగును.

బొడ్డు.

శ్లో || సమున్నతాచగోభీరా విశాలామృదులాతథా । నాభిస్సా
భాగ్యదాన్యాణాం పుత్రపౌత్రప్రవృద్ధిదా । వశీమధ్యగతానాభిర్మృ
దుసేవాంతనోతిహి । వామావర్తమసాధుస్యాన్నేధాం దక్షిణతస్తథా ॥

తా || బొడ్డులోత్రవిశాలమై మృదుగ్వముగలిగియుండిన సాభాగ్యము, పుత్రపౌ
త్రవృద్ధికలుగును. నాభిమడతలనడుమనుండిన నేవకావృత్తిచేయును. ఎడమనుడిగలి
గియుండిన వామపురుషుడు. దక్షిణపురుషుడిగలిగియుండిన బుద్ధిచతుడుడగును.

డాక.

శ్లో || ధనినోవిపులైః పార్శ్వైర్విస్వాశ్చక్రైస్తు నిమృతైః । పా
ర్శ్వవిశాలౌగూఢాస్థి బహుసౌఖ్యప్రదౌస్పృణాం । బహుస్త్రీవల్లభత్వంచ
సౌభాగ్యందిశతస్తథా ॥

తా || ప్రక్కలు విశాలముగనుండిన ధనవంతుడగును. పల్లములుగ చక్క

తా || తాముగనుండిన దారిద్ర్యముగలుగును. ఎముకలు తెలియకుండిన సౌఖ్యము - అనేక ప్రీతి-సంపద గలుగును.

తా మ్ము.

శ్లో || సమోన్నతంచహృదయం దీప్యంచమాంసలంఘ్యథా । నృపాణామధనూనాంతు ఖరరోమసిరూఢకం । వత్సోభిర్విషమైర్నృప్వశ్యస్త్రేణానిధనంతథా ॥

తా || తా మ్ము సమముగ-ఉన్నతముగ-దీప్యముగ పుష్టికలదిగ. విశాలముగ నుండిన రాజులగుదురు. కఠినరోమములుగల దైత్యముకలు తెలియుచుండిన అధిములగుదురు. ఎచ్చితక్కుపలుగనుండిన దారిద్ర్యము శస్త్రము చేమరణముగలుగును.

మెడ కొంకులు .

శ్లో || విపమైర్జ్వలభిర్నిస్పాతితసూక్ష్మైశ్చమానవాః । ఉన్నతైర్భోగినోసిమైర్నిస్సాహిషీనైర్నరాధిపాః ॥

తా || మెడకొంకులు ఎచ్చితక్కుపలుగను, అతిసూక్ష్మములుగను, లోతుగను నుండిన దారిద్ర్యము, ఎత్తుగనుండిన భోగము, ఎలిసియుండిన రాజ్యముగలుగును.

కంఠము ,

శ్లో || నిస్వశ్విపిటకంఠస్సన్యన్నరస్థూలగళస్సుఖీ । మూరస్సన్యన్నహిషగ్రీవశ్చస్త్రోగూఢకంఠకః । కంబుగ్రీవశ్చనృపతిర్లబకంతోతిభక్షణః ॥

తా || కంఠముచప్పిగనుండిన దారిద్ర్యము, స్థూలముగనుండిన సౌఖ్యము, మహిషకంఠమువలె నుండిన శౌర్యము, గలుగును. కంఠముపెలుపలికిదెలియకుండిన శస్త్రముచేమరణముగలుగును, శంఖమువలెనుండిన రాజగును, వ్రేలాడుచుండిన తిండిపోతులగును,

వీపు .

శ్లో || విశాలంచతథాపుష్టం దీప్యంగూఢాస్థిశస్యతే । ఖరరోమమాభుగ్నపుష్టంశుభంచాశుభమేవచ ॥

తా || వీపువిశాలముగ, దీప్యముగనుండి, ఎముక తెలియక, రోమములు లేకయుండిన శుభకరము, వంగియుండిన శుభకరము.

హస్తములు .

శ్లో || ఉన్నతామాంసలౌకర్కా విశాలౌనాతిరోమశౌ । బహుసౌ

• భాగ్యదోషంసా మసిరాలోద్విజోత్తమః ॥ దీర్ఘావిశాలాన్తద్భాసుప్రశస్తాకరాంతా । సూక్ష్మసర్వాంగలీరక్తస్యృతుంగనఖాశుభా ॥ కపితుల్యకరానిస్సావ్యవ్యక్తబుద్ధికరామతాః । కర్తైకరతవైశ్చేన లాటాభైరీశ్వరాస్తుతే ॥

తా ॥ హస్తములున్నశములై ఒలిసినున్నపుగలిగి విశాలములై ఆతిరోమములులేక నరములు తెలియక యుండిన నైశ్చర్యముగలుగును, దీర్ఘములై పద్మాకారములై యుండిన ప్రశస్తములు. సూక్ష్మములగు గణపులుగల క్రైస్తవులు, ఎలుపుమృదుస్వముగల గోళ్లు, గలిగియున్న హస్తములు శుభప్రదములు. కోతిచేతులవలెను, పులిచేతులవలెను నుండిన దారిద్ర్యముగలుగును. చేతులు ఆఆచేతులులక్కవలె నెఱ్ఱగనుండిన ప్రభువు లగుదురు.

బాహువులు.

శ్లో ॥ ఆజానులంబినౌబాహూ వృత్తాపీనాధనేశ్వరః । నిస్సానాం రోమశామాస్తా శేషాకరికరప్రభౌ ॥

తా ॥ బాహువులు మాకాలిపర్యంతము దీర్ఘములై వట్టువగలిగి బలిసియుండిన భవంతుడగును. రోమములుగలిగియుండిన దారిద్ర్యము, వినుగుతొండమువలెనుండిన సాధాగ్యముగలుగును.

భుజశిరస్సులు.

శ్లో ॥ సమున్నతౌతథైవాంసౌ విశాలౌవిరళౌనమా దీర్ఘమాయస్తథైశ్వర్యం శంసతోరిజయంసదా ॥

తా ॥ భుజశిరస్సులు ఎత్తుగలిగి విశాలములై విరళములై సమములైయుండినదీర్ఘమాయస్తధైశ్వర్యం శంసతోరిజయంసదా ॥

చేతిక్రేళ్లు.

శ్లో ॥ హస్తాంగుళయవివాస్యస్య స్థిష్ఠావైచవాయతాశ్శుభాః । మేధావినాంచసూక్ష్మస్య ర్భృత్యానాంచిపిటాస్తృతాః । స్థూలాంగుళీశ్చిస్సాస్వాస్య ర్భృత్యాస్య ర్భృత్యాపిరుస్తతాః ॥

తా ॥ క్రేళ్లకలిసికొని నిడుచులైయుండిన శుభప్రదములు. సన్నగనుండిన ధారణాశక్తిగల బుద్ధిగలిగియుండును. చక్కిగనుండిన సేవకులగుదురు. మొడ్డుగనుండిన జరిచులగుదురు. పైకిఎత్తుకొనియుండినలాంగియుండురు.

గోళ్లు.

శ్లో ॥ తుపతుల్యనఖాః క్లేశాః కుట్టవైస్సుటితైర్నరాః । నిస్సావ్యక్తనఖైస్తస్య ద్విశ్చైకాః పరతారికాః ॥ తామైర్నుభీపాధనాభ్యాశ్చ

అంగుష్ఠే స్పృశైస్తథా । దీప్తాంగుళిశ్చ దీప్తాయ ద్విర్ధనో విశ్రాంతగుళిః ॥

తా ॥ గోళ్లు పరిపాట్లువలెనుండిన శ్లేఠములుగుని - చీలిపుట్టిన లిగి గుండ్రము గనుడిన దాండ్రము - పట్టిన ముగనుడిన పరులను ఆక్షేపించును. గోళ్లు ఎఱుగ నుడినను. బొటనవ్రేలు సరిశముగనుండినను - ధనము భూమికలుగును - శ్రేష్ఠపాద పుగనుండిన దీప్తాయస్యము - ఎడమలుగలియుండిన దాండ్రము కలుగును.

అ అ చే యి .

శ్లో ॥ ఆకర్షకతినం పాణిసలం మధ్యే తద్గుతం । దానినాం కృపణా నాంతుభవేదత్యంతనిష్కం ॥ విశ్వవిత్తవిహీనాశ్చ నిష్కైకరసైతైగైరాః ॥

తా ॥ ఆ అ చే యి పని చేయకయేకంమై పల్లములేకయుండిన ధనవంతులై దా నము చేయుచారగుదురు. లోతుగనుండిన విశ్వధనములేనిచారగుదురు. మిక్కిలితోతై యుండినలోభియగును.

రే ఖ లు .

శ్లో ॥ పాణ్యోశ్చ తస్యోరేఖాశ్చ యస్య తిష్ఠంత్యభంగురాః । రక్తా ఖభీరాస్తస్యభిద్రాస్తంధూపాలంబినిద్దిశేత్ ॥

తా ॥ ఆ అ చే యిందు నాలుగురేఖలు దీప్తములుగా తెంపులు కక్షైరలులేక విత్తిగలోతుగనుండిన భూపాలుడగును. నాలుగురేఖలనగా - ౧ పురుషరేఖ - ౨ స్త్రీరేఖ - ౩ ఆయుష్యరేఖ. ౪ ధనరేఖ.

[చూర్మముఖముగ చూర్మని ఆ అ చేతిని చూచినపుడు, బొటనవ్రేలిని చూపు దువ్రేలికిని సడుమజరించి ఆడ్డముగ ఉత్తరముగ వ్యాళించినరేఖపురుషరేఖయనబడును బొటనవ్రేలికి చూపుడువ్రేలికి సడుమజరించి పురుషరేఖతోగలిసి పడమరగ మణికట్టు వరకువ్యాపించినరేఖ స్త్రీయత్తరేఖయనబడును, ఈ రెండును కలిసియండిన దాంవత్యా నుకూలముకలదు. కలియకయెడ ఆనుకూల్యముండదు. పురుషరేఖ అధికముగానుండిన పురుషసంతానము. స్త్రీరేఖ అధికముగానుండిన స్త్రీసంతానముగలుగును.

చితిశనక్రేలికి క్రిందుగా ఆ అ చేతిని ననుసరించి దక్షిణముగ సాగి నడిమివ్రేలికి చూపుడువ్రేలికి మధ్యవరకు సాగియుండినరేఖ ఆయుష్యరేఖ యనబడును. కట్టుండిన నూరుసంవత్సరములు జీవించును. ఆరేఖసగముండిన ఆరువదిసంవత్సరములుబ్రతుకు ను. అందుకుతక్కువ అయినయెడల శక్కువ అయి మృత్యుముగలుగును. ఈరేఖలకు ఆడ్డ గీతలున్నను, తెంపులుగలియున్నను అపమృత్యువు గండములు సంభవించును.

మణికట్టుసంబలికక గారేఖయందుబుట్టి ఆ ర చేతిమధ్యభాగమందు స్త్రీరేఖకు ఉత్తర పుష్కరాగా ఊర్ధ్వముగా వ్యాపించి పురుషరేఖ ఆయుష్యరేఖలకు మించగాబోయి

న దేమిష్టించి ఉంగరపు వ్రేలికిన దును ప్రవేశించిన రేఖధన రేఖ ఆనబడును. ఇది సంపుః జామిని నుండిన, పుట్టినది మొదలు అంశమువరకు ధనముగలిగి యుండును. కత్తె రగిలలు కలిగిన ధనలాభముగలుగుండును. 3 - ౪ కత్తెలుగలిగినవారిద్రవ్యము. ఆరేఖలు మూడుగా భాగించిన విభాగమునందు రేఖకనుపమినో, ఆయుష్యమునందును అభాగమున ధనములభించును. ధన రేఖమధ్యమున తెంపులుగలిగి యుండిన అష్టదశ్విధు ధనమునష్టమగుచుండును. ధన రేఖకు ఇతిరరేఖంపుకలిగిన అనగా ధనరేఖకు ప్రక్కన తిహిక-ద్విజ- పశ్చాతిరేఖలుండిన వానిమూలముగా జీవించుచు.]

శ్లో || చరిబంధేకంకరాఖ్యా శ్చ సప్రోధోగలక్షణాః | రాజ్ఞాంతి
ప్రస్తునారీషు కామివాండ్విహయంస్త్పతిం ||

తా || చేతిమణికిట్టున ౪ రేఖలుండిన భోగ వంతులగుదురు. 3 ఉండిన రాజులగు
• ౨ ఉండిన శ్రీసాఖ్యముగలవారగుదురు.

శ్లో || అంగుస్తాగ్రంతుశగ్జన్యా ద్వితీయంపర్వసంస్త్పతేత్ | శి
ల్పేవలేఖనేశశ్రీ విధ్యాయాంచాబలాధికః ||

తా || బాటనవేలికొన తగ్గవీలేలి రాడవగలుపును తగిలినయెడ. శిల్పవిద్యల
యందును, లేఖనమునందును. శస్త్రవిద్యలందును నేపును.

శ్లో || అనామికాతృతీయాచ్చ సముత్తుంగాకస్య దీర్ఘ
ప్ర్యంక్రకురుతే ధనాధిక్యంచపౌరుషం ||

తా || చిటికెనవేలికొన అనామికాంగులియొక్క మూడవగలుపుడు ఆలిక్రమిం
చుండున బంధువులలో గౌరవమును, ధనమును పౌరుషమును పొందును.

శ్లో || పర్వీంతరాశీసూక్ష్మంచ పృథుపర్వయ దాభవేత్ | సం
యోజనేభద్రదర్శి నిర్ధనోభవితానరః ||

తా || ప్రేలిగలుపులుబుపుగను, గలుపుల ఉద్యసన్నముగను, ప్రేళ్లు చేర్చిన సందు
లుగనబడినను నిగ్రహింపగును.

శ్లో || అంగుష్ఠస్యతు పర్వాంతో గోధుమయవరేఖకాః || సూ
చయంత్రపిఘ్నప్రాన్నం ధనధాన్యాదిసంపదః ||

తా || బాటనవేలిగలుపునకుపైగ గోధుమగింజవలెను బియ్యమువలెనుయవరే
ఖయుండును. (తక్కిన ప్రేళ్లుయందును ఉండును.) ఇది గలవానికి మృష్టాన్నభోజనము,
ధనధాన్యసంపదలుగలుగును.

శ్లో || శంఖంచక్రంచకలశ మంగుళ్యగ్రేఘదృశ్యతే | ఏకచక్రస్సదా
భాగీ ద్విచక్రోరాజప్రాజితః | ధనాభ్యస్తుత్రిభిశ్చక్రై శ్చతుశ్చక్రోదరిద్రకః |

చిహ్నము, చూపుదు. వేలిక్రిందించుచుండిన కార్యసామ్యము గలుగును. వీనికి ఆర్జునతలు గల్గిన సభలు తప్పిపోవును.

శ్లో || యుగమివాంకితకరో భవేత్సముఖోనరః | వజ్రాకారా శ్చ సనివాం షతస్య పుష్పసభాస్తథా ||

తా || హస్తమునందు- రథముముక్క-కాడి, చుక్కము, పీచియాకారముగ రేఖలుండిన సంపదగలుగును, వజ్రాకారములును, మత్స్య పుష్పము వంటివియునగు రేఖలుండిన ధనవంతులగుదురు.

శ్లో || శంఖాతపత్రశిబిరా గజపద్మసమాన్మపే | కంఠాంకుశప తాకాభా స్మూలాభాశ్చకరేశ్వరే ||

తా || శంఖము - ఛత్రము - వర్షాక్ష - గజపద్మము - కంఠాంకుశము - పాదాంకుశము - మూలము - తాకము - స్మూలము - శాఖలుండిన రాజులగుదురు. కలశము- ఆంకుశము- ధ్వజము- మూలము- కంఠాంకుశము- పాదాంకుశము- మూలము- తాకము- స్మూలము- శాఖలుండిన రాజులగుదురు. (శంఖము, గజము, ఆంకుశము, మూలము, కంఠాంకుశము, పాదాంకుశము, మూలము, తాకము, స్మూలము, శాఖలుండిన రాజులగుదురు. ఛత్రరేఖ, ధనరేఖకును బాటనవేలితి. పద్మము-ధనరేఖకు పడమరగాముననుండును. ధ్వజము- ఆయురేఖకు పైతట్టుననుండును. కలశము శ్రీరేఖకును ధనరేఖకును నడుచునుండును.)

శ్లో || దామాభాశ్చగవాధ్యానాం స్వస్తికాభాన్మపోత్తమే | చక్రా సితోమరధనుః కుంతాభాన్మపతేకరే ||

తా || ఆరచేతియందు చలుపుతాడువలె రేఖయుండిన పశుసమృద్ధిగలుగును. స్వస్తికము- చక్రము- ఖడ్గము- చిల్లకోల- ధనుస్సు- ఈయెవనియాకారముగ రేఖలుండిన రాజులగుదురు. (స్వస్తికము- శ్రీరేఖకు పురుషరేఖకు ధనరేఖకును నడుచును. ఖడ్గరేఖ, శ్రీరేఖకు ధనరేఖకు నడుచునుండును. ధనురేఖ-ఆయుష్-ధన శ్రీరేఖలనుండును. మిగిలినవిఆరచేతి మధ్యముననుండును- ఆయుష్-రేఖకు పైతట్టున కిరిట- విద్యా- సింహాసన-వల్లి చిత్రరేఖలుండును. వీనివలన మందిపాండిత్యముగలుగును.)

శ్లో || ఉలూఖలాభాయజ్ఞాధ్యే వేద్యాభాశ్చగ్నిశూక్రాశ్రిణే | వా పీడేవగృహభాశ్చ త్రికోణాభాశ్చరాద్భి కే ||

తా || ఆరచేతియందు, ఉలూఖల (తోలు) రేఖయుండిన సోమయాజి యగును. వేదిక (అరుగు) రేఖయుండిన ఆహితాగ్నియగును. నడకావి, దేవాలయము, త్రికోణము వీనివలె రేఖలుండిన ధార్మికుడగును. (వాపీ-త్రికోణరేఖలు పురుష- శ్రీ ధనరేఖలనుండును. దేవాలయరేఖ, ఆయుష్-శ్రీ-ధనరేఖలనుండును.)

శ్లో || అంగుష్ఠమూలగా రేఖాః ఘత్రాస్సుత్సాస్తాదారికాః । పి
స్వాశ్చబహురేఖాస్సుగ్ధ స్పతతంక్షశభాగినః ॥

తా || బాటనద్రెలి మెరుటగుండు రేఖలు పుత్రసంతానమును బెలుసను అం
సూక్తములగునుండిన స్త్రీసంతానమును బెలుపును. * ఆయుష్యరేఖకువైగా, చిటికె
నవేగికి ప్రేమగానుండురేఖలు భాగ్యమును సూచించును. దానిద్రెలిగుండు రేఖలలో
ఎడమవైపురేఖలు పుత్రసంతానమును, యడవైపురేఖలు స్త్రీసంతానమును సూచించును.
* ఆరోగ్యరేఖ— పురుషరేఖ ఒగ్గయండిసాగిన నరేశమీసుగా ఎడమభాగమునకు
చ్యాపించియుండును. ఇదిదృఢముగనుండిన ఆరోగ్యమును సూచించును. ఇదిపురుషరే
ఖకు అంటియుండిన మంచిదిగాదు. * విద్యారేఖ— ఇదిఉంగిరపువేలి క్రిందుగా సాగి
యుండును. దీనికి మాత్రగలిగియుండిన విద్యరాసేయు. దృఢమై విశేషరేఖలతో గూడి
యుండిన ననేకవిద్యాయందు నిపుణతలుగును. * భ్రాతృరేఖ— చిటికెనద్రెలిక్రిందు
గానరచేతియందు చిల్లికగానుండును. ఇదిసూక్ష్మముగా-తెంపులుగలిగియుండినభ్రాత
లురొగిపీడితులుగును. దృఢముగలిగిపాగుగనుండిన ఆ గుండవ్యవృత్తులుగుభ్రాతరులగలి
యుండురు. * భాగీనీరేఖ— ఇదిభ్రాతృరేఖాస్థానమునందు అల్లికగలిగినట్టుగానుండు
ను. * మాతృరేఖ— ధనరేఖకు కుడిపక్కన నరచేతిలోనుండును. దృఢముగనుండి
న నల్లవంకవారినిసూచించును. * పితృరేఖ— ధనరేఖకు నడమపక్కగానుండును.
ఇదితండ్రివంకవారిని సూచించును. మత్స్యరేఖ— ధనరేఖకు ఆత్మరేఖకునడుమ మడి
కిట్టుకు సమీపముననుండును, దీనివలన పుణ్యకమండ్లి-ద్రవ్యము- పురుషసంతతిగ
లుగును. * చిల్లరరేఖలు— చిటికెనద్రెలిక్రింద సన్ననైగురుచిత్రన రేఖలురెండుండిన
బాల్యమునందు సాఖ్యమునుపొందును. ఉంగరపువేలిక్రిందనుండిన విద్యయు, నడిమివ్రే
లిక్రిందనుండిన ధనస్త్రీసంతానాదిభోగములును- మాపుడు వ్రేలిక్రిందనుండిన కార్య
సిద్ధియుగలుగును. హస్తమునందు రేఖలు పెక్కులుగానుండినదారిద్ర్యము- కష్టము
గలవారగుదురు.

శ్లో || ఏవంసామాన్యతఃప్రీక్తం రేఖావాంలక్షణంబుధః॥ విశేషాద్ద
క్షణంప్రంసాం స్త్రీణాంవామంపరీక్షయేత్ ॥

తా || ఇట్లు సామాన్యముగ హస్తరేఖాలక్షణఫలంబులు నెప్పొబడియె- పురుషు
లకు కుడిహస్తంబును స్త్రీలకుమడమహస్తంబును పరీక్షించి ఫలముజెప్పవలయు- స్త్రీకి
కుడిచేతిరేఖలు బాగుగనుండిన వానిఫలము పెనిమిటికిని- పురుషుని యెడమచేతియందు
బాగుగనుండిన ఆఫలము భార్యకును జెప్పవలయు.

గ డ్డ ము .

శ్లో || అనుశ్చితైశ్చనుభవో నిర్ద్రవ్యాశ్చబుకైఃకృతైః । మాంసై
శ్చధనోపేతాః ॥

తా || గడ్డము గుండ్రముగనుండిన సౌఖ్యము, కృశించియుండిన దారిద్ర్యము, పుష్టికలిగియుండిన ధనముగలుగును.

పె ద వి .

శ్లో || ఆర కైరధరైర్నృపాః | బింబబంధూకసదృశో మాంసలో మృదులోధరః || సర్వసౌభాగ్యదోనౌతా మన్యశ్చైర్త తేమతః ||

తా || ఆధరము ఎలుపుగలిగియుండిన రాజులగుదురు. దొండపండు- మంకెన పుష్పమువీనివలె నెఱ్ఱవైపుష్టి గలిగి మృదువైయుండిన సకలసౌభాగ్యములుగలుగును. బవరీతముగనుండిన సౌఖ్యహీనతగలుగును.

మీ స ము లు .

శ్లో || సంపూర్ణభోగినాంకృష్ణంత్యశ్రుస్త్రిగ్ధంసమమ్మదు | సంహతంస్ఫుటితాగ్రంచర క్తశ్శ్రుశ్చచూరకః | రక్తాల్పపరుషశ్రుస రాస్సృయః పాపమృత్యవః ||

తా || మీసములు- నునుపుగ- సమముగ- నలుపుగ- మృదువుగనుండిన సంపూర్ణభోగముగలుగును. గుంపుగను - కొనలుబీలియు-ఎఱ్ఱగనునుండిన దొంగయగును. ఎఱ్ఱగ- అల్పముగ- కఠినముగనుండిన మహాపాపులగుదురు.

శ్లో || చుబుకేయస్యరోమాణినవక్షసిచగండయోః | సత్యాజ్యస్సర్వదాతుష్టోరుది నిర్వానుషంజగత్ ||

తా || గడ్డమునందు వెండ్రుకలు జనించి, చెక్కిళ్లు, అొమ్ము వీనియందురోమములు లేకుండిన, లోకమునకంతయు న్నవకారముచేయువాడగునుగావున తానిని విడువవలయు.

క టు మ ర్లు .

శ్లో || మాంసలౌచహనూయస్య భవతస్తీప్తపదున్నతా | సనరో మృప్తమశ్వాతి యావదాయుస్సుఖాన్వితః ||

తా || కటుమర్లు కొంచెము ఎత్తుగలిగి బలిసియుండిన యావజ్జీవము మృష్టాన్న సౌఖ్యములుగలిగియుండును.

చె కి గ్గ శ్లు .

శ్లో || అసిరాలౌసమాగండౌ యస్యవైనాతిరోమశౌ | సమున్నతౌ సదాసౌఖ్యందిశతోభ్యగునందన ||

తా || చెక్కిళ్లు సరములు తెలియక. సమముగ కొంచెము ఎత్తుగలిగి అధికరోమములులేకయుండిన నెల్లప్పుడు సౌఖ్యముగలుగును.

దంతులు .

శ్లో || ఈషశ్చమన్నతాస్సిద్ధా గోక్షీరధఃశాస్సమాః | ద్వాత్రింశత్సంఖ్యదశనా నమరాజ్యవ్రతానుకాః | త్రింశద్ధిగ్ధశతైర్విద్వానేక త్రింశత్సుఖభోజితే | ఊనక్రంశేనదారిద్ర్యం విరతైశ్చనత్రైకుధీః | దంష్ట్రా కరాశ్చచ త్వారో దంతాః శ్రీత్యైస్సమున్నతాః | సిద్ధాః పంక్తోర్విద్వయో స్యుష్టే మతిమంతో తిభోగినః | తీర్ణదంతాః సస్మా శ్చేష్ఠాః ||

తా || దంతములు ఇంచుకయెత్తుగలిగి నునుపైతై, అప్రవాలవలె తెల్లనైయున్న దిరెండుగలిగియుండిన మహారాజ్యముగలుగును. ముప్పదియుండిన పండితుడగును. ముప్పదియొకటియుండిన సుఖియగును. ఇరువదితొమ్మిది గలిగిన దారిద్ర్యము, ఎడములుగలిగినవఁగియుండిన కుష్ఠితబుద్ధిగలుగును. నాలుగుకోరలుగల దంతములు తీక్షణములై నిగనిగిలై దంతపంక్తికి ఎచ్చులేకుండా కొంచెము ఎత్తుగలిగి వరుస దప్పక సమానముగ నుండిన సతిశ్రేష్ఠములై బుద్ధిని, అధికభోగమును ఇచ్చును. •

నాలుక .

శ్లో || జిహ్వతక్తాసమాశుభా | శ్లఙ్ఘాదీర్హబుద్ధి కరీ శ్వేతాకుర్యా ద్ధనక్షయం ||

తా || నాలుకమిట్టివల్లములలేక ఎఱ్ఱగనుండిన శ్రేష్ఠము - సన్నపైపాడపుగనుండిన సూక్ష్మబుద్ధిగలుగును. తెల్లగనుండిన భననాశముగలుగును.

నోరు .

శ్లో || వక్త్రించాపరుషంసౌమ్యం వభంసౌభాగ్యశంయుతం | భూపాలానాంసమంశ్లఙ్ఘంవిపరీతంతుదుఃఖదం || ఆఘానాంబహుళంవక్త్రం నిర్ద్రవ్యాణాంతుదీర్ఘకం | భీమవక్త్రఃపాపకర్తాధూర్తానాంచండవక్త్రం | నిమ్నంవక్త్రమపుత్రాణాం కృపాశూనాంచ హాస్యకం ||

తా || నోరుచూచువైసౌమ్యమైయుండిన శ్రేష్ఠము - సౌభాగ్యముగలుగును. సమముగ, వలచనగనుండిన రాజగును. ఈతెప్పినలక్షణములకు విరుద్ధముగనుండిన కీడుగలుగును. నోరుపెద్దదిగనుండిన భనవంతుడగును. పాడపుగనుండిన దురిమిడుడును. శయంకరముగనుండిన పాపకర్తడుగును తీక్షణముగనుండిన ధూర్తుడుగును పల్లముగలిగియుండిన పుత్రులుకలుగురు. పొట్టిగనుండిన దయాళువుగనుదురు.

చేవులు .

శ్లో || నిర్జ్వలైశ్చిపితైర్నిస్వాః కృపణాహస్తవికలాః | దీర్ఘక

ర్ణాశ్చ రాజానో రోమకన్ధాశ్చ తాయుషః । బృహత్కర్ణాశ్చ బలినో రాజా
నః పరికీర్తితాః ॥

తా ॥ చెవులు మాంసరహితమై చప్పికనుండిన చారిద్ర్యము. పొట్టిగనుండిన
లోభియగును. దీర్ఘములుగ - పెద్దవిగనుండిన బలవంతులును రాజులును అగుదురు.
చెవులయందు రోమములుండిన నూరుసవత్సరములు జీవించును.

ము కు గ్న .

శ్లో ॥ శుక నాసస్సృఖీస్యాచ్చ ఋషినా సోటిజీవనః । ఛిన్నాగ్రకూప
నాసస్యా దగమ్యాగమనేరతః ॥ దీర్ఘనాసాతుసౌభాగ్యం చోరత్వం
కఠినాచయో ॥

తా ॥ ముక్కుచిలకముక్కువలెనుండిన సుఖియగును. సమముగనుండిన అతిజీ
వనముగలుగును. ముక్కురంభములు తెగియుండిన అగమ్యాగమనమునందు బ్రీతిగలు
గును. ముక్కుని దీప్తిగనుండిన సౌభాగ్యముగలుగును. కఠినముగనుండిన దొంగయగును.

క న్న లు .

శ్లో ॥ రక్తాంతైః పద్మపత్రాభై ర్లోచనైస్సుఖీభోగినః । మాజ్ఞార
లోచనైః పాపా మహంతో మధుషిం గరైః ॥ క్రూరాః కేకర నేత్రాశ్చ హరి
ణాక్షాస్సకల్మషాః । జిహ్వైశ్చ లోచనైః క్రూరా స్సేనాన్యోగజలోచనాః ।
గంభీరాక్షాశ్చ రాస్సృగ్ధంత్రిణస్థూలచక్షుషః । నీలోత్పలాక్షావిద్వాం
స సౌభాగ్యం శ్యామచక్షుషాం । మండలాక్షాశ్చ పాపాస్సృగ్ధిర్నిస్సృ
గ్ధుర్నిలలోచనాః । దృష్టిగ్ధావిప్రులా భోగమల్పాయురపిచోన్నతా ।
విశాలాక్షాశ్చ సుఖినః ॥

తా ॥ నేత్రములు తామరచేతులవలె కొనలయందెఱుఁగలిగియుండిన సౌఖ్యము
భోగముగలుగును. కల్పికండ్లవలెనుండిన పాపులగుదురు. తేనెవన్నె, కపిలవర్ణముగలిగి
యుండిన గొప్పచారగుదురు. మెల్లకన్నుగలవాడు క్రూరుడగును. కన్నులు తెల్లగనుం
డినకపటస్వభావులగుదురు. వంశరగనుండిన క్రూరులగుదురు. వినుగకన్నులవలెనుం
డిన సేనానాయకుడగును. గంభీరములుగనుండిన ద్రవ్యవంతులగుదురు. స్థూలములుగ
నుండిన మండ్రులగుదురు. నల్లకలువరేకులవలెనుండిన పండితులగుదురు. నల్లగనుండిన
సౌభాగ్యముగలుగును. గుండ్రముగనుండిన పాపులగుదురు. నీలములుగనుండిన దరిద్రు
లగుదురు. లోసుమెఱుగు గలిగియుండిన భోగము, మిట్టగనుండిన అల్పాయుష్యము, వి
శాలముగనుండిన సుఖముగలుగును.

క ను బా మ .

శ్లో || దరిద్రా విషమఘ్రవః । ఘరాదీగ్ధాయుష్యయుక్తా భూపా
లాస్యస్యర్వతఃఘ్రవః ॥ అఘోరినిస్వచ్ఛఖండఘ్రా మధ్యేవవినతఃఘ్రవః॥

తా || కనుబాములు ఎచ్చితక్కువలుగనుండిన దారిద్ర్యము, చిట్టముగనుండిన
దీర్ఘాయుష్యముగలుగును. కిండులవలె వంగియుండిన ధనసంకులును రాజులునగుదు
రు. తెగియుండిననునడుమవంగియుండినను దారిద్ర్యముగలుగును.

కణత - లలాటము.

శ్లో || ఉన్నతైర్విపులైశ్శంఖై గ్గలాటైర్విషమైస్తథా । నిధనాధన
వంతశ్చ అర్థేందుసదృశైర్గురాః ॥ నిమైర్గులాటైర్వధార్వాః క్రూరకర్మ
రతాస్తథా । సంవృతైశ్చలలాటైశ్చ కృపణాఉన్నతైర్గుపాః ॥

తా || కణతలు - ఉచ్చియున్నను - మిక్కిలివల్లముగనుండినను - ముఖముమిట్టి వ
ల్లములుగనున్నను నిగ్గునులగుదురు. ముఖము అర్థవంతునిబోలియుండిన ధనవంతులగు
దురు. ముఖమువల్లముకలిగియుండిన పాపకర్మతైవధార్వాలగుదురు. గుండ్రముగనుండి
నలోభియగును. ఉన్నతముగనుండిన రాజుగురు.

లలాటరేఖలు.

శ్లో || లలాటోపహితాస్త్రీస్తో యోస్యస్యశ్శతవర్షిణాం । నృపత్యం
స్యాచ్చతస్త్వభి రాయుఃపంచనవత్యథ ॥ ఆరేఖేణానవత్యాయు ర్విచ్చి
నాభిశ్చపుంశ్చలాః । కేశాంతోవగతాభిశ్చ అశీత్యామర్మరోభవేత్ ॥
పంచభిస్సప్తభిష్షడ్భిః పంచాశద్భవమభిస్తథా । చత్వారింశచ్ఛవకాభిస్త్రీం
శద్భృకుటిగామిభిః । వింశతిర్వా మవక్రాభి రాయుఃత్సుద్రా భిరల్పకం ॥

తా || లలాటమునందు మూడురేఖలుండిన నూరుసంవత్సరములు జీవించును,
నాలుగురేఖలుండిన రాజై ౯౫ సంవత్సరములు బ్రతుకును, రేఖలులేకుండిన సంతా
నాయుష్యహినుడగును, తెంపులుకలిగియుండిన జారులగుదురు, రేఖలుకేశాంతమునం
దుండిన (౧౦) సంవత్సరములు జీవించును. ౫-౬-౭రేఖలుండిన ౫౦సంవత్సరము
లు ఆయుస్సు, ఒకరేఖలుండిన ౮౦సంవత్సరములును, వంకరయై కనుబొమ్మలదిగ్గ
రనుండిన ౩౦సంవత్సరములును. ఆయుస్సు. ఎడమపార్శ్వమునకు వంగియుండిన ౨౦
సంవత్సరములుజీవించును, రేఖలు అల్పముగనుండిన అల్పాయుష్యము.

స ప్త్యం .

శ్లో || అకంపహనితంశ్రేష్ఠం మీలితాక్షమఘావహం । అనృక్పద్ధసి
తందుష్టం శ్రేష్ఠందోషవివర్జితం ॥

దా || న ప్తన ప్తడు పెడలుకడలక యుండిన మంచుది. కన్నులు మూసికొనిపోయిన పాపియగును. పలుమారున ప్తటమంబిది కాదు. ఈవో ప ములు లేకుండిన శ్రేష్ఠము, శిరస్సు.

శ్లో || ఛత్రాకారైశ్చిరోభిస్తు సృజోనిమ్నశిరాధనీ । చిపితైశ్చపితు క్షృత్త్య ద్దారాఘ్నః పరిమండలైః ॥ ఘటమూర్ధాపావరుచి గ్ధనాధ్యఃప క్షిరైః ॥

తా || శిరస్సుపెడల్పుగనండిన రాజగును. కొంచెమువల్ల ముగిరియుండిన ధన వంతుడగును. చప్పిగుండినతండ్రిమరణించును. గుండ్రముగనుండిన భార్యలుదక్కరు. కుండవలెనుండిన పాపమునందాసైకలవాడై ధనవంతుడగును.

వెండు కలు.

శ్లో || కృష్ణైరాకుంచితైఃకేతై స్సిన్ధుర్ధరేకైకసంభవైః । అభిన్నా మ్రైశ్చమృదుభే ర్నచాతిబహుభిర్నృపాః । బహుమూలైశ్చవిషమైః స్థూలా గైఃకపిలేస్తథా । నిస్వాతైచ్చవాతికుటిలై ర్హరైరపిషమూర్ధజైః ॥

తా || వెండుకలువంగినలుపునునుపుగిరి. కూపములయందొక్కొక్కటిగ మొలిచిమృదువులై కొనలుపగులక యుండిన రాజగును. హాపములయందనేక రోమములుగలిగి ఎచ్చుతక్కువలుగను. కొనలులావుగను కపిలవణముగను. మిక్కిలివలకరగను. భయంకరముగనునుండిన దరిద్రులగుదురు.

శరీరము.

శ్లో || యోషాంగాత్రంమహారూక్షం సిరాశంమాంసవద్జీతం । తక్కు స్యాదశుభంసర్వం శుభంసర్వంతతోన్యథా ॥

తా || శరీరముమిక్కిలి విరుసుగనుండి సరములు చెలియుచు మాంస రహితంబై యుండిన ఆశుభకరము. ఈలక్షణములులేకుండిన శుభప్రదము.

[శరీరముప్రతిమనుష్యసికి- కాలివైఖ్య మొడలుకొనివానిజేసతోనేడు జేసలుండును. ఊర్ధ్వకాయముఅధః కాంతము పొడవునందుసమముగానుండును. ఎచ్చుతక్కువలుగానుండిన శూరుండును త్వరితముగ నడుచువాడునుఅగును. నాభినుండి నాసికాగ్రమువరకునుండుదూరము- స్తనాంతరాశిదూరమునకు రెండుతిలుండును. శిరస్సు చుట్టుకొలత-నాసికాగ్రమునుండి నాభివరకులదూరముండును. కంఠముయొక్కచుట్టుకొలతఘృషమధ్య ప్రదేశమునకు సమానముగానుండును. గడ్డమునుండి కనుబొమలవరకులదూరము ఫాలవ్రపొడుగంతయుండును. గడ్డమునుండి నాసికాగ్రమువరకులదూరమును దుటిపొడుగంత యుండును. ఈచెప్పిన విధమున సర్వోపయవము లుండిన

పురుషుండు తమమును - శార్వణేశ్వరవంతుడును, దీక్షా విష్ణువంతుండును అగును.]

శ్లో || త్రిపురీమోక్షిరాహాక షణ్మూర్త్యై కసంగమే । సంపదామః
తుతంత్రణి జీవేద్యక్షతంసరః ॥

తా || తెండుమూర్త్యభోజనంబును, ప్రతిదినము మూడుసార్లునుల విశిష్టనంబును - ఆరుశేషలు మూత్రవిసజ్ఞానంబులు - బిక్కసారి శ్రీసంగమంబును - అయిదుపర్యాయములువిభోవాత విసజ్ఞానంబును - మూడుతుమ్ములునుగల మనుజుడు నిరుపదవముగ నూరుసంవత్సరములు జీవించును.

వివాహము.

శ్లో || జాతాశ్చప్రదశ్యాతోధవిషమే ష్వబ్దేషుపుంసాం శుభోగో
దానాహ్వయకర్తృలోపకరణే చేత్పంచమాద్వాదిషు । కన్యానాంసమవత్స
రేషువిహితః పాణిగ్రహాపుత్రకృజ్ఞాతాద్వాదశ వత్సరాత్తునియమో నే
యన్యవస్థాపరే ॥

తా || పుట్టినదివనంశస్సరమనందున అనిమొదలుకొని బేసినంవత్సరములయందును బరుషులకును, శ్రీలకుసరిసంవత్సరములయందును, వివాహముచేయదగినది శ్రీలకు ౧౦ వ సంవత్సరమునకుపైన రజోదర్శనమగుటవలన బేసినంవత్సరములయందును జేయవచ్చును.

శ్లో || జన్తనాజన్తకుర్వీత నామ్నానామైవకారయేత్ । ఉభయం
బలహీనంచేత్పంచశ్రీషుచామతః ॥

తా || పురుషునికి జన్తనతత్రముండిన, శ్రీకినిజన్తనతత్రమును బట్టియు, పురుషునకు జన్తనతత్రములేక నామనతత్రంబైనశ్రీకినినామనతత్రముపట్టియు విచారింపవలయు, శ్రీపురుషులయొక్క జన్తనామ నతత్రములురెండును బలహీనములైనయెడ పురుషుని జన్తనతత్రమును శ్రీనామనతత్రముపట్టి ఫలము విచారింపదగినది.

శ్లో || కుంభాక్షోతుస్సయుగ్మతాశ్చినదనే ష్వరేసిజేషాల్లునే నూ
భేమాధవశుక్రయోశ్చశుభద స్తూజ్జద్యయేమధ్యః । వైశేషినిగతేన
సుర్త్యుగతే పాపేచయుగ్మస్వితే ప్యాపాథేనశుభో ధన్యుషయుతే
ప్యరే-వివాహశ్శుభః ॥

తా॥ మేష వృషభ మిధున తులా కుంభ రాసులయందు సూర్యుడుండగాను, సూర్యుడు పుష్యమాసమునకంటె నితరమాసములయందు ధనుర్వకరములబొందియుండగాను, వైశాఖ, జ్యేష్ఠ, ఫాల్గున మాసములయందును వివాహముచేయుట మంగళకరము, కార్తీక, మార్గశీర్ష మాసములు మధ్యమములు, సూర్యుడు పుష్యమాసమందు ధనుర్వకర రాసుల యందుండగాను, ఆషాఢమాసమందు మిధునకర్కాటక రాసుల యందుండగాను వివాహముచేయుటాడదు, సూర్యుడు చైత్రమాసమున మీనరాశియందుండగాగలిగెడి దోషము వింధ్యవర్షతో తర దేశమునకేగాని దక్షిణదేశమునకు లేదు గావున దక్షిణదేశస్థులు మీనచైత్రమందు మేషాయన ప్రవేశమైనను వివాహము చేయదగును.

శ్లో॥ అర్కైకర్కాటకవ్యకా ఘటధనుర్వకేభ్యశాఘటాణి స్ఫారజ్యోతిషశీతరోచిషిభిః పే శివిరిక్తేథా । రోహిణ్యుత్తర రేవతీపితృమరున్మిత్రేందుకాస్తాసురే ష్వారాకర్కాజవానరైశ్చరహితే షూద్వాహకర్పారభేత్ ॥

తా॥ సూర్యుడు కర్కాటక న్యాకుంభ ధనూరాసులయందు లేకుండగాను, శుక్రడు, బృహస్పతి వీరు ప్రకాశించు చుండగాను, చంద్రుడు బలవంతుడైయుండగాను, రక్తిధుల్ గాక ఇతరములగుతిధులయందును, రోహిణి, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర-రేవతి, మఖ, స్వాతి, అనూరాధ, మృగశిర, హస్త, మూల ఈనక్షత్రములయందును, సోమ, బుధ, గురు, శుక్రవారములయందును వివాహముచేయదగినది.

శ్లో॥ శ్రేష్ఠాస్తాని యమాంగనాఘటధనుర్గోకర్కాకంఠీరవామధ్యాస్తాన్యయుతాస్తనూర్ధ్వరహితాస్సర్వేవివాహేహితాః । సౌమ్యాః కేంద్రధనాయుప్రసహితాః పాపాప్రివృత్తాయ గాఘాజ్యా శ్శుక్రగురూమ్నః పశుభదౌ శుద్ధోభవేన్మిత్రమః ॥

తా॥ వివాహమునకు, శులా మిధునక న్యాకుంభ ధనుర్వృషభ కర్కాటక సినహ రాసులు శ్రేష్ఠములు, మిగిలినవి మధ్యమములు, గురుస్తరాసులును,

శుభగ్రహసహాయములై పాపగ్రహ వర్జితములైనయెడ శుభప్రదములు, కేంద్రములందును, ౨-౧౧-౫ ఊస్థానములందును గురు, శుక్ర, బుధ, పూర్ణ చంద్రులును, ౩-౬-౧౧ స్థానములందును రవీంద్రగారక శనిరాహు కేతువులునుండిన శుభము- వివాహాలగ్నమునకు సప్తస్థానముగ్రహ వర్జితందై యుండవలయు.

• శ్లో॥ వధ్వాద్వాదశరంధ్రజన్మసుగురురైవ్యధ్వజస్యా శ్రీవిటన్దం
స్థస్త్రిక్షయ్యచ్చతుర్థ దశమస్థానస్థితోదుఃఖకృత్ । ఆవశ్యంబలమార్య
మూర్యశశినాం భానాంవివాహేద్వయో । ద్విజస్థానగతా అమితవిహితా
స్తేషాంచపూజాదినా ॥

తా॥ కన్యకజన్మలగ్నమునకైనను-జన్మకాలచంద్రలగ్నమునకైనను-
౮-౧౨- ఊస్థానములందునుజన్మలగ్నమునందునుబృహస్పతియుండినగ
న్యకవిధవయుగునువరునిజన్మలగ్నమునకు-౩-౬ స్థానములందుండినమృత
భార్యవంతుడగును. ౪-౧౦ స్థానములందుండినదంపతులుదుఃఖవంతుల
గుదురు. ౨-౫-౭ ౯-౧౧ స్థానములనున్నశుభకరుడగును. మఱియుదంపతుల
కురవి-చంద్ర-బృహస్పతి-రాబలములవశ్యముగా జూడదగినవి. ఊగ్రహ
ము లనిష్టస్థానమందుండిరేని జపహోమాదు దానాదుల నొనర్చవలయు.

ఏకవింశతిమహాదోషములు.

శ్లో ॥ యః పంచాంగవిశుద్ధిహీనదిన కృత్సంక్రాంత్యహః పాప
నాం, షడ్వర్గ కునవాంశకోష్టమకుజష్టటగుంభ్యగోక ర్తరీలగ్నాదప్తమమ
ప్తమేందరుభయోశ్చంద్రోష్టరిష్టారిక శ్చంద్రస్సగ్రహషవవారజనితస్సాన్య
ద్దుహారాభిదః ॥ ఖర్జూరిస్తనమాంఘ్రిభం గ్రహణభం చోత్పాతభం
క్రూరయ్యగ్నిష్ట్యంబాశుభవిధభం విషయుతం లగ్నాస్తదోషస్తేథా । గం
డాంతోవ్యతిపాతవైధృతిమహయోగాశ్చిత్వాభిధాలగ్నస్యాప్యభిలైకవిం
శతిమహాదోషాన్ప్రవక్ష్యేథ తా ॥

తా ॥ పంచాంగశుద్ధిహీనము, సంక్రాంత్యహస్సు, పాపషడ్వర్గము, కునవాంశము, కుజాష్టమము, భృగుషటగుంభము, కర్తరీ, లగ్నాష్ట

మయు, చంద్రాష్టమమ, షడష్టరిస్థచంద్రదోషము, చంద్రసగ్రహదోషము, వారజనిదుర్దుహారము, ఋగ్వేదిస్థగమంఘ్రిభము, గ్రహణభము, ఉత్పాతభము, క్రూరయుగిష్ట్యము, అశుభవిధము, విషయతలగ్నము, లగ్నాస్తదోషము, గండాంతము, వ్యతిపాదివైధ్యతి మహాయోగము అని ఏకవింశతి మహాదోషములుగలవు. వీనినివిభాహాదులయందు విజ్ఞింపవలయు.

ఏకవింశతిమహాదోషనివరణము.

అశుభకరములగు తిధి- వారము- నక్షత్రము-యోగము- కరణము- ఈయైదును గూడినచంచాంగ శుద్ధిదోషమనబడును. (౧) సూర్యసంక్రమణ ప్రవేశకాలంబునకు బూర్వమందును- పరమనందును పదియారు పదియారుగడియలును, మేష-కర్కట-తులామకరరాసులయందుమాత్రము ముందురాశియందు ౩౦ గడియలు, వెనుకటిరాశియందు ౩౦ గడియలును సంశ్లాంతిదోషమనబడును. (౨) పాపగ్రహ షడ్వర్గమైన యేశల పాపగ్రహషడ్వర్గ దోషమనబడును. (౩) శుభగ్రహ నవాంశముగానియెడల శుభవాంశదోషమనబడును. (౪) అంగారకుడు లగ్నమున కెనిమిదవ స్థానముననుండిన కుజాప్తమదోషమనబడును. (౫) వివాహలగ్నమునకు ఆటవస్థానమునకు శుభుండిగ భృగుపట్కదోషమనబడును. (౬) లగ్నమునకు ద్వితీయద్వాదశ స్థానములయందు పాపగ్రహములు వత్రించియుండినయెడల కలకారీదోషమనబడును. ఇదిదంపతులకు మృత్యుప్రదము (౭) వధూనదులజన్మలగ్నములకును-జననకాలచంద్రరాశికిని ౮ వలగ్నము ముహూర్తలగ్నమైనయెడలగ్నాప్తమదోషమనబడును. ఆంక్షమాధిపతివివాహలగ్నమును బొందినయెడలదంపతులకుమృత్యుప్రదమగును. చంద్రుడు జన్మరాశికి ౮రాశినిబాంధియున్నయెడలదంపతులకునిత్యదారిద్ర్యముగలుగును. మణియుజన్మమునకుద్వాదశలగ్నమునుజన్మగ్నమునువివాహమునందుఅశుభకరము. (౮) చంద్రుడువివాహలగ్నమునకు ౬-౮-౧౨ ఈస్థానములయందుండినవస్తావ్తరిస్థగచంద్రదోషమనబడును (౯) చంద్రుడుకూరగ్రహములతోగూడియుండినచంద్రసగ్రహదోషమనబడును-ఇదినిధనప్రదము. చంద్రుడు-ఏకరాశియందు సూర్యునితోగూడియుండినవివాహితస్త్రీకిదారిద్ర్యముగలుగును. అంగారకునితో జేరినకురణము. బుధునితో జేరినబుర్రహిసంతయు-బృహస్పతితో జేరియుండిన దౌర్భాగ్యంబును- శుక్రునితోగూడిన సపత్నీచాగ్నిము, శనితోగూడిన దారిద్ర్యమును రాహువుతోగూడిన కలహంబును- కేతువుతోగూడిన దుఃఖంబును గలుగును. (౧౦) ప్రతిదివసమందును పగలు ౧౫ ముహూర్తములు- రాత్రి ౧౫ ముహూర్తములు తిరుగుచుండును. పగటి ముహూర్తములుక్రమముగా, రుద్రము-ఉరగము- మిత్రము- పితృము, వసువము- వారము విశ్వేదేవము- విధి- బ్రహ్మము- ఇంద్రము ఇంద్రహుతాశవము- దైత్యము- వరుణము- ఆర్యము- భగము - ఈ ౧౫

ముహూర్తములలో. ఉరగ-దైత్య-పిశ్య-శౌర్య-ఇంద్ర-హుతాశన-భగి-ముహూర్తములు ౬ ను నిషిద్ధములు. మిగిలినవి శుభప్రదములు. రాత్రిముహూర్తములు క్రమముగా ౧౭ రెండు అజపాదము-అహిర్భుధ్నము-పూషము, నాసశ్యము-అంతకము వహ్ని-ధాత-అదిత్యము-జీనిము-ఆచ్యుతము-అర్కము-త్యేము-సుముహూర్తము ఈ ౧౧ ముహూర్తములలో అజపాద. అంతక-వహ్ని-గిరిశముహూర్తములు రగు ను నిషిద్ధములు. మిగిలినవి శుభకరములు. ముహూర్తయనగా రెండుగడియల కాలము. ఇదిదుర్ముహూర్తదోషమునబడును. (౧౧) ఆదివారమందు అర్యమము-సోమవారమందు బ్రహ్మము-అసురము-చంగి శివారమందు పితృము-అనలము-బుధవారమందు పక్షి-గురువారమందు దైత్యము-వారము-శుక్రవారమందు పితృము-బ్రహ్మము-శనివారమందు ఉరగము-రుద్రము ఈ ముహూర్తములు ఆయావారములయందు నిషిద్ధములు (౧౨) ఖర్జూరి స్థంపమాంఘ్రిభదోషముఅనగా- ఖర్జూరపత్రమువలె నూర్ధ్వరేఖయొక్కటికాని దాని యొక ౧౩ అడ్డగీతలుగీచిన సప్తవింశతి రేఖాత్మకమగును, ఈచక్రస్థుయొక్కశిరస్సున అశ్వినీచక్రమున విష్ణుంభనామయోగమును వానినియొక్కడనుండి సవ్యముగా వ్రాయుచురాగా సూర్యచంద్రులొక రేఖయందున్న సత్వత్రములయందుండి యొకరినొకరుచూచిన నదిచ్యుత్స్యప్రదముగావున నిషేధము. ఇచ్చట సూర్యచంద్రులకునేక రేఖాగతసత్వత్రముల యందున్న మాంశముచేతనే పరస్పరవీక్షణముగలుగదు. మఱియేమనగా- వీరిలో నాలవపాదమున నొకగ్రహమును- మొదటిపాదముననొక గ్రహమును, డగాను- రెండవపాదమున నొకగ్రహమును మూడవపాదమున నొకగ్రహమునుండగాను పరస్పరవీక్షణము గలుగునని యెఱుంగవలయు - విష్ణుంభము - వ్యతిపాతము- శూల - పరిఘ- గండము- ఆతిగండము-వజ్రము- వ్యాఘ్రాతము- వైభృతి- ఈయోగములును-అశ్విని-ఆశ్లేష-మృగశిర-మఖ-మూల-అనూరాధ-పుష్యమి- పునర్వసు- చిత్త- ఈ ౯ సత్వత్రములును క్రమముగా అనగా విష్ణుంభమునకు అశ్విని - వ్యతిపాతమునకు - ఆశ్లేష - ఇట్లు ప్రదక్షిణముగాలిఖించవలయు (౧౩) గ్రహణోదయమైననత్రత్రము- భూకంపము- భూమకేతువు మొదలగునుత్పాతములుపుట్టిననత్రిత్రము-పూర్వగ్రహణము పీఠయందు ఆటమాసములవరకు శుభకర్తృములజేయగూడదు - అర్ధగ్రహణమునందు కూడుమాసములుగూడదు. మఱియు ఉత్పాతములును, సూర్యచంద్ర గ్రహణములు గలిగిన విడుదినములవరకును, శుభకర్తృలుజేయగూడదు. అర్ధగ్రహణమై, గ్రహస్థమయమైన పక్షమునముందు కూడుదినములును అర్ధగ్రహణమై గ్రహోదయమైనయెడల అనంతరముకూడుదినములును - కూడదు. సాయంకాలమున గ్రహస్థమయమైనను- సర్వగ్రహ గ్రహణమందును - యందు ౭ దినసంఖ్యలును - గ్రహోదయ సర్వగ్రహ గ్రహణమందనంతరమందేడు దినసంఖ్యలునుకూడదు. ఇదిగ్రహణోత్పాత దోషమనల

దును. (౧౪) కూర్మహాయుతసత్త్వమును ఈసత్త్వమునకు ముందు సత్త్వత్రంబును వెనుకటి సత్త్వత్రంబును ఈనూడును శుభకర్మలయందు విడువదగినవి. ఇదికూరవిద్ధ భదోషము (౧౫) విషనాదీదోషము- ౫౦-౨౪-౩౦-౪౦-౧౪-౨౧-౩౦-౨౦-౩౨-౩౦- ౨౦-౧౫-౨౧-౨౦-౧౪- ౧౪-౧౦-౧౪-౫౬-౨౪-౨౦- ౧౫-౧౦- ౧౪-౧౬-౨౪-౩౦- ఆశ్వినామలగు అరి సత్త్వములకు గ్రహములుగ వైసన్త్రాయబడిన యిరువదియేడు విధ మల సంఖ్యగల గడియలకుపైన నాలుగుగడియలు విడుపుటికలుగావున వానిగవర్జింప వలయు. (౧౬) గండాంతదోషము- ఆశ్వినరేవతులు-జ్యేష్ఠామూలలు- మృశశ్లేషలు- ఈసత్త్వముల మధ్యకాలములయందు ౮ గడియలును గండాంతమగును. అసగా- జ్యేష్ఠ. రేవతి- ఆశ్లేష ఈసత్త్వముల తుదలయందు ౪ గడియలును-మూల- ఆశ్విన-మ ఖ ఈసత్త్వములదియందు ౪ గడియలును సత్త్వగండాంతములగును. వృశ్చికమీన కర్కట- రాసులతుదయందరగడియయు- ధను మేష సింహరాసులయాదియందర గడియయు రాశిగండాంతమగును. శుద్ధపాడ్యమిమొకటై దేసి తిథులుక్రమముగ- సం వ-భద్ర-జయ- రిక్త-పూర్ణఆనుసంజ్ఞగలవైయుండునందు నంద తిథులయాదియందు ౨ గడియలును తిథి గండాంతములనబడును. (౧౭) వివాహాదిశుభ ముహూర్తములలో లగ్నసప్తమములును వాని సవాంశమును తదధిపతులచే జూడబడినను కూడబడినను లేకతదధిపతులు స్వోచ్చములతిక్కిన స్వక్షేత్రమిత్రక్షేత్ర శుభక్షేత్రములయందున్న ను శుభకరము. అట్లులేకుండిన ఉపయాస్త్రశుద్ధిదోషమనబడును. (౧౮) అకాలగన్ధ తవృష్టి దోషము (౧౯) గణితశాస్త్రానుసారముగ దోషతరములుగా నేర్పరచబడిన వృత్తిపాత- వైభృతి దోషములు రెండు (౨౦-౨౧) ఇట్లీరువదియొక మహాదోషములు గలవు. ఇవి వివాహాదులయందతి నిందితంబులు.

శ్లో || తల్లగ్నంచశుభైస్త్రిభిర్యుతమపిసోవృచ్చస్థితైస్సాన్వలయస్వాం శస్తైర్యదిమిత్రైర్గుణశతై ర్లగ్నంచపంచేష్టికం । క్రూరేషుత్రిభవారిగేషు యదివా వర్గోత్తమాంశాన్వితం । లగ్నందోషవిరూషితంయదితథా మృ త్యుప్రదంస్యాత్తయోః ||

తా || వివాహాదిలగ్నము స్వకీయోచ్చస్థాన, స్వక్షేత్ర, సాన్వంశ, మిత్రక్షేత్ర, మిత్రసవాంశముల యందున్న మూడు శుభగ్రహములతోగూ డి, పంచేష్టికబలయుక్తమై, ౩-౬-౧౧ ఈస్థానములయందు బాపగ్రహము లుగలవై వర్గోత్తమాంశసహితమై యత్యంతాధిక బలముగలవైయున్నను పూర్వము చెప్పబడియున్న యేకవింశతి మహాదోషములలో నొకదానిచే దూషితమైనయెడ వివాహాదులయందు మృత్యుప్రదంబగును.

శ్లో ॥ స్వోచ్చస్థానగతో వివాహసమయే మూలత్రికోఽస్థిత స్సప్త
క్షేత్రేయదినస్థితశ్చబలవాక్ మిత్రాలయస్థోపివా । ద్యూవాఖ్యంచవిస్మ
జ్యకేంద్రమితర తేంద్రత్రికోఽస్థిత స్సామ్యవాగరు రేవవాసురగురు
ర్హంత్యేవదోషార్చుదం ॥

తా ॥ వివాహసమయందున బుధ గురు శుక్రలలోనొకరు స్వోచ్చ
మూలత్రికోఁ- మిత్రక్షేత్ర- స్వక్షేత్రములయందైనను- లగ్నమందైనను-
౪-౫-౯-౧౦ ఈస్థానముల యందైననుండి రేసి- యేకవింశతి మహాదోషము
లు తప్పనితరములగు నెన్నిదోషములుండినను నశించును.

శ్లో ॥ క్రూరష్టవృథవత్రిగోయదిబలీ హంత్యాశుదోషాయుతం ॥
గ్నేశశ్చబలీయతోక్త గృహగోలగ్నంచపంచేష్టికం । రాత్రావేషనికాకరో
యదిబలీ చైకాదశస్థోపివా లగ్నే కాదశ గోరవిస్త్రుసకలాక్ దోషాన్
హంతిస్ఫుటం ॥

తా ॥ బలయుక్తమగు పాపగ్రహము ౩-౬-౧౧ ఈస్థానములయం
దున్నను, బలవంతుడైన లగ్నాధిపతి లగ్నమునందైనను, ౪-౫-౯-౧౦-౧౧
ఈస్థానములయందైనను ఉండినను, లగ్నముపంచేష్టిక బలయుక్తమైయుం
డినను ఏకవింశతి మహాదోషములు లేనియెడ పదివేలదోషములైనను నాశ
మునొందును, ఏకాదశమందు బలయుక్తుడై యున్నచంద్రుడు, రాత్రిలగ్న
మునందలి పదివేలదోషములను, లగ్నే కాదశగతుండగు సూర్యుడు పగటి
లగ్నమందలి సకలదోషములను నశింపజేయును.

నూతనవధూప్రవేశము.

శ్లో ॥ వివాహమారభ్యవధూప్రవేశోయుక్తైదివేషోడశవాసరాం
తే । తనూర్ధ్వమడ్డేయుజిపంచమేవా శస్త్రస్త్రదూర్ధ్వంవిషమేనమేవా ॥

తా ॥ వివాహమైన దినముమొదలు పదియాలు దినములలోపల స
రిదినములయందు పంచాంగ శుద్ధిలేకపోయినను నూతనవధూప్రవేశము జ
రిగిపంపచ్చును, ఆపదియాలుదినంబు లతిక్రమించినయెడ సరిసంవత్సరం
బునను, విదవ సంవత్సరంబునను, అవియుగడవినయెడ సరిసంవత్సరము

నంద్రె నను జేసి సంపత్సరము నంద్రె నను శుభ దినంబున నూతన వధూప్రవేశము కావచ్చును.

వధూప్రవేశమునకు నక్షత్రవారాదులు.

శ్లో॥ నీహారాంశుఃసూత్రరాదిశిగురు స్రష్టానురాధాశ్విని శక్రా
 హస్తారవాయువారుణ హరిః వృష్టిభువస్తేతిథా । కుంభాజాళిగతేతు
 వాఖరకరే ప్రాప్తోదయేధార్గవే జీవేచైవముదీరితోనవవధూ సర్వప్రపే
 శశ్శుభః ॥

తా || మృగశిర, ధనిష్ఠ, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర, పున
కర్వసు, పుష్యమి, రోహిణి, అనూరాధ, అశ్విని, జ్యేష్ఠ, హస్త, స్వాతి,
మఘ, శ్రవణము, చిత్త, ఈనక్షత్రములయందును, మంచివిధులయం
దును, సూర్యుడే, కుంభ, మేష, వృశ్చిక రాసులనుపొందియుండునపుడును,
శుక్ర మూఢములు లేనప్పుడును, నూతనవధూ గృహప్రవేశము జరిగిం
వలయును.

సూ. నూతనవస్త్రధారణము.

శ్లో ॥ హస్తాత్తరానిల భునర్వసుతిష్యమిత్ర త్వష్ట్రస్త్విదైవవిధి
వారుసపాష్టభేషు । రిక్తాఃక్రియాశిహరి చాపర్షుషార-భాషువా రావ్వా
హాయనవవస్త్రాఘ్నుశంతిధార్యం ॥

తా ॥ హస్త- ఉత్తర- ఉత్తరాపాద- ఉత్తరాభాద్ర- స్వాతి- పు
నర్వసు- పుష్యమి- అనూరాధ- చిత్త- విశాఖ- గోపీజి- శతభిషము- రే
వతి కృతక్షయములయందును రిక్తతిథులను మేష- వృశ్చిక- సింహ- ధను
ర్శ్మినములను- సూర్యఅంగారక వారములను విడిచితక్కిన తిథిలగ్నముల
యందును నూతనాఋత ధారణము చేయదగిది.

కంచుక ధారణము.

శ్లో॥ అశ్వినీతృప్తృపౌష్ట్యేజ్య మిత్రోత్తరకరానితే । సితసామ్యేజ్య
వారేషు చంద్రతారాబలన్వితే । సుముహూర్తేదపూర్వాష్ట్రే జయేషు
క్షుధినేతథా । కేంద్రత్రికోణగాస్సన్యాః పాపాస్త్ర్యాయారిరాశిగాః ।
శిశూనాంధారయే తత్ర కంఠమంచితవర్ణకం ॥

తా || అశ్వినీ, చిత్త, రేవతి, పుష్యమి, అనూరాధ, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర, హస్త, స్వాతి ఈనక్షత్రములయందును, బుధ, గురు ఈక్రవారములయందును, పూర్ణ, జయ, తిథులయందును, చంద్రతారాబలముగలిగిన శుభముహూర్తమున పగటి మొదటిభాగమున శుభగ్రహములు కేంద్రత్రికోణములయందును, పాపగ్రహములు తృతీయైకాదశవృత్తములయందును నుండునట్టిలగ్నమునందు బాలునకు చొక్కాను తొడిగింపవలయు.

శ్రీ మా న వ ధ ర్త చంద్రి కా యాం
ని పే కాది సం సాగ ర త స్తు హూర్త
సాము ద్రి కాది క థ నం నామ
సప్తమోధ్యాయః.

అష్టమాధ్యాయము.

తౌకిక కార్యము హూర్త ప్రకరణము.

వాపీకూపతటాకాది నిర్మాణము.

శ్లో || అనూరాధామఖాహస్తరేవతీషూత్తరాశ్రయే । రోహిణీ
యుగశేఘ్రే ధనిష్ఠాద్వితయేతథా । పూర్వాషాఢాభిధేచైవ శుభేనా
సిశుభేదినే । వాపీకూపతటాకానా మారంభః కథితోబుధైః ॥

తా || అనూరాధ - మఖ - హస్త - రేవతి - ఉత్తర - ఉత్తరాషాఢ -
ఉత్తరాభాద్ర - రోహిణి - పుష్యమి - ధనిష్ఠ - శతభిషము - పూర్వాషాఢ
ఈనక్షత్రములయందును - శుభమాస శుభదినములయందును - వాపీకూప
తటాకాది నిర్మాణమును చేయవలయు.

వృక్షలతాదిరోపణము.

శ్లో || హస్తచిత్రోత్తరామూలే నురాధారేవతీద్వయే । వికాఖా
రోహిణీఘ్రేష్యేష్వరామోప్తర్కైశ్శతే ॥

తా || హస్త, చిత్త, ఉత్తర, ఉత్తరాపాథ, ఉత్తరాభాద్ర, మూల
అనూరాధ, రేవతి, అశ్విని, విశాఖ, రోహిణి, పుష్యమి, మృగశిర, శతభిషము,
ఈనక్షత్రములయందు నానావిధవృక్షములను స్థాపించవలయు.

వృక్షరోపణమంత్రము.

శ్లో || ఓం వసుధేతివశేతేతిపుణ్యతేతిధరేతివ । నమస్తేసుభగే దేవి
ద్రుమోయంవధాతామితి ॥

తా || భూమినిత్రవ్వి ఈచంత్రమునువదివి వృక్షములను స్థాపించ
వలయు.

పశువులగొనుట, అమ్ముట.

శ్లో || విశాఖారేవతీపుష్యధనిష్ఠాశతభేష్వభే । హస్తేపునర్వసౌజ్యే
స్థే పశూనాంక్రయవిక్రయా ॥

తా || విశాఖ, రేవతి, పుష్యమి, ధనిష్ఠ, శతభిషము, అశ్విని, హ
స్త, పునర్వసు, శ్యేష్ఠ, ఈనక్షత్రములయందు పశువులను గొనుటను, అమ్ము
టను చేయవలయు.

సర్వచస్తుక్రయము.

శ్లో || విశాఖాకృత్తికాశ్లేషా భరణీపూర్వాకాత్రయం । విక్రయస్స
త్తిథావేషు కర్తవ్యోనక్రయశ్శుభః ॥

తా || విశాఖ- కృత్తిక- ఆశ్లేష- భరణి- పుబ్బ- పూర్వాషాఢ- పూ
ర్వాభాద్ర- ఈనక్షత్రములుగల శుభదినంబున వస్తువులను విక్రయించిన
శుభకరము. వస్తువులను కొనగూడదు.

సర్వవస్తుక్రయము.

శ్లో || శతతారాశ్వినిచిత్రాశ్రవణస్వాతిభేషుచ । రేవత్యాంచక్రయ
శ్చేష్ఠోవిక్రయోనకదాచన ॥

తా || శతభిషము, అశ్విని, చిత్త, శ్రవణము, స్వాతి, రేవతి, ఈ
నక్షత్రములయందు వస్తువులను కొనవలయు, అమ్మకూడదు.

గృహక్షేత్రాదిభూమిక్రయవిక్రయములు.

శ్లో || జీవేశుక్రేచనందాసు పూర్ణాయాం మూలభేష్మగే । పూ

ర్వాణ్నేపాపభూంత్యేవ విశాఖాద్వితయేన ధా । పునర్వేమునైభిఃప్రోక్తం ।
క్రయవిక్రయణంబుధః ॥

తా ॥ సందతిధులయందును, పూర్వతిధులయందును గడుశుక్తవారములయందును, మూల-మృగశిర-పుబ్బ-పూర్వాషాఢ-పూర్వాభాద్ర-ఆశ్లేష-షభ-రేవతి-విశాఖ-అనూరాధ-పునర్వసు ఈనక్షత్రములయందును ధూమిని అమ్ముటకొనుటశుభకరము.

వాణిజ్యము.

శ్లో ॥ అనూరాధోత్తరాపుష్యేరేవతీరోహిణీమృగే । హస్తవి
త్రాశ్విభేకుర్యాద్వాణిజ్యంధివసేశుభే ॥

తా ॥ అనూరాధ-ఉత్తర-ఉత్తరాషాఢ-ఉత్తరాభాద్ర-పుష్యమి-రేవతి-రోహిణి-మృగశిర-హస్త-చిత్త-అశ్విని ఈనక్షత్రములయందు శుభదినంబున వర్తకమునారంభించవలయు.

ద్రవ్యప్రయోగము.

శ్లో ॥ శ్రవణాదిప్రిభేచిత్రా చతుషేరేవతీద్వయే । పునర్వసు
మృగేపుష్యేశుభోద్రవ్యప్రయోగకః ॥

తా ॥ శ్రవణము-ధనిష్ఠ. శతభిషము-చిత్త, స్వాతి-విశాఖ-అనూరాధ-రేవతి-అశ్విని-పునర్వసు-మృగశిర-పుష్యమి-ఈనక్షత్రములయందు ద్రవ్యమునిచ్చుట శుభకరము.

ఋణగ్రహణనిషేధము.

శ్లో ॥ సంకాంతౌవృద్ధియోగేతు హస్తర్షురవిభామయోః । నచ
గ్రాహ్యమృణంయస్మాత్తద్వంశేతత్థిరంభవేత్ । ఋణశ్చేదంకుశేకుర్యా
ద్ధనందేయంనవాబుధే ॥

తా ॥ సూర్యసంక్రమణదినములయందును, వృద్ధియోగమునందును, హస్తానక్షత్రమునందును, ఆది, మంగళవారములయందును, అప్పుతీయగూడదు. తీసినయెడల ఆ అప్పు ఆవంశమునకు స్థిరముగనుండునుమంగళవారమునందు అప్పునీర్చనలయు. బుధవారమునందు ద్రవ్యమునియ్యగూడదు

ధాన్యవిక్రయము.

శ్లో || రోహిణ్యంవిక్రయోన్నస్య ధనిష్ఠాశతభోత్తరే ||

తా || రోహిణి- ధనిష్ఠ- శతభిషము- ఉత్తర- ఉత్తరాషాఢ- ఉత్తరాభాద్ర- ఈనక్షత్రములయందు- అన్నమునకుపయోగించెడి ధాన్యములను అమ్మినమంచిది.

హలప్రవాహము.

శ్లో || పునర్వసుద్వయేమూలే త్ర్యుత్తరేరోహిణీద్వయే | హస్తత్రయేసురాధాయాం రేవత్యాంశ్రవణత్రయే || తిథావారేశుభేశ్విన్యాం హలప్రవహణంశుభం ||

తా || పునర్వసు - పుష్యమి- మూల- ఉత్తర- ఉత్తరాషాఢ- ఉత్తరాభాద్ర- రోహిణి- మృగశిర- హస్త- చిత్త- స్వాతి- అనూరాధ- రేవతి- శ్రవణము- ధనిష్ఠ- శతభిషము- అశ్విని- ఈనక్షత్రములయందును- శుభతిథులయందును- శుభవారములయందును- మడకదున్నినశుభకరము- హలచక్రము—సూర్యుడున్న నక్షత్రము మొదలుకొని మూడునక్షత్రములు అశుభకరము- తరువాత ఎనిమిదినక్షత్రములు శుభకరములు- తరువాత తొమ్మిదినక్షత్రములు అశుభకరములు- ఆవలయెనిమిది నక్షత్రములు శుభకరములు.

బీజోష్ఠి .

శ్లో || హస్తత్రయేమఖాపుష్యే త్ర్యుత్తరేరోహిణీద్వయే | ధనిష్ఠారేవతీయుగ్మే తథామూలానురాధయోః | శుభేవారేతిథాశ్రేష్ఠా బీజోష్ఠి స్త్యధరాహుభాత్ | అష్టాగ్నింధుత్రయంచైత్రయేందుత్రివత్సవయం | అసచ్చుభంక్రమాత్ జ్ఞేయం దినగ్నం ఫణిచక్రగం ||

తా || హస్త, చిత్త, స్వాతి, మఖ, పుష్యమి, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర, రోహిణి, పునర్వసు, ధనిష్ఠ, రేవతి, అశ్విని, మూల, అనూరాధ, ఈనక్షత్రములయందును శుభతిథి వారములయందును విత్తనములుబల్లినశుభకరము. రాహువున్న నక్షత్రము మొదలుకొని ఎనిమిదినక్ష

త్రములు అశుభములు, తరువాత మూడునక్షత్రములు శుభములు, ఆవల నొకనక్షత్రము అశుభము, తరువాత మూడునక్షత్రములు శుభములు, పిదప నొకనక్షత్రము అశుభము, తరువాత మూడునక్షత్రములు శుభములు, ఆవల నొకనక్షత్రము అశుభము, తరువాత మూడునక్షత్రములు శుభములు, ఆవల నాలుగునక్షత్రములు అశుభములు,

సస్యారోపణము.

శ్లో || హస్తత్రయోత్తరామూలే ధనిష్ఠారోహిణీవృగే । పుష్య శివ్యసూరధాంత్యే మఘాయాంశుభవాసరే । త్యక్తావరిక్తాంశనిభౌమం సస్యస్యాంకురరోపణం ||

తా || హస్త, చిత్త, స్వాతి, ఉత్తర, మూల, ధనిష్ఠ, రోహిణి, మృగశిర, పుష్యమి, అశ్విని, ఆనూరాధ, రేవతి, మఖకునక్షత్రములయందును, రిక్తతిథులు, శనిభౌమ వారములు తప్ప తక్కినశుభతిథి వారములయందును మొలకపైరునాటినశుభకరము.

ధాన్యచ్ఛేదనము.

శ్లో || పూర్వోత్తరామఘాశ్లేషా జ్యేష్ఠార్ద్రాశ్రవణద్వయే । భరణీద్వితయేమూలే వృగేపుష్యకరత్రయే || ధాన్యచ్ఛిదా శుభారక్తాం హి త్వాభౌమశవైశ్చరా ||

తా || పుబ్బ, పూర్వాషాఢ, పూర్వాభాద్ర, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర, మఘ, ఆశ్లేష, జ్యేష్ఠ, ఆర్ద్ర, శ్రవణము, ధనిష్ఠ, భరణి, కృత్తిక, మూల, మృగశిర, పుష్యమి, హస్త, చిత్త, స్వాతి, ఈనక్షత్రములయందును రిక్తతిథులను శనిభౌమ వారములను విడిచి తక్కినతిథివారములయందును పైరును కోయవలయు.

కణమర్దనము.

శ్లో || అనూరాధాశ్రవణమూలే రేవత్యాః మఘాశ్రభే । జ్యేష్ఠాయాంపైవరోహిణ్యాం శుభంస్యాత్కణమర్దనం ||

తా || అనూరాధ, శ్రవణము, మూల, రేవతి, మఘ, పుబ్బ, ఉ

త్తర, జ్యేష్ఠ, రోహిణి ఈనక్షత్రములయందు కంక్షలు రాల్చిన శుభకరము.

ధాన్యక్షేపణము.

శ్లో॥ పునర్భృచ్చగశీర్షేష్ట్యే నురాధాశ్రవణత్రయే హస్తత్రయేష్వి
సిపుష్యే రోహిణ్యాముత్తరాశ్రయే ॥ గురూశుక్రకేరవీందోస్సంనుత-
ష్ఠాదాధాన్యరక్షణం ॥

తా॥ పునర్వసు, వృశిర, రేవతి, అనూరాధ, శ్రవణము, ధని
ష్ఠ, శతభిషము- హస్త, చిత్త, స్వాతి, అశ్విని, రోహిణి, ఉత్తర, ఉత్తరా
షాఢ, ఉత్తరాభాద్ర, ఈనక్షత్రములయందును, గురు శుక్ర ఆది సో
మవారములయందును కణజము (బొట్ట) మొదలగువానిలో ధాన్యమును
పోయుట శుభకరము.

• ఔషధకరణము- తత్సేవనము.

శ్లో॥ హస్తత్రయే నురాధాయాం చూలేపుష్యేశ్రవస్త్రయేమ్ము
గభేరేవతీయుక్తే పునర్వసౌవిజన్తభే ॥ జ్ఞేందుశుక్రజ్యేసూర్యాకౌంవాన
రేంద్రిథావపి । ద్విస్సభావేశుభేలగ్నే శుద్ధేద్యూనమృతివ్యయే ॥ బైషజ్యం
శుభదంప్రోక్తంయోగేచాయుష్యదాయినీ ॥

తా॥ హస్త, చిత్త, స్వాతి, అనూరాధ, మూల, పుష్యమి, శ్రవ
ణము, ధనిష్ఠ, శతభిషము, వృశిర, రేవతి, అశ్విని, పునర్వసు, జన్తనక్ష
త్రము, బుధ-సోమ- శుక్ర, గురు, ఆదివారములు వీనియందు మిథునకన్యా
భరణి కన్యక లగ్నములలో జేనియందైనను సప్తమాష్టమద్వాదశములు గ్రహ
బర్జితములై యుండగాను ఆయుష్షాన్నాను యోగమునందును, ఔషధము
చేయుట- భక్షించుట శుభకరము.

• ప్రియ్యవేయుట మొదలగునవి.

శ్లో॥ పూర్వార్ద్రారోహిణీపుష్యే ఉత్తరాత్రితయేష్విభే । స్థితి
త్సహనసస్యేష్టాగే శుభాపకరజైస్సహ ॥

తా॥ పుబ్బ, పూర్వాషాఢ, పూర్వాభాద్ర, ఆర్ద్ర, రోహిణి,
పుష్యమి, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర, అశ్విని, ఈనక్షత్రముల

యందు గృహాల పకరణములతోడ వంటియింటియందు క్రొత్త గాప్రాయి వేయట, వంట చేయుట శుభకరము — సూర్యుడున్న వృక్షము మొదలు ౫ లక్షీప్రదములు. ౫ ధనప్రదములు. ౫ దారిద్ర్యప్రదములు. ౫ త్రిప్పట చేయును. ౫ మరణమునిచ్చును. ౨ భూమినొసగును.

గృహంగణమునందు వేయదగిన వృక్షములు.

శ్లో || పున్నాగశ్చంఃకోశోకః పిప్పలీదాడిమీశమీ । వకుళస్తీలకో ద్రాక్షాపిచుమందో మదోజయా । నారికేళంతథాజాతీ పాటలాగేహమల్లికా । మల్లికాపూగబంధూకాః పనసస్సరసీరుహం । ఏతేగృహంగణే వృక్షా ఆరోప్యా మంగళప్రదాః ॥

తా || సురపొన్న, సంపంగి, అశోకము, అశ్వత్థము, దానిమ్మ, జమ్మి, పొగడ, తిలకము, ద్రాక్షతీగ, వేప, కొబ్బరిచెట్టు, జాజి, పాదిరి, మల్లె, అడవిమల్లె, పోక, మంకెన, పనస, తామర వీనిని ముంగిటియందు పెట్టించిన శుభకరము.

గృహంగణమున వేయదగని వృక్షములు.

శ్లో || మాతృలుంగం స్నుహీరంభా హరిద్రావమునిద్రుమః । ఏతే దుఃఖప్రదాగేహే సంజాతా రోపితాఅపి ॥

తా || మాదీఫలవృక్షము, జెముడు, అరటి, పనపు, అగసిచెట్టు, ఇవిగృహమున మొలిచినను, ఇంటివారుపైరుచేసినను అశుభకరము.

ప్రయాణము.

శ్లో || పంచాంగశుద్ధకాలేవ చంద్రతారాబలాన్వితే । వారశూలాదిరహితేరాహుకాలాదివర్జితే ॥ ప్రయాణమాహుర్తునయోల్గగ్నేపంచకవజ్జితే ।

తా || పంచాంగశుద్ధి, చంద్రతారాబలములుగలిగి, వారశూలాదిరహుకాలము మొదలగునవిలేక పంచకరహితంబగు లగ్నమున ప్రయాణముచేయవలయు.

పంచాంగములు.

శ్లో॥ తిథిర్వారశ్చనక్షత్రం యోగఃకరణమేవచ । పంచాంగసం
జ్ఞాంబుభతే తేషాంసంమేళనంసదా ॥

అం ॥ తిథి-వారము- నక్షత్రము- యోగము- కరణము- శుక్లపక్షము
నుచేరి పంచాంగములనబడును.

చంద్రబలము.

శ్లో॥ జన్మానలబ్ధియైస్తవ దశమైకాదశేశుభః । అబ్ధిష్టద్వాద
శేకృష్ణే శుక్లేద్విసవపంచమే । యథామాతాసుతాకారే త్తథారక్ష
తిచంద్రమాః ॥

అం ॥ చంద్రుడుజన్మసృష్టియవత్తములయందును- సప్తమదశమైకా
దశములయందును- ఉండినశుభమునిచ్చును- కృష్ణపక్షమున ౮-౯-౧౨ స్థాన
ములయందును- శుక్లపక్షమున ద్వితీయ- పంచమ- సవమస్థానములయం
దును చంద్రుడుండినశుభకరుడు.

తారాబలము.

శ్లో॥ జన్మనక్షత్రమారభ్య నిత్యభౌతంచగణ్యతే । నవభిశ్చహ
రేద్భాగం నవతారాఃప్రకీర్తితాః । జన్మసంపద్విపత్తేషు ప్రత్యక్షాధన
నైధనం । మిత్రంపరమమైత్రంచ నవతారాఃప్రకీర్తితాః ॥

అం ॥ జన్మనక్షత్రము మొదలుకొని నిత్యనక్షత్రము వరకులెక్కించి
తొమ్మిదిచేభాగించిన శేషముతారలగును- ౧ జన్మతార- ౨ సంపత్తార-
౩ విపత్తార- ౪ క్షేమతార- ౫ ప్రత్యక్షార- ౬ సాధనతార- ౭ నైధన
తార- ౮ మిత్రతార- ౯ పరమమైత్రతార.

శ్లో॥ జన్మభంచేహనాశాయ సంపత్సంపదవచ । విపచ్చకా
ర్యనాశాయ క్షేమంక్షేమకృతేభవే । ప్రత్యక్షకార్యనాశాయ సాధనం
కార్యసాధనే । నైధనంసాధనపిన్యాన్నిత్రంచసుఖసంపదా । మైత్రంచపర
మసౌఖ్యే విద్యాత్తారాబలంక్రమాత్ ॥

అం ॥ జన్మతారచేహనాశమును, సంపత్తారసంపదను, విపత్తార

కార్యనాశమును, క్షేమతార క్షేమమును, ప్రశ్నకార కార్యహానిని, సాధన తార కార్యసాధనమును, నై ధన తార వరణమును-మిత్ర తార సుఖసంపదల ను-పరమమైత్ర తార సౌఖ్యమును చేయును- జన్మ తారయందు ఏడుగడియలు ను-విపత్తారయందు చూడుగడియలును-ప్రత్యేక్-నై ధన తారలయందు ఎని మిదిగడియలును- నిందితంబులు- మిగిలినవిశుభములు- ఈనిందిత తారలదో జపరిహారమగుటకు- జన్మ తారయందు శాకమును- విపత్తారయందు బెల్ల మును- ప్రశ్నకారయందు ఉప్పును- నై ధన తారయందు నువ్వులతో గూడిన పిరణ్ణమును బ్రాహ్మణోత్తమునకు దానంబియ్యవలయు - విపప్రశ్న కారలయందు చంద్రుడు సోమిచ్చస్వక్షేత్ర ములయందుండిన సర్వకార్యము లకు శుభముకలుగును.

శ్లో || యాత్రావివాహ సీమంత మాంజీబంధన భుక్తిభు । విద్యా రంభేచ తా రా యాః ప్రధానంబలమిందువత్ ||

తా || ప్రయాణ వివాహ సీమంత ఉపనయన అన్నప్రాశన విద్యా రంభములయందు తారాబల చంద్రబలములు ముఖ్యముగ బాడదగినవి. పంచకము.

శ్లో || తిథివారోడుభిర్యుక్తం త తా గ్రాహ్ దయ మిశ్రితం । నవభిశ్చ హరేద్భాగం శేషం పంచకమీరితం ||

తా || తిథివారనక్షత్ర తాతాగ్రాహికలగ్నముల సంఖ్యను మొత్తము చేసి తొమ్మిదిచే భాగింపగా శేషము పంచకమనబడును. (౩-౫-౭-౯ మి గిలినయెడ పంచకరహితము. కార్యములయందు శుభకరము.)

శ్లో || ఏకోమృత్యుర్ద్వయం జహ్నిశ్చ త్వా రో రాజ పంచకం । షట్కృ రలప్తరోగస్సాన్యదిత్యేతస్పంచకం స్తృతం ||

తా || ౧ మిగిలిన మృత్యుపంచకము. ౨ అగ్నిపంచకము. ౩ రా జపంచకము. ౪ చోరపంచకము. ౫ రోగపంచకము ఇవి మంచివిగావు. (రాజదర్శనమునందు రాజపంచకమును, ప్రయాణమునందు చోరపంచక మును, గృహారంభమునందు రాజాగ్నిపంచకములను, ఉపనయన వివా

హములయందు రోగ మృత్యుపంచకములను వర్జింపవలయు. రాత్రియందు చోరరోగపంచకములను, పగటియందు రాజాగ్నిపంచకములను, అగ్ధ రాత్రియందు మృత్యుపంచకమునువర్జింపవలయు.

— ప్రయాణమనకు- తిథులు- తారాశుద్ధి- నక్షత్రములు- వారములు. —

శ్లో || తారాత్రిపంచసప్తాద్యా లిక్తానూపూణిమాప్యమీ । శుక్లాద్యాద్వాదశీషష్ఠీ హిత్వాచంద్రబలేగమః । ధన్వంత్రవణో హస్తోనురాధారేవతీద్వయం । మృగశిరసర్వసుపుష్యశ్శ్రేష్ఠాస్త్యేతానిభానిచ । పాశ్చాత్యాయానేకుజేలాభా మందేద్దోర్వర్షక్షిణేసుఖం । జ్వగుర్వోపశ్చిమేసిద్ధిశ్శుభంసౌమ్యేరగ శుక్రయోః । దిక్కులంపూర్వదిక్కుగేజ్యేష్ఠాయాం శనిసోమయోః । పూర్వాభాద్రపదేయామ్యంతదైవగురువాసరే । రవోశుక్రేచరోహిణ్యాం పశ్చిమాయాత్యజేద్బుధః । ఉదీచ్యాముత్రరాఫలుస్యభిధేయంగ శేనుధే ||

తా ॥ ౧-౩-౫-౭ నగుతారలను, లిక్తతిథులను, అమవస, పున్నమ, అష్టమి, శుక్ల పక్షపాడ్యమి-ద్వాదశి-షష్ఠి వీనినివిడిచివేరి-న తిథులయందు, చంద్రబలముగల దినములయందు యాత్రచేయవలయు. ధన్వ - శ్రవణము, హస్త, అనూరాధ, రేవతి, అశ్విని, మృగశిర, పునర్వసు, పుష్యమి మూల తునక్షత్రములు యాత్రకు బ్రశస్తములు. తూర్పుదిక్కుకు మంగళవారమునందును, దక్షిణపు దిక్కుకు శని సోమవారములయందును, పడమటిదిక్కుకు బుధ గురు వారములయందును, ఉత్తరదిక్కుకు ఆదిశుక్ర వారములయందును యాత్రచేసిన శుభకరము-తూర్పునకు జ్యేష్ఠానక్షత్రము శనిసోమవారములుదిక్కుల, దక్షిణమునకు పూర్వాభాద్ర, గురువారములు దిక్కుల. పడమటికి, రోహిణి భానుశుక్ర వారములు దిక్కుల. ఉత్తరమునకు ఉత్తర, మంగళ బుధ వారములు దిక్కుల.

శ్లో || మేషసింహధనుస్సంస్థే యాత్రాశస్తాంశుమాలిని । కంభనక్రాంగనాయుగ్ధోత్తతాలిస్థేమకుధ్యమాక్షరాభిమినగేరే-తు యాత్రాదీర్ఘప్రవాసదా ।

తా || సూర్యుడు, మేషసింహ ధనుస్సులయందుండగా యాత్రచేయుట శుభము. కుంభ మకర కన్యా మిధునములయందును, వృషభతులలయందును ఉండగా యాత్రచేయుట మధ్యమము. కటకవృశ్చికమీనములయందుండగా బ్రయాణముచేయుట అప్రశస్తమగుటచే సావకాశముగ నిల్లుచేరును.

ప్రయాణమునకులగ్నములు.

శ్లో || చరలగ్నేవగంతవ్యం ద్విస్వభావేనదాన్యమైః | లగ్నేస్థిరేనగంతవ్యం యాత్రాయాంతేషమిచ్ఛతా ||

తా || చరలగ్నములగుమేష, కటక, తులా, మకరలగ్నములయందుమనుష్యులు ప్రయాణముచేయవలయు, ద్విస్వభావలగ్నములగు, మిధున, కన్యాధనుర్దీనములయందు రాజులు ప్రయాణముచేయవలయు. స్థిరలగ్నములగు వృషభ, సింహ, వృశ్చిక, కుంభములయందు దెవ్వరును ప్రయాణముచేయగూడదు.

లలాటయోగము.

శ్లో || లగ్నస్థోభాసురఃప్రాచ్యం దిశియాత్తుర్లలాటకః | ద్వాదశైకాదశేశుక్ర ఆగ్నేయ్యాంతులలాటకః | దశమస్థంకజోలగ్నా ద్యామ్యాయాంతులలాటకః | నవమాష్టమగోరాహు తైర్వైశ్యాంతులలాటకః || లగ్నాత్సప్తమగస్సారిః ప్రతీచ్యాంతులలాటకః || షట్పంచమగతశ్చంద్రో వాయవ్యాంతులలాటకః | చతుర్థస్థానగస్సామ్య ఉత్తరస్యాంతులలాటకః | ద్విత్రిస్థానగతోజీవ శుశాన్యాంతులలాటకః ||

తా || ప్రయాణ లగ్నమునందుసూర్యుడుండిన తూర్పుదిక్కుల లలాటయోగము, శుక్రుడు ప్రయాణలగ్నమునకు ఏకాదశ ద్వాదశములయందుండిన ఆగ్నేయమూలకును, అంగారకుడుదశమస్థానంబుననుండిన దక్షిణపు దిక్కుకును, రాహువు నవమాష్టమములయందుండిన నిర్వతిమూలకును, శనిసప్తమ స్థానముననుండిన షడృటిదిక్కులకును, చంద్రుడు ఐదు అష్టస్థానములయందుండిన వాయవ్యమూలకును, బుధుడు చతుర్థమం

దుండిన ఉత్తరపుదిక్కుకును, గురుడు ద్విపీయ తృతీయముల యందుండిన ఈశాన్యమూలకును లలాటయోగము, ఈయోగములయందు యాత్రచేయగూడదు.

శ్లో ॥ త్రికోణకేంద్రగాస్సామ్యాః క్రూరాస్త్రియారిగాయది ।
యాత్రాసిద్ధిర్భవేద్దృష్టే శచోదనవర్జితే ॥

తా ॥ శుభగ్రహములు ౧-౪-౫-౬-౭-౮-౧౦ ఈస్థానములయందును, పాపగ్రహములు ౩-౬-౧౧ ఈస్థానములయందు నుండినను, రోదనములే కుండా పీనుగ ఎదురుగవచ్చినను యాత్రకుముచిది.

యోగిని.

శ్లో ॥ శతమఖేందుహుతాశనరక్షసాం యమజలేశ సమేకశూలి
నాం । దివిభువిక్రమశఃపరివర్తతే సితతిథిప్రథమాదిషయోగిని ॥

తా ॥ శుద్ధపాడ్యమిమొదలుదశమివరకుక్రమముగ, తూర్పు, ఉత్తరము, ఆగ్నేయము, నిగృతి, దక్షిణము, పడమర, వాయవ్యము- ఈశాన్యము, ఆకాశము, భూమి, ఈదిక్కులయందు యోగిని ఉండును, శుద్ధ కాదశి మొదలు అనూవాన్యవరకును ప్రైప్రకారమే ఉండును, కావునయోగినియున్నదిక్కుకు యాత్రచేయగూడదు.

లగ్నత్యాజములు.

శ్లో ॥ అజప్యవభధనుఃకన్య కాదౌభుజంగోర్భువమ కరకళీరేవృశ్చి
కాంతేచరాహుః । మిధునఘట తులానాంసింహమధ్యేతు గృధ్రస్సకలముని
మతం స్యాన్సర్వకార్యేషువర్జ్యం ॥

తా ॥ మేష వృషభ ధనుః కన్యాలగ్నములయందు, లగ్నముదయించినదిమొదలు అరగడియవరకు భుజంగమనెడి వర్జ్యకాలమును, మీన కరకట వృశ్చికములయందు గడపట నరగడియ రాహువనెడి వర్జ్యకాలమును, మిధున కుంభ తులా సింహరాసులయందు సగభాగమునందు గృధ్రమనెడి వర్జ్యకాలమును ఉండునుకావున ఈకాలములనుసర్వకార్యములయందు వర్జింపవలయు.

కూరి జ్యేష్ఠముహూర్తములు.

చగటిముహూర్తములు.				గంటలు.				రాత్రిముహూర్తములు.			
ల	సో	మ	బు	గు	శు	శ	మొ	పరశు	అ	సో	మం
ఉ	అ	రొ	ఇ	ఉ	రొ	ఇ	౨	౨౪	శు	రొ	జ్య
రొ	ఇ	ఉ	అ	ఇ	జ్య	అ	౨౪	౯	అ	రొ	జ్య
ఇ	ఉ	రొ	శు	ఉ	అ	రొ	౧౦౪	౧౨	శు	ఉ	రొ
శు	రొ	అ	రొ	అ	శు	ఉ	౧౨	౧౪	అ	రొ	ఉ
రొ	అ	ఉ	రొ	ఇ	శు	అ	౧౪	౩	ఉ	రొ	ఇ
ఇ	అ	ఉ	అ	ఉ	అ	ఇ	౪౪	౨	ఇ	ఉ	రొ

ఉ—ఉద్యోగము.
 రొ—రాత్రిము.
 ఇ—ఇదము.
 అ—అమృతము.
 శు—శుభము.
 రొ—రహము.
 క—కహము.
 రొ—రొగము.
 అ—అదారము.
 జ్య—జ్యేష్ఠము.
 స—సమం

ఈచారములయందు.

అదివారము.

సోమవారము.

మంగళవారము.

బుధవారము.

గురువారము.

శుక్రవారము.

శనివారము.

ఈనక్షత్రములుకూడినఅమృతయోగము.

మూ, క్ర- రే, హ, ఉభ, రొ, ఉపా, ఉభా.

అమృ, సాస్, రే, పున, క్ర.

రొ, మా, అశ్వి, ఉభ, ఉపా, ఉభా,

పుబ్బ, పూపా, పూభా, కృ, ఉపా, ఉభా.

అశ్వి, పుష్య, సాస్.

మూ, హ, పు, రే, అశ్వి, అనూ, సాస్, ఉపా, ఉభా.

మ, సాస్, కృ, రొ, శత.

ఈనక్షత్రములు

కూడినచరణయోగము.

అనూ, జ్యే. మ, క, ధ.

మ, వి, కృ, పూభా, ఉపా-

శ, అర్జు, వి, పూభా.

ధ, మూ, రే, అ, హ.

మ, రొ, శ, అర్జు, వి, ఉభ.

పు, రొ, జ్యే, కృ, అ, మ.

ఉ, హ, పి, ఉపా, పూ, ఉభా, రే.

రాహుకాలములు.

ప గ లు.

సూ॥ విధుసారిభృగ్	వారములు.	ఘంట-మొ.	ఘం-వరికు.
సుశజ్జ జీవభౌమార్కవా	అదివారిము.	౪౪	౬
రేషుత్రిపాదత్రీణేచ్ఛిధిః॥	సోమవారము.	౭౪	౯
తా॥ సోమ, శని, శుక్ర, బు	మంగళవారము.	౩	౪౪
ధ, గురు, కుంభ, ఆదివారము.	బుధవారము.	౧౨	౧౪
లకుందు గ్రహముగ సోమవా	గురువారము.	౧౪	౩
రమునందు కృత్తిక, శనివా	శుక్రవారము.	౧౦౪	౧౨
రమునెక్కిజట్టుక్రమకృత్తికా	శనివారము.	౯	౧౦౪
రాహుకాలముండును.			

ప్రయాణమునందు శుభశకునములు.

శ్లో॥ నిజేష్టమిత్రాద్యనుయానలాభస్సన్నాహసిద్ధిస్త్యనుకూలశబ్దః॥
ప్రదక్షిణావేష్టకపోష్య బంధుపుత్రాదియక్వాండజఖంధహీనః ॥

తా ॥ యాత్రకు వెడలునవ్రేదు తనబంధు మిత్రులు కొంతదూరము
వెంబడించినప్పుట, కావలసినవసులుసిద్ధమగుట, అనుకూలశబ్దములనినట,
తనకంటెజిన్నవారైనను స్వజనులు తనకు బ్రదక్షిణముగాదిరుగుట, కాకి-
తేమకారి-సర్పము మొదలగునవికట్టకుండా అనుకూలములగుట, ఇవిశుభ
కరములు. మిత్రము- కన్యపడుడులు, ముత్తయిదువ-బోగముది-పువ్వలు-
ఫలములు- పసపు- కుంకుమమొదలగు మంగళద్రవ్యములు- మంగళవాద్య
ములు- పాలు-పెలుగు జ్వాలాదీపములు- గాడిదెలరచుట- జయశబ్దము-
ఘంటాధ్వని వేదఘోషము- అనుకూలమైనగాలి - అమృతగడియ నమీ
పించుట, జంటబ్రాహ్మణులు- గోవులు- ఏనుగులు- గుఱ్ఱములు- యోగ్యవా
హనములు- చేపలు- పీనుగు- మాంసము- ఇవియెదురుగ గాని కుడిప్రక్క
గ గానివచ్చుట- వీనివలనప్రయాణము నిర్విఘ్నముగాజరుగును,

ప్రయాణమునంద శుభశకునములు.

శ్లో॥ కుత్రగమిష్యసిగమనా త్రింశలమహమవృతాగమిష్యామి॥
శుక్లాగచ్ఛేదానీంమాగచ్ఛ త్వత్ప్రయోజనంసస్యాత్ ॥ సూర్యేభావ

శ్చోరాస్సంతి వ్యాఘ్రాన్యసద్రవాదుష్టాః । రోగభయంతత్రాస్తీత్యాది
విరుద్ధానివాక్యాని ॥ యత్రాకాలేయైః కైరుక్తాని స్యుస్తదానగంతవ్యం ।
వహ్నింసఘామమంధం విధవాంచకుణిచతైలఘటం ॥

తా ॥ ఎచ్చటికైన వెడలునపుడు ఇతరులవలెనైనను, నీవెచ్చటికిబో
వుచున్నావు- ఎందుకేగెదవు - నేనునువచ్చెద కొంచెమునిలువుము నీవా
కొండవేగజనదు- భుజించిపోమ్ము - ఇప్పుడేలపోయెదవు - పనికానేరదు-
త్రోవలో నొంగలుండెదరు- పులులున్నవి, అచ్చట రోగభయమున్నది- ఇట్టి
విరుద్ధవాక్యములు పలుకినను, ఇతరులు తుమ్మినను, పొగతోగూడిననిప్పు -
గ్రుడ్డివాడు- విధవ-కుటివాడు- నూనెకుండ ఇవీయెదురుగ వచ్చిననుయా
త్రకూడదు. మఱియు- కొత్తకుండ - గొడ్డండ్లు - ఆయుధములు- ముక్కి-
డివాడు- బోడివాడు- సన్యాసి- చోగి-జంగము-నంచి-పండాలోము - ఒంటివి
పుడు-పచ్చవాడు- దిగంబరుడు- ఇట్టివారెదురుగవచ్చుట- జారిపడుట-త
లగుడ్డ క్రిందపడుట- గాలివానవచ్చుట-సొమ్మును మరచుట- వెదకినదిదొర
కకపోవుట- బండిపడుట- తన్నులుతగులుట- దెబ్బపడుట - నొప్పిపట్టుట-
గాయమగుట- రక్తమువచ్చుట- కష్టవార్తనువినుట- కాకి-పిల్లి - గరుడపక్షి
పాము ఇవి అడ్డముగాపోవుట - కోతులు కోళ్లు పిల్లులు జగడచూడుట -
ఇత్యాదు లనిష్టసూచకంబులు.

అపశకునశాంతి .

శ్లో ॥ యద్యపశకునైర్భావి న్యనిష్టయోగేభులైవవిజ్ఞాతే । భయ
శంకాంపరిహర్తుం భగవంతంప్రార్థయేన్ననుజః ॥ స్నానందానం హూ
మోజప పూజాతర్పణాదీని ॥

తా ॥ అపశకునములు గలిగినయెడ భగవంతుండగు శ్రీమన్నారా
యణునిస్తరించి స్నానదాన జపహూమ పూజాదులొనర్చిన అపశకున
వీడతొలగును.

గృహనిర్మాణము.

[మైత్ర వైశాఖ క్రౌవణ కార్తిక మాఘ మాసములును, సూర్య

దుండెడి వృషభ కుంభ సింహ కుంభ మేష తులా వృశ్చిక మకర రాసులు ను, వీనిలో స్థిర రాసులును, గృహనిర్మాణమునకు బ్రత స్తములు, గురుశుక్ర మూఢములు శూన్యమాసము ఇవి కూడవు, సూర్యుడు సింహరాశియందుండునపుడు పడమరదిక్కునందును, వృషభరాశియందుండునపుడు ఉత్తరదిక్కునందును, కుంభరాశియందుండునపుడు తూర్పుదిక్కునందును, వృశ్చికమునందుండునపుడు దక్షిణమునందును ద్వారమునేర్పఱచవలయు, ఉత్తర, ఉత్తరాపాథ, ఉత్తరాభాద్ర, చిత్త, రోహిణి, స్వాతి, మృగశిర, మూల, ఆశ్విని, హస్త, పుష్యమి- అనూరాధ ఈనక్షత్రములుమంచివి. పరిఘయోగముమొక్క-మొదటిసగభాగమును వైధృతిపాతములనుసంపూర్ణముగను, గండాతిగండయోగములమొదట ఆరుగడియలను, శూలయోగమునందైదుగడియలను, వ్యాఘాతమునందు తొమ్మిదిగడియలను తక్కిన సింధ్యయోగములను భద్రవాకరణమును గృహనిర్మాణమునందు వర్జింపవలయు, కేంద్రకోణములయందు శుభగ్రహములును-౩-౬-౧౧స్థానములయందు క్రూరగ్రహములును, గలిగి అష్టమస్థానము పాపగ్రహవర్జితంబై యుండవలయు.]

గృహప్రవేశము.

శ్లో || నవ్యేగృహే సూధవమాసుయుక్తే యాత్రానివృత్తా వపిభూమిభర్తుః | ప్రవేశనంద్వార్ధస్యదుధ్రువక్షైర్న గ్నేస్థిరేచోపచయోదయేనతి || జీర్ణేగృహే గ్నాగ్నిభయాన్నవీనే స్యాద్వాసవేజ్ఞానిలభాంబుపేషు | మాసేనభస్యూర్జయుగే ప్రవేశోన మాఢ్యదోషోత్ర సితేజ్యయోస్సాస్యత్ ||

తా || వైశాఖ మాఘ మాసములయందును, యాత్రచేసివచ్చినది నమునందును, మృదు, ధ్రువనక్షత్రములయందును, స్థిరలగ్నములయందును, జలయృక్తలగ్నములయందును, సూతనగృహప్రవేశముచేయవలయు, ప్రాతయిండ్లలోనైనను అగ్నిమొదలగు వానివలన చెడిమరలగట్టబడిన యిండ్లలోనైనను ప్రవేశించుటకు జ్యేష్ఠ, పుష్యమి, స్వాతి, పూర్వాపాథ ఈనక్షత్రములుమంచివి. క్రావణ కార్తీక మార్గశిరములు గురుశుక్రమూఢములుకూడవు.

లగ్నశుద్ధి క్రమము.

శ్లో || నామ్నిచద్వాదశేశుద్ధి శ్చాగ్రీధేచైకాదశేతథా । భోజనే
దశమేశుద్ధి ర్నవమేచాలకర్తణి ॥ ఉపనీతేష్టపిశుద్ధి ర్వివాహే సప్తమేత
థా । షట్సుద్ధిర్నవస్త్రోతుప్రయాణేపంచమేతథా । విద్యారంభేచతు
శ్శుద్ధిః కృష్యారంభేత్రయస్తథా । గృహప్రవేశేదేవశుద్ధిర్లగ్నశుద్ధిస్తుసంగమే

• తా || నామకరణ లగ్నమునకు ద్వాదశశుద్ధియు, నాంచీశాగ్రీధ
మునకు ఏకాదశశుద్ధియు, అన్నప్రాశనమునకు దశమశుద్ధియు, చౌలము
నకు నవమశుద్ధియు, ఉపనయనమునకు అష్టమశుద్ధియు, వివాహమునకు
సప్తమశుద్ధియు, నూతనవస్త్రధారణమునకు షష్ఠశుద్ధియు, యాత్రకుపం
చమశుద్ధియు, విద్యాభ్యాసమునకుచతుర్థశుద్ధియు, కృషికిత్వతీయశుద్ధియు,
గృహప్రవేశమునకు ద్వితీయశుద్ధియు, నిషేకమునకు లగ్నశుద్ధియు గలిగి
యుండవలయు.

ఇతి శ్రీమానవధర్మచంద్రికాయాం లౌకికకార్య

ముహూర్తనిర్ణయ కథనంనామ

అష్టమాధ్యాయః.

న వ మూ ధ్యాయము.

ఆశ్రమధర్మసంగ్రహప్రకరణము.

శ్లో || జాతమాత్రశ్శిశుస్తావద్యావదప్తేనమావయః ।

సహిగర్భసమోజ్జేయశ్శక్తిమాత్రప్రదర్శకః ॥

తా || శిశువునుట్టినదిమొదలుకొని ఎనిమిదినంచత్సరముల వయస్సు
వరకును గర్భస్థశిశువువంటివాడు - వీనియందు తెలివిగలుగు యోగ్యతమ
ట్టుకుగనబడునుగాని ధర్మాధర్మంబుల నెఱుంగుశక్తియుండదు.

శ్లో || భయోభయ్యేతథాపేయే వాచ్యావాక్యేతథాన్యతే । అ
స్తిచాలేనదోషస్సాన్యత్యయావన్నోపనీయతే ॥

తా || ఆశిశువు ఉపనయనసంస్కారమును జెందువరకు భత్యము లవైనను అభత్యములవైనను భక్షించినను, తాగయోగ్యములుగానివిద్యాదులను త్రాగినను, చెప్పదగినవానినిగాని చెప్పరానివానినిగానిచెప్పినను, అబద్ధములాడినను పాపముకలుగదు.

శ్లో || ఉపనీతేస్తుదోషోస్తి క్రియమాణేవిగర్హితే | అప్రాప్తకృతహరో సౌబాల్యోద్దేశవార్హికః ||

తా || ఉపనయనంబయినపిమ్మట శాస్త్రవిరుద్ధకార్యముల నొనర్చిన యెడ పాపముకలుగును, ఇంక ర్హదర్శనంబుల దేశసికొనటకు మాత్రమే తగినకాలము. పదియొత్తొండల ప్రాయమునకుమునపు బాలుండనబడున, కావున వ్యవహారమున కుపయోగింపడు.

శ్లో || ఆశ్రమీ నతిష్ఠేత దినమేకవషిష్విజః | ఆశ్రమేణవి నాతిష్ఠక్ ప్రాయశ్చిత్తీయతేహినః |

తా || బ్రహ్మత్రయవైశ్యజాతుల వారొక్కరినైనను ఆశ్రమంబులేకయుండగూడదు. అట్లుండినవాడు ప్రాయశ్చిత్తమున కర్హుండగును.

శ్లో || జపేశ్శామాషేతథాదానే స్వాధ్యాయేచరతస్సదా | నాసాఫలమవాప్నోతి కుర్వాణో ప్యాశ్రమాదృతే ||

తా || ఆశ్రమమును విడిచిపెట్టి జప శామామదాన స్వాధ్యాయంబుల నానక్రితోజేసినను వానిఫలంబును జెందడు.

శ్లో || ఋషీశామానులోమ్యంహ ప్రాతిలోమ్యంనవిద్యతే | వ్రతిలోమేనయోయాతినతస్త్వాన్నాగ్నిహృత్తపః ||

తా || ఋషులు బ్రహ్మచారి గృహస్థాది ధర్మంబుల వరుసగ జేయుదురుగాని తలక్రిందుగ జేయరు - అనగాపైపైయాశ్రమంబుల నొందుదురుగాని క్రిందియాశ్రమంబులను జెందరు. అట్లు క్రిందియాశ్రమంబునకువచ్చువాడు స్యాయవధమును తప్పినవాడగును.

శ్లో || షేఖలాజినదండైశ్చ బ్రహ్మచారీతిగీయతే | వేదాదిభిర్గృహస్థశ్చ నఖలామైర్వనాశ్రమీ || త్రిదండేయః కైశ్చలతః శానిపుథక్ శుభక్ | యస్యైతల్లతః త్రిదండీ పాయశ్చిత్తీహృనాశ్రమీ ||

తా || మొలత్రాడు- కృష్ణాజినము- దండము మొదలగుచిహ్నములచే బ్రహ్మచారియనబడును- వేదమునావర్తింతుట వేదవిహిత కర్మలననుష్ఠించుట మొదలగువానివలన గృహస్థుండనబడును- గోళ్లను వెండ్రుకలను బెంచుట మొదలగుచిహ్నములచేవానప్రస్థుండనబడును. త్రిదండకామాయాది ధారణము చేయుచుండును. ఇవి నాలుగొక్కవంబులకు వెవ్వేటుగ లక్షణంబులు. ఇవి లేనివాడు ఆశ్రమరహితుడగును గావున ప్రాయశ్చిత్తమునకర్హుండగును.

శ్లో || ఉదయాస్తమయం యావన్నాప్రిప్రక్షణికోభవేత్ | నిత్యనైమిత్తికైర్యుక్తః కామ్యైశ్చ నైర్వర్గర్హితైః ||

తా || సూర్యోదయము మొదలుకొని సూర్యాస్తమయము వరకు నూరకయుండగూడదు - నిత్యనైమిత్తిక కర్మంబులను - అనిషిద్ధంబులగు కామ్యాదికర్మంబులను జేయుచుండవలయు.

శ్లో || స్వకంకర్మపరిత్యజ్య తదన్యమగుతేద్విజః | అజ్ఞానాదథ నాలోభాత్సతేనపథితోభవేత్ ||

తా || ద్విజాతిని ఎఱుంగమిచేగాని, లోభముచేగాని వగ్గాశ్రమధర్మమును విడిచి మఱియొకదాని నవలంబించువాడు పఠితుండగును.

శ్లో || ఉషఃకాలేద సంప్రాప్తే శౌచంకృత్వా యధార్హవత్ | తతస్సాన్నినంప్రకుర్వీత దంతధావనపూర్వకం ||

తా || ఆఱుగడియలరాత్రి మిగిలియుండుకాలము ఉషఃకాలము, అప్పుడులేచి శౌచకృత్యములం దీర్చికొని దంతధావనము చేసికొని స్నానము సేయవలయు.

శ్లో || అశ్యంత మలినఃకాయో నవచ్ఛిద్ర సమన్వితః | స్రవత్యేవ దినారాత్రం ప్రాతస్సాన్నినం విశోధనం ||

తా || యమనుష్యశరీరము మిక్కిలిమలినమైనది, రెండుకన్నులు, ముక్కురంధ్రములు, చెవులు, నోరు, గుదోపస్థంబులు, అనేడి తొమ్మిదిరంధ్రములతో గూడియున్నది, వీనినుండి రాత్రింబగళ్లు మలము గారుచుండును గావున బ్రాహ్మకాలస్నానము వాని నెల్లశోధించును.

శ్లో || క్లిద్యంతి హి ప్రసుప్తస్య త్తంద్రియాణి తరంతి చ | అంగానిస
మతాంగచ్ఛం త్యత్తమా న్యథమైస్సహ ||

తా || నిద్రబోయినవాని కింద్రియములు ద్రవిచి నీడ గారున, ఉ
త్తమములగునవములు కూడ అధమావయవములతో సరిపోలియుండును.

శ్లో || గుణాదథ స్నానః స్రస్యసాధో రూపం తేజశ్చ బలంచ శ్చ
చం | ఆయుష్యమారోగ్యమలోలుపత్వం నుస్సవ్వనాశంచ మతిశ్చ మేధా ||

తా || స్నానాభ్యాసముజేసెడి సత్పురుషునకు రూపము- తేజస్సు-
బలము- శుచిత్వము- ఆయుర్వృద్ధి- ఆరోగ్యము- స్థైర్యము- దుస్స్వపనా
శము- బుద్ధి- ధారణా శక్తి అనెడి పదిగుణములు గలుగును.

శ్లో || స్నానాదనంతరంతావ దుపస్పర్శనముచ్యతే ||

తా || స్నానముచేసినపిదప కుడిచేతునదకమును దీసికొని మూడు
మారులు ఆదమనంబు నొనర్చవలయు.

శ్లో || మార్జనంజలమధ్యేతుప్రాణాయామస్తతః స్మృతః | ఉపస్థానం
తతః పశ్చాద్దాయత్రీజపఉచ్యతే ||

తా || జలములో మార్జనముచేసి కొనుటపిమ్మట ప్రాణాయామము
పిదప ఉపస్థానంబును, అటుపిమ్మట గాయత్రీమంత్రజపంబును జేయవలయు.

శ్లో || అస్నాతాశీమలంభుంక్తే అజాపీఘాయశోణితే | అహం
తాశీక్రిమీంభుంక్తే హ్యదత్వాచ్యుతమశ్నుతే ||

తా || స్నానములేక భుజించుట మలమును దినినట్లుగును, జపము
లేకభజించుట చీమురక్తమును గుడిచినట్లుగును, అజామములేకతినుట పు
రుగులదినినట్లుగును, దానముచేయకతినుట పీచుగులదినినట్లుగును.

శ్లో || సంధ్యావీనోఽశువిత్సత్యం న ర్హస్సర్వకర్మను | యదన్య
తురుతేకర్మ నతస్య ఫలభాగ్భవేత్ ||

తా || సంధ్యావందనము నాచరింపనివా డశుచియైయేకర్మంబున
కును అర్హుండుగాడు, దీనినివిడిచియేకర్మంబు నొనర్చినను ఫలంబుకాదు.

శ్లో || యోనసంధ్యాముపాసీత బ్రాహ్మణోహివిశేషతః । జీవ
న్నేవసశూద్రస్సన్యస్తృతశ్శ్వాచాభిజాయతే ॥

తా || సంధ్యావందనము నాచరింపనివాడుబ్రతికినంతకాలము శూ
ద్రుండైచరణించినవెనుక కుక్క-యైఞ్ఞట్టును బ్రాహ్మణునకీ దోషము విశేష
ముగ గలుగును.

శ్లో || దేవకార్యంతజఃపశ్య తుర్ర్యాన్తంగళపీక్షణం ॥

తా || పిమ్మట దేవకార్యమునొంద్చి తరువాత మంగళద్రవ్యముల
జూడవలయు.

శ్లో || దేవకార్యం చపూర్వాష్టే మనుష్యాణాం మధ్యంచినే । పి
తృణాణామపరాష్టాత కుర్యాదేతన్నియంతరితః ॥

తా || పూర్వాష్టాంబున దేవకార్యంబును, మధ్యాహ్నంబున మ
నుష్యకార్యంబును, అపరాష్టాంబున బిశ్యకార్యంబును నియమంబుగ నాచ
రించవలయు.

శ్లో || విపర్యయేతుతస్సర్వంసంధ్యాస్త్రీమైథునంయథా ॥

తా || పూర్వోక్త క్రమములతప్పి చేసినయెడ- గొడ్రాలితోడిసం
గమమువలెవ్యర్థమగు.

శ్లో || మాతాపితాగురుర్భార్య స్రజాదీనస్సమ్నాశ్రితః । అభ్యా
గతోతిధిశ్చాపి పోష్యవర్గ ఉదాహర్యతః ॥

తా || తల్లి తండ్రి గురువు భార్య సంతానములు తన్నాశ్రయించి
యున్నదీనుడు అభ్యాగతుడు అతిధి (అగ్ని) వీరండును పోష్యవర్గమన
బడుదురు.

శ్లో || భరణంపోష్యవర్గస్య ప్రశస్తంస్వర్గసాధనం । నరకపీడనే
యస్తాతస్తాద్యక్షేనతంభరేత్ ॥

తా || పోష్యవర్గమును భరించుట ప్రశస్తమయిన స్వర్గసాధన
మగును- పోష్యవర్గమునకు బిడ్డగలుగ జేసినయెడ నరకముగలుగునుగావున
పోష్యవర్గమును బ్రయత్నముతో భరింపవలయు.

శ్లో || సజీవతియపవైకోబహుభిశ్చోపజీవ్యతే । జీవంతోపిమృతా
స్త్వస్యే పురుషాసోస్త్విదరంభరాః ॥

తా || ఒక్క-డెవ్వడనేకుల బోపించునో వాడే బ్రతికియుండు వాడు. తమయుదమును మాత్రముపోషించుకొనువారు బ్రతికియున్నచుచచ్చి నవారలే నగుదురు.

శ్లో || జ్ఞాతిర్భంధుజనక్షీణస్తథానాధస్సమాశ్రితః । అన్యోధీధన
యుక్తస్యపోష్యవర్గ ఉదాహృతః ॥

తా || జ్ఞాతి - బంధుజనుడు - ధనహీనుడు - ఆశ్రయించిన అనాధ జనుడు - ఇతరుండు వీరందరును ధనవంతునికి బోష్య వర్గ మనంబడుదురు.

శ్లో || సజీవతిగుణాయస్యయస్యధర్మస్సజీవతి । బహుధేజీవితంయ
స్యకుటుంబార్థేతథాపునః ॥

తా || సుగుణములు గలవాడును, ధర్మముజేయువాడును, అనే కులను పోషించుటకును కుటుంబమును భరించుటకును బ్రతుకువాడు బ్రతికి యున్నవాడగును.

శ్లో || దీనానాధవిశేష్టేభ్యోదాతవ్యంఘాతిమిచ్ఛతా । అదత్తవో
షాజ్ఞాయంతే పరభాగ్యోసజీవినః ॥

తా || స్థంపదనుగోరువాడు దీనులు అనాధలుశిష్టులునగువారలకు దానముచేయుచుండవలయు. దానముచేయుకుండుటవలన పరునిభాగ్యము వలనబ్రతికెడి దండ్రులైవుట్టుదురు.

శ్లో || దమోలజ్ఞాదయాత్నాంతి శ్రద్ధాత్యాగః కృతజ్ఞతా । ఏతే
యస్యగుణాస్సంతి గృహస్థోముఖ్యుః ॥

తా || ఇంద్రియనిగ్రహము, నిందితకార్యముల జేయుటకు సిగ్గు, కని కరము, ఓర్పు, శ్రద్ధ, ఈవి, ఇతరుడుచేసిన యుపకారమును ముటువకుం డుట, ఈగుణములుగల గృహస్థుడు ముఖ్యుడనబడును.

శ్లో || సంవిభాగం తతఃకృత్వా గృహస్థశ్చేషభుగ్భవేత్ ॥

తా || కావునగృహస్థుండు తమతోడివారికి దనయాహారమును పం చియిచ్చి మిగిలినదానిని భుజించవలయు.

శ్లో || ప్రదోషపశ్చిమాయామా వేదాభ్యాసరతోఽయేత్ | యామ
ద్వయలతయానోహి బ్రహ్మఘాయాయకల్పతే ||

తా || రాత్రి మొదటిజామును తుదిజామును వేదాభ్యాసముతో
గడుపవలయు, రెండు జాములు నిద్రించవలయు, ఇట్లు సేయువాడు బ్రహ్మ
ప్రాప్తికి సుపయోగించును.

శ్లో || యదైవాత్కాపరస్తద్వద్ద్రీప్తవ్యశ్శుభమిచ్ఛతా | సుఖదుఃఖా
నితుల్యానియథాత్మసితథాపరే ||

తా || మేలునుగోరువాడు తానెట్టివాడో ఇతరుడును అట్టివాడే
యని తలంపవలయు. తనయందు వలెనే యితరునియందును సుఖదుఃఖం
బులు సరిగానుండును.

శ్లో || సుఖంవాయదివాదుఃఖం యత్కరంచితక్రియతోపరే | తత్కర్మ
తంతుపునఃపశ్చాత్సర్వమాత్మనిసంభవేత్ ||

తా || తాను ఇతరునికి సుఖమునుగాని దుఃఖమునుగాని కలుగజే
సినయెడ తాజేసినదంతయునటు పిమ్మటదనకెతటస్థించును.

శ్లో || నక్లేశేనవినాద్రవ్యంద్రవ్యహీనేకుతఃక్రియా | క్రియాహీనేకు
తోఽధర్మోధర్మహీనేకుతస్సుఖం | సుఖంవాంఛతయస్సర్వస్తస్యక్షేణఃఫలప్రదః ||

తా || ప్రయాసములేక ధనములభింపదు. ధనములేనియెడ సత్క
మంబునడువదు. సత్కమంబులేనియెడధర్మముకలుగదు. ధర్మములేక
సుఖములభింపదు. అట్టిసుఖము ప్రయాసమువలన సిద్ధించునుకావునకార్య
ములయందుబాగుగగట్టించవలయు.

శ్లో || దానంచవిధినాప్రోక్తంకాలేపాత్రేగుణాన్వితే | సమమబ్రా
హ్మణేదానం ద్విగుణంబ్రాహ్మణబ్రువే | సహస్రగుణమాచార్యే అనంతం
వేదపారగే ||

తా || తగినకాలమునందు గుణవంతుడును సత్పాత్రమునగువానికి
దానముచేయుట విధ్యుక్తము, బ్రాహ్మణుడుగాని వానికిచ్చుట సాధారణ
ము. జాతిబ్రాహ్మణునికి దానముచేయుట దానికి రెండింతల ఫలముగలది.

అన్యాయములముగలవానికి సమకరించుట సహస్రగుణముగలది. వేదము సంపూర్ణముగాజదివి తెలిసికొనినవానికి దానము చేసిన అనంతఫలము గలుగును.

శ్లో || విధిహీనతథాపాత్రే యోచదాతిప్రతిగ్రహం | న కేవలంహి
బంధద్యాద్విశేష మనునశ్యతి ||

తా || విధ్యుక్తముగాని పాత్రమునకుజేయుదానము దానముకా
నేదు, తనపుణ్యమును గూడబెడును.

శ్లో || వ్యసనాధికవిప్రేషు ధనాజ్ఞేషుకదాచన | ఏవమస్విప్యదా
తస్యం సర్వదానేష్యయంవిధిః ||

తా || జూదముమొదలగు వ్యసనముగలబ్రాహ్మణులకును, ధనాభ్యు
లగువారికిని దానమొప్పడును జేయగూడదు, కావున జక్క-గవెదకిదానము
చేయవలయు, అన్నిదానములయందు నిదియేవిధి.

శ్లో || మాతాపితృవిహీనంహి సంసారోద్వహనాదిభిః | య
స్థానయతితస్యేహ పుణ్యసంఖ్యానవిద్యతే ||

తా || తల్లి తండ్రులు లేని వానికి ఉపనయన వివాహాది సంసార
ముబడేయించి స్థాపించినవారి పుణ్యము గణింప శక్యముగాదు.

శ్లో || గృహశ్రమాత్పరోనాస్తిభార్యాయదివశానుగా | తదాధ
ర్మార్థకామాభ్యం త్రవగఃఫలమశ్నుతే ||

తా || భార్యస్వామీనురాలుగనుండిన గృహస్థాశ్రమమునకంటె నె
క్కువదేదియులేదు. అన్యధాధర్మార్థకామంబులచూడునెడి పురుషార్థంబుల
వొందును.

శ్లో || దుఃఖాగిరః కలిరేభదశ్చిద్రపిడాపరస్పరం | ప్రతికూలకళత్ర
స్య ద్విదారస్యవిశేషతః ||

తా || ప్రతికూలభార్యగలవానికి దుఃఖకరములగు వలకలు- కల
హము- పొరుపు- గృహచ్ఛిద్రములవలన పరస్పరమువీడయుగలుగును. ఇవి
ఇద్దరుభార్యులగలవానికి విశేషముగలుగును.

శ్లో || రూపాదార్యసమాయుక్తా విశాలకులసంభవా । ధర్మపత్ని
సమాఖ్యాతా నిర్దోషాయదిసాభవేత్ । దోషేనతినదోషాస్యాదన్యధా
న్యాయగుణాన్వితా ॥

తా || సౌందర్యము ధౌ దార్యము గలదై సద్వంశంబున జనించి నిర్దో
షురాలగు నదిధర్మపత్ని అనబడును, పెనిమిటి సదోషుండయినచో తాను
ను సదోషురాలగు నదియు, నట్లుగానిచో గుణవతియగునదియు గేవలభా
ర్యయనబడును.

శ్లో || సంతుష్టోభార్యయాభారై భారైభార్యాతదైవచ । యస్మి
న్నేతతు-లేనిత్యం కల్యాణంతత్రవైద్రువం ॥

తా || ఏకలంబుననైనను, భార్యవలనభర్తయు, భర్తవలనభార్య
యు సంతోషించుచు బ్రేమాతిశయంబులుగల్గి వర్తింతురో వారియందెల్ల
ప్పుడు మంగళంబావహించియుండును.

స్త్రీరక్షణక్రమము.

శ్లో || పతిర్భార్యాంసంప్రవిశ్య గర్భోధూత్వహజాయతే । జా
యాయాస్తధిజాయత్వం యదస్యాంజాయతేపునః ॥

తా || భర్తశుక్లరూపముచే భార్యయందుబ్రవేశించి గర్భస్థుడైపు
త్రయాపముగబట్టుచున్నాడు, దానంజేసి భార్యకుజాయ, అనుపేరుగలిగె.

శ్లో || యదృశంభజతేహీస్త్రీ సుతంసూతేతథావిధం । తస్మాత్ప్ర
జావిశుద్ధ్యర్థం స్త్రీయంరక్షేన్నీయత్పతః ॥

తా || స్త్రీ ఎటువంటి పురుషునిబాండునో అటువంటిపుత్రునిగను
ను కాపునసంతానపరిశుద్ధికొరకు, భార్యనుపరపురుషసాంగత్యమును జెం
దనీయక కాపాడుచుండవలయు.

శ్లో || నకశ్చిద్యోషితశ్చక్తః ప్రసహ్యపరిరక్షితుం । ఏతైరుపాయ
యోగైస్తు శక్యాస్తాఃపరిరక్షితుం ॥ అర్థస్యసంగ్రహేచైవ వ్యయేచైతాని
యోజయేత్ । శౌచేధర్మేన్నపక్యాంబ పారిణీయస్యరక్షణే ॥

తా || స్త్రీలను నిర్బంధించి కాపాడుటకెవ్వడును శక్తుండుగానేర
దు, కాపునద్రవ్యమునుదాచుట, కర్చుచేయుట, గృహభాండాదులశుద్ధి

చేయుట, అగ్నిశుశ్రూష, వంటచేయుట, గృహపాపకరణములరక్షించుట
అనునీ యుపాయయోగములచేకార్యములయందు వారనియోగించి హి
తోపదేశములచేత మంచిమార్గమున జొప్పించికాపాడవలయు.

శ్లో || అదుష్టాంవిసతా భార్యాం యావనేయఃపరిత్యజేత్ | సప్త
జన్మభవేత్ శ్రీప్రసాదైర్ధవ్యంచపునఃపునః ||

తా || దుష్టురాలుకానిదియు అడకువగలదియు నగుభార్యను యో
వనకాలంబున విడిచిపెట్టినవాడు ఏడుజన్మములవరకు శ్రీయైపుట్టి పలు
మారు వైధవ్యమును జెందును.

శ్లో || అనుకూలామవాగ్దుష్టాం దత్తాంసాధ్వీంప్రణావతీం | త్యజ్జ్
భార్యావపస్థాప్యో రాజదండేనధూయసా ||

తా || అనుకూలురాలును, నోటిగవ్వములేనిదియు, దానపూర్వక
ముగ లభించినదియు, పతివ్రతయు సంతానముగలదియునగు భార్యను అ
న్యశ్రీలోలుడై విడిచినవాడు పలుమారు రాజదండనకు బాత్రుడగును.

శ్లో || స్వదారాత్త్యజతోమోహం స్మరస్యాన్యాయమోచినః | ధ
ర్మవంశపరిత్యక్తు ర్మిష్యాఃపిర్నవిధీయతే ||

తా || పరశ్రీసంగమ చార్య ద్యూత మద్యపానాద్యా సక్తిగలవా
డై, బ్రవర్గఫలమునకాధార భూతురాలగు నిజభాగ్యను అక్రమముగా
విడిచినవాడు ధర్మవంశమును విడిచినవాడు గావున నష్టిపురుషాధము
నకు బ్రాచ్యుత్తమేదేయ.

శ్లో || ఆజ్ఞాసంపాదినీండంతాం వీరసూంప్రియవాదినీం | త్యజ్జ్
స్వస్త్రియాంశమద్రవ్యోభరణంప్రియాః ||

తా || పతియాజ్ఞనుజరుపునదియు, సమర్థురాలును, వీరులగుననది
యు, ప్రియాలాపములు గలదియునగు భార్యను వదలినయెడ పురుషుండా
మెకు తన ఆస్తియందలి మూడవపాలును, ద్రవ్యములేనివాడు భరణమును,
ఇయ్యవలయు.

శ్లో || శ్రీకాంసాస్తిపరిత్యాగో బ్రహ్మహత్యాదిభిర్వివా | తత్రాపి

గృహమధ్యేతు ప్రాయశ్చిత్తానికారయేత్ । పరిత్యక్తాచరేత్వాపంబ
హ్వల్యంవాపికించన । తత్పాపంశతధాధూత్వా బాంధవాననగచ్ఛతి ।
యావంతినారీరోమాణి తస్మాదీతికులేషుచ । తావద్వర్షసహస్రాణి ప
రిత్యాగాత్సపచ్యతే । కుంభీపాకేమహాఘోరే జ్ఞాతయఃపాపకర్షిణః ।
వసంతిస్త్రీపరిత్యాగా ద్యావదాధూతసంప్లవం ॥

• తా॥ బ్రహ్మహత్యాది ఘోరపాతకంబుల జేసిననేతప్పతిరస్వల్ప
పాతకములజేసినమాత్రమున స్త్రీలనుపరిత్యజింపగూడదు, అప్పుడును ప్ర
మాదముచే నింటిలోపల జరిగినయెడ ప్రాయశ్చిత్తము చేయవలయు, అ
జ్ఞానముచేబరిత్యజించినయెడ ఆస్త్రీచేయునట్టి స్వల్పపాపమైనను అశ్శధిక
ముగాబెరిగి, ఆస్త్రీశరీరమున నెన్నిరోమములుండునోఅన్నివేలసంవత్సర
ములుఆస్త్రీవంశమువారిని బంధువులనుజెందును, స్త్రీపరిత్యాగముచేసినవా
డును, వానిజ్ఞాతులును మహాఘోరంబగు కుంభీపాక నరకంబున ననేకవ
ర్షంబులు పడియుందురు.

శ్లో॥ పిశ్యమాత్మపరిత్యాగీ సుహృజ్ఞనసుతత్యజః । అసిపత్రవనం
చైవచండాలానాంశతంవ్రజేత్ ॥

తా॥ తండ్రి, తల్లి, బిడ్డలు, మిత్రులు, వీరినివిడుచువాడు అసిపత్ర
నరకంబునబడి నూరుపర్యాయములు చండాలజన్మమునొందుచుండును.

శ్లో॥ నాశ్చీయాద్భార్యయాసార్థం నై వామీతేతచాశ్చతీం । తు
వతీంజ్యంభమాణౌంవా నచాసీనాంయథాసుఖం ॥ నాంజయంతీంస్వకేనే
త్రే నచాభ్యక్తామనావృతాం । నపశ్యేత్ప్రసవతీంచ తేజసాగమోద్వి
జోత్తమః ॥

తా॥ పురుషుడేకకాలంబున భార్యతోగూడగూర్చుని భుజింపగూ
డదు, భార్యభుజించునపుడును, తుమ్మునపుడును, ఆవలించునపుడును కా
టుకపెట్టుకొనునపుడును, అభ్యంగముచేసి కొనునపుడును, వస్త్రహీను
రాలై యుండునపుడును, ప్రసవించునపుడును తేజసాగముడును ద్విజుడు
చూడకూడదు.

శ్లో || నాన్నమద్యాదేకవాసాననగ్నస్సాన్నినమాచరేత్ | నమూ
త్రంపధికుర్వీతనభస్త్యనినగోవ్రజే ||

తా || ఏకవస్త్రమునుధరించి భుజింపగూడదు, వస్త్రహీనుడైస్నా
నము చేయగూడదు, మార్గమునందును, భస్త్యమునందును, గోసమూహ
మునందును మూత్రవిసర్జనముచేయగూడదు.

శ్లో || ఉపానసశాచవాసశ్చ ధృతమవైశ్యగృధారయేత్ | ఉపహీ
తమలంకారం స్రజంకరకమేవచ ||

తా || ఇతరునియొక్క పాదరక్షలను వస్త్రమును యజ్ఞోపవీతము
ను ఆభరణములను, పుష్పమాలను, ఉదకపాత్రమును, (పరునివాహన
మును, పరునిభార్యను) అనుభవించినయెడల సంపదతొలగును.

శ్లో || లోప్తమద్వీశృణుచ్ఛేదీ నఖఖాదీచయోనరః | సవినాశంప్రజ
త్యాశు సూచకోశుచిరేవచ ||

తా || వ్యర్థముగ మట్టిపెల్లనునలుపుట, గడ్డిపోచలనుత్రుంచుట, నఖ
ములగొరుకుట, కొండెములశిష్టుట, అనాచారము ఈకృత్యముల జేయు
టవలన చేటుగలుగును.

శ్లో || నాక్షేఃక్రీడేతగదాచిత్తు స్వయంనోపానసశాహరేత్ | శ
యనస్థోనభుంజీతనపాణిస్థంసచాసనే | ఆర్ద్రపాదస్తుభుంజానో దీర్ఘ
మాయురవాల్మయాత్ ||

తా || ఒకానొకప్పుడును పాచికలు మొదలగువానిచే జూదమాడ
గూడదు. చెప్పలనుచేతపట్టుకొనిపోగూడదు. పడకమీదనుండియు, కేవల
హస్తమునందునిచికొనియు, పీటమీదనునిచికొనియు భుజింపగూడదు, కార్ల
తడియారకమునుపు భుజించుచుండిన దీర్ఘాయుష్యముగలుగును.

శ్లో || పరాన్నేనభుభుక్తేన మైధునంయోధిగచ్ఛతి | యస్యాన్నం
తస్యతేపుత్రా ఇర్వాచ్ఛక్లంప్రవర్తతే ||

తా || ఎల్లప్పుడు పరాన్నముచే జీవించుచు భార్యసంగమ మొన
ర్చినపుడు జనించినపుత్రుడు అన్నప్రదాతపుత్రుడనబడును, అన్నముచే
శుక్లముజనించునుగావున నిట్లూహించునది-

శ్లో || ఆహితాగ్నిస్తుయోవిప్రో మద్యమాంసానిభక్షయేత్ । కా
లరూపీకృష్ణసరోవృ జాయతేబ్రహ్మరాక్షసః ॥

తా || శౌతాగ్నిగలిగి సదాచార సంపన్నుడగు బ్రాహ్మణుడు మ
ద్యమాంసాదుల భక్షించినయెడ నల్లనికృష్ణసర్పముగను బ్రహ్మరాక్షసుడు
గనుజనించును.

శ్లో || ఆహితాగ్నిస్తుయోవిప్రశూద్రాన్నానిచభుంజతే ! పంచత
స్యప్రణశ్యంతి ఆత్మాబ్రహ్మత్రయోగ్మయః ॥

తా || శౌతాగ్నిగలబ్రాహ్మణుడు శూద్రాన్నమునుభుజించినయె
డవానిస్వరూపము- వేదము- మూడు అగ్నులు ఈవిధును నశించిపోవును.

ఇతి శ్రీమానవధర్మచంద్రికాయాం ఆశ్రమధర్మ
సంగ్రహకథనం నామ
నవమోధ్యాయః.

దశమాధ్యాయము.

అశౌచ ప్రకరణము.

అశౌచస్వరూపము.

స్మృతిచంద్రికాయాం || సపిండాదిజననేమరణేవాసతి యదప్రా
యశ్యందానాదికర్తస్వయోగ్యతా పాదకంపాపవిశేషాత్తక్తంవా తదే
శౌచసంబంధోధ్యతే ||

తా || జ్ఞాతులుమొదలగువారి జననమరణములవలన గలిగెడిమైల
గాని, దానాదికర్తంబులయందు అనర్హత్వమునుసూచించెడి పాపవిశే
షంబుగాని, అశౌచమనబడును.

అశౌచవర్జనీయకృత్యము.

శ్లో || అశౌచేవర్జయేతకర్త నిత్యనైమిత్తికాధికం । అశౌచినస్త
తాస్పర్శం స్పృష్ట్యాస్నానేనకుధ్యతి ||

తా || అశౌచమునందు నిత్యనైమిత్తికాది క్రియలనుచేయకూడదు,
ఇకరులనుతాకకూడదు, అశౌచముగలవారినితాకినవారు స్నానముచేబరి
శుద్ధులుగుదురు.

• అశౌచభేదములు.

వా||తచ్చాశౌచంద్వివిధం జాతకంమృతకంచేతి ||

తా || అట్టియాశౌచము, జాతాశౌచము, (పురుడు) మృతా
శౌచము (సూతకము) అనిరెండుతెలుగులు.

వా||తత్రప్రథమంప్రాసపాత ప్రసూతిభేదేనత్రివిధం ।

తా || ప్రాసాశౌచము- పాతాశౌచము- ప్రసూత్యాశౌచము అని
జాతాశౌచము మూడువిధంబులు.

శ్లో || అచతుర్థాద్భవేత్ప్రాసః పాతఃపంచమషష్ఠయోః । అతః
ర్థ్వంప్రసూతిస్స్యాద్దశాహంసూతకంభవేత్ ||

తా || గర్భిణీస్త్రీకి నాటగు మాసములలోపల గర్భముపోయిన

యెడస్రావణనబడును, ఐదవ అటవమాసమునందుపోయినయెడల పాతమనబడును, ఏడవమాసముమొదలుకొని ప్రసవమనబడును.

శ్లో || స్రావేమాతుప్రీరాత్రంస్యాత్సపిండాశౌచవర్జనం । పాతేమాతుర్యధామాసం పిత్రాదీనాందినత్రయం ॥

తా || మూడు నెలలలో పుల గర్భస్రావముగలిగిన, మూడుదినములును, నాలుగవ నెలయందుగలిగిన, నాలుగుదినములును తల్లికి ఆశౌచము. తండ్రికి స్నానము మాత్రము. నాలవమాసమున కతినముగ స్రావమైనయెడతండ్రికి మూడుదినములును, సహూదరభ్రాతలకు స్నానము మాత్రము, జ్ఞాతుల కేమియు లేదు. మృదుస్రావమైనయెడతండ్రి-సోదరులు జ్ఞాతులు వీరిలకు స్నానము మాత్రము చెప్పబడినది, గర్భ పాతసమయమున నెన్నిమాసములో అన్నిదినములు తల్లికిని, తండ్రికి సోదరులకు జ్ఞాతులకు మూడుదినములును ఆశౌచము, గ్రామాంతరమునందు గర్భ పాతముగలిగినయెడ తండ్రిమొదలగు వారికి స్నానము మాత్రము.

సపిండాదుల జాతాశౌచనిర్ణయము .

శ్లో । ప్రసూతౌతుసపిండానాం పూర్ణాశౌచముదీరితం । ఏకోదకానాంతరిదినం సగోత్రాణాం సకించన । స్త్రీపుంసప్రసవేమాతు ర్హస్తవింశత్యహఃక్రమాత్ ॥ అస్పృశ్యత్వంతునైవాస్తి సూతకేస్తూతికాంవినా । శావాశౌచేతుసర్వేషామస్పృశ్యత్వంసదాభవేత్ । సూతకీమృతకీచైవనస్పృశేతాంవరస్పరం ॥

తా || జాతాశౌచము సపిండులకు (జ్ఞాతులకు) పదిదినములును, ఏకోదకులకు మూడుదినములును, ఆశౌచము. సగోత్రులకు ఆశౌచములేదు. స్త్రీని ప్రసవించినపుడు తల్లికొకమాసమును, పుత్రుని బ్రసవించినపుడు ఇరువదిదినములును ఆశౌచము కావున ఆలోపలనగ్నికర్మల జేయుటలేదు. పురిటియందు, ప్రసవించినస్త్రీనిదప్ప ఆశౌచముగలవారిని ఇతరులు తాకిననుదోషములేదు. (పుత్రుడు జనించిన వెనుక సగేలస్నానముచేయువరకు తండ్రిని తాకకూడదు.) ప్రసవించినస్త్రీకి దగ్గరకు గూడబోదగని అత్యం

తాశౌచము పదిదినములు. మృతాశౌచముగలవారిని తాక గూడదు. సూత కముగలవాడును పురుడుగలవాడును ఒకరినొకరు తాక గూడదు.

సపిండాదిస్వరూపము.

వా || పితృపితామహప్రపితామహః దయస్సస్త పూర్వాః పురుషాః, పుత్రపౌత్రాదయస్సస్తా పరాఃపురుషాస్సపిండాశ్చత్యవ్యంతే | స్మృతానభేదేపీయతః ప్రభృతిద్వౌవా బహవోవాసంతానాః ప్రవృత్తాస్సకూటస్థః | కూటస్థప్రభృతిగణితానానా సంతానవర్తినోఽప్యేకగోత్రానుప్రవిష్టాస్సస్తపూరుషాః పరస్పరంసపిండాః || అష్టమప్రభృతి చతుర్దశపర్యంతా ఏకగోత్రానుప్రవిష్టాస్సమానోదకాః | పంచదశప్రభృతి ఏకవింశతి పర్యంతాస్సగోత్రాః||

తా || ఒకపురుషునికి ఇద్దరుగాని బహుమందిగాని జనించినయెడ వారిపరంపరకు ఆపురుషుడుకూటస్థుడగును. అట్టికూటస్థుడు మొదలుకొని పుత్రపౌత్రాదిక్రమమున నేడుగురివరకును, పితృపితామహాదిక్రమముగ నేడుగురివరకును పరస్పరముసపిండులనబడుదురు. ఎనిమిదవపురుషుడు మొదలుకొని ఐదునాలుగవపురుషునివరకు సమానోదకులనబడుదురు. అటుపిమ్మట ఇరువదియొకపురుషునివరకు సగోత్రులనబడుదురు.

వా || అసౌథాస్త్రియస్త్రీయకూటస్థ ప్రభృతిత్రిపూరుష పర్యంతా ససపిండాః | తతస్త్రిపూరుషపర్యంతాస్సమానోదకాః | సప్తమప్రభృతి సగోత్రాః||

తా || పెండ్లి కాని స్త్రీలుకూటస్థుడాదిగాగల ముగ్గురివరకును సపిండులనబడుదురు నాలవవాడు మొదలుకొని ముగ్గురివరకును సమానోదకలు. ఆవలసగోత్రీలనబడుదురు.

చాతుర్వర్ణ్యాశౌచనిర్ణయము.

వా || బ్రాహ్మణస్యసపిండానాం జననమరణ యోర్దశాహమాశౌచంచద్వాదశాహం రాజన్యస్య పంచదశాహం వైశ్యస్యమాసంశూద్రస్య||

తా || సపిండులలో జనన మరణాశౌచములు వచ్చినపుడు బ్రాహ్మ

ణులు పదిదినములును, త్పత్రియులు ౧౨ దినములును, వైశ్యులు ౧౫ దినములును, శూద్రులు ౩౦ దినములును ఆశౌచము నవలంబించవలయు.

పితృగృహమున పుత్రికప్రసవించినపుడు.

వా || పితృగృహపుత్రికాప్రసూతాచేన్తాతాపితృభ్రాతృశ్చాణాం త్రిరాత్రం । జ్ఞాతీనామేక రాత్రం ॥

తా || పితృగృహంబున బుత్రికపుత్రుని ప్రసవించినయెడల తల్లితండ్రి అన్నదమ్ములువీరికి మూడుదినములును వారిజ్ఞాతుల కొక్క-దినంబును ఆశౌచము. ఇతరగృహమునందు బ్రసవించినయెడగర్భిణియొక్క-తలిదండ్రులకులేదు. ఇతరగృహమునందుబ్రసవించినపుడు పురిటికయ్యెడివెచ్చమును తండ్రియొసంగినయెడ మూడుదినములు ఆశౌచముకలదు.

వా || కన్యాజననేతుపక్ష్యాశౌచం । కిమపినాస్తీతికేచిత్ ॥

తా || స్త్రీశ్రవణగునియెడల ఒకటిన్నరదినము-అదియులేదనికొందఱుఁబలుచెప్పిరి.

దూరశ్రుతజాతాశౌచము

వా || దూరవృత్తం పుత్రజననం జ్ఞాతిజననంవాదశాహమధ్యేశృతంచేద్దశాహశేషేణైవశుద్ధిః । దశాహాదూర్ధ్వంశ్రుతం శ్చేత్పితృస్సచేలస్నానమాత్రం । భ్రాతృశ్చాణాంజ్ఞాతీనాంకిమపినాస్తి । సమావోదకానాంతు త్రిరాత్రమధ్యే జననశ్రవణే త్రిరాత్రశేషేణశుద్ధిః । తదూర్ధ్వంశ్రవణేకిమపినాస్తి ॥

తా || పుత్రజననమును గాని జ్ఞాతిజననమును గానిపర దేశమునందుండి పదిదినములలోఁఫల వినినయెడల అందు శేషించినదినములకు పురుడుపట్టువలెను. పదిదినములకుమీద వినినయెడ తండ్రికి సచేలస్నానముమాత్రము. అతనిభ్రాతృలకు జ్ఞాతులకును అదియుబనిలేదు. ఏకోదకులుమూడుదినములలోఁఫల వినినయెడ అందు శేషించిన దినములకుమాత్రము ఆశౌచముపట్టువలెను. అటుపిమ్మటవినినయెడ ఆశౌచమేలేదు.

శిశుమరణమునందు.

వా ॥ జాతస్యశిశోర్నాభిచ్ఛేదాఝృత్పర్వం మరణేమాతుగ్దశరా
త్రం జాతాశౌచం । పితృదీనాం సర్వేషాం త్రిరాత్రంజాతాశౌచందశ
రాత్రంవా । మృతకాశౌచంతుస్నానమాత్యాన్నివర్తతే ॥ నాభిచ్ఛేదా
నూర్ధ్వంమరణే మాతాపితృభ్యాశవాణాం జన్మదినాహశేష పర్యంతం
మృతకాశౌచం । జ్ఞాతీనాందశరాత్రంజాతాశౌచమేవ ॥

తా ॥ నాభిచ్ఛేదనమునకు బూర్వము శిశువు మృతిబొందినయెడ
తల్లికి పదిదినములు పురుడుండును. పితృసోదరజ్ఞాతులకు మూడుదినములు
జాతాశౌచము. పదిదినములని కొందరువచించిరి. మరణాశౌచము స్నాన
ముతోనే నివర్తించును నాభిచ్ఛేదనానంతరము పదిదినములలోపలనేదినము
నందు శిశువుమరణించినను శేషించిన దినములకుమాత్రము తలిదండ్రుల
కుసోదరులకు మరణాశౌచమున్నది. జ్ఞాతులకు పదిదినములు జాతాశౌ
చము మృతకాశౌచము స్నానముతోవదలును.

వా ॥ మృతప్రసవేమాతుగ్దశరాత్రంమృతకాశౌచం । పితృదీనాం
సర్వేషాం దశరాత్రంజాతాశౌచమేవ ॥

తా ॥ మృతశిశుజననమునందు పదిదినములు తల్లికిసూతకము. పి
తృదిజ్ఞాతులకు జాతాశౌచము మాత్రము పదిదినములుండును. మృతా
శౌచము స్నానముచే దొలగును.

ద్రావిడులలో.

వా ॥ ద్రావిడానాంతు కన్యాజననేమాతాపితృభ్యాశవాణాం పి
తృవ్యతత్పుత్రయోః పితామహతద్భ్రాత్రోశ్చాశౌచం అన్యేషాంకి మపి
నాస్తి । పితృవ్యోభిన్నోదరచ్ఛేత్తన్యైవాశౌచం । తత్పుత్రస్యాశౌచంనా
స్తి । సూతికాయాస్త్రీప్రసవేచత్వారింశద్దినాన్యాశౌచం । పుంప్రసవే
మాసమాశౌచం ॥

తా ॥ ద్రావిడులకు స్త్రీసంతానముగలిగినపుడుతల్లితండ్రి అన్న
దమ్ములు పినతండ్రివారిపుత్రులు తాతలుపినతాతలు వీరలకుదప్పనితరులకు

జాతాశాచములేదు, భిన్నోదరుడగుపితండ్రియొక్క కొడుకులకును ఆ శాచములేదు, స్త్రీప్రసవమునందు నలువడిదినములును, పుంప్రసవమునందు ముప్పదిదినములును తల్లికి జాతాశాచము.

వా॥ పితృగృహేభుత్రీప్రసూతాచేత్తన్తాతాపిత్రోస్త్రీరాత్రంతద్భ్రాతృరేకరాత్రం । జ్ఞాతీనాంకిమపినాస్తి ॥

తా॥ తండ్రియింటబ్రసవించినయెడలదండ్రులకుమూడుదినములును, అన్నదండులకొక్కదినంబును ఆశాచముగలదు, జ్ఞాతులకేమియులేదు.

వా॥ దశాహమధ్యే శిశుమరణే మాతాపిత్రోర్దశాహ శేషపర్యంతం మృతకాశాచం । భ్రాతృద్వితాతాశాచమేవ । దశపదినే శిశుమరణే మాతాపిత్రోదశాహాధ్యుద్వ్యుద్విరాత్రంతస్త్రిన్నేవదినే అష్టమయామేశిశుమరణేత్రిరాత్రం । అన్యత్సర్వంసమానం ॥

తా॥ పదిదినములలో పలశిశువుమరణించినయెడల పుట్టినదినముమొదలుకొని పదిదినములవరకు తలిదండ్రులకు పృతాశాచము, అన్నదమ్ములకు పురుషుమాత్రముండును. పదియవనాడు శిశువుమరణించినయెడలదశరెండుదినములకాచముపట్టవలయు, పదియవదినమునందెనిమిదవజామున శిశువుమరణించినయెడల మూడుదినములకాచము, మిగిలినదంతయు సమానము.

అనుపనీతమరణమున.

శ్లో॥ అర్వాగుపనయాత్పిత్రోర్భ్రాతృహృదాంవదినత్రయం । అర్వాగంతోద్గమాచ్చెలా తదోపనయనాత్కృమాత్ । సద్యోదినంతిరాత్రందసపిండానాంప్రకీర్తికం । దహనేతుత్రిరాత్రంస్యా దాశాచమపిగోత్రిణం । అజాతదంతదహనే త్యాగేచైకాహముచ్యతే । అతిక్రాంతంతూపనయాదర్వాజ్ఞాస్త్యేవకస్యచిత్ ॥

తా॥ ఉపనయనముకాకమునుపు బాలుడుమరణించినయెడల మాతాపితృభ్రాతృవులకు జ్ఞాతులకుమూడుదినములు ఆశాచము - దంతములు రాకమునుపు శిశువుమరణించినయెడల జ్ఞాతులకున్నానముతోసరి, పుట్టువెండ్రుకలుతీయకముందైనయెడలకొకదినము, ఉపనయనముకాకముందైనయె

జలమూడుదినములును జ్ఞాతులకాశాచముగలదు, అనుపనీతమృతశిశివును దహనముచేసినపతమున మూడుదినములును, పండ్లురాకమునుపుదహనమునుగానిత్యాగమునుగాని చేసినపుడు ఒక్క-దినమును జ్ఞాతులకాశాచము, అనుపనీతమరణమునందు కాలాంతరాశాచము పిత్రాదిజ్ఞాతులకందరకులే నేలేదు, అనుపనీతునికి దహనాదిసంస్కారములను దేశాచారముననుసరించిచేయవలయు.

కన్యామరణమున.

శ్లో || అనూఢాయా వృతౌపిత్రో రాభ్యశ్శాణాం చదినత్రయం ।
దినమాదంతజననా దతిథర్తవిదోవిదుః । జ్ఞాతీనాంస్నానమాచౌలాదావా
ద్వానాద్దినంభవేత్ । వాద్వానేతుత్రరాత్రంస్యాత్పితృభర్తృకులద్వయోః ।
అనూఢాచేద్రజఃపశ్యే ద్దశాహంతస్త్పితృభవేత్ ॥

తా || పెండ్లిగాని కన్యకమరణించినపుడు మాతాపితృ భ్రాతృలకు మూడుదినములాశాచము, దంతములురాకముందైనయెడనొక్క-దినంబని కొందరువచించిరి- ద.తములువచ్చినతరువాత చౌలకర్తకాకమునుపు మరణించినయెడ జ్ఞాతులకుస్నానముతోసరి. చౌలకర్తఅయినది మొదలుకొనిగాని, మూడవసంవత్సరము మొదలుకొనిగాని వాద్వానములోపల మరణించెనేని జ్ఞాతులకొక్క-దినంబును, వాద్వానముమొదలు వివాహములోపల మరణించెనేని తండ్రివంకవారికిని పెనిమిటివంకవారికిని మూడుదినములాశాచము. పెండ్లికాకమునుపు రజస్వలయై మరణించినయెడల నందరికినిపదిదినములాశాచము.

ఉపనీతమృతాశాచము.

శ్లో || ఉపనీతమృతాపూర్ణం సర్వేషాంమృతకంభవేత్ । ఏకోద
శావాంత్రదినం సగోత్రాణాంతుమజ్జనం ॥

తా || ఉపనీతుడు మరణించినయెడ పిత్రాదులకు సపిండులకుసంపూర్ణాశాచము- సమానోదకులకు మూడుదినములుసూతకము - సగోత్రులకుస్నానముతోసరి. అనుపనీతుడు మరణించినపుడును వివాహముకాని కన్యకమరణించినపుడును, వివాహముకానివారు మరణించినపుడును సమానోదకులకు స్నానముతోసరి.

మాతామహ్యదిమంజమున.

వా || మాతామహీ మాతామహ మాతృష్వస్థమాతల మాతు
లానీదాహిత్రభాగినేయానాం సన్నిధానమరణేత్రిరాత్రం । అసన్నిధా
నేపక్షిణీ ||

తా || అమ్మమ్మ, అమ్మత్తండ్రీ, పినతల్లి, పెదతల్లి, మేనమామ, అత
నిపెండ్లాము, కూతురికొడుకు, మేనల్లుడు, వీరుమరణించినపుడు మూడు
దినములు, దేశాంతరమునందుండి వినినయెడల ౧౪ దినము సూతకము.

శ్వశూశ్వశురమరణమున.

వా || శ్వశ్రూశ్వశురయోస్సన్నిధానే జీవాన్మృత్యుశ్చజామాతు
స్త్రిరాత్రం, అసన్నిధానేపక్షిణీ । మృతభార్యశ్చజామాతు స్సన్నిధానే
పేక్షకరాత్రం । భార్యాసంతత్యాస్థితా యాంతుత్రిరాత్రం ||

తా || భార్యయుండునపుడు అత్తమామలుమరణించినయెడల మూ
డుదినములు, దేశాంతరమునవినినయెడల ౧౪ దినము, అత్తమామలుసమీ
పమునందు మరణించినపుడు అపత్నికునకు ఒక్క రాత్రిసూతకము, భార్య
యున్నను లేకున్నను సంతానముండినయెడల మూడుదినములు సూతకము.

ఆచార్యాదిమరణమున.

వా || ఆచార్యశత్రుతత్ప్రసీదాం మరణేసన్నిధానేత్రిరాత్రం
అసన్నిధానేపక్షిణీ శిష్యస్యసన్నిధానమరణే ఆచార్యాదీనామప్యేవమేవ ||

తా || గురువు- గురువుశ్రుదు- గురుభార్యవీలుమరణించినపుడు
శిష్యునకుమూడుదినములుసూతకము-దేశాంతరమునవినినయెడల ౧౪ దినము-
శిష్యునిమరణమునందాచార్యులకును పైప్రకారమే సూతకము.

పుత్రీ మరణమున.

వా || వివాహాదూర్ధ్వంపితృగృహేపుత్రీమరణే మాతాపితృభ్రా
తృణాం మసూధభగినీనాంచత్రిరాత్రం । జ్ఞాతీనామేక రాత్రం భాతృస
త్నీనాంస్నానమాత్రం । ద్రావిడానాంతుమాతా పిత్రోస్త్రిరాత్రంభాతృ
భగినీనామేకరాత్రం జ్ఞాతీనాంకిమపినాస్తీ ||

తా || వివాహితస్త్రీ, తండ్రియింటమరణించినపుడు తల్లితండ్రి అన్నదమ్ములు పెండ్లికాని చెల్లెండ్రువీరలకుమూడుదినములు దాయాదులకు ఒకదినమునుసూతకము, అన్నదమ్ముల భార్యలకున్నానముతోసరి. ద్రావిడులలోతలిదండ్రులకు మూడుదినములు, అన్నదమ్ములకు చెల్లెండ్రుకు నొక్కదినము, దాయాదులకేమియులేదు.

వా || యదిమాతాపితృభ్రాతరో విభక్తాభిన్నగృహవాసినశ్చేత్పితృగృహమరణేపిత్రోరేవప్రిరాత్రం । భ్రాతృగృహేచేద్భ్రాతృరేవప్రిరాత్రం । జ్ఞాతిగృహేచేత్తేషామేకరాత్రం । అన్యత్రమరణేమాతాపితృభ్రాతృణాంపక్షిణీ । జ్ఞాతీనాంకిమపివాస్తి ॥

తా || పితామహులువిభక్తులై వెవ్వేరుగృహమునందుండినపుడు ఎవరియింటమరణించునోవారికి మూడుదినములుసూతకము, తక్కినవారికి ఒకదినము, జ్ఞాతులయింటమరణించినపుడు పితాదులకొక్కదినమును జ్ఞాతులకుమూడుదినములును, అన్యగ్రామమునజరిగినయెడ మాతాపితృభ్రాతలకుగృహదినము, జ్ఞాతులకేమియులేదు.

మాతాపితృమరణమున.

వా || స్వగృహేపరగృహే వా మాతాపిత్రోర్మరణేపుత్ర్యాస్త్రీరాత్రం ॥

తా|| తలిదండ్రులుఎక్కడమరణించినను కూతురికిమూడుదినములు సూతకము.

సోదరాదరమరణమున.

వా|| భగినీగృహేభ్రాతృమరణే భగిన్యాస్త్రీరాత్రంపరగృహేపక్షిణీ । గ్రామాంతరే ఏకరాత్రం ॥

తా || సోదరమరణము చెల్లెలింట జరిగినపుడు చెల్లెలికిమూడుదినములు, ఇతర గృహంబున జరిగినయెడ చెల్లెలికి గృహదినము. దేశాంతరమునందైనయెడ నొక్కదినము సూతకము.

స్వాల్పాదిమరణమునందు

వా || భగినీపతేస్తు స్వగృహేపరగృహేవాస్యాలమరణే ఏకరాత్రం । స్వాల్పపుత్రమరణేప్యేకరాత్రం ॥

తా || భార్యయొక్క- అన్నదమ్ములమరణమునందును వారిపుత్రులమరణమునందును, ఒక్క-దినము సూతకము, గ్రామాంతరంబున జరిగిన యెడస్నానముతోసరి.

అనువసితభాత్యాదిమరణమునందు.

వా || అనువసిత భ్రాతృమరణే సన్నిధానేపి భగిన్యాస్నానమాత్రం । భ్రాతృపుత్రమరణేప్యేవ మేవ ॥

తా || ఒడుగుకాని తమ్ముడు పేనల్లుడు వీరు ఏకగ్రామంబున మరణించినపుడు స్త్రీకిస్నానముతోసరి.

భగినీమరణమునందు.

వా || భ్రాతృగృహే భగినీమరణే భ్రాతృస్త్రిరాత్రం । పరగృహేపక్షిణే । గ్రామాంతరే ఏకరాత్రం ॥

తా || చెల్లెలిమరణము అన్నదమ్ములయింటజరిగినయెడవారికిమూడుదినములును, ఇతరునియింట జరిగిన ౧౪ దినమును, ఇతరదేశంబున జరిగిన నొక్క-దినంబును ఆశౌచము.

దత్తపుత్రమరణమునందు,

వా || దత్తపుత్ర మరణేపూర్వా పరపితౌస్తత్పుత్రాణాంచ త్రిరాత్రం । అసన్నిధానేత్వేకరాత్రం । పితృద్వయజ్ఞాతీనాం సన్నిధానేచైకరాత్రం । అసన్నిధానేస్నానమాత్రం । అనువసితదత్తపుత్ర మరణేతు సన్నిధానేపిస్నానమాత్రం । దత్తస్యపుత్రజననే మరణేవా శుపనయనాత్పరమపి జనకవర్గస్య స్నానమాత్రం । దత్తస్యజనకపితృమరణేత్రిరాత్రం । ప్రతిగృహీతృపితృమరణే దశరాత్రం తన్నరణేప్రతిగృహీతురపిదశరాత్రం । యదిదత్తస్వీకారానంతరం జాతబౌరసపుత్రస్సంసృతాతదా దత్తస్యత్రిరాత్రమేవ ॥

తా || అనుపనీత దత్తపుత్రమరణమునందు జనకతండ్రికి పెంపుడు తండ్రికి వానిపుత్రులకును మూడుదినములాశౌచము. దేశాంతరమునందైనయెడల నొకదినము ఉభయజ్ఞాతులకు సమీపమునందొక్క రాత్రి, దూరపుజ్ఞాతులకు స్నానముతోసరి- దత్తపుత్రుడుపనయనముగాక సమీపమున మరణమునొందినను జ్ఞాతులకు స్నానముతోసరి, దత్తునకుపుత్రుడుపుట్టినను ఉపనీతుడైమరణించిననుజనకపితృసంబంధిజ్ఞాతులకుస్నానముతోసరి. జనక పితృమరణమునందు దత్తపుత్రునకు మూడుదినములు సూతకము. ఉపనీతుడగు దత్తుడుగాని ప్రతిగృహీతగానిమరణించినపుడు పరస్పరముపదిదినములాశౌచము, దత్తతజరిగిన పిదప ఔరసపుత్రుడు కలిగికర్మలనడుపుచుండునపుడు పితృమరణమునందు దత్తునకు మూడుదినములు సూతకము.

ఆత్మబంధ్యాదిమరణమునందు.

వా || ఆత్మబంధూనాం మాతృబంధూనాం పితృబంధూనాంచమరణేసన్నిధానేవక్షిణీ । అసన్నిధానేత్వేకరాత్రం॥

తా || ఆత్మబంధువులు- పితృబంధువులు- మాతృబంధువులు- వీరులు దగ్గట మరణించినపుడుగ్గు దినము- దేశాంతరమునందుజరిగినయెడలక దినము సూతకము.

సాపత్నీయమాతృవగళామరణమునందు.

వా|| సాపత్నీయ మాతృవగళామాతులాదేర్తరణేసన్నిధానే ఏకరాత్రం । అసన్నిధానేస్నానమాత్రం॥

తా || సవతితల్లి సఖ్యాదరులు మొదలగువారు మరణించినపుడు సమీపమునందొకదినము దేశాంతరమునందైనయెడస్నానముతోసరి.

దత్తప్రతిగృహీతృవగళామాతులాదిమరణమునందు.

వా || దత్తస్య ప్రతిగృహీతృ వర్గస్యమాతులా దేమేరణే దత్తస్యసన్నిధానే ఏకరాత్రం అసన్నిధానేస్నానమాత్రం దత్తజనకవర్గస్య మాతులాదేర్తరణే సన్నిధానే ఏకరాత్రం॥

తా || పెంపుడుతల్లియొక్క అన్నదమ్ములు మొదలగువారు మర

ణించినపుడు దత్తపుత్రునకు సమీపమునందొకదినము, అన్యగ్రామమునందు స్నానముతోసరి, దత్తుకకుజనకతల్లియన్నదమ్ములు మరణించినపుడు ఒకరోదినము సూతకము ఇతరగ్రామమునందు స్నానముతోసరి.

సపత్నీపుత్ర్యాదిమరణమునందు.

వా॥ సపత్నీపుత్రీమరణే సావత్స్యమాతురేకరాత్రం । మాతృ సపత్నీమరణే సపత్నీపుత్ర్యాఅప్యేకరాత్రంఅసన్నిధానేస్నానమాత్రం॥

తా॥ సవతికూతురు మరణించినపుడు సవతితల్లికి ఒకదినము, సవతితల్లి పోయినపుడు సవతికూతురికి ఒకదినము, దూరమునందైనయెడస్నానముతోసరి.

అసపిండమరణమునందు.

వా॥ దాహిత్రభాగినేయవ్య తిరిక్తానామసపిండానాముపసయనా త్పూర్వంమరణే సన్నిధానేపి స్నానమాత్రం । దాహిత్రభాగినేయయోస్తు పాగ్రగుహనయనాన్తరణేవశ్చిణీ । తదూర్ధ్వంత్రిరాత్రం చౌళాత్పూర్వంతుస్నానమాత్రం ॥

తా॥ దాహిత్రుడు మేనల్లుడు వీరలు దక్కతక్కిన యనుచనీతులగు అసపిండులు సమీపమున మరణించిన స్నానముతోసరి, దాహిత్రుడు, మేనల్లుడు, వీరు అనుపనీతులై మరణించినపుడు ౧౫ దినము, ఉపనీతులైనయెడ త్రిరాత్రము, చౌలముగాక మరణించినపుడు స్నానముతోసరి.

వా॥ మాతృవ్యసాగ్రీ దీవామసపిండస్త్రీణాం వివాహాత్పూర్వం మరణేసన్నిధానేపిస్నానమాత్రం ॥

తా॥ అసపిండలగు పినతల్లి మొదలగుస్త్రీలు అవివాహితలై దగ్గర మరణించినను స్నానముతోసరి.

జామాతృమరణమునందు.

వా॥ జామాతృమరణే సన్నిధానేవశ్చిణీ । అసన్నిధానేప్యేకరాత్రం తిద్యైవస్వగృహేమరణేత్రిరాత్రం ।

తా॥ అల్లుని మరణము సమీపమాన జగతిని గృహ దీనమచూరమున
జగిన నొకదినము. తెనయుంట మరణించిన మొదల మామకు కూడుదినములు
సూతకము.

వా॥ యోనిసంబంధేషు యేయేషురుషాస్తవ్యస్మిన్నాం పరణేసన్ని
ధానేపి స్నానమాత్రం । మాతృలాభ్యాస్తు విశేష విధానాత్ప్రీ రాత్రం ।
యోనిసంబంధేషు యాస్త్రీణాస్తవ్య కృత్పరణేపి స్నానమాత్రం॥

తా॥ యోనిసంబంధముగల పురుషులయొక్క భార్యలును, అట్టి శ్రీలయొక్క భార్యలును మరణించినపుడు స్నానముతో నరివిపును. మేన మామభార్య మరణించినపుడు చూడుదినములుండవలెను.

గురుశిష్యులకు.

వా॥ జప్యమంత్రోపదేష్టరిమ్యుతే స్నానానే ఏకరాత్రం అగ్ని
ధానే సజ్యోతిః, తచ్చివ్యమృతాతస్యాపితధైవ ॥ •

తా. మంత్రోపనేశము నొనర్చినగురువు సమీపమున మగణించిన
పుడు శిష్యునకోక్క-రాత్రిసూతకము. దూరమునందైనయెడ విన్నదిమొ
దలి చీపమును జూచువరకు సూతకము. శిష్యుడుమగణించినపుడుగురువు
నకు నాప్రకారమేయగును.

వా॥ పరిణతానాం స్త్రీణాం సూతాపిశ్య భ్రాశ్యవత్పుత్రాన్విసా
పితృపర్వబంధుమరణే స్నానమాత్రమితి ధర్మప్రవృత్త్యసాదితం
ధామిదయః । ఇతరేతుపక్షిణ్యాదికమాచరంతి । దామిదాస్తు స్వసాధా
రణ్యస పరిణీతాస్త్రీన్యస్తప్రతియోగినశ్చపక్షిణ్యాదికమాచరంతః॥

తా॥ పెండ్లి అయినస్త్రీలు మాతాపితృభ్రాతృసత్తుశ్శులకు దప్ప తక్కిన పితృవర్గ భుంధువుల మరణమునందు స్నానమాత్రము నాచరింపవలయునని ధర్మప్రవృత్తియందు జెప్పబడినది. కొందరు పక్షిణ్యాద్యాశౌచమునవలంబించుచున్నారు. ద్రావిడులలో విశేషముగా వివాహితస్త్రీలు వారిప్రతియోగినులును ఒకరికొకరు పక్షిణ్యాద్యాశౌచమునుపట్టుచున్నారు.

అతిక్రాంతాశౌచనిరూపణము.

శ్లో || తత్తదాశౌచమాఖ్యాత మతిక్రాంతమనేకధా ।

తా || జ్ఞాతులమరణకాలమును అతిక్రమించివినినపుడట్టిసూతక మనేకవిధములగును.

వా || జ్ఞాతీనాంమరణం దశాహమధ్యే శ్రుతంచేద్దశాహ శేషేణ శుద్ధిః । దశాహపార్థవ్య తుమాసత్రయమధ్యే త్రిరాత్రం । తతష్టత్వాసమధ్యే పక్షిణీ । తతస్సంవత్సరపర్యంత మేక రాత్రం సంవత్సరాదూర్ధ్వంతు స్నానమాత్రం । నవమాసాదూర్ధ్వం స్నానమాత్రమిత్యేకే ||

తా || మరణించినదినము మొదలుకొని పదిదినములలో పలజ్ఞాతిమరణ వృత్తాంతమును వినినయెడ శేషించినదినములయందు సూతకము పట్టవలెను. పదిదినములుగడచినవెనుక మూడు నెలలలో పల వినినయెడ మూడు దినములును అటుపైని ఆరు నెలలలో పల వినినయెడ ౧౫ దినము, అటుతరువాత సంవత్సరము ముగియులో పల వినినయెడ నొక రాత్రియు సూతకము, సంవత్సరము అయినపిదప స్నానముతో సరి. మరణించిన తొమ్మిది మాసములకు పైని వినినయెడ స్నానమాత్రమని కొందరు.

వా || త్రిరాత్రాశౌచినాంమరణం త్రిరాత్రమధ్యే శ్రుతంచేత్తచ్ఛేషేణ శుద్ధిః । త్రిరాత్రేతిక్రాంతే స్నానమాత్రం ||

తా || త్రిరాత్రసూతకముగలవారు మూడు దినములలో పల వినినయెడల శేషించినదినములయందు సూతకము పట్టవలెను, మూడు దినములు అయినపిమ్మట వినినయెడ స్నానముతో సరి.

వా || పక్షిణ్యాశౌచినాంతు మరణం పక్షిణీ మధ్యే శ్రుతంచేత్తచ్ఛేషేణ శుద్ధిః । పక్షిణీకాలే త్రిరాత్రే స్నానమాత్రం । యావజ్జీవం పక్షిణీ త్యేకే ||

తా || పక్షిణ్యాశౌచముగలవారు పక్షిణీ ఉధ్యమున వినినయెడ మిగిలిన దినములందు సూతకము పట్టవలెను, అటుపిమ్మట వినినయెడ స్నానముతో సరి, ఎల్లప్పుడు వినినను ౧౫ దినము పట్టవలెనని కొందరు.

తా॥ ఖల్లిదప్రభులుచనిపోయినపుడు వారికిప్రేతక్రియలుజరగనియెడ తానుబ్రతికియుండుకాలములో నెప్పుడువినినను గందినములాశౌచము పట్టవలెను, ప్రేతకృత్యములుజరిగినయెడ ఇరువదిసంవత్సరములలోపల నెప్పుడువినినను, పదిదినములసూతకము, అటుపిమ్మట వినినయెడ మూడు దినములు, మరణించిన పదిదినములలోపల వినినయెడమిగిలినదినములయందు మాత్రమే సూతకము.

అనేకాశౌచ సన్నిపాతాశౌచ నిణకాయము.

వా । సమయోస్సజాతీయ యోశ్చాశౌచయోః పౌర్వాపర్యేణ సన్నిపాతేపూర్వాశౌచకాలేనైవశుద్ధిః । ఏవమకాలయోస్సజాతీయయోరాశౌచయోస్సన్నిపాతే పూర్వంవా పరంవాయదధికకాలంతేనైవశుద్ధిః అల్పమపిపూర్వశౌచ ముత్తరాశౌచాద్ధాధికకాలంచేదప్రేనైవశుద్ధిః ॥

తా॥సమానకాలముగలవియు, ఒక్క-జాతిగలవియునగు ఆశౌచములేకకాలంబున వచ్చినయెడ మొదటిదానిని మాత్రమవలంబించవలయు. రెండవది అక్కరలేదు. ఒక్క-జాతిగల సూతకములే యెచ్చు తక్కువకాలముగలిగియుండిన, ఏకవకాలముగల సూతకమును మాత్రమవలంబించవలయు. మొదటవచ్చిన సూతకము కొంచెము కాలముగలదైనను, రెండవసూతకముయొక్క సగముకాలమునకు గొంచెమెక్కువకాలము గలిగియుండిన, మొదటవచ్చిన యల్పాశౌచమునే పట్టవలయు.

వా॥ విజాతీయయోగ్యోగే సమేనవాధికేనవాశౌచేనశుద్ధిః । సూతరధికకాలాచేత్సుత్యాశౌచేనశుద్ధిః ॥

తా॥ జాత, మృత సూతకము లొక్క-తూరి వచ్చినపుడు, మృత సూతకముసమాన తాధిక్యములుగలదైననుమృతసూతకమునేఅవలంబించవలయు, జాతాశౌచమధికకాలముగలిగియుండిన, జాతమునేపట్టవలయు.

వా ॥ పూర్ణాశౌచస్యదశమదినేపునః పూర్ణాశౌచాంతరేప్రపాప్తే పూర్వస్నాత్పుర్ణాశౌచా దూర్ధ్వముత్తరాశౌచం దినవ్యయంకుర్యాత్ । దశమదినస్యఅష్టమయామే సూర్యోదయాదర్వాగన్యస్తి పూర్ణాశౌచే

ప్రాప్తే పూర్వస్నాన్ దూర్ధ్వం దినత్రయము త్రాశౌచం కుర్యాత్ । మాతా
పితృచరణాశౌచస్య ఆశౌచాంతరేణ యోగే పూర్వేణ వాపరేణ వా మా
తాపిత్రోరాశౌచేన శుద్ధిః ॥

తా ॥ పూర్ణాశౌచముయొక్క పదియవదినంబున వేటొకపూర్ణా
శౌచముకలిగినయెడ, మొదటిది పూర్తి అయిన వెనుక రెండవదానికి రెండుది
నమీలు సూతకముపట్టవలయు, దశమదినాష్టమయామమునందు సూర్యోద
యమునకు బూర్వమింకొకటికలిగినయెడ పిమ్మట రెండవదానికి నూడుది
నమీలుపట్టవలయు, తలిదండ్రులచరణాశౌచ మధ్యమునందైనను, లేకవారి
చరణమునకుముందైనను, వేటొకసూతకముగలిగినయెడ, మాతాపితా
శౌచమును మాత్రమేపట్టవలయు.

వా ॥ దాహకస్య యద్దహన నిమిత్తమాశౌచం తస్యాశౌచాంతరే
ణ యోగే దహనాశౌచేన శుద్ధిః ॥

తా ॥ దహనముచేసినవానికి గలిగియుండుదహనసూతకమధ్యమున
నింకొకసూతకముగలిగినయెడ మొదటిదానిచేతనే శుద్ధికలుగుచున్నది

వా ॥ మాతాపిత్రోః పుత్రజన్మనిమిత్తాశౌచస్య ఆశౌచాంతరేణ
యోగే పుత్రజననాశౌచేన శుద్ధిః ॥ పుత్రజననేప్యేవమేవ । పితృఃప్రేతసం
సగర్తృత్వేషు పూర్వేణ వాపరేణ వాప్రేతా శౌచేనైవ పుత్రజననా శౌచ
స్యనివృత్తిః । అసంసగర్తృత్వేషు వృతాశౌచమపి జననాశౌచేన శుద్ధ్యతి ।
కేచిత్తుపసగర్తురపి పుత్రజననాశౌచమేవ ప్రబలమిత్యాహుః ॥

తా ॥ తల్లిదండ్రులకుబుత్రజన సంబంధమగు పురుడుకలిగియుండు
నపుడు వేటొకటివచ్చినయెడల మొదటిదానినిమాత్రమే అవలంబించవల
యు, కూతురిజననమునందును పైప్రకారమే, తండ్రికిప్రేతసంపాగరము
జేయునపుడుగాని అంతకుముందుగాని పుత్రజననాశౌచముగలిగినపుడు
మృతసూతకమునుమాత్రమే అవలంబించవలయు, ప్రేతకృత్యములనొన
ర్చక ఆశౌచమునుమాత్రము పట్టియుండునపుడు పుత్రుడుగలిగినయెడ మొ
దటిదానినివిడిచి జాతాశౌచమునుపట్టవలయు, ప్రేతసంపాగరముల నొ

నర్మవానికిని పుత్రజననాశాచము ప్రబలమనికొందురు వచించెదరు.

వా || పితృమరణాశాచమధ్యేనాత్మమగణే పితృర్థ శాహూధ్యం
మాతుఃపక్షిణీంకుర్యాత్ | పితృస్సన్యాసేదుర్త్వరణేవానవక్షిణీ | కింతుమా
తృమరణాదారభ్య పూర్ణ మేవాశాచంకుర్యాత్ ||

తా || తండ్రిమరణించిన సూతకము గలిగియుండునపుడు తల్లిమర
ణముగలిగినయెడ, మొదటిసూతకముతీరినవెనుక రెండవదానికి గుడినము
సూతకమునుపట్టవలయు, తండ్రిసన్యాసియైమరణించినను దుర్త్వరణము
నొందినను, సూతకముపట్టక మాతృమరణదినముమొదలు సంపూర్ణ సూత
కముపట్టవలయు.

వా || మాతృమరణాశాచమధ్యే పితృమరణేపితుఃపూర్ణ మేవాశా
చంకుర్యాత్ | అనుగమనేతుదినాంతరమరణేపి మాతుఃపక్షిణీనభవతి |
కింతుతత్రతంత్రేణైవశుద్ధిః | అనుగమనవివాదైవాత్తాత్మమరణేపక్షిణీభ
వతి | సాదవశమదినాత్పాగేవ పితృర్థశమదినేమాతృమరణేతు దివ్య
యాధికంభవతి | అత్రపక్షిణీమధ్యేదినవ్యయమధ్యేవ పితరేకాదశేహస్యే
వస్వతంత్రేకోద్దిష్టంకుర్యాత్ | కర్తుస్తాతాగ్రీకీశుద్ధిరస్తి ||

తా || తల్లిమరణసూతకము గలిగియుండునపుడు, తండ్రిమరణము
జరిగినయెడ, మొదటిదానినివదలి రెండవదానిని సంపూర్ణముగనవలంబి
చితండ్రికి గ్రియలొనర్చిపదపాల్లికి గుడినముసూతకముపట్టి క్రియలొనర్చ
వలయు, తల్లిగనుగవనముచేసి తండ్రితోగూడ వృతినొందినను, ఇంకొక
దినమునవృతినొందినను, ఈగుడినముగూడఅక్కరలేదు- తంత్రమువలనశు
ద్ధిగలుగును, పితృమరణమునందుగమనముచేయక, తొమ్మిదిదినములలో
పలదైవధ్యోగమువలన తల్లివృతినొందినయెడ, తండ్రికిగ్రియలొనర్చినవెను
క తల్లికిగుడినముసూతకము పట్టిక్రియలొనర్చవలయు, తండ్రిచనిపదియ
వనాడు తల్లిచరణించినయెడ, రెండుదినములుపట్టవలయు, మాతృవిషయ
మైకాప్పిన రెండువిధులయందును, తాతాల్లిక శుశ్రీలదు గనుక, తం
డ్రికేపికాదశాహమునందె, ఏకోద్దిష్టమును స్వతంత్రముగానేచేయవచ్చును.

వా॥ పితృమరణాశాచమధ్యే దేశాంతరగతమాతృమరణశ్రవణేమాతరికృతక్రియాయాముభయోస్తుప్రేణశుద్ధిః । అకృతక్రియాయాంతుపితృదశాహమాగ్న్యం మాతుఃపక్షిణీంకుర్యాత్ ॥

తా॥ తండ్రిమరణ సూతకముగలిగి యుండునపుడు, పరదేశ మునందు తల్లిమరణము జరిగినట్లు తెలిసి, యాతల్లికి బ్రేతక్రియలు జరిగియుండిన, రెంటికిని తంత్రములవలన శుద్ధిగలుగును. తల్లికి క్రియలుకాకుండినయెడ, తండ్రియొక్క పదిదినములు తీరినవెనుక తల్లికి ౧౫ దినము సూతకముపట్టవలయు.

వా॥ మాతృమరణాశాచమధ్యే దేశాంతరగత పితృమరణశ్రవణే శ్రవణప్రభృతిదశాహం పితృశాచంభవతి ॥

తా॥ తల్లిమరణసూతకము గలిగియుండునపుడు, పరదేశమునదండ్రిమరణము జరిగినట్లు వినినయెడ, నదిమొదలుకొని పదిదినములు తండ్రికి సూతకముపట్టవలయు.

వా॥ దేశాంతరగతయోర్తా తా పిత్రోమౌరణేయగ వచ్చ్యతే తంత్రేణశుద్ధిః ॥

తా॥ తల్లిదండ్రులుపరదేశమున నేకకాలంబున మరణించిరినివినినయెడ రెంటికిని తంత్రమువలన శుద్ధిగలుగును.

వా॥ అతిక్రాంతవర్తమానయోస్సన్నిపాతేవర్తమానేనాతిక్రాంతస్యశుద్ధిః । అతిక్రాంతస్యకాలాధిక్యే త్వతిక్రాంతే వైష్ణవవర్తమానస్యశుద్ధిః । ఏవం దాహకస్యాతిక్రాంతాశాచేనైవ వర్తమానస్యశుద్ధిః । మాతృవిషయేతునాయంవిధిః । కింతుపూర్వోక్తమేవపూర్ణం ॥

తా॥ అతిక్రాంత వర్తమానాశాచము లేకకాలంబున గలిగినయెడ, వానిలోనధికకాలముగలదాని నవలంబించవలయు, దాహకునకు అతిక్రాంతము సంభవించినయెడ, వర్తమాన సూతకమువనిలేదు. తల్లిదండ్రుల విషయమైయట్లుగాక, పూర్వోక్తప్రకార మాచరింపవలయు.

దేశాంతరలక్షణము.

శ్లో॥ దేశాంతరం వచంశ్యన్యే పప్తియోజనమాయతం । చత్వారింశద్వదంత్యన్యే త్రింశదన్యేతదై వచ ॥

తా॥ దేశాంతరమనగా, అరువదియావడ వ్యవధానముగలది

అనికొందరును, నలువదియని కొందరును, ముప్పయ్యనికొందరునువచ్చించి రిగావున దేనినైనగ్రహింపవచ్చును. (కొంచెముదూరముగలిగి మహానదులు పర్వతములు నడుమనున్నను దేశాంతరమని పించుకొనదు.)

ఆత్మబంధువుల వివరణము.

శ్లో || ఆత్మపితృష్వసుఃపుత్రాః ఆత్మమాతృష్వసుస్సత్తాః | ఆత్మమాతులపుత్రాశ్చవిజ్ఞేయా ఆత్మబాంధవాః ||

తా || మేనత్త, ఆమెపుత్రులు, పినతల్లి, పెదతల్లి, వారిపుత్రులు, మేనమామ, ఆయనకొడుకు, వీరు ఆత్మబంధువులు.

పితృబంధువులు.

శ్లో || పితుఃపితృష్వసుః పుత్రాఃపితర్మాతృష్వసుస్సత్తాః | పితర్మాతులపుత్రాశ్చవిజ్ఞేయాః పితృబాంధవాః ||

తా || తండ్రియొక్క మేనత్త, వారిపుత్రులు, తండ్రిపినతల్లి పెదతల్లిలు, వారిపుత్రులు, తండ్రిమేనమామ, ఆయన కొడుకులు, వీరుపితృబంధువులు.

మాతృబంధువులు.

శ్లో || మాతుఃపితృష్వసుఃపుత్రాః మాతుర్మాతృష్వసుస్సత్తాః | మాతుర్మాతులపుత్రాశ్చవిజ్ఞేయామాతృబాంధవాః ||

తా || తల్లిమేనత్త, ఆమెపుత్రులు, తల్లిపినతల్లి, పెదతల్లిలు, వారిపుత్రులు, తల్లిమేనమామ, అతనికొడుకులు వీరుమాతృబంధువులు.

అశౌచానంతరకృత్యము.

వా || అశౌచాంతే సంగవేస్నాత్వా బ్రాహ్మణోహస్తాభ్యాముదకంస్పృష్ట్యాశుధ్యతి | త్పత్రియో వాహనమాయుధంవాస్పృష్ట్యాశుధ్యతి | వైశ్యోవ్రతోదంరత్తింవాశూద్రోయష్టిమితి ||

తా || సూతకదినములు గడచినవెనుక స్నానముచేసి యుదకమును స్పృశించుటచే బ్రాహ్మణుడును, ఆయుధమును తాకుటచే త్పత్రియుడును, కోలనుగాని త్రాడునుగాని తాకుటచే వైశ్యుడును, కట్టయదాకుటచేశూద్రుడును పరిశుద్ధులగుదురు.

శ్లో || అశౌచాంతేతుసంప్రాప్తే గోమయాదివిలేపనేః | గృహశుద్ధిర్విధాతవ్యా పుణ్యాహంవైవవాచయేత్ ||

తా || సూతకదినములు కడచినవెనుక గోమయాదులచే గృహ

మును శుద్ధిచేసి స్నానాదులచే బరిశుద్ధులై పుణ్యాహవాచనమును జరిగింపవలయు.

శ్రాద్ధకర్తృనిరూపణము.

శ్లో ॥ పుత్రః పౌత్రః ప్రపౌత్రశ్చ పుత్రికాపుత్రపవచ | పత్నీభ్రాతా
చతజ్జశ్చ పితామాతాస్సుమాతథా | భగినీభాగినీయశ్చ సపిండోధనహః
ర్వపి ॥ అనన్నిధానేపూర్వేషా ముత్తరేపిండదస్త్రతః ॥

తా ॥ పుత్రుడు, పౌత్రుడు, ప్రపౌత్రుడు, దౌహిత్రుడు, భార్య, అన్నదమ్ముడు, వానికొడుకు, తండ్రి, తల్లి, కోడలు, చెల్లెలు, ఆమెకొడుకు, సపిండుడు, సోత్తున పొందినవాడు, వీరలు, మరణించినవానికి శ్రాద్ధక్రియలయందు, ఒకరి వెనుకనొకరుకర్తవగుదురు, (అనగా, చనిపోయినవానికి పుత్రుడు లేకుండిన పౌత్రుడును, పౌత్రుడు లేకుండిన ప్రపౌత్రుడును అనియీక్రమంబున నెరుంగునది.)

• * మద్యపానగర్హణము.

శ్లో ॥ వైకల్యంధరణిపాతమయథోచితజల్పనం | సన్నిపాతస్య చిహ్నానిమద్యంసర్వాణిదర్శయేత్ ॥

తా ॥ మద్యపానముచేయువానికి సన్నిపాతరోగివలె శరీరవైకల్యము, భూమిమందుదొర్లుట, అప్రస్తుతములగు అతిప్రలాపములు మొదలగుదుర్గుణములుకలుగును.

శ్లో ॥ ఏకతశ్చతురోవేదా బ్రహ్మచర్యంతతైకతః | ఏకతస్సర్వపాపానిమద్యపానంతతైకతః ॥

తా ॥ బ్రహ్మచర్య మొక్కటియేవతుర్వేదములకు సరిపోలియుండును. మద్యపానమొక్కటియే సకలపాపములతో సరిపోలును.

శ్లో ॥ మద్యపస్యకతస్సత్యందయామాంసాశినఃకుతః | కామినశ్చకుతోవిద్యార్థనస్యకుతస్సుఖం ॥

తా ॥ మద్యపానముచేయువానికి సత్యమెక్కడిది? మాంసముదినవానికి దయయెక్కడిది? కాముకునికివిద్యయెక్కడిది? ధనహీనునికి సుఖమెక్కడిది?

* ఈవిషయమును ఆశ్రమ ధర్మసంగ్రహ చక్రవర్తమున విదువుకొనవలయు.

శ్లో॥ వత్సోహినస్తేనర్వం మిధ్యాప్రలపఃసహివేకలయాబుధ్యామా
తరవపి కావయతే సావజ్జంపద్యపానమత్తస్థ్ ॥

తా॥ మద్యపానముచేసినవాడు మదించి సకలమునుహింపించును.
బుద్ధిక్లమముచే తారుమారుగమాటలాడును. మద్యపానమత్తుడై యవ
జ్జతచే దల్లినైనగామించును.

శ్లో॥ చిత్తేభ్యాంజిహ్వానయతే వద్యపానాద్భ్యాంతేచిత్తే పాపవ
ర్యాముపైతి । పాపంకృత్వానుర్గతింయాంతిమూఢాస్తస్తాన్తద్యంనై వ
పేయంనపేయం॥

తా॥ వద్యపానమువలనచిత్తమునకభ్యివమకలుగును. ఆచిత్తభి
వమువలన పాపకార్యములనొనర్చును. అట్లపాపకృత్తమువలనమూఢులై
సరకమునుభొందెదరు. కావున నెంతమాత్రము వద్యమునుత్రాగి గూడదు.

ఇతి శ్రీమానవధర్మచంద్రికాయాం, ఆశౌచ

నిరూపణకథనంనామ

దశమోధ్యాయః.

ఆయుర్వేదచికిత్సాసంగ్రహము.

శ్లో || త్రివర్గసాధనం దేహ మగదం త ద్భవే ద్యదీ |

చికిత్సిత మవిజ్ఞాన నరో రక్షితు మక్షమః ||

శ్లో || అయిక్రియార్థంసులభం సమితుశం, అపిన్వశక్త్యాతుతపః
ప్రవర్తతేజలాన్యపిస్నాన్సంధిక్షమాణి, శరీరమాద్యంఖలుధర్మసాధనం ||

తా || శరీరము రోగరహితమగునేని తపోధ్యానక్రియలుచే
ధర్మార్థకామమోక్షములనుసాధింపవచ్చును, రోగరహితంబైనయెడలమను-
జుడుసత్త్విగుణలజేయుటకసమర్థుడై పాపమునుబొందును, కావునపురుషా-
ర్థములగోరువాడుశరీరమును రోగపురితముగానీయక ఆయుర్వేదమును
బాగుగ నెఱింగి చికిత్సలచేశరీరమును రక్షించుచుండవలయు.

సవైద్యప్రశంస.

శ్లో || గురోరధీ తాఖలవైద్యవిద్యః పీయూష పాణికుశలఃక్రియాను |
గతస్పృహవాఽధైర్యధరః కృపాశుశ్చుద్ధోధికారిభిషగీద్యతస్సాస్యత్ ||

తా || శాస్త్రానుభవలోకానుభవములుగలిగిన వైద్యశ్రేష్ఠుండగునా
చార్యునిద్దనభ్యసించినవాడును, అమృతహస్తముగలవాడును, చికిత్సాదు-
లయందునవర్ధించును, ఆశారహితుండును, ధైర్యముగ్ధులవాడును, దయా-
స్వభావుడును, నగునిట్టివైద్యుడు చికిత్ససేయుటకుపరిశుద్ధుడైనయధికారి-
యగుచున్నాడు.

కువైద్యగర్హణము.

శ్లో || సథాతోర్విజ్ఞానం నచపరిచయోవైద్యకనయే, నరోగాణాం
తత్త్వావగతిరపినోపస్తు గుణధీః | తథాప్యేతవైద్యాతి తరలయంతోజడజ
న్యాయసూక్ష్మత్యోర్భృత్యాతివవసుహరస్త్రేగదజుషాం ||

తా || కొందరుచూడులునాడిపరీక్షాక్రమమును, వైద్యశాస్త్రము-
ను, రోగతత్వమును, పదార్థగుణములను, ఎటుగక, వైద్యులనిపేరుపెట్టు
కొనితెలియనివారినిభ్రమింపజేయుచు, మృశ్యువునకుదూతవైరోగులయె-
క్కుప్రాణములనుధనమును అపహరితురు.

శ్లో॥ మిథ్యోషధైర్హంత మృషాకషాయైరసహ్యలేమ్యైరయథా
ర్థతైలైః । వైద్యాశమేవంచితరుగ్లవర్గాః పిచండభాండంపరిపూరయంతి॥

తా॥ కుచైద్యులుకాస్త్రమునందుజెప్పనియబద్ధపుమందులచేతను,
అబద్ధపుకషాయములచేతను, అసహ్యములగు లేహ్యములచేతను, అబద్ధ
పుతైలములచేతను చికిత్సలుజేసి రోగులనువంచించిపొట్టనిండించుకొనుచు
న్నారు, అయ్యో.

కుచైద్యులహింసకరణము.

శ్లో॥ యశ్చాస్త్రమపరిజ్ఞాయ చికిత్సామివనాటయత్ । ఉపాచర
తీతంత్యజ్యాశ్చషజంగరళోపమం॥

తా॥ శాస్త్రమునెఱుంగక, తాజేయుచికిత్సలనుకాస్త్రోక్తములై
నవానివలె నటింపజేయుచు రోగులకు జిక్కించుకుచైద్యుడు విషతుల్యుడు
గనుకవానినివిడువవలయు.

శ్లో॥ వైద్యరాజనవస్తుభ్యంయమరాజసఖాదర । యవస్తుహ
రతిప్రాణాన్వైద్యప్రాణాన్ధహనిచ ॥

తా॥ యమునితమ్ముడవగునోవైద్యుడా, యముడుప్రాణమును
మాత్రము హరించును, నీవన్ననోప్రాణములను ధనమును హరించెదవు
నీకొకనమస్కారము.

నాడీపరీక్షాక్రమము.

శ్లో॥ నాడీజ్ఞానంవినావైద్యో నలోకేపూజ్యతాంప్రజేత్ ॥ అత
శ్చప్రిప్రయత్నేన శిక్షయేద్బుద్ధిమాన్మరః ॥

తా॥ నాడినితెలియని వైద్యుడు రోగములనెఱుంగజాలడు కావు
న నట్టివాడులోకమున బూజింపబడడు అట్లుగటంజేసి బుద్ధిమంతుడగు వా
డతిప్రయత్నముతో నాడినభ్యసించవలయు.

శ్లో॥ స్థిరచిత్తః ప్రసన్నాత్తామనసాచవికారదః । స్పృశేద్మగుభి
భిర్నాడీంజానీయాద్దక్షిణేకరే ॥

తా॥ వైద్యుడు, చిత్తమనటునిటుబోనిచుక, నిర్మలమనస్కుడై
రోగియొక్క కుడిహస్తమున అంగుష్ఠమాలము క్రిందుగా తనతర్జనీమధ్య
మానామికాంగుళులనునిచి నాడిని మనస్సుచేబాగుగ నెఱుంగవలయు.

నాడీపరీక్షాసమర్థుడు.

శ్లో॥ పీతమద్యశ్చందలాత్కామలమూత్రాదివేగయుక్తం । నాడీజ్ఞానేనసమర్థస్సాన్యైర్లోభాక్రాంతశ్చకాముకః ॥

తా॥ షడ్యపానముచేసినవాడును, చపలచిత్తుడును, మలమూత్రాదిబాధగలవాడును, దురాశాపరుడును, కామాతురుడునునగు వైద్యుడు న్నాడి నెఱుంగజాలడు కావునవైద్యుడు పరిశుద్ధుడై స్థిరచిత్తము గలిగి యుండవలెను.

వైద్యదూతశుభాశుభశకునము.

శ్లో॥ సమాహ్వనాయ వైద్యస్యగచ్ఛతోశుభమీరితం । వైద్యగేహాశుభంచైత ద్విపరీతంతువైద్యకే॥

తా॥ వైద్యునిబిలువంబోవుదూతకుద్వారమున అశుభశకునముమంచిది, వైద్యునిగృహము ప్రవేశించినపుడు వైద్యునియొక్కనిద్రా, కోప, చింత, కఠినభాషణ, రోదన, శ్రాద్ధదిగ్బరత్వాది సమయములుగాక, శుభసమయ శకునములుగలిగిన, రోగికి ఆరోగ్యముగలుగును. చికిత్సచేయుటకై రోగియొద్దకు బోవువైద్యునకు, ఇల్లువెడలునపుడు, తుమ్ములు-రోదనము-గద్ద గుడ్లగుబ మొదలగుపక్షుల ధ్వనులు, కలహము-దుర్గంధవస్తువులు-కట్టెలు-బెల్లము-నల్లనిధాన్యములు-తైలదులు-ఆయుధపాణులగుపురుషులు-అపానవాతము విడుచువాడు-అంధుడు - కంటివాడు-మొండివాడు - చండాలుడు-ఉన్నట్లుండి ఇండ్లు మేడలు-ధ్వజములు నీళ్ల కడవలు ఇవివిరిగివడుట, పాము, కోతి, ఉడుము, తొండ, పిల్లి ఇవి అడ్డముగాబోవుట, వైద్యునికిద్వారబంధనాభిఘాతముగలుగుట, మొదలగుఅపశకునంబులుగాక, అవులు, బ్రాహ్మణులు, వేశ్య, కన్యపడుచు, బాలురు, రాజులు, గుఱ్ఱము, ఏనుగు, పెలుగు, మద్యము, మాంసము, ఛత్రచామరాదులు, గానము, ఇట్టిశుభశకునంబులుగలిగి, రోగియొక్క-ఇల్లుప్రవేశించునప్పుడుద్వారంబున శుభవస్తుదర్శనముగాకుండిన, రోగికిఆరోగ్యము గలుగును.

దూతలక్షణము.

శ్లో॥ శుక్లాంబరాః ఫలకరాదూతాశ్చప్రియవాదినః । అద్వితీయాశ్చభక్తాశ్చవైద్యాహ్వనేప్రపూజితాః ॥

తా॥ తెల్లనివస్త్రములధరించినవారును, పండ్లుపువ్వుములు మొద

లగువానిని హస్తముననుంచుకొనినవారును, మంచిమాటలాడెడివారును, తనతోకూడ ఎవ్వరును లేక ఒంటరిగవచ్చువారును, వైద్యునియందుభక్తిగలవారునగుదూతలు వైద్యునిబిలచుటకుదగినవారలు. కుంటివాడు - గ్రుడ్డివాడు - ఆయుర్భాష - దండధరుడు - రోగి - రక్తచూల్యాంబరగంధానులేపనముగలవాడు - స్త్రీలు - ముసలివారు - తడివస్త్రమును ధరించినవారును, దూరమునుండి పిలుచువాడును ముక్కును తాకుచుండువాడును, నఖదంతములగొరుకువాడును, గడ్డిమోవునుమోసికొనినవాడును, నపుంసకులు సన్యాసులు ఇట్టివారు వైద్యునిబిలచుటకర్హులు.

నాడీస్థాననిర్ణయము.

శ్లో || నాడ్యోష్ఠాపాణిపాతలంరసాసోపాంతసమాశ్రితాః | పాదయోర్హస్తయోర్ధ్వాంగమూలయోః కంఠమూలయోః ||

తా || మనుష్యునకునాడి యెనిమిదిస్థానముల యందుండును, అందు హస్తనాడి, బొటనవేలిక్రిందుగ మణికట్టులయందును, పాదనాడి, చీలమండలక్రిందుగను, కంఠనాడి, మెడకిరుప్రక్కలయందును, నాసానాడి నాసికామూలములయందును, ఉండును, జ్వరమును అజీర్ణమును, వాతపిత్తశ్లేష్మప్రకోపమును, ఆమదోపమును హస్తనాడినిపట్టియు, జ్వరము విడుచుటను, శరీరము తేలికగనుండుటను ఆయుష్యమును పాదనాడినిపట్టియు, ఆగంఠకజ్వరమును, దప్పిని ఆయాసమును, మైథునమును, భయము మొదలగువానిని కంఠనాడినిపట్టియు, చావునుబ్రతుకును, నేత్రశిరఃకణముఖ రోగములను నాసికానాడినిపట్టియు చూడవలయు.

వాతాదినాడీపరీక్ష.

శ్లో || వాతపిత్తానిలద్వంద్వ సన్నిపాతాదికానిచ | నాడీగత్యా విజాసియాత్తతఃకుర్యాచ్చికిత్సితం ||

తా || వాత, పిత్త, శ్లేష్మ, ద్వంద్వ, సన్నిపాతాదిరోగములను, నాడీగమనమునుపట్టి తెలిసికొని వైద్యుడగువాడు చికిత్సచేయవలయు, వాతనాడీగమనమువంకరగను, పైత్యనాడిచపలముగను, కఫనాడిస్థిరమై సూక్ష్మముగనుండును, ఈనాడులు ప్రకోపించినపుడు తర్జనివేలిక్రింద వేగముగ గొట్టుచుండిన వాతప్రకోపమనియు, మధ్యమాంగుళిక్రింద వేగముగ గొట్టిన, పిత్తప్రకోపమనియు, అనామికాంగుళి క్రింద వేగముగ గొట్టిన శ్లేష్మప్రకో

వచనియు, ద్వంద్వలక్షణములు గలిగినయెడల ద్వంద్వరోగమనియు, నానా విధలక్షణములుగలిగి దృశ్యాదృశ్యముగనుండిన సన్నిపాతవనియు నెఱుంగవలయు — వాతాధిక్యముననాడి పామువలెవంకరగను, మిక్కిలి ప్రకోపించినపుడు - చిగించబడిన తంతివలెనునుండును — పిత్రాధిక్యమున నాడిచపల మైకాకివలెనుండును — శ్లేష్మాధిక్యముననాడి కప్పవలెను కొంగవలెను, మిక్కిలిప్రకోపించినపుడు కోడివలెను, హంసవలెను మెల్లగ నడుచును — వాతపిత్తద్వంద్వమున కప్పవలెను పామువలెను పలుమారు నాడినడుచును - వాతశ్లేష్మద్వంద్వమున రాయంచ, పామువీనివలె నాడినడుచును — పిత్తశ్లేష్మద్వంద్వమున నెమలి కప్పవీనివలె నాడినడుచును — మృత్యునాడిశిథిలమై మందమై నిలచినిలచియు, క్రమముగనన్నినాడులు స్థానము దప్పినడుచును — అజీర్ణ నాడి కఠినమైనట్టుగనాడులు అన్నియుకలసి జడముగానడుచును - నాడిఉదయకాలమున ౧౦ ది గడయలకులో గేశ్లేష్మగతిగలదైయుండును - పిదప ఇరువదిగడియలవరకు పైత్యగమనము గలదియగును. అటుపిమ్మట సాయరేకాలమువరకు వాతగమనముగలదియగును - అర్ధరాత్రి యందు నాడి పైత్యగమనము గలిగియుండును.

వాతపిత్తశ్లేష్మశరీరస్వర్ణములు.

వాతరోగిశరీరముకొంచెమువేడిగను, నల్లగను, పిత్తరోగిశరీరము మిక్కిలిఉష్ణముగను, లేకమిక్కిలిశీతలముగను, పసుపువన్నెయు, లేకఎరుపువన్నెయుగలిగియును, శ్లేష్మరోగిశరీరము కొంచెముశీతలముగను, తెల్లగను, ద్వంద్వరోగిశరీరము ద్వంద్వలక్షణములును గలిగియుండును.

వాతపైత్యశ్లేష్మరోగిస్వరభేదములు.

వాతరోగమునమాటలుసమముగను, పైత్యరోగమునవ్రలాపమున శ్వాసితోడను, శ్లేష్మరోగమున హీనస్వరముతోడను, ద్వంద్వరోగమున ద్వంద్వలక్షణములతోడను గూడియుండును.

జిహ్వపరీక్ష.

వాతాధిక్యముగలరోగినాలుక, పసుపువన్నెయుముండ్లుగలిగిపగిలినట్లుండును, పైత్యాధిక్యమున ఎరుపుకలసినలుపుగలదియగును, శ్లేష్మాధిక్యముననాలుక తెల్లగను దళముగను, ద్రవముగలదిగనునుండును, సన్నిపాతాధిక్యముననల్లగను లేక తెల్లగనుముండ్లుబారినచిగనుండును.

మూత్రపరీక్ష.

అరుణోదయంబునరోగియొక్క-మూత్రము మొదటి ధారను వడలిమ ధ్యధారను నొక గాజు పాత్రయందు బట్టుకొని యెండయందుంచితమూత్ర ముండుగరికిపోవతోనొకనూనెబొట్టును వేసిచూచినరోగసాధ్య సాధ్యంబు లనెరుగవచ్చును.

గాజుపాత్రయందు బట్టినమూత్రము, ఎరువువన్నెగలిగియుండినవా తరోగము, పసపువన్నెగలిగియుండిన పైత్యరోగము తెలుపువన్నెబరువు గలిగియుండిన శ్లేష్మరోగము అనితెలియవలయు. పొగవన్నె (లేక) ఎరు వువన్నెగలిగినవాతరోగము. సరుగు ఎరువుగలసిన తెలుపువన్నెవాత శ్లేష్మము. పసపుగలసిన తెలుపువన్నె నురుగుగలిగిన పిత్తశ్లేష్మము. సర్వలక్షణములుగలది త్రిదోషము అని తెలియవలయు.

తైలబిందువు మూత్రమునందంతట వ్యాపించిన, వాతరోగము. బుగ్గలుగలేచిన, పైత్యరోగము. చిన్నచిన్నబిందువులై ఆకారముల దాల్చినే నిశ్లేష్మరోగము. అనితెలియవలయు, బిందువుమూత్రమున తేలకమునిగిన యెడలరోగము అసాధ్యంబగును. మునుగక అంతటవ్యాపించిన సాధ్యము. పొడవుగా బుగ్గలుబుగ్గలుగాలేచిన కష్టసాధ్యము అగును.

మూత్రమునందు వైచిన తైలబిందువు ఛత్ర, చామర. వర్ష, శంఖ, వీణా, కుండల, వర్షణ, పీతాద్యాకారముల దాల్చినరోగము సాధ్యంబగును. వృషభ, సింహ, వరాహ, కూర్మ, సర్పవానర, వృశ్చిక, కుక్కటాద్యాకారములను శస్త్ర, ఖడ్గ వజ్రముసలాద్యాయుధా కారములను దాల్చిన రోగి బ్రదుకదు.

మూత్రమందలి తైలబిందువు, తూర్పుప్రక్క విశేషవ్యాప్తిగలిగిన మంచిది. దక్షిణమున విశేషవ్యాప్తిగలిగిన శీఘ్రకాలమునందు జచ్చును. పశ్చిమోత్తరములయందు వ్యాపించిన మాసమునకు పైనమరణించును, చింపులతోగూడి నిర్మతిమూలను వాయవ్యమునను వ్యాపించిననతిశీఘ్రముగమరణించును. మేడలు హంసాదులతో గూడినతటాకము తోరణము ఛత్ర చామరాదులు వీనియాకారమును దాల్చిన, రోగమునివర్తించి చిరకాలము బదుకును.

రోగాశుభతిధివారనక్షత్రములు.

భరణి.. ఆర్ద్ర-ఆశ్లేష-మఖ-పుబ్బ-స్వాతి-విశాఖ-మూల-పూర్వాషాఢ-శతభిషము-పూర్వాభాద్ర. ఈనక్షత్రములును ఆదివారము-సుంకశవారము - శనివారము ఈవారములును -- పాడ్యమి-చవితి - పక్షి-నవమి-ద్వాదశి ఈతిథులును ఒకటిగకలిసియుండుదినమున జ్వరమువచ్చినయెడజీవించుటాదుర్లభము.

శుభాశుభనక్షత్రములు.

కృత్తిక-ఆశ్లేష ఈనక్షత్రములయందు వచ్చినజ్వరము ౯ రాత్రులును రోహిణియందు ౩ రాత్రులును-మృగశిర-పునర్వసు-పుష్యమి-హస్త-వీరియందు ౭ రాత్రులును-పుబ్బ-స్వాతి-శ్రవణము-వీరియందు ౨ మాసములును-ఉత్తర-చిత్త-జ్యేష్ఠ-మూల-పూర్వాషాఢ-ధనిష్ఠవీరియందు ౧౫ రాత్రులును-విశాఖ-ఉత్తరాషాఢ-వీరియందు ౨౦ రాత్రులును.. అనూరాధ-శతభిషము-రేవతివీరియందు ౧౦ రాత్రులును, పూర్వాభాద్రయందు ౧౯ రాత్రులును, ఉత్తరాభాద్రయందు ౧౫ మాసమును, అశ్వినియందు ౧ రాత్రియు, పీడించును. భరణి, ఆర్ద్ర, మఖ ఈనక్షత్రములయందు జ్వరమువచ్చినయెడలమరణముగలుగును.

వాతాదిజ్వరలక్షణములు-చికిత్సలు.

వాతజ్వరమునందు—శరీరమునవేడిమి, గగుర్పాటు, నడుమున సవ్యసీనత, శోష, వాంతి, శ్వాసము, దురద, మూత్రమున పడుపువన్నె, నోటియందు తియ్యదనము, ఆవలింతలు, ఒడలువిరుపు, అరుచి, మలమూత్రనిరోధముకలిగియుండును.

వాతజ్వరచికిత్స—తిప్పతీగ కటుకరోహిణి-శోంఠి-అగరుశోంఠి-నేలజేము, దురదగొండివేరు-కచ్చారములు-కరకపువ్వు. గంట్లుబారంగి-తామరగడ్డలు- వీనిని సరిపాళ్లుగజేర్చి ౮ వ పాలు మిగులునట్లు కషాయముకాచియిచ్చినయెడల వాతజ్వరములన్నిమానును.

తెల్లనుగంధపాలవేళ్లు- రోణకవిత్తులు- దీపదాగ్రీక్ష- పిప్పళ్లు- పెద్దసోపు- వీనినిసమభాగములుగజేర్చి కషాయముకాచి దానిలోపాతజ్వరమునుగాని చక్కెరనుగానిచేర్చియిచ్చిన, వాతజ్వరముమానును.

పిత్తజ్వరమునందు— తలనొప్పి, హస్తపాదములయందును శరీరమునందును, మంటలు, ఒడలుతిరుగుట- అరుచి, శరీరముఊడ్లముగను మాత్రము ఎఱ్ఱగనునుండుట, ముఖము ఎండుట, అధిక సంభాషణము - అగ్నిమాంద్యము- దుస్స్వప్నములు ఇవికలుగును.

పిత్తజ్వరచికిత్స—పర్పాటకము శొంఠి, రక్తచందనము, వట్టివేళ్లు వీనినిసమభాగములుగ శేర్చికషాయముకాచియిచ్చిన, పిత్తజ్వరముమానును. పర్పాటకము- నేలవేము- అడ్డసరము - దురదగొండివేరు - కటుక రోహిణి- ప్రేంకణపువేళ్ళు వీనినిసమభాగములుగగ్రహించికషాయముకాచి చక్కెర-రశేర్చియిచ్చిన, పిత్తజ్వరముమానును.

శ్లేష్మజ్వరమునందు— తలనొప్పి, ఒడలుమెరుగు గలిగియుండుట, నోటియందు తియ్యదనము, తాపము, అగ్నిమాంద్యము, దగ్గు, రోజు, గొంతుయెండుట, గొంతులోగుర్గుగునుట, శరీరముపచ్చనగుట, అతిసారము ఇవికలుగును.

శ్లేష్మజ్వరచికిత్స—కరక తాండ్రయనిరికలు, తిప్పతీగ, కటుకరోహిణి, చేదుపొట్ల, అడ్డసరపుఆకు కచ్చారములు, వీనిని సమభాగములుగ శేర్చికషాయముకాచి శేనెగలిపియిచ్చిన, శ్లేష్మజ్వరముమానును.

శొంటి- చల్లపిల్లిగడ్డలు, నేలవేము, వాకుడు, వేపవట్ట, తిప్పతీగ, కచ్చారములు, పిప్పళ్లు, వీనిని సమభాగములుగశేర్చికషాయముకాచి యిచ్చినశ్లేష్మ జ్వరముమానును.

వాతపిత్తజ్వరమునందు—తలనొప్పి, ముఖము గొంతు ఎండుట, భ్రమము, గగుర్పాటు, కీళ్లనొప్పులు, మూర్ఛ, తాపము, దప్పి, ఆవలింతలు వాంతి ఇవికలుగును.

వాతపిత్తజ్వరచికిత్స—నేలవేము, పర్పాటకము, సొంటి, తిప్పతీగ, తుంగగడ్డలు, వీనినిసమభాగములుగశేర్చికషాయముకాచియిచ్చిన వాత పిత్తజ్వరముమానును.

శ్లేష్మవాతజ్వరమునందు—కీళ్లనొప్పులు, తలబరుపు, తలనొప్పి, తాపము, దగ్గు, వీనసము, కండ్లనీరుగారుట, దేహముబంకగనుండుట, కొంచెముచెనుటపట్టుట, వాంతి, సర్వావయవములయందువేదనఇవికలుగును.

శ్లేష్మవాతజ్వరచికిత్స—సొంటి, తామరగడ్డలు, తిప్పతీగ, నేలము

లక, వీనినిసమాంశములుగజేచి కషాయముకాచియిచ్చిన, శ్లేష్మవాతజ్వరముమానును.

దశమూలములను అనగా, ముయ్యకపొన్న, కోలపొన్న, చిన్నములక, పెద్దములక, పల్లెరు, మారేడు, తక్కలి, దుందిలము, నేలగుమ్మడు, కలిగొట్టు వీనివేళ్లను, సమాంశములుగ జేర్చి కషాయముకాచి విప్పలిచ్చుర్లమును జేర్చియిచ్చిన శ్లేష్మవాతజ్వరము మానును.

పిత్తశ్లేష్మజ్వరమునందు—కునుకుపాట్లు, అరుచి, దగ్గు, తాపము, నోరుచేరుగనుట, కంఠమునకఫముకట్టుట, నోరుఅంటుకొన్నట్లుండుట వాంతి, నిద్రలేమి, మూత్రము ఎఱ్ఱగలెల్లగవచ్చుట, కన్నులకన్నులగ పచ్చగ గన్నట్టుట ఇవికలుగును.

పిత్తశ్లేష్మజ్వర చికిత్స — సొంటి చేదుపొట్లు, నేలవేము, దురదగొండి, వాకుడు, కొడిశివత్తులు, శ్రీగంధము, గంటుధారంగి, కటుకరోహిణి, తుంగగడ్డలు, తిప్పతీగ వీనినిసమాంశములుగ గూర్చికషాయముకాచియిచ్చిన, పిత్తశ్లేష్మజ్వరముమానును.

తిప్పతీగ, చేదుపొట్లు, కటుకరోహిణి, రక్తచందనము, అగరుసొంటి, చాగవేరు, వీనినికషాయముకాచియిచ్చిన, పిత్తశ్లేష్మజ్వరముమానును.

ఏకాహికజ్వరమునకు— అడ్డసరపుఅకు, కరకాకాయ, తానికాయ, ఉసిరికవరుగు, చేదుపొట్లు, వేపపట్టు, రేలగుఱ్ఱ, ద్రాక్షపండు వీనిని కషాయమునిచి, చక్కెర తేనెకలిపియిచ్చిన ఏకాహికజ్వరముమానును.

మహాపాశుపతాస్త్రురసము—శుద్ధిచేసిన కఫరింపాలు, నేపాళములు రంపాలు, ఇంగిలీకముగ పాలు, ఉల్లిపాషాణము ౨ పాళు, వీనినొకయమమునల్లయు మైత్తాకురసంబున మేత్తగనూరి పెసరగింజలంత మాత్రలుచేసి అల్లపురసముతో పూటకొక మాత్రయిచ్చిన, ఏకాహిక ద్వ్యాహిక త్ర్యాహిక జ్వరములుమానును.

త్ర్యాహికజ్వరమునకు—సొంటి, దనియాలు, వట్టివేళ్లు, తిప్పతీగ, రక్తచందనము, తుంగగడ్డలు, వీనినికషాయముకాచి చక్కెరకలిపియిచ్చిన త్ర్యాహికజ్వరముమానును.

చాతుర్ధికజ్వరమునకు— సొంటి, కరకపిండెలు, ముయ్యకపొ

న్ను, చేపదారుపట్ట, అడ్డసరపుఆకు ఉరిసికవూలుపు వీనిని కషాయముకాచిచించి తేనెకర్ర-రకలిపియిచ్చినచాతుర్థి కజ్వరముమానును.

అస్థిగతజ్వరమునకు — చేదుపొట్ల, కటుకరోహిణి, తుంగమునైలు- వెలుసుసంధి, సొంటి, పాపరవేళ్ళు, ఇవిసమభాగములుగా గూర్చికషాయముకాచియిచ్చిన అస్థిగతజ్వరముమానును.

రక్తగతజ్వరమునకు — తమలపాకులు, నేలగొలిమిడి, పెన్నేరుగడ్డ, చిత్రమూలము, పెద్దముత్తవపులగము, సొంటి, వస, ఇవిసమభాగములుగా గూర్చి కషాయముకాచియిచ్చిన రక్తగతజ్వరము మానును.

విషమజ్వరములకు — సొంటి, ఉసిరికవూలుపు, తుంగగడ్డలు, తిప్పతీగె, చిన్నములక వీనినికషాయముకాచి పిప్పలిచూర్ణము తేనెకలిపియిచ్చినవిషమజ్వరములుమానును.

శీతజ్వరములకు — సొంటి, దనియాలు, నేలవేము చేదుపొట్ల, వేపచెక్క, అడ్డసరపుఆకు, కొడిశవిత్తులు, ఆముదపువేళ్ళు, కటుకరోహిణి, గంటుభారంగి, పర్వాటకము, రక్తచందనము, తుంగమునైలు, చిన్నములక, తామరతూండ్లు, తిప్పతీగె, వీనినికషాయముగాచియిచ్చిన, శీతజ్వరములన్నిమానును.

విషమశీతజ్వరమునకు — దుంపరాన్న, నీలివేరు, వావిలి ఆకు, పెద్దముత్తవపులగము, నాగముత్తవపులగము, చిన్నముత్తవపులగము, కోలపొన్న, నేలపొన్న, వస, సొంటి, వెలుసుసంధి. ఇవిసమభాగములుగ జేర్చికషాయముగాచియిచ్చిన విషమశీతజ్వరముమానును.

విషూచిజ్వరమునకు, అగ్నికుమారరసము — రసము, గంధము, వెలిగారము వీనినికర్ణిచేసి సమభాగములుగ గూర్చి, ౩ పాళ్ళు వాభిని, ౩ పాళ్ళు గవ్వలభస్మమును శంఖభస్మమును, ౮ పాళ్ళు మిరియుములపొడిని, చేర్చి నిమ్మపండ్లరుసముచేమెత్తగనూరి రెండు గురిగింజలంత మాత్రలుచేసియెండబెట్టి పూటకుగ మాత్రను తమలపాకు రసములో చాదియిచ్చి పిదప పుడిసెను చన్నిళ్లను త్రాగించినయెడ విషూచిజ్వరములు, అరుచి, అజీర్ణము సన్నిపాతము ఇవిమానును.

పురాణజ్వరములకు, మూలినీవసంతరసము — కఫరి ౨ పాళ్ళు, మిరియూరిపాము వీనిని వేపచెక్క-రసముతో మూడుదిసములు మెత్తగ

మర్దించి ఆటుగురి గింజలయెత్తు మాత్రలుకట్టి జీలకర్రతోగాని పిప్పళ్లతోగాని యిచ్చినయెడ, పురాణజ్వరములు, జీణజ్వరములు అస్థిగత మాంసగతజ్వరము, జ్వరాతిసారముమొదలగునవి యన్నియుమానును.

సర్వజ్వరములకు, స్వచ్ఛదభైరవము — రసము, నాభి, గంధకము ఇవి సమభాగములు, రసములో సగము జాజికాయ, వీనినికాటుకవలెనగు నట్లు మర్దించి, మైసత్తువులకన్నిటికీ సగముపిప్పలి చూర్ణమునుజేర్చి తమల పాకులరసముపోసి మెత్తగమర్దించి రెండుగురిగింజలంత మాత్రలుచేసి తమలపాకుతోనైనను అల్లపు రసముతోనైనను ఇచ్చినయెడ, శీతజ్వరములు, సన్నిపాతము, విషూచి, విషమజ్వరము, పడిసెము, తలనొప్పి అగ్నిమాంధ్యము, వాంతిఇవియన్నియుమానును.

జ్వరాంకుశము — రసము, గంధకమునాభి, ఇవిసమభాగములు, ఉమ్మెత్తవిత్తులు ౩ పాళ్లు, సొంటి, పిప్పళ్లు, మిరియాలు, ఇవి ౧౨ పాళ్లు వీనినినిమ్మ పండ్లరసముననైనను, అల్లపురసముననైనను ఒకొక్కయోమము మెత్తగమర్దించి రెండుగురిగింజలంత మాత్రలుచేసి అల్లపురసముతోనిచ్చిన, తావజ్వరము, చాతుర్థికాదిజ్వరములు, త్రిదోషజ్వరములు మొదలగునవియన్నియుమానును.

సూతరాజీయము — రసము ౧౬ పాళ్లు, తామ్రభస్మము ౧౬ పాళ్లు గంధకము ౮ పాళ్లు, సైంధవలవణము ౮ పాళ్లు, వెలిగారము ౬ పాళ్లు వీనినినిమ్మ పండ్లరసమున మెత్తగమర్దించియెండ్రెండించి అడ్డగయెత్తుమాత్రలుచేసి, తేనెపిప్పలితోగాని అల్లపురసముతోగాని నేవించినయెడ పురాణజ్వరములు కాసశ్వాసలు, శూలలు, గుల్మము, పాండువు, ఉదరరోగములు ఇవియన్నియుమానును.

జ్వరాతిసారములకు, మేఘనాదరసము, — తామ్రభస్మము ౧ పాలు కంచుభస్మము ౧ పాలు, వెండిభస్మము ౧ పాలు, వీనికేసమముగంధకము, వీనినిచిత్రియాకుకషాయమున మెత్తగమర్దించి, చిల్లగాతట్టియెండిరిచి, మూకుడునందు బెట్టి, చీలమ్మపూసిపుటముచేసి, మరల చిత్రియాకుకషాయముతో మర్దించి గుర్రులములు చేసి రెండుగురిగింజలంత నుతమల పాకులో బెట్టియిచ్చినయెడ, విషమజ్వరములుమానును, సొంటి, అతివస, తుంగము పైలు, నేలవేము, కొడిసె, తిప్పతిగవీనికషాయముతో మైయావధమునుభక్షించినయెడ

సకలజ్వరాతిసారములు, తరుణజ్వరము మొదలగు జ్వరములన్నియు మాను ను, దీనియందు పాలు అన్నము పథ్యము.

సౌంటి- కొతి మెర్లు- తుంగము స్త్రైలు మా రేడు పిండెలు వీని సమభాగములుగ జేర్చి కషాయము పెట్టి యిచ్చిన జ్వరాతిసారములు-వాంతి- మూర్ఛ దప్పి ఇవి మానును.

రక్తాతిసారమునకు—సౌంటి- పిప్పలి- ఓమము- మునుగు దా మెర్లు- మా రేడు- అతివస-విషబొద్ది-వేప కొడి సెపాల- వీనిని కషాయము కాచి యిచ్చిన యెడ- రక్తాతిసారము మానును.

చండభానురసము— రసము ౧ పాలు-గంధకము ౩ పా- తామ్రభాస్త్రము ౩ పా. తాళకము ౪ పా. అభ్రకభాస్త్రము ౨ పా. మిరియాలు అన్నిటికి సమము వీనిని చిత్రమాలరసమున మెత్తగ మర్దించి గురిగింజలంత మాత్రలు చేసి నీడ నెండించవలయు- దీనిని అల్లపురగముతో బుచ్చుకొనిన సమస్తజ్వరములును-సౌంటి పిప్పలి మిరియాలతో బుచ్చుకొనిన కాసశ్వాసలును - తేనె పిప్పలితో క్షయరోగములును- జీలకఱ్ఱతో పాండురోగములును- వెల్లుల్లి రసముతో వాతవ్యాధులును- జెల్లముకర కాకాయతో- ఉదరరోగములును - పిప్పలి ఉష్ణోదకముకలిపి యిచ్చిన అగ్నిమాంద్యమును- నేలదంతిరసముతో మలబద్ధకము- తేనెతో తొమ్మనాప్పి - కరక తాడి ఉసిరికలకషాయముతో మూలవ్యాధులును మానును.

లవంగపుపట్ట ౧ పాలు. నాగకేశరములు ౨ పా- ఏలకులు ౪ పా. మిరియాలు ౫ పా- పిప్పలి ౧౬ పా. సౌంటి ౩౨ పా. పెన్నెరుగడ్డ ౬౪ పాట్ల వీనిని చూర్ణముగొట్టి అంతటికి సమము చక్కెరగలిపి ఉష్ణోదకముతో నిచ్చినపు రాణజ్వరములు- మూలవ్యాధి- అరుచి- పాండువు-గుల్మము-వికిర-క్షశ్వాసము మొదలగున నేకరోగములు మానును.

సంజీవనీరసము— ఇంగిలీకము, నాభి, పిప్పళ్లు ఇవి సమభాగములు గా గూర్చి అల్లపురసమున నొక దినము మర్దించి పెసరగింజలంత మాత్రలు చేసి నీడ నెండించి ఒక మాత్రను చన్నీళ్లతో ఇచ్చిన, తాపజ్వరాలు మానును, మఱియు విశేషమైన అనుపానములతో నొసంగిన సకలరోగములు పోవును.

తాళిశచూర్ణము— తాళిశపత్రిపగ, మిరియాలు ప౨, సౌంటి పగ, పిప్పళ్ల పరా, వీనిని సమభాగములు గూర్చి చూర్ణముగొట్టి, పిప్పళ్లకు ౮ దవ

భాగము శరీరమునకు విపి రేవుమాపు పుచ్చుకొనిన, అరోచకము, దగ్ధ, తిబ్బసము, పురాణజ్వరములు, అగ్నిమాంద్యము, అతిసారములు-పాండువు-పీనస-ముఖపాకము-మూఢవాతము-శ్మిరోగములు మానును.

తాళిశమాత్రలు—తాళినపత్రి పగ,మిరియాలు పగ,చవ్యము పగ,పిప్పళ్లు పగ,మోడి పగ,సొంటి పగ,లవంగపట్ట పగ,లవంగపత్రి పగ, వీలకులు పగ,వట్టి వేరుపగ,వీనినిదంచినస్త్రుగళితము చేసినచూర్ణము గపా, బెల్లం ౩ పా, ఈరెండునుకలియనూరి ప్రాయ్యమీదబెట్టి, రెండు చూడు పొంగులురానిచ్చి దించుకునికలియపిసికి, చేతికి నెయ్యిచరుముకొని, రేగు పండంతవటకములుచేసి, రేవుమాపుపుచ్చుకొనిన వాతశ్లేష్మవాంతులు, గ్రహాణి, పాండువు, హృద్రోగము, జ్వరపాండువు, గుల్మము, ఆనాహము ఇవియన్నియుమానును, దీనినిభోజనముఅయినతరువాతపుచ్చుకొనవలయు.

చేదుపొట్టు, కరకతాడి యునిరికలు, కటుకరోహిణి, నేలవేము, తిప్పతీగ, అగరుసొంటి, వీనినికషాయము బెట్టియిచ్చినత్రిదోషములుమానును.

సన్నిపాతజ్వరములకుతైలము— ఇంగువ, సొంటి, పిప్పళ్లు, సైంధవలవణము, చెంగల్వకోష్ఠ, అతిమధురము, సదాపవిత్రులు, మనశ్శిల, మునగవేళ్లు, గంధము వీనినినూనెలో చేసి కాచి శరీరమునకుబట్టించిన, సన్నిపాతజ్వరములుమానును, చలివేకులుమానును.

చలిజ్వరములకు—పిప్పళ్ళనునూరి బెల్లముతో ఇచ్చి, వేడినీళ్లు త్రాగిన చలివేకిమానును.

—చిట్టాముట్టివేళ్ళు, నేలయునిరికవేళ్లు, సొంటి వీనినికషాయముపెట్టిపిప్పలి ప్రతిపాకము బెట్టియిచ్చిన చూడుదినముల చలిజ్వరముమానును.

—అడ్డసరపాకును, పిన్నపాపరఆకును పిట్టుబెట్టి పిప్పలిప్రతిపాకముపెట్టియిచ్చిన చలివేకులుమానును.

—జీలకర్ర-సొంటి-మిరియాలు-పిప్పలి-బెల్లల్లి, వీనినికల్కము నూరి యిచ్చిన చలివేకులుమానును.

తైలము—ప్రాద్దుతిరుగుడువేరు, సొంటి, చెంగల్వకోష్ఠ, చాగవేళ్లు, లక్క, పనస, కటుకరోహిణి, అతిమధురము ఇవిదినుసుకుప గుళాపపసుగూర్చి మెత్తగనూరి, నూనెరెండుపళ్ల మట్టిగ ౧ పడి పోసికాచి తై

లపాకమునదిండుకొని, వడియకట్టి శరీరమునకుపట్టించి మూడు దినములుండుచి నాలుగవనాడు స్నానముజేయవలయు. ఇట్లునాలుగైదుపర్యాయములుజేసిన శీతజ్వరములు, దాహము, తాపజ్వరములుమానును.

తైలము—ఉడుగువేలుచెక్క, నీలివేలు, వావిలివేలు, నల్ల ఉప్పి, తెల్ల ఉప్పి వేళ్ల పట్టలు, పొడపత్ర, రేలశర్మపట్ట, పెన్నేరుగడ్డ, సుగంధపాల, వస, ఉల్లి, తుత్రశ్యనుపొడిగాదంచి నూనెకాగబెట్టి అందులో ఆపొడిని కేసి పొంగువచ్చినతరువాత దించికొని లోపలికిఇచ్చి పైకిపట్టించిన చలికంకులు సాధారణజ్వరములుమానును.

ఘృతము—జేదుపొట్ట, సుగంధిపాలవేళ్ల, తుంగముపైలు, అగరు సొంటి-కటుకరోహిణి, వట్టివేళ్ల, మంచిగంధము, పిప్పళ్ల, ఇవి దినుసుకుం వలము. నెయ్యి ౨ప, పాలు ప ౨, పెరుగుమీది నీళ్ల వ ౨, వీనిలో పైదినుసులపొడినికలిపి పక్వముగకాచి వడియకట్టి, అనేతిలో ౪ వలములు చక్కెరగలిపి, పుచ్చుకొనిన, విషమజ్వరములు, అస్థిగతజ్వరాలుమాని జేహమునకు పుష్టికలుగును.

సర్వజ్వరములకు, కషాయము— ముత్తవపులగము, వేపనిత్తులు, నేలవేము, తిప్పతీగవేళ్ల చిగుళ్ల, రేగటిములక, సొంటి వీనిని కషాయముగాచి ఇయ్యవలయు.

శీతజ్వరములకు మాత్రలు — తాళకము ౧ పాలు, సున్నపురాళ్ల ౨పా, వీనినికలుబందపట్టలోపెట్టి పుటములో నుడికించి ఖల్వమున మదికొంచి, నలగకుండినయెడ, కలబందమట్టను ఉడకబెట్టి దానిరసమున నూరి గురిగించిత మాత్రను జేలకర్ర అనుపానముతో ఇయ్యవలయు.

సన్నిపాతాది విషమజ్వరములకు— పచ్చిపసపు, కేపాకు, పిప్పళ్ల, మిరియాలు, తుంగముపైలు, వాయువిశంగాలు, వీనినిసమభాగములుగాగూర్చి అబోతుపంచితముననూరి, మాషమాత్ర ప్రమాణముగామాత్ర ఖచేసి శీతజ్వరములయందు, తేనె అనుపానముతోను, గ్రహణికిచల్లతోను, పైత్యములకునవాతుతోను స్త్రీలదోషములకు సొంటి పిప్పలిమిరియాలతోను ఇయ్యవలయు.

పైత్యమంటలకు—బుడ్లకాకరాకునుఅముదములోపొల్లించి, వేయిం

చి కరకతాండ్రయుసిరికలు, సొంటి పిప్పలి మిరియాలు ఇవి ఆకుకు సమ భాగములుగగూర్చి పొడిచేసి చక్కెరకలుపుకొని భక్షించవలయు ఇచ్చా పథ్యము.

రాజశేఖరరసము— రసము తు ౧, గంధకము తు ౧, నాభి తు ౧, జాజికాయ తు ౪, అన్నిటికిసమము పిప్పళ్లు, వీనినిమర్దించి కరాటానబెట్టి రెండుగురిగింజలయెత్తు అల్లపురసమునగాని, తమలపాకురసము నగొని, మిరియపుపొడితోగాని యిచ్చిన, సన్నిపాతజ్వరము, విషాచి, తల నొప్పి, అజీర్ణ జ్వరము, మందాగ్నిఇవిమానును. దాహమైనయెడ బేలకట్ట వేడినీళ్లు ఇయ్యవలెను. పథ్యము, ఉలవగంజికాచిపోయవలయు,

జ్వరమాత్రలు— నాభి ౧వరాయెత్తు, వెలిగారము వ౧, నేపాళము లు వ౧, ఇంగిలీకమువల, వీనినినిమ్మపండ్లరసమున రెండుదినములు మర్దించిగురి గింజంతగుళికలుచేసి నీడనెండించి, కరాటానబెట్టుకొని ఒక్కొక్కమాత్ర చొప్పున అల్లపురసమున ఇచ్చినవాతజ్వరముమానును. దీనివలన ఎరేదన ముకూడాఅగును.

ప్రతాపమార్తాండరసము— రసము ౧పాలు, ఇంగిలీకము ౨పా, నేపాళములు ౬పా, వీనిని దంతిచెక్కరసానజాము సేఫనూరి గురిగింజం తమాత్రలుచేసి, నీడనెండించి యొకమాత్రను బెల్లముతోనిచ్చిన, నాలుగు జాములకు జ్వరమువిడుచును.

ఉద్గండనామకరసము— రసగంధకములు రెండేసిమాడలయెత్తు. సొంటి- పిప్పలి, మిరియాలు మూడుమాడలయెత్తు, వీనిని దంతిచెక్కర సానమర్దించి వరిగింజలంతమాత్రలుచేసి, ఒకమాత్రను తేనెతోఇచ్చిన, త రుణ జ్వరముజాముకువిడుచును. అల్లపురసము పిప్పళ్లతోఇచ్చిన త్రిదోష ములుమానును.

మదనసుందరరసము— రసగంధకములుసమభాగములువీనినికలువ దుంపరసమునమర్దించివాలుకాయంత్రెమన వ్రటముబెట్టిసి, తిరుగామర్దించి, నూపుగింజంతమాత్రలుచేసితమలపాకురసమునఇచ్చిన, ఉద్భ్రతరోగము లుమానును. పిప్పలి పంచదారతోఇచ్చినశీతజ్వరముమానును. పిప్పలిసొం టిరసముతోఇచ్చిన సన్నిపాతములుమానును.

భృగుస్మిక్తి— కరకాయ, వర్పటకము, దేవదారు, జాసాని

పుష్ప, త్రికటుకములు, రేలపండు, తానికాయ, వీనిని కషాయము పెట్టి యిచ్చిన భీమసన్నిమానును,

గండభేరుండరసము—ఇంగిలీకము వ ౨, నాభి వ ౧, కటుకరోహిణి వ ౪, వీనిని నీళ్లుబోసి మర్దించి గురిగింజంత గుటికలుచేసి వన్నీళ్లతో ఇచ్చిన శీతజ్వరములుమానును.

తరుణజ్వరగజకేసరి— గంధకము వ ౧, వెలిగారము వ ౧, గసము వ ౧, నేపాళములు వ ౬, వీనిని గుంటగలగరాకు రసమున మర్దించినా లుగుజాములు తపలపాకురసానమర్దించి, పెసరగింజంతమాత్రలుచేసి ఇచ్చిన, ప్రైత్యదాహము, శ్లేష్మవాతము, కడుపునొప్పి, గుల్మకూల ఇవిమానును, పథ్యము పెలుగన్నము.

బడభానలరసము— రసము ౧పాలు, గంధకము ౧ పా, తాళక కము ౧పా. మనశ్శిల ౧పా. వీనిని వజ్రీక్షీరమున ఒక్కరిదినము మర్దించి నత్తగుల్లలను దెచ్చి అందులోని కొమ్మపురుగులను సగముగా కరువదియొక్కటివేసి, నిమ్మపులుసున చూడుదినములు మదికంచిముద్దచేసి, ఆపువన్నువలె ఆటు అంగుళాల నిడువున చూసచేసి ఆముద్దను అందులో బెట్టిమూసి చీలచేసి యెండించి ఆమూసను సగమువరకు నేలమీదకొయ్యవలె పాతిమైనయిసుకబోసి నలువదియేరు పిడకలపుటముబెట్టి సాంగశీతలమునదీసి, అందలియావధమును చూణామగునట్లుమదికంచికరాటానపెట్టుకొని, పరిక్షచూడవలసినయెడ, గిన్నెనిండుగనీళ్లుబోసి అందుగురిగింజంత ఔషధమునువేసి పైనచూసి నాలుగుజాములుండనిచ్చి తీసిచూచిన నీళ్ళన్నియింకిపోవును. ఈయావధమును అల్లపురసముతోగాని, చిత్రమూలకషాయముతోగాని యిచ్చిన, త్రయోదశ సన్నిపాతములుమానును. అనుపానవిశేషములచేత ఇయ్యవలెను.

జ్వరచెక్కిళ్ళకు— నల్లతుమ్మలకు, సొంటి, మిరియాలు, కరకాగియ వీనిని కషాయముగాచియిచ్చినమానును.

ప్రైత్యజ్వరవాంతికి— చిల్వకేరు, తిప్పతీగ, బొరుగులు, సొంటి, పెసలు, కొత్తమిల్లి, కరివేపాకుయీ నెలువీనిని కషాయముగాచి ఇయ్యవలయు.

మలేయొకక్రియ— నార్దకపాకు, సొంటి, తులసి, రోగాకు, కడుపుట్ల, తిప్పతీగ, మలకకేరు, అద్దసరపాకు, విష్ణుక్రాంతము, జీలకఱ్ఱ, వీని

నికషాయము పెట్టియియ్యవలయు. నోరెండినయెడ కలబందను విడువూరులురుద్దికడిగి బెల్లముకలిపియిచ్చినతీరును.

అమోఘాస్త్రరసము—శుద్ధిచేసిన పాలతుత్తము గపాళా, తాళకము కెపా, రాలెనున్నము గపా, వీనినికలబందరసమునమడించి, ఈ కుక్కుట పుటమువేసితీసి తిరుగావద్దించి, అడ్డగయెత్తుతులసిరసముతోయిచ్చిన శీతజ్వరముమానును.

గరుడాస్త్రరసము—ఆరతికర్పూరము గపా, నాభిగపా, ఇంగిలీకము కెపా, నేపాళములు గపా, వీనినిగుంజగలగ రాకురసమునను, గల్లేరాకురసమునను ఒకజాముమడించి, గురిగింజంతమాత్రలుచేసి, దేహప్రకృత్యనుగుణముగా అనుపానవిశేషములతో ఇయ్యవలయు.

తాళకమాత్రలు—తాళకముగపా, మిరియాలు గపా, సున్నపురాక్షాపా, పాలతుత్తము మిక్కిలికొంచెము, వీని నిమ్మపండ్లరసమున నిరువదిదినములు వదిలించి, ఘట్టనన్నమూసకట్టి, ఆమూసలో మైయావధముచునిచి సంతులేపండా చీలమన్నుచేసి, ఏరుపిడకలచేకుక్కుటపుటము బెట్టి, తీసికలుబందరసమునమడించి, గుంజిజమాత్రలుచేసి రెండుపూటల పుచ్చుకొనవలయు. పథ్యము పగలు పచ్చిపెనరకట్టు, రాత్రిళ్లు ఆపుపాలు అన్నము- శీతజ్వరములుమానును.

సుధాకరరసము—రసకర్పూరము, గంధకము, లోహము, అభ్రకము, సొంటి, మిరియాలు, పిప్పళ్లు, అక్కిలకర్ర, యష్టినిధుకము, లవంగాలు, జాపత్రి, నల్లజీలకర్ర, కస్తూరి, వీనినిసమభాగములుగ గూర్చిమంచి పత్రిరసముతో నొకదినమును, పిల్లివేండ్రరసముతో నొకదినమును, రేగటిములగవేల్లరసముతో నొకదినమును, అడ్డసరరసముతో నొకదినంబును, మడించి గురిగింజంత మాత్రలుచేసి తేనేతోగాని, దేహప్రకృతినిబట్టి మఱిదేనితోగాని, ఇయ్యవలయు. పథ్యము, కందికట్టు, ఆపునేయి, వేడినీళ్లు, పుచ్చుకొనవచ్చును. మజ్జిగ, పులుసు, వర్ష్యము, జ్వరములు, కౌసాదికభరోగములుమానును.

సర్వజ్వరములకు—శుద్ధిచేసినగోపాషాణము గపా, మైలుతుత్తము గపా, వీనిని నల్లయెమ్మెత్తపుపువ్వరసమున మడించి, గురిగింజంతమాత్రలుచేసి దేహపాలతోగాని, లేకదేహను గుణముగ మరిదేనితోగాని

ఇయ్యవలయు. పథ్యము- మేక పాలు, పచ్చి పెసరకట్టు, సకలజ్వరములు మానును.

మఱియొకక్రియ—మణిశిల, నాభి, గరళము, వీనిని సమభాగములు గగూర్చి అల్లపురసముతో మదికించి, గురిగింజంతమాత్రలు చేసి ఇయ్యవలయు. జ్వరములు మానును. చస్త్రీశ్ల స్నానము ఇచ్చాపథ్యము.

సన్నిపాతజ్వరలక్షణము — రాత్రిశ్లు నిద్రపట్టకయుండుట, కృశించుట, ఘోర్భగలుగుట, వాతప్రకోపము, శ్వాసకాసలు, విదాహముగలుగుట, దేహమున ఒకప్పుడు దాహము, శీతలముగలుగుట, తబ్బిబ్బులామెట, దేహమువల్లనగుట, జ్వరము, చలి, దప్పి, తొమ్మనమంటనొప్పి, తలనొప్పి-కలుగుట, దేహముగ గుర్పొడుచుట, నాలుకయెండికృశించుట, కన్నులెఱ్ఱబారుట, ఏడ్చుట, భ్రమించుట-నవ్వుట-పాడుట మొదలగులక్షణములు సన్నిపాతజ్వరమునందుగలుగును.

సన్నిపాతజ్వరములకు కషాయము — కరకాకాయలు, తానికాయలు, సొంటి-పిప్పలి, మిరియాలు, కటుకరోహిణి - గంటుభారంగి, నేలవేము - వేపపట్ట -తిప్పతీగ - తెల్ల తెగడ - వన - అతివన - అడ్డసరము తుంగగడ్డలు- దురదగొండి - పెద్దపాపర - సన్నరాన్నము- నెల్లివరుగు, కచ్చూరములు - కొడిశవిత్తులు - తామరగడ్డలు - చేదుపొట్ల- చేవదారు- పసపు-మానిపసపు- కలిగొట్టు- నల్లతుమికి- సరస్వతిఆకుములుగోరింట-వాకుడు- పెద్దములక వీనినిసమభాగములుగగూర్చి కషాయముగాచియిచ్చిన - త్రయోదశసన్నిపాతములు- శూలలు- కడుపుబ్బరము- శ్వాసము - వెకిరిళ్లు - గళరోగము- అరుచి - కీళ్లుబిగపట్టుట మొదలగు రోగములుమానును.

కషాయము— విష్ణుక్రాంతము, ఉలిమిరి, జిల్లేడు, చిత్రమూలము, పిప్పలిగడ్డ, ములగవేరు, వెల్లుల్లి, వీనినికషాయముగాచియిచ్చిన, త్రిదోషజ్వరములుమానును.

కషాయము—సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, కటుకరోహిణి, పోమిండవేరు, పాపటవేళ్లు, కరకాకాయలువీనినికషాయముగాచియిచ్చినదోషజ్వర తాపములుమానును.

చూర్ణము—కరక తాండ్రయుసిరికలు- చిత్రమూలము- అతివన-

చిట్టాముదపుకేరు- గ్రంథితగరము- వాయువిళంగాలు- పసపు- మానిపస
పు కోలపొన్న నేలపొన్న నేలములక పెద్దములక- తామరగడ్డలు - అతిమ
ధురము- గంటుభారంగి- మునగపత్తులు- వస-కావిరాట్లు- లవంగపట్ట-వట్టి
వట్ల - శ్రీగంధము - తెల్లకొడిశవిత్తులు - నల్లకొడిశవిత్తులు - ఓమము -
తుంగగడ్డలు - నూగుదోసవిత్తులు - కానుగపత్తు - వేపకేరుపట్ట- తిప్పలేగ-
కటుకరోహిణి- పర్వాటకము- దురదగొండి- సొంటి- పిప్పలి మిరియాలు
మోడి- కచ్చురములు- బాగపత్తు- లవంగములు-లవంగపత్రి- జాపత్రి-తా
ళికపత్రి-దేవదారు- చెవ్యము- చేదుపొట్ల- దీపద్రాక్ష- అడ్డసరము- పెద్ద
పిల్లిపీచర - తేలుమణిచెట్టుసమూలము- వెదురుపు - తెల్ల తామర- వీనిని
సమాంశములుగ గూర్చి- చూణకముగొట్టి- దానికిసగము నేలవేము చూర్ణ
ముకలిపి-చన్నీళ్లతో ఒకతులమెత్తుభక్షించినయెడ-బలిష్ఠములగు వాతపిత్త
శ్లేష్మజ్వరములు ద్వంద్వజ్వరములు సకలవిషజ్వరములు-తలద్ర-భ్రమ- పీ
నసముశ్వాసకాసములు - పాండురోగము - తొమ్మనొప్పి - మొదలగు
రోగములును కీళ్లునొప్పలునుమానును.

సన్నిపాతభైరవరసము— పాదరసము ౧పా. గంధకము౧పా.
మందూరము ౧పా-అన్నిటికిసమమునాభివీని - అల్లపురసము- లవంగప
ట్టకపాయము- మాదీఫలరసము - భంగిఆకురసము గుంట గలగరాకురస
ము- వావిలిఆకురసము- తురసములలో నొక్కొకదినమున కొక్కొకరస
మువంతునపోసి మెత్తగమడికంచి- నాలుగుగురింజలంతమాత్రలుచేసి నీడ
నెండించిఒక్కొకమాత్రవంతున పుచ్చుకొని చన్నీళ్లుత్రాగిన సన్నిపాతము
లుమానును. పాలన్నమును చక్కెరను భక్షింపవచ్చును.

గండభేరుంజరసము— పాదరసము గంధకము - తామ్రభస్మము
అభ్రకభస్మము- లోహభస్మము- మైలతుత్తము, పాలతుత్తము- ఉల్లిపా
షాణము-తాళకము-గరళము- నాభి వీనిని సమభాగములుగగూర్చి పెన్నేరు
గడ్డరసమున అయిదుదినములుమడికంచి-ఇచ్చు పండ్లరసమున ఏడుజాములు
మారి- మిసపగింజలంతమాత్రలుచేసి- అనుశానవిశేషములచేనిచ్చిన ౧౩ స
న్నిపాతములుపురాణజ్వరములు-అస్థిగతజ్వరములు-హృదోషములుమానును

కాలకూటరసము—నాభి ౧౧పా- రసము ౩పా- గంధకము౩పా-
వణిశిల ౬పా- తామ్రభస్మము ౪పా- వెలిగరము౬పా- తాళకము౩పా-

చిత్రమూలము ౧ పా- కరక తాండ్రయుసిరికలు ౧౦ పా- సొంటి పిప్పలి మిరియాలు ౧౨ పా- ఇంగువ ౧౩- వస ౧౪- వీనిని క్షేప్తములో చేసి-అల్లము చిత్రమూలము నిమ్మ పండ్లు- తెల్లగడ్డలు బండిగురింజలు- కారుమునగ-జిల్లేడుకేళ్లు- నాగేటిగడ్డలు- హంసపాదిఆకు- వావిలాకు- తమలకాకు- ఊడుగచెక్క-మునగకేళ్లు- వీనిలో నొకొక్క-క దానిచే నొకొక్క-క జామునూరి- తరువాత పంచమూలకషాయముతోను- పంచకోలకషాయముతోను మెత్తగనూరి గురింజలంత మాత్రలు చేసి అల్లపు రసముతో బుచ్చుకొనిన అసాధ్యసన్నికాతములు- దోషములు- సమస్తజ్వరములు మానును. దీనికి పెరుగన్నము- తాంబూలము-చన్నీర్లలో స్నానము చేయుట మిదలగునవి. హితంబులు.

శీతాంశురసము— నేపాళమణిశిల ౧ పా, తాళకము ౧౪, సొంటి పిప్పలిమిరియాలు ౨ పా- వీనిని కేపచెక్క-రసముతో మెత్తగనూరి-గురింజలంత మాత్రలుచేసి తేనెకరకా-గరుచూణకము-వడినీళ్లు-అల్లపురసమువీనిలో చేనితోనైనను పుచ్చుకొనిన- చలిజ్వరములు సన్నికాత హిడువు-కామిల-గుల్మము- కాసశ్వాసములు- వాతరోగములు- కడుపుబ్బరములు- శూలలు- విషములు మొదలగునవి హరించును. కేపాకురసములో చాది పైకిపట్టించిన గజవర్తము చర్మరోగములు, మండలకష్టువు, నాలుకరోగములు, నేత్రరోగములు, దంతరోగములు, కర్ణరోగములకు జిల్లేడాకురసములో చాది చేవిలోపోయవలెయు. నేత్రరోగములకు నిమ్మ పండ్లరసములో చాది ఆవగించిత కలికము చేయవలెయు.

సమగరళతరుణారకము— హరితాళము ౧ పా- ఇంగిలీకము ౧౪- నాభి ౨౪- అన్నిటికిసమము కృష్ణఫర్పగరళము వీనిని నిమ్మపండ్లగసమున చూడుదినములు మడించి, మాషప్రమాణ మాత్రలు చేసి నీడనెండించి నారికేళోదకములో కలిపి ఇవ్వవలయు. పథ్యము, కర్పూరము చండనాది శీతలోపచారముల జేయవలయు. నూనెతోదలయంటి స్నానముచేయించవలయు- ఇచ్చావధ్యము. సన్నికాతములుమానును,

అన్యతసంజీవనీరసము— ఇంగిలీకములోనిరసము-నాభి-గంధకము ఇంగిలీకము-కటుకరోహిణి- వీనిని సమాంశములుగ గూర్చి గుంటగలగ రాశురసమున చూడుదినములు మర్దించి - మిశ్రపగింతిత మాత్రలుచేసి ఒక

మాత్రచోష్ణస అల్లపురసముతో ఇచ్చిన సన్నిపాతములుమానును,

రసానందభైరవి — శుద్ధిచేసిన నాభి, నేపాళములు, పాదరసము, ఇంగిలీకము, లవంగాలు, అమరసిలగంధకము, మిరియాలు, పిప్పళ్లు, వెలి గారము వీనిని సమభాగములుగూర్చి సిమ్మపండ్లరసముతో మూడుజాములు నవనీతమగునట్లు మడికొంచి, మినపగింజలంత మాత్రలుచేసి అనుపాన విశేషములతో పుచ్చుకొనిన, చిరకాలజ్వరములు, మలబద్ధములు, సన్నిపాతములు, అతిసారము మానును.

లంఘనక్రమము.

వాతజ్వరమునందుపవానంబును, పైత్యజ్వరమునందు లఘుభోజనంబును, క్లేష్టజ్వరమునందు పలచనిగంజిన త్రాగించుటయు చేయించవలయు.

పథ్యద్రవ్యములు.

ఎన్నియోషధులు పుచ్చుకొనినను, పథ్యము చేయనియెడ నిష్ప్రయోజనంబులుగావున, పథ్యాపథ్యంబులనెఱింగి పథ్యంబునర్చవలయు. పొట్లకాయ, లేతవరికాయలు, కాకరకాయలు, ముదురుగుమ్మడుకాయ, నల్లకాచికూర, చిట్టికూర, కొయ్యదోటకూర, పొన్నగంటికూర, పెసరకట్టు, లేతఅరటికాయలు, లఘుపదార్థములు, అరువదిదినములకు ఫలించినధాన్యము, ప్రాతపక్ష ఇవిజ్వరితులకు బధ్యంబులు.

అపథ్యపదార్థములు.

పచ్చిఆకుకూరలు, ఉష్ణపదార్థములు, వివాహమును గలిగించు వస్తువులు, వగటినిద్ర-స్నానము, అభ్యంగము, శ్రీసేవ, సంచారము, కోపము, ఇవిజ్వరితులకుదగవు.

అతిసారరోగలక్షణము.

అతిసారము, వాతపిత్తశ్లేష్మద్వంద్వ సన్నిపాతములవల్లననుభవించు శోకములవలనను అటువిధములుగనుండును. వాతాతిసారమువలన మలము, ఎఱ్ఱనై, నులుగుతోను బంకతోనుగూడి, వేడి, నొప్పి, శబ్దముగలిగియుండును. పైత్యమువలన, నల్లగ, పచ్చగ, ఎఱ్ఱగ, చిక్కగనుండి, కంపు మంటగలిగి పస పునీళ్లవలె వెడలును. ఇందు, దప్పి మూర్చగలుగును. శ్లేష్మమువలన, తెల్లగ, నల్లగ, దట్టముగనుండి నెత్తురుతోగూడి మెరుపుగలిగి, యించుక నొప్పి

గలిగి, వెడలును, ఇందు దేహమునందు గురుత్వము, అరుచిగలుగును, సన్నిపాతమువలన నన్నిలక్షణములు గలిగియుండును. భయశోకములవలనఁబట్టిన అతిసారము, వాతాతిసారలక్షణములు గలిగియుండును. అతిసారము, ఆమషనియు, పక్వమనియు గెండువిధములు. ఆమాతిసారమును నీటియందు వేసిన ముణుగును. పక్వాతిసారము తేలును. తేనె, చనీ, చమరు, పాలు, నీళ్లు, చీము వీనివలెనుండి నానా వణకములుగలదై కంఠతో గూడియుండిన అసాధ్యము.

చికిత్స—సొంటి, కొతిమెద్దు, తుంగగడ్డలు, మారేడుపండు, కరువేరు వీనిని కషాయము పెట్టియిచ్చిన, ఆమాతిసారముమానును.

—తివ్వతీగ, నేలవేము, అతివన, సొంటి, తుంగగడ్డలు, కొడిశ విత్తులు, వీనిని కషాయముగాచియిచ్చిన, సర్వాతిసారములు, జ్వరాతిసారములుమానును.

—వాయువిళంగాలు, తుంగగడ్డలు, దేవదారు, అతివన, వివబొద్ది, మిరియాలు, కొడిశవిత్తులు, వీనిని కషాయముగాచియిచ్చిన శోఘాతిసారములుమానును.

—నేరేడు, నెల్లి, మామిడివీచిగుళ్లరసములో నెయ్యి, తేనెకలిపియిచ్చిన రక్తాతిసారములుమానును,

—దానిమ్మ ఫలమునుగాని, చిగుళ్లనుగాను, మూటగట్టి పేడపూసీనిప్పులో బెట్టి యుడికినతరువాత రసమునుతీసి తేనెకలిపియిచ్చిన సకలాతిసారములుమానును.

—బొంతజెముడు పువ్వులను ఉల్లిగడ్డలోనడుమబెట్టి, భక్షించిన, నెత్తురుబంకమానును. బాలులకు ౧ యు, పెద్దవారికి ౨భయ్యవలయు.

—ఆవాలు, జీలకర్ర కొంచెమువెచ్చజేసి పొడిచేసి మంచిబెల్లము నెయ్యికలిపియిచ్చిన, నెత్తురుబంకమానును.

శిశువుల అతిసారములకు- జ్వరములకు—వట్టివేళ్లు- నేరేడు యిగుళ్లు- మామిడిచిగుళ్లు - మఱికొనలు ఇవిదినుసుకు వరారెత్తు చొప్పున నెండించి- ౮ ఆళాకులనీళ్లుపోసి- ౧ ఆళాకుగాకాచివడుచుకొని, తేనె అనుపానముతో త్రాగించిన- జ్వరములు- అతిసారములు- కక్క-టమూర్చ బడలికమానును.

అతిసారములకుమాత్రలు—వెలిగారము, గంధకము, నల్లమందు, జాజికాయ, జీలకర్ర, వీనినిసరిపాళ్లుగ పొడిచేసి, ఇందుకుతుల్యముగ దానిమ్మచిత్తులనుతేసి మదిఁచి ముద్దచేసి దానిని దానిమ్మచిప్పలోనునిచి మూసి పైవగోళుమపిండి మెత్తి నిప్పులోపెట్టియుడికించి చల్లారనిచ్చితీసి ఖల్వమునమదిఁచి సెనగగింజంతమాత్రలుచేసి పూటకు ౧-౨మాత్రలచొప్ప న్ననిచ్చిన సర్వాతిసారములుమానును.

అభ్రకపంచామృతము—అభ్రకము, వంగము, నాగము, ఏలకులు, కుంకుమపువ్వు, జాజికాయ, రససిందూరము, ఇవిసమభాగములు, అన్నిటికి తుల్యముగ తిప్పనత్తు, ఇట్లన్నిటినిచేచ్చి, తిప్పతీగెరసమున మదిఁచి, గురిగింజంతమాత్రలుచేసి అనుపాన విశేషములతో నిచ్చిన, పైత్యాతిసారములు, వాంతులుమానును.

వధ్యాపథ్యములు.

అతిసారరోగులకు జాజికాయ, చక్రవర్తికూర, పొట్లకాయ, మారేడుకాయ, అరటిపండు, వెలగపండు, అరటిపువ్వు, కందికట్టు, ఇవిపథ్యములు. స్నానము, అభ్యంగము, తాంబూలము, అధికజలపానము, స్త్రీసంగమము, శైత్యవస్తువులు, గుమ్మడికాయ-నువ్వులు, బచ్చలికూర, సారకాయ, అనుములు, పిండివంటలు, మద్యము, మాంసముఇవిఅపథ్యంబులు.

గ్రహణీరోగలక్షణము.

అతిసారము నివర్తించినపిమ్మట అపథ్యమునేయెటవలనవాతపిత్త క్లేష్టంబులు దుష్టంబులై అగ్నిమాంద్యమునుగలుగజేసి గ్రహణీరోగమును కలుగజేయును. ఇందు అన్నముచక్క-గ బక్వముగాక, మలరక్తములతోగలిసి బద్ధకించుచు ఆసనముననొప్పికలుగజేయుచు, దుర్గంధయుక్తమైవెడలును. దప్పి, బలహీనత, ఆలస్యము మొదలగు లక్షణములుగలుగును. దీనికి అతిసారచికిత్సలనే చేయవలయు.

చికిత్స—సొంటి. చిత్రమూలము, మారేడుపండు, చవ్వము వీనిని చూర్ణముచేసి మజ్జిగలోగలిపి పుచ్చుకొనిన గ్రహణులు మానును.

—సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, ఓమము, చిత్రమూలము, మోడి, ఇంగువ, సర్వకారము, యవతొరము, సైంధవలవణము, పాదరలవణము,

ఉష్ణ వీనిని సమాంశములుగ గూర్చి, మాదీఫలరసమునుగాని, దానిమ్మపండురసమునుగాని పోసినూరి రేగుపండుంత వటకములుచేసి నీడనెండించి వ్రుచ్చుకొనిన అగ్నిసూంద్యముపోయి దీపనముబట్టును,

గ్రహణీకవాటము—జాజికాయ, వెలిగారము, నల్లయుమ్మైత్తవిత్తులు, నల్లమందు, బూరుగుబంక, అభివన, తుంగముస్తైలు, అంకుడువిత్తులు, విరజాజివువ్వ, మారేడు, సొంటి, మెంతులు, మామిడివిత్తులు, వీనిని సమభాగములుగ గూర్చి గంజాయిఅకురసమున మూడుజాములు మదింపి మినపగింజంత మాత్రలుచేసి తేనెతోగాని అరటివువ్వ రసముతో గాని, ఇయ్యవలయు.

కపిత్థాష్టకచూణము—వెలగపండు ౪పా- శర్కర ౩పా - దానిమ్మబెరడు, చింతపట్ట, మారేడుపిండెలు, ఆరెవువు- పిప్పళ్లు ఓమము, ఇవిప్రత్యేకముగ ౧౫పా- జీలకర్ర- మిరియాలు- కొతిమెల్లు- మోడి- కురువేరు- సౌవర్చలవణము- ఓమము- పలకులు, లవంగపట్ట- నాగ కేసరములు- సొంటి- చిత్రమూలము- ఇవిప్రత్యేకముగ ౫పా- వీనినిచూర్ణముచేసివస్త్రుగళితముచేసి యిచ్చిన - అతిసారము- గ్రహణీ- గుణము - కంతరోగము మొదలగునవిమానును,

—చింతచెక్కలబెరడుపొడి ౧సోల, మాకాచుపొడి ౫సో. బూరుగుబంక ౫సో. మూనె ౧మూటగట్టి పేడఘసల సలకాగుచుండ, పైపొడులన్నిచేసి దించి చల్లారినవెనుకీయిచ్చిను అరచేతిలో వేసికొనివుచ్చుకోవలయు. గ్రహణులుమానును సార

—తుంగముస్తైలు ౧తు, వట్టికేళ్లు ౧తు. సొంటి ౨తు. వెలగాకు ౧తు. వేచినజీలకర్ర ౧తు- ఓమము ౧తు. నేరేడువువుగతు, మామిడిచిగుళ్లు ౧తు. వీనికషాయములోవరి పేలాలుపోసి. పిప్పళ్లు కొత్తమిల్లి విత్తులు వీని అనుపానముతో నిచ్చిన పైత్యాతిసారములు, గ్రహణి, కడుపుబ్బరము, అరుచి, వాంతిమానును.

—రసము, గంధకము వీనినిసమభాగములుగ గూర్చి, నిమ్మపండ్లవులునున నొకదినముమదింపి మినపగింజంతమాత్రలుచేసి, మిరియవుపొడితోను నేయితోనువుచ్చుకొనిన గ్రహణులుమానును.

గ్రహణీగజకేసరీరసము—రసము, అభ్రకభస్మము, నాభి, ఇంగిలీ

కము, గంధకము, ఉక్కుభస్మము, వెలిగారము, ఉమ్మేత్తక్షేత్తులు, జాజికాయ, కరకాకాయలభస్మము, త్రికటుకములు, కొడిసెపాల, చిత్రమూలము ఓమము, అతివస, మారేడుగుఱ్ఱ, బూరుగబంక, వెలగపండుగుఱ్ఱ, గచ్చపలుకులు వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చి పొడిచేసి అంతటికిసమముగనల్లచందును కలిపి, ఉమ్మేత్తవేళ్ళరసముతో నొక్కపగలు మదికంచి మిరియాలంతమాత్రములేసి, తేనెతోబుచ్చుకొనిన, అతిసారములు, గ్రహణులు, అజీర్ణము, గుల్మము, శూల, రక్తాతిసారము, జ్వరములుమానును, (అతిసారరోగమునకు శిష్టిసపథ్యాపథ్యంబులే దీనికిని ఆచరింపవలయు.

అర్శ్రోరోగలక్షణము.

వాతపితృశ్లేష్మములు ప్రత్యేకముగగాని, ద్వంద్వస్థిపాత రక్తములవలనగాని దుష్టంబులై అగ్నినివృద్ధపరచి గుడస్థానమున మాంసపుష్పములకలజనింపజేయును. ఈరోగంబున, మలముపలచగ వెడలుట, బలహీనత, అగ్నిమాంద్యము, అరుచి, నడుము, తోడలు, గజ్జలువీధియందు శూల, అన్నద్యోషము, జ్వరము మొదలగునవికలుగును. ఇది, ఏకదోషజనితంబై గుడస్థానంబునవెలపటి మడతయందు మొలిచిన సుఖసాధ్యమగును.

చికిత్స—అడవికందగడ్డకు తడిగుడ్డనుచుట్టి, పైనపేడను మన్నును మెత్తి, కుమ్ములోబెట్టియుడికించి, ఆవనూనెను బెల్లమునుకలిపి కందతో గూడనూరి భక్షించిన మూలవ్యాధులు మానును.

రూకయెత్తు వటికారమును పొడిచేసి, ముల్లంగిగడ్డనుచివ్విఆపాడిని పట్టించి, ఊడుగఆకురసమునముంచి ఆసనమునకు ఆవిడమువరిమి పైగడ్డను మూడుదినములెక్కించిన మొలలువీడిపడును. పశ్యము, ముల్లంగిగడ్డలలోగానుగ పిండికలిపిభక్షించవలయు.

కషాయము—మినుములు జీడిగింజలు ఇవిదీనుసుకు ౨ వరాల్లెత్తు వేసి నలియగొట్టి, ౨వరాల్లెత్తు, చిత్రమూలముకలిపి షేకపాలితోకషాయముగాచివుచ్చుకొనిన మూలవ్యాధిమానును.

లేపనము—వెలిగారము కంద, పసపు, బెల్లము, చిత్రమూలము-వీనినిపులికడుగుతోనూరిపూసిన ఎట్టిమూలవ్యాధులైనను మానును.

అర్చకుతారము—నేపాలములు గతు, పాదరసము గతు, గం

భకము అతు, వీనినిమర్దించి, చెన్నవర్ణగడ్డ గతు, తెల్ల అడవికంద గతు, వీనినిచేర్చి తడిగుడ్డనుచుట్టి, చీలమన్నయిచ్చి, కుమ్ము లో వేసియుడికించి, మైనచెప్పినిదినుసులతో జేర్చిమడించి, నేయిపూసినభాండ్లనుననుచి పొయ్యిమీదబెట్టి ఆవిరివచ్చునరకువండి, సెనగగింజంత మాత్రలుచేసి నీడనెండించి, ఒక్కొక్కమాత్రను పుచ్చుకొనిన రక్తవ్యాధిమొదలగురోగములుమానును-

సూరణగుటికలు—కరక బెరడు, సొంటి పడేసి పలములు, మిరియాలు పిప్పళ్లు ఇవిరెండేసి పలములు, మోడిరప, చేవ్యములప, చిత్రమాలము రప, యవతొరము లప, కందగడ్డ గలప, జీడిగింజలు గలప, వీనినిచూర్ణముచేసి బెల్లము మిశ్రముచేసి తానిగింజంతమాత్రలుచేసి పులిమజ్జితో నొక్కసంవత్సరము భక్షించిన మూలవ్యాధిమానును.

సూరణాదిచూర్ణము—ఊరకంద గల పా- జీడిగింజలు ర పా- సొంటి రపా- మిరియాలు- పిప్పళ్లు- జీలకర్ర ఇవి ఒక్కొక్కపాలు, బ్రహ్మమేడి అపా- యవతొరము అపా- వీనినిచూర్ణముచేసి దీనికిరెండింపలబెల్లమును పాకముపట్టి- యిదులో ఆచూర్ణముకేసి కలియబెట్టి తానికాయంతయుంటలుచేసి తామ్రభస్మము గ చిన్నమెత్తుచేర్చుకొని అల్లచురసముతోగాని, నీళ్ళతోగాని- చల్లతోగాని పుచ్చుకొనిన మూలవ్యాధులు- గ్రహణి- గుల్మము, కుష్ఠపులు- భగందరము- మాత్ర దోషములు మొదలగురోగములుమానును-

బాహుశాలగుడము— కంద రప, వృద్ధదారు రప, కరకపిండలు వాయునిశంగాలు, చిత్రమాలము, మూలగంగణేనిత్తులు, తుంగ గడ్డలు, సొంటి, తెగడ, కచ్చారములు, చేదుపుచ్చ, నేపాళపువేళ్లు, పల్లెరువేళ్లు ఇవి ప్రత్యేకము రెండేసికషణములు, జీడిగింజలు రప, వీనిని బాగుగదంచి ర తూములనీళ్లుపోసి తూమెడుగకాచి, మైనిసులకు మూడుపాళ్లు బెల్లమును ఉడకమునందువేసి బాగుగపచనముచేసి, తరువాత, చిత్రమాలము, తెగడ, నేపాళపువేళ్లు, మూలగంగణేనిత్తులు, ఇవి ప్రత్యేకము ఒక్కొక్క పలము- సొంటి-మిరియాలు- పిప్పళ్లు- పిలకులు- ఉసిరికవరుగు-లవంగపట్ట-కవిప్రత్యేకము-మూడేసి పలములు, వీనినిచూర్ణముచేసి బెల్లపుకాకములో వేసి కలియబెట్టి చల్లగానె పిదప, గల పలముల తేనెనుకలిపి, వటకములుచేసి భక్షించి

న, నిఖిల మూలవ్యాధులును, గ్రహణీ, పాండు, ప్రమేహ, గుల్మాది రోగములును మానును.

కొడిశలేహము—కొడిశపట్ట గతు, దీనినినలియగొట్టి. ఒకదోణి మునీళ్లలో వేసి నాలవఱులు మిగులునట్లు కాచి వడియపొసి, యివీసె బెల్లమును వేసి, చిక్క-నగునట్లు పాకముపట్టి, దానిలోరసాంజనము, బూరుగబ్బంక, సొంటి, శివ్వలి, మిరియాలు, అంతరదామర, చిత్రమూలము, విషబొద్ది, కరకతాడి యుసిరికలు, మారేడుపిండెలు, కొడిశ విత్తులు, పస అతివస జీడిగింజలు, వాయువిశంగాలు, కురువేరు, ఇవిప్రత్యేకము ఒకొక్క కపలము, వీనినిచూర్ణముచేసి పైపాకములోవేసి, ఆవు నేయ్యి ర పలములుపొసి లేహపాకమునడించి చల్లారినపిదప, ర పలముల తేనె గలిపి కలియ బెట్టి మేకమజ్జిగ పాలు పెరుగు నేయి నీళ్లువీనిలో జేసి తాగాని పరగడుపు నభక్షించినయెడ, అఖిలమూలవ్యాధులు అతిసారము, గ్రహణీపాండురోగము, భగందరాదిరోగములుమానును.

మూల వ్యాధిగలవారు, మలమూత్రముల నడ్డగించుట, స్త్రీసంగమము, గుట్టముమొదలగు వానిపై నెక్కుట ఈ మొదలగు పనులను వర్జించవలయు.

అజీర్ణ రోగ లక్షణము.

విశేషజలపాన, అకాలభోజన, మలమూత్రనిరోధ, అకాలనిద్రాదులవలన, అజీర్ణరోగముగలుగును. ఇందు, పులితేనుపులు, చెమట, భ్రమ, దప్పి-మూర్ఛ కడుపుబ్బరము శూల, ఓకర, నోటనీళ్లుారుట, ఈ లక్షణములుగలుగును.

చికిత్స—కరకాగ్రాయలుకెపల, మోడిగప-త్రికటుకములుకెప, లవంగపట్ట, పలకులు, ఆకుపత్రి, ఇవిప్రత్యేకము కషామెత్తు, వీనినిచూర్ణముచేసి ౩ సేర్ల బెల్లమునుగలిపి మదికొంది ౪ పలముచొప్పున మాత్రలుకట్టి భక్షించిన అశేషాజీర్ణములుమానును.

—ఓమము, కరకాగ్రాయలు, పిప్పళ్లు, సొంటి- ఇంగువ, వాయువిశంగాలు-ఉప్పు- పాదరలవణము- సైంధవలవణము- యవతైరమ- వీని నిశమభాగములుగగూర్చి చూర్ణముచేసి- భోజనమునందు జేర్చికొనినేయి

వేసికొని ఐదుపిదచలుభక్షించినః సకలాజీర్ణములు- గుదవాతము-కామిల-
పాండువు శ్వాసకాశలు భవిష్యంతయు మానును.

అజీర్ణ కంటకరసము—పాదరసము- వసనాభి- గంధకము- వీనిని
సరిపాళ్లగగూర్చి చూణము చేసి దీనికితుల్యముగ మిరియములను కలిపి-
వాక్రికుడుకాయలరసముతో మెత్తగనూరియెండించి, ఈప్రకారము అగినా
ర్లు నూరియెండించి కుంకుడుగింజంత మాత్రలుచేసి - పూటకు ఒకమాత్ర
చొప్పున వ్రుచ్చుకొనిన- అజీర్ణములు విఘ్నాచిమానును.

క్రవ్యాదరసము—అపలముల గంధకమును శుద్ధిచేసికరించి, అం
దుశుద్ధపాదరసము గప, తామ్రభస్మము గప, లోహభస్మము గప, వీనిని
గంధకములోవేసి కలియబెట్టి, ఆముదపాకులలోజుట్టి పేడగురుగులోఅమ
ర్చిన ఆముదపాకులలోబెట్టి చల్లారినపిదప దానిని ఖల్వములోవేసి బాగు
గనూరి, యీచూర్ణమును, ఇనుపబాణిలోచేర్చిప్రోయ్యమీదనునిచి, నిమ్మ
పండ్లరసము గ సేరుపోసి యిగురువరకుకాచి, తిరుగా ఖల్వములో వేసి,
పొంగించిన వెలిగారము ౫ పలములువేసి, పంచకోలముల (అనగాపిప్ప
ళ్లు, మోడి, చెవ్యము చిత్రమూలము, సొంటి) కషాయముచేతను, పుల్ల
దానిమ్మ పండ్లరసముచేతను, మర్దనభావనలుచేసి, ౫ పలములకాచలవణ
మును మెత్తగానూరికలిపి, అన్నిటికి తుల్యముగ మిరియాల చూణమును
జేర్చి- పిదప సెనగవులునుతో భావనచేసి, గాజుసీసాలో బెట్టుకొని ౮
గురిగింజలంత బోషధమును స్నేహవ లవణముతోగాని పుల్లని మజ్జిగలో
గాని- భక్షించిన-ఎట్టిఅజీర్ణమైననుహరించి అగ్నిదీపనముగలుగును వాటి
య- దుష్టవాతము- కడుపుబ్బరము-తాపము- గల్తుము మూల రోగము
శూల- గ్రహణి మతూయాదరము మొదలగు రోగములుమానును.

మహాఫిరంగిలేహ్యము— సొంటి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, తాడి,
కరక, ఉసిరిక, తుంగమునైలు, నాగకేసరాలు, దాచినిచెక్క, ఆకుపల్లి,
జాజికాయ-జాపత్రి- పలకలు- లవంగాలు-ధనియాలు- సోవు- రాన్న- వ
ట్టివేళ్లు- మోడి- జటామాంసి- మరాటీలవంగాలు- కటుకరోహిణి- నేపా
ళాలు- పచ్చకర్పూరము- ఇవి సమభాగములు వీనికిన్నిటికి తుల్యముఫిరం
గిచెక్క- వీనినిచూర్ణముగొట్టి దీనికిసమము వంజ దారకలిపి- తగుమాత్రము
తేనె- అవ్రనెయ్యి కలిపి లేహ్య పాకముగా వండి దించి తాడికాయంత

యుంటలుచేసి రెండుపూటలయందును వుచ్చుకొనిన- అజీర్ణములు-శూలు
మలబద్ధవికారములు-క్రిమిరోగము- అరుచి - కఫవైశ్యపికారములు ఇవిచికి
స్సియమానును.

విషూచితక్షణము.

• వాతము మిక్కిలి దుష్టంబగుటవలన కడుపునసూదులతోబాదుచు
నటులఅనేకవేదనలతో గూడి, కడుపు నొప్పి-భ్రమ- వణుకు-దేహము స్తం
భించుట- దప్ప- అతిసారము-వాంతలు- నిద్రానాశము మొదలగు లక్షణ
ములుగల్గియుండిన విషూచి యనంబడును.

చికిత్స—విషూచి రోగమునందు - మడిమలయందు రక్షవేయుట
యు-చిల్ల పెంకలను కాల్చి వానినిత్రోకించుటయు-గంధకమునుగాని-కుం
కుమవువ్యవగానినిమ్మపండ్లరసముననూరి త్రాగించుటయు-హితకరంబులు.

—సొంటిపిప్పలి- మిరియాలు- పసపు- కానుగువిత్తులు వీనినిచూ
ణకాముచేసి నిమ్మపండ్లరసముకలిపిముకుర-తోకివేగించినను- రేకన్నులకు
కాటుకగాపెట్టితడిగుడ్డుచే శరీరమునుతడుపుచుండినను విషూచులుమానును

—జీలకర్ర - సైంధవలవణము- పాదరలవణము, సొంటి పిప్పలి-
మిరియాలు- వెల్లుల్లి- నేరిలోకయించిన ఇంగువ వీనిని చూర్ణముచేసి నిమ్మ
పండ్లరసమునవర్దించి రేగుపండంతమాత్రలుచేసి ఒకొక్కమాత్రచొప్పిన
వుచ్చుకొనినవాంతి- భ్రాంతిమానును.

అగ్నిముఖరసము—గంధకము- వసనాభి- రసము వీనినిసరిపాళ్లుగ
గూర్చి అల్లపురసమునవర్దించి-రావి- చింత-ఉత్తరేణివీనితొరములను-వెలి
గారతొరము- యవతొరము- సర్జతొరము- సొంటిపిప్పలి- మిరియాలు-
కరక తాడి యుసిరికలు - జాడికాయ లవంగములు- శంఖ-భస్మము- వీని
చూర్ణమును- పుష్క-గమాలము- మోదుగు-సువ్వలదంటు - యేవలు వీని
తొరములను- సరిపాళ్లుగగలిపి- రెండేసిపాళ్లు ఇంగువను జీలకర్రను కలిపి-
నిమ్మపండ్లు- వ్రలిచింతమొదలగు పుల్లనిరసములతోవర్దించి - కందిగంజంత
మాత్రలుచేసి వుచ్చుకొనిన- విషూచి- శూలఅజీర్ణము-గుల్మము - ఎక్కిళ్లు-
మొదలగునవిమానును.

విషాచికారసయోగము— శుద్ధపాదరసము, నాభి-గంధకము, శ్లేశ్మగారము-హేమనూక్షికము- అతివస- సొంటి- ఇవిసమభాగములు-ఇం గిలీకము ౨ భాగములు- వీనిని నిమ్మ పండ్లపులుసుతో మర్దించి - వ్యాధిబలా నుగుణముగ మాత్రలుచేసి అనుపాన విశేషములతో బ్రయోగించిన అతి సారములు విషాదలుమానును. అనుకూలపథ్యమునాచరింపవలయు.

క్రిమిరోగలక్షణము.

క్షురోగంబున- జ్వరము- వాంతి- శూల-ముఖము వెలవెలబోవుట భ్రమ- అన్న క్షేపము- అతిసారము శూలక్షణములుగలుగును.

దిక్ష్ణ—ఇంగువ-వేంపవిత్తులు- వాయువిశంగాలు - కొడిశవిత్తులు వీనిని చూర్ణముచేసి ఆవుపంచితముచే బుచ్చకొన వలయు - లేక - వేప చిగురు ఓమమువీనిని చూర్ణముచేసి తేనెతోబుచ్చకొనవలయు, సకలక్రిమి రోగములునుమానును.

—మాడయెత్తు వాయువిశంగములను నీళ్లతోనూరి రసముపిడిచి దానికిసరిగ కాక రాకు పసరును నూనెబొట్టును గలిపిత్రాగిన కడుపున నున్న సూక్ష్మక్రిమిలూడిపడును,

కిటమర్దనరసము—రసము ౧పాలు, గంధకము ౨పా, ఓషము ౩ పా, వాయువిడంగములు ౪ పా, విషముష్టిచేకర- ౫పా, మోదుగ విత్తులు ౬పా, వీనినిచూర్ణముచేసి తేనెకలిపి పాకముచేసి మాడయెత్తుమాత్రలుచేసి తుంగముస్త్రైల కషాయముతోబుచ్చకొనినజంతురోగమునశించును.

ఆకుకూరలు, తీపిపులుసు పదార్థములు, పాలునెయ్యి మాంసము మొదలగు వానిని జంతురోగులువర్జింపవలయు.

పాండురోగలక్షణము.

నేత్రములు, కనుబొమ్మలు, పాదములు, నాభి, గుదస్థానము, గుహ్యము శుభ్రజేళములయందు వాపుగలిగి, బలము అగ్నిదీపనమునశించిక్యశించుట, కన్నులు తెల్లగనుండుట, అరుచి, దగ్గు, భ్రమకలుగుట, కాళ్లుచేతులు మండుట శూలక్షణములుగలది పాండురోగమని తెలిసికొనవలయు. నేత్రములు దంతములు, గోళ్లు, దేహము ఇవిరక్తములేక తెల్ల బారియున్నపాండురోగి జీవింపడు.

చికిత్స—కరకతాడి యుసిరికలు, కటుకరోహిణి, నేలవేము, వేప పట్ట, తిప్పతీగ, అడ్డుసరము వీనిని సమభాగములుగ గూర్చి కషాయము చేయి. తగుమాత్రము తేనెనుగలిపి పుచ్చుకొనిన పాండురోగము, కామిల క్షయిమానును.

తాళిశచూర్ణము—తాళిశపత్రము ౧, మిరియాలు తుల్య, సొంటి తుల్య, పిప్పళ్లు తుల్య, తవాక్షిరి తుల్య, ఏలకులు తుల్య, దాచిని చెక్కెర తుల్య, వీనినిచూర్ణముచేసి పిప్పళ్లకు ౮ భాగములుపంచదారనుకలిపిభక్షించిన, కాసశ్వాసములు, ఛర్ది, శూల, పాండు జ్వరములు మొదలగునవి మానును.

లవంగాదిచూర్ణము—లవంగాలు ౧౮పా. నాగకేసరాలు ౨పా, ఏలకులు ౨పా, పిప్పళ్లు ౪పా, మిరియాలు ౧౬పా, సొంటి ౧౦పా. పెన్నేరుగడ్డ ౩౨పా, వీనినిచూర్ణముచేసి ౬౪ పా. పంచదారకలిపిభక్షించిన, త్రియరోగము, పాండువు, అస్పృగ్ధరము, ప్రమేహము, సోమరోగము, కామిల, పురాణజ్వరములు మొదలగునవిమానును.

ఏకోత్తరవృద్ధిలక్ష్యీవిలాసరసము—స్వర్ణభస్మము ౧పా, రజత భస్మము ౨పా, తామ్రభస్మము ౩పా, కాంతభస్మము ౪పా. ఉక్కర భస్మము ౫పా, మండురభస్మము ౬పా, అభ్రకభస్మము ౭పా, వంగభస్మము ౮పా, నాగభస్మము ౯పా, చూర్ణకభస్మము ౧౦పా, ప్రవాళభస్మము ౧౧పా, రసభస్మము ౧౨పా, రససింధూరము ౧౩పా, ఇట్లు వీనిని కూర్చి, జాపత్రము ౧పా, త్రికటుకములు ౨పా, త్రిఫలములు ౩పా, చతుర్థాతకములు ౪పా, (అనగాదాచినిచెక్కెర, ఆకుపత్ర ఏలకులు, నాగకేసరాలు) కుంకుమపువ్వు ౫పా, కస్తూరి ౬పా, వీనిప్రత్యేక కషాయములచేత ఏడుదినములు మెత్తగమర్చించి, కడపటిమర్దనలోతగుకాటికస్తూరినికలిపిమర్దించి మిసపగింజంతమాత్రముచేసి అనుపాన విశేషములతో నియ్యవలయు.

అనుపానములు—త్రియరోగమునకు, తేనె, పిప్పళ్లు, శ్వాసరోగమునకు గంటుభారంగి, సొంటి, పాండురోగమునకు బెల్లము, తేనె, మిరియాలకషాయము, వాతమునకు బెల్లము, చనుచాలు, ప్రమేహమునకు, వీర్యవృద్ధికి, పంచదార, నేలగుచ్చుడి దుంపరసము, గ్రహణికి, తేనె, సొంటి, ప్రదీరరోగమునకు, తేనె, పంచదార, పైశ్యరోగమునకు పిప్పళ్లు, తేనె, మూ

త్రక్చచ్చ్రమునకు లేనె, వావిలివేల్లరసము, బెల్లప్రసానకము, సొంటి, రేణుకలు, శూలాలకు జీలకర్ర, కటుకరోహిణి, శిరస్సునొప్పికి ఖురాసాని పోమము, పార్శ్వశూలాలకు సొంటి, మోడి. సమస్తశూలాలకు గచ్చపలుకులరసము, తమపాండువులకు పంచదార ఆవునేయి, లేనె, ఈలసుపానములతో బుచ్చుకొనవలయు, మఱియు ఈయాషధమువలన ఉష్ణాదములు, మతిభ్రంశములు, ఉదరరోగములు, మేహములు, మూలరోగములు, భగందరములు, వాతశూలలు, నేత్రదృష్టి మాంద్యములు, కఫవాతవికారములు, దేహకార్యములు ఇవియన్నియుమానును.

సిద్ధమందూరము— సన్నగపొడిచేసిన మందూరము ౮ పలములను, ౬౪ పలముల ఆవుపంచితములో వేసి పచనముచేసి, దానిలో గలిజేరు సొంటిపిప్పలి మిరియాలు, తెగడ, వాయువిడంగాలు, పసపు, మ్రాని పసపు, చిత్రమూలము, దేవదారు, వ్రహ్మరమూలము, నేలదంతి, కరకతాడియుసింకలు, కొడిసెవిత్తులు, చెవ్యము, తుంగముపైలు, అతివన, మోడి, చేదు బీరవిత్తులు, ఇవిప్రత్యేకము ౧ కర్షము చొప్పుగ గూర్చి చూడముచేసి, దానిని మందూరము పక్షముగునప్పుడు ఆమందూరములో చేసి, రేగు పండంతచొప్పన సేవించిన, సమస్తపాండువులు, వావులు, గుల్మములు, ఉదరరోగములు మూలవ్యాధులు, క్రిమిరోగము మొదలగునవిమానును.

లఘుఖండాక్రీకలేహ్యము— సొంటి, పిప్పలి మిరియాలు, చెంగలవ్వ కోష్ఠు, లవంగాలు, జాజికాయ. వట్టికేళ్లు, కురువేరు, ఓమము, జాపత్రి, నల్లజీలకర్ర, తెల్లజీలకర్ర, చవ్యము, చిత్రమూలము, వెదురుబియ్యము, దనియాలు, పీలకులు, మంచిగంధము కఠోరములు వీనిని సమ భాగములుగ గూర్చి చూర్ణముచేసి, ౮ భాగములు అల్లపుముక్కలను కలిపి, ఆవు నెయ్యి, లేనె, పంచదార వీనినిపోసి లేహ్యశాకముగవండి దించుకొని రేగు పండంతచొప్పన సేవించిన, పైత్యములు, గుల్మములు, ప్రమేహములు, పాండువులు, కాసము, అరుచి ఇవియన్నియుమానును.

పూర్ణ చంద్రరసము— రసము, గంధకము, రెండేసికర్షముల యెత్తు, జారణముచేయబడిన అభ్రకభస్మముగపలం, లోహభస్మము ౧౪, వంగభస్మము ౮ మాడలయెత్తు, వెండిభస్మము ౨ తు, బంగారుభస్మముగతు, రాగిభస్మము గతు, కంచుభస్మము గతు, లవంగములు, లవంగపు పట్ట,

ఏలకులు, జాజికాయ, పచ్చకర్పూరము- ప్రేంకణము, తుంగమునైలు వీనిని ప్రత్యేకము ౧ పలముచూపున జేచ్చి కలుబందరసమునమడించి చల్ల పిల్లి గడ్డలు ఆముదపుకేళ్లు వీనిరసములతో వెవ్వేరుగడ్డిర బెట్టిముద్దచేసి ఆముద పుఆకులలో బెట్టి, ఒక్కదినమంతయు ధాన్యరాశిలో నునిచితీసి తిరిగి మ దించి, రెండుగురిగింజలంత మాత్రలుచేసి ఒక్కొక్కమాత్రచూపున తమ లపాకులో బెట్టుకొనిభక్షించవలయు. ఇది, సమస్తరోగములను పోగొట్టి, బలమును వీగ్యమును వృద్ధిచేయును, కాసశ్వాలు, అరుచి, శూలలు, అగ్ని మాంద్యము, అజీర్ణము, గ్రహణి భగందరాది వ్రణములు, పాండువుకా మిల ప్రవహము, మొదలగు రోగములను నశింపజేయును. మఱియునిది వాజికరణమునకు గమశ్రేష్ఠమైనది, మేధ, సంతోషము, పుష్టి, శరీరమునకు మన్తభసద్భవకాంతి వీనినికలుగజేయును. ఈయాషధమును సేవించినవాని యందు స్త్రీలు మిగుల ప్రేమగలిగియుందురు. దీనినివంధ్యాశ్రీలు సేవించి నయెడ నిశ్చయముగ సంతానముగలుగును. మఱియు, దుర్బలులకు బలం బును, వృద్ధులకు కామోద్రేకంబునుగలిగించును.

రససిందూరభూషణము—రసము, సిందూరము, వీనినిఒక్కొక్కప లమువంతునగూర్చి అడ్డసరపురసమున నొకజాముమడించి, అరచేతియం దు గుండ్రగ బిళ్లచేసి, పండ్రెండంగుళముల పొడవుగలిగినకాల్చుని మూస యందు నాలుగు పలముల గంధకమునువేసి దానిమీద ఆబిళ్లను పె ట్టి మూతిని రాతిబిల్లతోనూసి, చీలమన్నుయిచ్చి, లఘుపుటమునువేసి, దా నిలోనివిశ్వచిత్తీని ఖల్వమునందు చూర్ణముచేసి, దీనికిపదిభాగములలోహా భస్మమునుగలిపి, దీనికంతటికి పదియవపాలు వెల్లుల్లిరసముగలిపి నూరిసె నగగింజంత మాత్రలుచేసి అనుపానములతో బుచ్చుకొనిన వాత పాండు పులుచూచును.

శోభలక్షణము.

దేహముజడముగనుండుట, మనస్సుస్వస్థముగాకుండుట, దేహము నందువాపు, నరములుబిచ్చియుండుట, శరీరమువర్ణపీనముగనుండుట, ఈ లక్షణములు శోభరోగమునందుగలుగును, శరీరమునకు నడుమనై నను, సమ స్త్రావయవములయందైనను వాపుజనించినగష్టసాధ్యము, అధోభాగంబున

జనించిపాదపుగ వ్యాపించినవాపు అసాధ్యము శ్రీకిముఖమునందును, పురుషునికి పాదములయందును వాపుపుట్టిన కుదురుటదుర్లభము.

చికిత్స—సొంటి, జీలకర్ర, వాకుడుక్రేళ్లు, విషబొద్ది, వావిలివిత్తులు, శుంగముపైలు, చిత్రమూలము, గజపిప్పళ్లు, పిప్పళ్లు, జటామాంసి, పసపు, వీనిని సరిపాళ్లగజేర్చి చూర్ణముగొట్టి, ఒక్కొక్క తులము చొప్పున, కొంచెపువేడినీళ్లతోబుచ్చుకొనిన వాపునివర్తించును.

—నూదీఫలపువ్వు, జటామాంసి, దేవదారుపట్టు, తక్కులి పట్టు, సన్నరాన్నము, సొంటి, నల్లయుప్పి వేరు వీనిని సరిపాళ్లగగూర్చి నీళ్లతో నూరిలేపనముచేసిన వాతశోఫలుమానును.

శోఫారిరసము—ఇంగిలీకము, నేపాళములు. మిరియాలు, పిప్పళ్లు వెలిగారము వీనినిసరిపాళ్లగగూర్చి చూర్ణముచేసి ఖల్వములోవేసి మడించు రెండుగురిగింజలంత నేత్రతోబుచ్చుకొనిన, వాపులుమానును.

రసధూపతి—రసము-గంధకము-వసనాభి- డిక్కు-భస్మము, తామ్రభస్మము- వీనిని సరిపాళ్లగ గూర్చి చూడుదినములు హంసపాది ఆకురసముతోమడించు- కుప్పెలోబెట్టి చీలమన్నిచ్చి- వాలుకాయంత్రమునందు ౧౫ దినము మెల్లనిమంటతోవండి చల్లారింపదపటిసి మిసపగింజంత చావున అల్లపురసముతోనిచ్చిన సమస్తశోఫలుమానును,

కామిలారోగలక్షణము.

పాండురోగలక్షణములుగలిగి, కన్నులు, ముఖము, మలమూత్రములు ఇవి పచ్చనగుట, దాహము, అజీర్ణము, దుగ్బలము అరుచి మొదలగు లక్షణములు గలిగియుండిన కామిలారోగమని యెఱుంగవలయు.

చికిత్స—తుమ్మిపూలరసమునందు, గోరోవనము, మంచి యింగు జవీనికొడ్డొకకలిపిగాని, నెల్లివరుగు, కావిరాయి, మూనిపసపు వీనిని గంధముదీసియైనను కన్నులకుకాటుకపెట్టిన కామిలనిన్నియుహరించును.

లవంగాదిచూర్ణము—లవంగాలు ౧పాలు, నాగకేసరాలు ౨పాలు, పీలకులు ౨౪- పిప్పళ్లు ౪పా, మిరియాలు ౧౬పా- సొంటిగంపా-పెన్నేరుగడ్డ ౩౨పా- వీనినిచూర్ణముగొట్టి, ౬౪ పాళ్లపంచదారలోకలిపి పాలు

తోవుచ్చుకొనిన, పాండువు- క్షయము- అస్వగ్రరము, ప్రమేహము- సోమ రోగము- కామిలమొదలగునవిమానును.

—లోహభస్మము, మానిషసపు, పసపు, కరక్కాయ, తానికాయ, నెల్లివరుగు, కటుకరోహిణి వీనిని గరిపాళ్లుగ చూర్ణముచేసి తేనెనెయ్యి కలిపి వుచ్చుకొనిన సమస్తకామిలలుమానును.

కషాయము—చింతాకుడినలియగొట్టి, దానిలో ఇనుపతునకలనై ననో, చిట్టెచూరణమునై ననుకొని కషాయముపెట్టి వడియబోసి, దానిలోపి పులిచూర్ణమునుకలిపి వుచ్చుకొనిన, సమస్త పాండువులు, శోథలు, కామి లుమానును.

పంచాస్యరసము—రసభస్మము, అభ్రకభస్మము, కాంతభస్మము, లోహభస్మము, తామ్రభస్మము, తాళకము హేమమాక్షికభస్మము వీనిని సరిపాళ్లుగగ్రహించి, చేపదారుచెక్క-రసముతో నొక్కదినముమదికొంచి, కుప్పెలోబెట్టి, వాలుకాయంత్రమునందు మూడుదినములు వండి చల్లారిన పిదప ఖల్వములోశేసి, దానిలో తిప్పతీగ, కలువగడ్డలు, తామర గడ్డలు వీనిచూరణమును కలిపి పాలతోను అతిమధురకషాయముతోను ఒక్కజా ముమదికొంచి, మినపగింజంతమాత్రలుచేసి తేనెపంచదారలతో బుచ్చుకొనిన కామిలలుమానును.

రక్తపిత్తరోగలక్షణము.

ఉష్ణద్రవ్యములను, పులుసు ఉప్పువదార్థములను, ప్రైశ్యకరవదార్థ ములను మిక్కిలి సేవించుటవలన వాతపిత్తశ్లేష్మములు ప్రకౌపించి, రక్త పిత్తరోగమును గలుగజేయును. అందువాతమువలన నెత్తురు నలుపు గలి గి, ఎఱ్ఱపారి సన్నపుసురుగుతోగూడి రూక్షముగ అధోముఖములనుండివె డలును. శ్లేష్మమువలన రక్తముఇండుక తెలుపుగను చిక్కగను బంకగను అధికముగను, నోటనుండి వెడలును.

రక్తపిత్తములకు, సత్వముకొలదిలంఘనముచేయించవలయు. అధో గతమైనపుడు వాంతికియ్యవలయు. ఊర్ధ్వగతమైనపుడు విరేచనముకిప్పించవలయు.

చికిత్స—ఉత్తరేణియాకు రసమునుగాని, అడ్డసరపాకు రసము నుగాని శరీరలోగలిపిత్రాగిన, ఊర్ధ్వాధోగత రక్తపైత్యము మానును.

—మేడి, గుమ్మడి, అరటి, ఖజూరము వీనిపండ్లను ప్రత్యేకముగ తేనెతో సేవించిన రక్తపైత్యములు మానును.

—రక్తము అసనమున వెడలినయెడ రక్తాతిసార చికిత్స చేయవలయు, మేఘమందు వెడలిన, పిత్తప్రమేహ చికిత్స చేయవలయు. ముకున వెడలిన దానిమ్మ పువ్వులనైనను, గరికెవేళ్లనైనను, ఉత్తరేణియాకునైనను, చనుబాలతోరసమువీని నశ్యము చేయవలయు. లేక మత్రిచిగుళ్ళరసమును శరీరతో నశ్యము చేయవలయు,

మహాచంద్రకళారసము—రసము, కాంతభస్మము, అభ్రక భస్మము, గంధకము వీనిని సరిపాళ్లు గగూర్చి మెత్తగ మడించి, భద్రముపైలు విరజాజిపువ్వు, తామరతూండ్లు, పిల్లిపీచరవేళ్లు, గరికెవేళ్లు, మొగలిచన్ను, కలుబంద, పర్పాటకము, సహజేవి, అడచిన దాచ, వీనిని వెవ్వేరుగ చన్నిళ్ళతో మర్చించి రసము తీసి, ప్రతిదినము ఒకొక రసముతో మడించి, దానిలో తిప్పనత్తు, వట్టివేళ్లు, పర్పాటకము, పిప్పళ్లు, శ్రీగంధము, సుగంధిపాలవీనిని సరిపాళ్లు గగూర్చి ముచేసికలిపి, ద్రాక్షపండు, ఖజూరపండు, శరీర, ఇప్పపువ్వుతేనె, యష్టిచుఱుకము, తవాక్షీరి, వీనికషాయమున నేడుదినములూరబెట్టి, నీడనెండించి కెండుగురిగింజలంతమాత్రముచేసి ఒకొక మాత్రచావున దీపద్రాక్షపండు తేనె వీనియనుపానముతో సేవించిన అశేషపైత్యరోగములు ద్వంద్వరోగములు, అంతర్దాహబహిష్కృతములు, అగ్నిమాంద్యము, తాపజ్వరము, మొదలగునవి మానును. జాజికాయలపొడి వేసికాచిన ఆవునేతి అనుకానముతో బుచ్చుకొనిన శ్రీలకుసుమరోగములును, ఖజూరపండు తేనె వీనియనుపానముతో బుచ్చుకొనిన ఊర్ధ్వాధోగత రక్తపైత్యములు, రక్తవాంతులు, మూర్ఛ, మూత్రకృచ్ఛములు, మొదలగునవి మానును

అష్లుపిత్తలక్షణము.

అజీర్ణము, బడలికలుగుట, నోటనీరు స్రవించుట, పులుసుగ, కారముగ తేవులువచ్చుట, నోటలరుచి, కఠము, తొమ్మ వీనియందు మంట ఈ లక్షణములుగలది అష్లుపిత్తమనియెరుంగవలయు.

చికిత్స—రేలవేళ్లు, కరకాయలు, తెగడ, చంద్రచేక-ఇవిదినుసుకుకర్ష మెత్తుచావున గూర్చి కషాయముపిట్టి పుచ్చుకొనిన, అనేక వికారములతో గూడిన అష్లుపైత్యమును మానును.

—సీమనలవేము, కరకతాడియునిరికలు, చేపపట్ట, చేదుపొట్లు, గుంటగలగర, అడ్డసరము, పర్పాటకము, తిప్పతీగ, వీనినికపాయము పెట్టి తేనెకలిపియిచ్చిన అష్టపితృముమానును.

దుర్గావటకములు— శుద్ధిచేసినగంధకము, రసము, మణిశిల, ఉమ్మెత్తవిత్తులు, అభ్రకము, సుగంధిపాలవేళ్లు, కాచు, కటుకరోహిణి, కలుబద్దగుఱ్ఱు, పిప్పళ్లు, వీనినిసమభాగములుగఱపించి, తులసియాకు రసమునమడించి, మినపగింజంత మాత్రలుచేసి పుచ్చుకొనిన, అష్టమైత్ర్యములుమానును.

ఖండకూకాండలేహము—బూడిదెగుమ్మడిరసము యంపలములు, ఆవుపాలు యంప, ఉసిరికవరుగుపొడి రస, శరీర రస, వీనినాక్కటిగాజేసి, మెల్లనిమంటచే లేవ్యాపకవముగ వండిదిండుకొని, పూటకు ౪ పలము వంతున బుచ్చుకొనిన అష్టపితృముమానును.

మహాప్రాణేశ్వరరసము— గంధకము, అభ్రకభస్మము, రసము వీనినిసరిపాళ్లుగఱుచ్చి, నేలతాటిగడ్డలు, హంసపాదిఆకు వీనిరసములతో మూడుదినములుబాగుగమర్దించి, కుప్పెలో బెట్టి, మూతినీమూసి, రజాములువాలుకాయంత్రమునవండి, చల్లారినపిదపతీసి, దానిలో, పిప్పళ్లు, మోడి, సొంటి, చిత్రమూలము, చవ్యము, జీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర, పంచలవణములు, సర్జత్కారము, యవత్కారము, టంకణత్కారము, ఓమము, మిరియాలు, మహాసాక్షి గుగ్గిలము, నాభి, కరకతాడియునిరికలు, లవంగములు, లవంగపట్ట, ఆకువత్రి, ఏలకులు, అతివస దుంపరాన్న పెన్నేగుగడ్డ వీనిప్రత్యేక చూర్ణమునురసమునకు సరిపాలుగగలిపి, గుంటగలగర, అల్లము, నిమ్మపండ్లువీనిప్రత్యేకరసములతో నేడుదినములుమర్దించి, కందిగింజంత మాత్రలుచేసి అనుపానములతోడ భక్షించిన, సకలసన్నిపాతములు, ధనుర్వాతము, అగ్నిమాంద్యము పాండువు, కామిల, మూలవ్యాధి, క్షయము, గ్రహణి, అష్టమైత్ర్యము మొదలగు రోగములుమానును.

శీతపితృలక్షణము.

దేహమునదురద, పోట్లు, తాపము, వాపు, జ్వరము అగ్నిమాంద్యము, అరుచి, తబ్బిబ్బుమాటలు, మిక్కిలి మైత్ర్యము ఈ లక్షణములు కలిగి యుండిన శీతమైత్ర్యరోగమని యెరుంగవలయు.

చికిత్స—తిప్పతీగ, పసపు, వేపచెక్క, దూలగొండివేళ్లు, వీని ప్రత్యేకముగ కషాయములు పెట్టిపుచ్చుకొని శీతపైత్యజ్వరములుమానును.

—కరకార్మూలచూర్ణమును తేనెతోగాని, లేక తెగడ చెక్కను, విప్పలి, శరగ్గరలను పానముతోగాని, లేక చంద్రచెక్క-కషాయమును తేనె విప్పలి అనుపానముతోగాని పుచ్చుకొనిన చిరకాలపు శీతపైత్యములుమానును.

శీతారసము—రసము ౧ పాలు, గంధకము ౨పా, వీనిని చిత్రమూలరసముతోను, తెల్లగలిజేరురసముతోను, మడించి, దానిలో రాపాల్లుపండిన జిల్లెడాకులరసముపోసి ప్రొయ్యిమీదనునిచి, మెల్లనిమంటచేత పక్వముచేసి, రసమునకు అరపాలునాభిపొడికలిపి చిత్రమూల కషాయముతో మరలనుడికించితీసి మడించి రెండుగురిగింజలంత మాత్రలుచేసి నీడనెండించిపూటకు ౧ మాత్రచొప్పన, మిరియపు పొడికలిపిన నేతిఅనుపానముతో పుచ్చుకొనిన శీతపిత్తములుమానును- ఇచ్చాపధ్యము.

అస్మద్దరలక్షణము.

శ్రీలకు, రక్తపైత్యమువలన రక్తముయోనినుండి వెడలుచుండిన ప్రదరమనబడును- దీనికిరక్తపిత్తచికిత్సలను చేయవలయు.

చికిత్స—శిలాజిత్తు, మారేడువేళ్లు, వీనినిచూర్ణముచేసివియ్యపుకడుగులోనుశరగ్గరలను కలుపుకొని భక్షించిన ప్రదరరోగములుమానును.

—మంచికావిరాయి నేరేడుచిగుళ్లు-కలువగడ్డ వీనినినూరివియ్యపుకడుగులోగలిపి కర్ష మెత్తుచొప్పన తేనెగలుపుకొని భక్షించిన ప్రదరరోగములుమానును.

—కలువగడ్డలను పాలతోనూరి పొత్తికడుపున, ఆరగా ఆరగా బట్టించవలయు- కారుపెసరరసము నాలుగుకుంచములు, నూనెకుంచెడు, నూనెను రాపాల్లు కారుపెసరవేళ్లకలగము, ఇట్లువీనినన్నిటినికలిపివండిన తైలములోదూదినితడిపి, ఆదూదిని యోనిలోపెట్టిన నెత్తురుమాని యోని మృదువుగనుండును.

ధాత్రిస్ఫుతము—ఉసిరికాయలరసము, నేలగమ్మడిగడ్డలరసము, గుమ్మడికాయలరసము, ఇవిదినుసుకు నాలుగేసికుంచములు, నెయ్యి కుంచెడు, దాగ్రీక్షపండు, యష్టిచుడుకము, మంచిగంధము ఇవినేతికి రావలయు.

చొప్పనగూర్చి కలగ-ముచేసికాచిన ఘృతములో శరగ-రగలిపి నేవించినప్రదరములు పైత్యపాండువు, పైశ్యగల్తము, రక్తపైశ్యము, రక్తస్రావము ఇవిమానును.

ప్రదరనాశనరసము— రసము, గంధకము, వంగభస్మము, వెండి భస్మము, పాలతుత్తము, గవ్వభస్మము ఇవిప్రత్యేకముపడేసి చిన్నములయొక్క, లోహభస్మము ౧ | వరాయెత్తు వీనిని కలుబందరసముతో ౪ జాములుమడించి మాత్రలుచేసియిచ్చిన ప్రదరరోగములు మానును.

బాలసూర్యోదయము— రసముగపాలు, గంధకము ౩ పా, నాభి ౩ పా, తామ్రభస్మము, ఉక్కుభస్మము ఇవిప్రత్యేకము. ౨ పా, ఇంగువ, ౪ పా, అభ్రకభస్మము ౫ పా, మిరియాలు అన్నిటికిసమము వీనిని ఖల్వమున వేసి మెత్తగచూడముచేసి, ఆపునేతితోగాని, లవంగాలు జీలకఱ్ఱలతోగాని ౫ చిన్నములయెత్తుచొప్పన పుచ్చకొనిన సకలజ్వరములు, పాండువు, శ్వాసకాసలు, ప్రమేహము, తుయము, మూలవ్యాధి, లింగరోగములు, యోనిదోషములు, ప్రదరరోగములు మానును- ఆపువెన్నపంచదార వీనితో బుచ్చకొనిన కుసుమరోగములు మానును.

ఫలఘృతము— మంజిష్టి, యష్టిమధుకము, చెంగల్వకోష్ఠ, కరక తాడియుసిరికలు, శరగ-ర, ముత్తవపులగము, మేద, పిన్నపాల, కాకోళి, పెన్నేరుగడ్డ, ఓమము, మ్రానిపసపు, పసపు, కటుకరోహిణి, కలువగడ్డలు, తెల్లకలువగడ్డలు, దాక్షిపండు, చందనము, రక్తచందనము, వీనినిదినుసుకు ౧ కర్షముచొప్పనగూర్చి కలగ-ముచేసి ౧ ప్రస్థము నేతిలోగలిపి, నేతికిరపాళ్లుగలచల్లపిల్లి వేళ్ళరసము, అంతమాత్రముపాలువీసికూడకలిపి, నీరిగురువరకుకాచి, మిరిలినఘృతమునుదించుకొని, పుచ్చకొనిన, యోనిరోగము, రక్తస్రావము, గర్భస్రావము మొదలగునవిమానును. సంతానవృద్ధి దీర్ఘాయుష్యముగలుగును, మృతప్రసవము, కన్యాప్రసవముగల స్త్రీలు పుచ్చకొనిన, మంచబిడ్డి, రూపముగలపుత్రులు గలుగుదురు. ఈఫలఘృతమునుపురుషుడు పుచ్చకొనినయెడ, వీర్యవృద్ధి గలిగి, దృఢసంభోగశక్తిగలవాడగును.

క్షయరోగలక్షణము.

విరుద్ధాహారవిహారములవలన వాతాదిదోషములు ప్రకోపించి, మూ

దువిధములగు త్షయరోగములబుట్టించును. మఱియు, ధాతుక్షయమువలనను, మలమూత్రాదివేగనిరోధమువలనను, నాలవదినుగు ఆగంతుక్షయముగలుగును. దీనియందుబలము, నూంసముక్షీణించును, పార్శ్వములతలనొప్పిగలిగియుండును. వాంతి, గోంతురాత్రు, దగ్గు, శ్వాసము, అరుచి, జ్వరము, ఇవికలిగియుండును. రాజక్షయమునందు, కడుపుబ్బరము, ప్రక్కలునొప్పి, నెత్తురుకక్కుట, స్వరభంగము, అతీసారము, దగ్గియుమిసిమిమువలన నుండుట ఈలక్షణములుగలుగును. ఇట్టిరోగి జీవించుటదుర్లభము.

చికిత్స—క్షయరోగము ప్రబలముగనుండునపుడు, వమన, విరేచన, ఆసనవస్తి, శిరోవస్తి, నశ్యకర్మలనుచేయించవలయు.

—పెన్నేరుగడ్డకషాయములోగాని, వెన్నలోగాని, శరీరమునకు పుష్టికలుగును. నుకలిపి పుచ్చుకొనిన, త్షయముమాని శరీరమునకు పుష్టికలుగును.

—మేకపాలు కుంచెడు, మేకపంచితము కుంచెడు, మేకపెంటికల రసముకుంచెడు, మేకపెరుగుకుంచెడు, మేకనెయ్యికుంచెడు, పంచలవణములు నేతికిసరిపాలు, ఇట్లువీనినిగూర్చి కాచివడియగట్టి, పుచ్చుకొనిన త్షయమునశించి పుష్టికలుగును.

—వ్రాకుడువేళ్లు, సొంటి, భారంగి, కసివెండవేళ్లు, నేలయుసిరికవేళ్లు, వీనినికషాయముపెట్టి పిప్పలిపొడి తేనె వీనినికలిపి నేవించినదీవనముగలిగి, పుష్టివచ్చి, త్షయము మానును.

తాళిశమార్గము—తాళిశపత్రం వరాయేత్తు, మిరియాలి ౨వ, సొంటి ౩వ, పిప్పళ్లు, రవ, తవాక్షీరి ౫వ, లవంగపుచెక్క ౪వ, టీలకులు ౧వ, వీనినిచూర్ణముచేసి, పిప్పళ్లకు రుపాళ్లు శరీరమునకు కలుపుకొని పుచ్చుకొనిన రుచిగలిగి జ్వరమువాంతిగల శ్వాసకాసలు, అరుచి, పాండుగుబ్బములుమానును.

ధాత్రీలేహ్యము—నలుతుము ఉసిరికాయలరసములో, ఏబదిపలములశరీరగలిపి, కుంచెడు ద్రాక్షపండురుచ్చికలిపి, లేహ్య పాకముగా కాచి, అందులో, పిప్పలిపొడి కుంచెడు, తేనెకుంచెడు, సొంటి, యష్టి షఢుకము, ముస్తలు, తవాక్షీరి వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చిచేసినపొడికుంచెడు, వీనినికలిపిభక్షించిన, మూర్ఛ, శోష, శ్వాస, దగ్గు, జ్వరము, గుబ్బము, బల్లనశ్లోంసకశ్యము, అరుచి, విపర్ణత, స్వరభేదము ఇవిమానును.

అగ్నికుమారరసము — గంధకము, రసము, నాభి, తామ్రభస్మము, ఇవిసహజములు. వీనిని హంసపాదియాకు రసముతో లజ్జాములుమర్దిం చి మాత్రలుకట్టి యెండలో నెండబెట్టి, వానినికుప్పెలోనునిచి, కుప్పెమూ తిని బలపపురాయిచేమూసి, గుడ్డచుట్టి చీలమన్నుపూసి, కుండలోమూడు పాళ్ల నరకు ఇసుకనుపోసి, దానిమీదకుప్పెనునిచి, పైఇసుకపోసి ౮ జా ఘ్నులు వాలుకాయంత్రమున వండి, జల్లారినతరువాతతీసి, దానికి నాలుగవ పాలు వసనాభి, మిరియపుపొడిని కలిపి పూటకు గురిగింజంతచొప్పన, తి వలపాకులో బెట్టుకొని పుచ్చుకొనిన, త్తయములు, పాండుపులు, కామిల. శూలసన్నిపాతములు, శ్వాసకాసలు, జ్వరములు ఇవియున్నియుమానును.

పూర్ణ చంద్రోదయము — సూక్ష్మముగక త్తరించిశుద్ధిచేయబడిన కుండన పురేకులుగపలము-శుద్ధిచేసినపాదరసము ౮పలములు-శుద్ధిచేసినఆమ్లసారి శిలగంధకముగ౬పలములు వీనిని ఖల్వమందునిచిఎట్టప్రత్తిపుశ్వలరసముతో నొకదినమునూరికలబందరసముచే మఱియొకదినమునూరి-శనగలంతమాత్ర లుచేసి ఎండినవెనుక గాజుకుప్పెలోవేసి చీలమన్నుచ్చి వాలుకాయంత్రము న మృదుతీక్ష్ణగాధాగ్నులచే మూడుదినములు వండిసాంగ శీతలమునదీసి మాత్రలు చిగురుటాకువలె ఎర్రనైయుండిన పక్వమైనదని తెలిసికొని ప చ్చకర్పూరము జాజికాయ పిప్పళ్లు లవంగము ఇవి దినుసుకు ౧ పలము క స్తూరి ౪ మినపగింజలంతను చేర్చి నూరి ఆమాత్రలలో చేర్చి కలిపిన ఔషధము సిద్ధమగును దీనిని మినపగింజంత తవలపాకులో నునిచి పుచ్చుకొ నినవాడు వీర్యవృద్ధి కలవాడై రతికాలంబుననూర్గురు స్త్రీలకు గర్వభంగ ముజేయును ఈయాషధము తీసికొనినవారలకు శీఘ్రముగ ముసలితనము రాక యావనమేగలిగియుండును ఈయాషధమును భుజించువాడు పేరిన నెయ్యి ఆపుపాలు మీగడ మినుములు వధుర భక్త్యములను అనుభవించిన కామముచే గర్వితుడై యావనముచే మదించి యుండు స్త్రీలనై నసురతం బున నోడించును ౧ సవత్సరము నేవించిన దేహమందలి సకలవ్యాధులు తొలంగి కృత్రిమస్థావరాది విషంబులును అంటవు.

రాజమృగాంకరసము — రసభస్మము- ౩పాళ్లు - స్వర్ణభస్మము ౧ పా- తామ్రభస్మము ౧ పా- వణిశిల ౨పా- గంధకము ౨పా- హరితా శకము౨పా- వీనినిజేర్చి ఖల్వములో ౪ జాములుమదికంచి- యాభస్మము

నుపెద్దగవ్వలయందుబోసి- వెలిగారమును మేకపాలతో నూరిగవ్వలమూతని పొదిగి- యెండలో బెట్టి- ఒకకుండలో- అగవ్వలను వేసి కుండమూతనిమూకు మచేయూసి చీలమనున్నపూసి- గజపుటమువేయవలయు. పిదప- చల్లారనిచ్చి తీసి- ఖల్వములో వేసి మెత్తగనూరి- ఇరువదితో మ్మిది మిరియాలను కొంచెము వెచ్చచేసి పూకిగొట్టి- దానిలో- పైయాషధమును నాలుగుగురిగింజల యెత్తుకలిపి నేతితో పుచ్చుకొనిన- త్తయము .. శ్వాసకాశలు- పాండువు- గ్రహణ్యతిసారములు ఇవియన్నియుమానును.

శ్వాసకాశ లక్షణము.

మిథ్యాహారవిహంములవలన వాతపితృశ్లేష్మములు బ్రకోపించి, అయిదువిధములగు గుల్మములను గలుగజేయును. అవిప్రేగులనడుమ గ్రంధి రూపముగ నుండును. రెండు పార్శ్వములయందును, హృదయము, బొడ్డు, పొట్టికడుపు వీనియందును ఉండును, ఈరోగమునందు మలమూత్రములు శుద్ధముగ జారక, అరుచి, కడుపుబ్బరము, ప్రేగులరచుట, అగ్నిమాంద్యము, ఊర్ధ్వవాతము, తులతూణములు గలుగును.

స్త్రీలకు ఋతుకాలమునందుగాని, గర్భస్రావము కలుగు నపుడు గాని, దాహశూలలతోడ రక్తగుల్మముపుట్టిగర్భిణీవలెగనపరచును.

చికిత్స—రక్తగుల్మమునందు దేహమునకు చమురుపట్టించి సెగన కాచి, భేదనద్రవ్యములతోగాచబడిన ఘృతమునుగాని, ఆమిదమును గాని లోనికిపింపవలయు.

—నువ్వులనుకషాయముపెట్టి, అందు, సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, భారంగి వీనినినూరికలిపి నేతినిమిశ్రముచేసి పుచ్చుకొనిన, ముట్టునుప్రతిబంధించెడి రక్తగుల్మములు మానును.

—మోదుగచెక్క, మారేడువేళ్లు, వెల్లుల్లి వీనినికషాయముపెట్టి, ఇంగువకలిపి, చెప్పనికషాయమును త్రాగిన రక్తగుల్మముమానును.

—ఉసిరికాయలరసములో మోదుగచెక్కల బూడిదనుగాని, సొంటి పిప్పలి మిరియాల పొడినిగాని కలుపుకొని త్రాగిన రక్తముస్రవిం చిగుల్మము మానును.

—రక్తగుల్మములోన పగిలినయెడ, రక్తవృద్ధికముగ కారును. దీనికి అస్పగ్ధరచికిత్సను చేయవలయు.

రక్తగుల్మము తాబేలువలె పొడవై, నరాలు పగిలి దెలియుచు, చేతులు, కాళ్లు, బొడ్డు ఇవివాచియుండిన జీవింపడు.

—సర్వగుల్మములకును శ్రీఫలకషాయములో తేగడచెక్క పొడి నికలిపి భేదియ్యవలయు. లేక, కంపిల్లకమును తేనెతోనియ్యవలయు.

—గోమూత్రము ౧౨ పలములు, బెల్లము ౨ప, చింతపండు ౩ప, సదావనిత్తులు ౧ప, సైంధవలవణము ౧తు, మంగపండ్లు ౧ప, వీనినన్నటి నికలిపి కవ్వముతో మదికంచి, వడియగట్టి వస్త్రీచేసినయెడ, భేదించి, గుల్మము, ఉదావర్తము, శూల, మూత్రకృచ్ఛము ఇవిమానును.

గోధుమపిండిపదార్థములు పాలు గుల్మరోగమునకు బ్రశస్తంబులు.

నారంగరసాయనము—నారదబృహండ్లను తరిగి, వానిలోకుంచెడు ఉప్పును పెట్టి, వెల్లుల్లి పాయలు ౨ప, ఉసిరిక కాాయలు ౧ప, సొంటి పిప్పలి మిరియాలు ౧ప, ఇంగువ ౧ప, వీనిని నూరికలిపి ధాన్య పాకమున బెట్టి, నేతిలను పానముతో ప్రాతఃకాలమునందు సేవించిన గుల్మక్షీహములు మాను.

నారాచరసము—పాదరసము - గంధకము, నేకశములు - కరకాకాయలు- తానికాయలు- ఉసిరికకాయలు- సొంటి- పిప్పలి-మిరియాలు- వీనిని సరిపాళ్లుగ గూర్చి చూర్ణముచేసి. తేనెతో మర్దించి- రేగుగింజంత మూత్రలు చేసి పూటకొక మూత్రచొప్పన వుచ్చుకొని వేడినీళ్లను త్రాగవలయు- సకలగుల్మములు మానును.

వజ్రతొరము—లవణము- సైంధవలవణము- కాచలవణము- సౌవర్చలవణము- వెలిగారము- యవతొరము- సర్జతొరము- వీనిని సమభాగములుగ గూర్చి చూర్ణముచేసి- జీల్లెడు పాలతోను బొంతసేముడు పాలతోను ప్రత్యేకముగ మదికంచి - దానిని జిల్లెడాకులకు పట్టించి - ఆయాకులను ఒకకుండలో బెట్టి- మూకుడుమూసి చీలవన్నెచ్చి యెండించి మేల్లనిమంట చేత పండిదించి లోపలియావధంబును తీసి మెత్తగ మదికంచి- పిదప త్రాయావధమునకు అరపాలు. సొంటి, పిప్పలి- మిరియాలు- కరక తాడియుసిరికలు- జీలకర్ర- వసపు- చిత్రమూలము- వీని చూర్ణమును కలిపి బాగుగ మర్దించి- అనుపానవిశేషములతో రెండు వరహాలయెత్తు చొప్పన భక్షించిన-

గుల్మములు- ఉదరరోగములు- శూలు- అగ్నిమాంద్యము- అజీర్ణము-ఇవి మానును.

శంఖద్రావకము— అన్నభేది- నవాసాగరము- సైంధవలవణము- యవత్కారము- సురాకారము- పటిక వీనిని సరిపాళ్లుగ గూర్చి యొకగడియ సేవుమదికాంచి పాతనా యంత్రమున వండినయెడ శంఖద్రావకముదిగును- ఈ ద్రావకమును అరతులముచూపున ఓమవుపొటుతో బుచ్చుకొనిన క్షాసములు- శ్వాసములు, త్మయరోగము- గుల్మశూల మొదలగునవిమానును.

ఉదరరోగలక్షణము.

సర్వావయవములుచిక్కి- కడుపు పెరిగియుండిన ఉదరమనబడును, అదియెనిమిదివిధములు- వాతాదిదోషములుబ్రకోపించి బౌద్ధుక్రింద బద్ధోదరమును, బౌద్ధుకుమీద ఛిద్రోదరమును, బౌద్ధుకువిడమదికు-న క్షీ-హేమాదరమును, బౌద్ధుకుసమమున జలోదరమును గలుగజేయును. ఇవి నాలుగును, వాతోదరము, పిత్తోదరము, కఫోదరము, దోషయుక్తోదరము ఈనాలుగునుచేరి అష్టోదరములనబడును, ఇందుకడుపుబ్బుట, అగ్నిమందగించుట, వాపు, బడలికగలుగుట, శక్తిలేకుండుట, తాపము తంద్ర ఈలక్షణములుగలుగును. ఏకదోషోద్భవములగునవిసాధ్యములు, మిగిలినవిఅసాధ్యములు.

చికిత్స—అష్టోదరములును, మలాధిక్యమువలన బుట్టునుగనుక, ఈ రోగములయందు తరుచుగ విరేచనమునకియ్యవలయు.

—వ్రాకుడుబూడిదెప్పిపృళ్లుఇవిసవముగగ్రహించిపంచకోలకషాయముపోసి సూరి వటకములుచేసి సేవించిన ఉదరములుమానును.

—మిరియాలు ౧ప, సొంటి ౨ప, చిత్రమూలము ౩ప, అడవికండ ౪ప, వీనినిచూర్ణముచేసి, ఈచూర్ణమునకు కెండింతలు దెల్లముకలిపి యుంటలుచేసి వుచ్చుకొనిన దీపనముపుట్టి, మూలవ్యాధులు, ఉదరములు శూలలుమానును.

—ఆవుశాలలో ఆముదమును గాని, ఆవుపంచితమును గాని, కలిపి ౧౫ లేక ౩౦ దినములువుచ్చుకొనిన అష్టోదరములుమానును.

—ఆవుపాలలో అరటియాకును వేసిత్రొక్కి- మొద్దచేసి వుటము పెట్టినభస్త్రమును. దానినితీసికొని ఉదకములో గలిపివుచ్చుకొనినసకలో రురములుమానును.

వంగేశ్వరరసము—రసభస్మము, వంగభస్మము, తామ్రభస్మము, గంధకము, వీనిని ప్రత్యేకముగ నొకొక కపలము వంతున గూర్చి జిల్లేడు పాలతో నొకదినము మదిఁచి, చిల్కఁజేసి మూకుడులో బెట్టి చూసి, చీలమన్ను పూసి, ఎండబెట్టి, ధూధరయంత్రమున పుటమువెట్టి చల్లారినపిదపతీసి రెండుగురిగింజలంతయెత్తు ఔషధమును తెల్లగలికేరువేళ్ల చూర్ణముతోను, నేతితోను పుచ్చుకొనిన ఉదరములు గుల్మములు ఇవి మానును.

త్రైలోక్యాడంబరరసము—రసము, గంధకము, తామ్రభస్మము, లోహభస్మము, అధ్రకభస్మము, నాభి, వెలిగారము, సర్వక్షారము, ఇంగిలీకము, గవ్వలభస్మము వీనిని సరిపాళ్లుగ గూర్చి, జిల్లేడు పాలు, బొంతశెముడు పాలు, వావిలియాకురసము, గుంటగలగరాకురసము, అల్లపురసము ఈ రసములలో, ఒకొక దినమున నొకొక రసముతో మదిఁచి, యూరబెట్టి రెండుగురిగింజలంతమాత్రము చేసి, నీడనెండించి, తగిన యనుపానములతో రెండేసి మాత్రలు చొప్పున పుచ్చుకొనిన, గుల్మము, వాపు, త్మయము, పాండువు, శూల, ఉదరములు, విషాదులు ఇవి యన్నియు మానును.

బ్రహ్మవటికములు—శ్రీగంధము, వస, సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, చేవదారు, వసపు, కరకాకాయలు, రేణుకలు, కటుకరోహిణి, తెగడ, పిలకులు, వాయుషిడంగములు, వేపపట్ట, చెంగల్యకోష్ఠ, శిరుబొద్ది, దాడిమ వరుగు వీనిని దినుసుకు రెండేసి వరాలయెత్తు చొప్పున గూర్చి చూర్ణము చేసి, నేపాళచూర్ణము గపల, నేలదంతివేళ్ళ చూర్ణము ౧౬ ప, వీనిని బ్రహ్మదండివేళ్ళ రసముతో మదిఁచి కలకముగ జేసి, ఆచూర్ణములో గలిపి, ౧౬ పలముల ప్రాత నేయిపోసి సూత్నాన్ని చేవండి, రేగుపండంత చొప్పున పుచ్చుకొనిన సకలోదరములు, గుల్మము, శూల, విద్రధి మొదలగు రోగములు మానును.

విద్రధి రోగలక్షణము.

గుడమునందుగాని, గుడమునకు వెలుపలగాని, నొప్పికలిగి వాచినయెడ, విద్రధి అనబడును. ఈ రోగమునందు, వెకిరిళ్లు శ్వాసముకలిగినయెడ జీవించుట దుర్లభము.

చికిత్స—విద్రధిలో పలగాని, వెలుపలగాని తలుపుగ నుండినము

దుగవరేపమున కియ్యవలయు. బాహ్యవిద్రధికి జలగలడువట్టింపిరక్తము నుచియవలయు. అగసికూర, ముల్లంగికూర, తోటకూర వీనినిభోజనము నందువిశేషముగజేర్చికొని భక్షింపజేయవలయు-

—వెలుపలి విద్రధిపక్షమునకు వచ్చినపుడు, వ్రణమునకువలె చికిత్స నేయవలయు-

క్రికి స్తనమువాచినొప్పికలిగిన, బాహ్యవిద్రధిచిత్సనుజేయవలయు
—అన్నభేది, నైంధవలవణము, శిలాజిత్తు, ఇంగువ, వీనిచూర్ణము చేసి ఉలిమిరిచేక్క-కషాయములో కలిపిభక్షించిన, అపక్షమగు లోపలి విద్రధిమానును.

—కారుమునగచెక్కనుగాని, మంచిమునగ చెక్కనుగాని కషాయముపెట్టి, శిలాజిత్తు భస్మమునుకలిపిసేవించిన, లోపలివిద్రధి పక్షమునకువచ్చిపగిలిమానును.

విద్రధినాభికిపైన జనించిపగిలిన, చీమునోటవెడలును. క్రిందిభాగమునజనించి పగిలినగుడమునవెడలును. నాభియందేయుండిపగిలిన, ఊర్ధ్వార్ధోముఖములయందు వెడలును.

పక్ష్యమునకువచ్చి చీముకారుచుండెడి విద్రధులకును, నాడీవ్రణములకును, భగందరములకును, గండమాలలకును ఫలత్రికగుగ్గులు యోగమును సేవింపవలయు. లఘు భోజనముజేయవలయు.

ఫలత్రికగుగ్గులుయోగము—కరకారాయలు గలము తాడికాయలు గల- ఉసిరికెపప్పు గల- పిప్పళ్లు ౨ప, మహిసాక్షి గుగ్గిలము ౫ ప - వీనినిసూరియుంటుచేసి భక్షించిన సకలవ్రణములుమానును.

—యవలు, గోధుమలు, పెసలు, మునగపట్ట, ఆముదపువేళ్లు, నల్లవావిలి ఆకు వీనిని సమాంశములుగగూర్చియుదకముపోసి కొంచెము వెచ్చచేసి లేపనముచేసిన విద్రధులుమానును.

—అతివధురము వరిపేలాలు వీనిచూర్ణమును, శరగ-ర నెయ్యిలో గలిపిగాని, లేక పెన్నేరుగడ్డ, రక్తచందనము, వట్టివేళ్లు వీనినిపాలతోసూరిగాని లేపనముచేసిన విద్రధులుమానును.

—ఇనుపచిట్టెము, ఇసుక, ఇటికరాయి, ఆవుపేద, వీనినామ్రపంచిత్యముతోసూరి లేపనముచేసిన విద్రధులుమానును.

—అతిమధురము, రక్తవందనము, పసపు, మంజిష్ఠి, కావేరాయి వీనిని సరిపాళ్లుగూర్చి లేపనముచేసిన ఆగంతుక విద్రవ్యముమానును.

మూత్రకృచ్ఛ గ్రహణము.

యూక్ష, తీక్ష్ణ, ఉష్ణవదాగ్ధసేవనమువలన, ఎనిమిది విధములగు మూత్రకృచ్ఛరోగములుగలుగును. వాతమువలన నొప్పికలిగి మూత్రము స్రవించును. పిత్తమువలన, నొప్పి మంటగలిగి స్రవించును. క్లేష్మమువలన చల్లనై చిక్కగ స్రవించును. త్రిదోషజము అసాధ్యము, రక్తమువలన బుట్టిన యెడల రక్తము స్రవించును. శుక్లమువలనబుట్టిన శుక్లము స్రవించును. వస్త్రినబుట్టినయెడల రాళ్లుపడును. శరీర-రాశ్మరి అయినయెడపగిలినున్నముత్యనుకవతె స్రవించును.

చికిత్స — సర్వమూత్రకృచ్ఛములయందును ఉత్తరవస్త్రి వికేచనములు చేయించుట యుంచిది.

— శరీర-రసమునందు జేర్చి భక్షించిన సకలమూత్రకృచ్ఛములుమానును.

— పల్లెరుకాయలను పాలతోనూరి, ఆరసముతో బెల్లమునుగలిపి పుచ్చుకొనిన, కృచ్ఛములుమానును. సకలమూత్రకృచ్ఛములయందును వంట దారమిక్కిలిహితకరము.

— టెంకాయనీళ్లలో, కొరిమెర్లను నూరినముద్దను బెల్లమునుకలుపుకొనిత్రాగిన, నొప్పిమంట నెత్తురు వీనితో గూడిన మూత్రకృచ్ఛములుమానును.

— పతకులు, శిలాజిత్తు, కొండపిండిచేళ్లు, వీనిని చూర్ణముచేసి కడుగుతో వేసివీనికి బెల్లముగలుపుకొని వేవించిన, మృత్యువశములైన కృచ్ఛములు నైతముమానును.

— కొల్లగింజలు, ప్రొద్దుపొడుపువెళ్లు, చల్లగడ్డలు, పల్లెరుకేళ్లు, వీనినికషాయము పెట్టి, మైసాక్షిగుళిలమును కలుపుకొని త్రాగిన వాతకృచ్ఛములుమానును.

— గుమ్మడుతీగకషాయములో గాని, రసములో గాని శరీర-రసముగలుపుకొని పుచ్చుకొనిన, మూత్రకృచ్ఛములుమానును.

—సుగంధిపాలవేళ్లు, చల్లగడ్డలు, నమ్మదుంపలు, కురువేరు, నేలగుమ్మడిగడ్డ, పల్లెరువేళ్లు, వీనినికషాయముపెట్టి దానికేనాలవకాలు శరీరగలిపి, సేవించినమూత్రకృచ్ఛములుమానును.

—కారుమునగవేళ్లునుకషాయముపెట్టి అందులోపిప్పలిపొడినికలుకొని సేవించిననుప్రాద్దుపాదుపువేళ్లును చల్లతో సేవించినను రాళ్లుండిపడును.

—అల్లము, యవతొరము, కరకాకాయలు, పీతచందనము, వీనిని చూర్ణముచేసి పెలుగుతో బుచ్చుకొనిన, ఉష్ణమువలనగలిగినమూత్రకృచ్ఛములుమానును.

—సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, వస, ఇంగువ, సైంధవలవణము, ఆవాలు, ముల్లంగివిత్తులు, వీనినికలితో నూరి ఉడక పెట్టి వెచ్చగ, పాత్తికదుపునబట్టించిన, కృచ్ఛములుమానును.

—పల్లెరువిత్తులు, ఎలికపెంటికలు, దోసవిత్తులు, వీనినికలితో నూరి పాత్తికదుపునబట్టించిన, మూత్రము జారును.

—ఆవుపాలనుబాగుగకాచి, చల్లార్చి దానిలో జటామాంసిచూరణము, శ్రీగంధపుపొడి బియ్యపుకడుగు శరీరవీనినికలిపి పుచ్చుకొనిన రక్తయక్తముగ స్రవించెడి మూత్రకృచ్ఛములుమానును.

లఘులోకేశ్వరరసము—రసభస్మము ౧ పాలు, గంధకము ౪ పా, వీనినొకదినము ఖల్వమున బాగుగమర్దించి బోలుగవ్వలయందునిచి, రసమునకు నాలవపాలు వెలిగారమును ఆవుపాలచేనూరి ఆగవ్వలముఖములకు పొదిగి ఒకపిడతలోనునిచి, ప్రమిదచేమూసి, చీలమన్నిచ్చి యెండించి, గజపుటముపేసి చల్లారినపిడప గవ్వలనుతీసి ఖల్వముననున్నగనూరి యాభస్మమును, నాలుగు గురిగింజల యెత్తువాప్పన నేతితోబుచ్చుకొని తరువాత ౧౫ మిరియాలను, ౧ పలము జాజిపేరును చూరణముచేసి కలిపి మేకపాలలో వేసికాచిశరీరగలుపుకొనిత్రాగినమూత్రకృచ్ఛములుమానును.

మేహరోగలక్షణము

విరుద్ధములగు నాహారవిహారములవలన, మూత్రమును అనేకవిధములుగ స్రవించునెడియనేకలక్షణములతో గూడినవింశతి మేహరోగములు జనించును. వానిలో, ఉడక మేహము, ఇత్తు మేహము, సురా మేహము,

పిష్టమేహము, సికతామేహము, సాంద్రమేహము, శస్తైర్మేహము, (ఇదే బహుమూర్తిము) శీతలమేహము, శుష్కమేహము, బాలామేహము, అను నీవదియు శ్లేష్మ సంబంధములు (అక్షణములనువానివాని నామములనుపట్టి, అనగా, చెరుకురసమువలెచూత్రము ప్రవింపుచుండిన ఇత్యుమేహము, అనియిట్లు సర్వమేహములయందును విరుంగవలయు.) హరిద్రామేహము, నీలమేహము, మృజిష్టిమేహము, ఊరమేహము, రక్తమేహము, అంజనమేహము, ఈ యాఱును ప్రైత్యసంబంధములు, సర్పిమేహము, మధుమేహము, మాస్తిమేహము, వసామేహము, తునాలగును వాతసంబంధములు.

అన్నముజీర్ణింపకుండుట, కాంతి, జ్వరము, దగ్గు, అరుచి, పడిసెముపప్పుట తులతూణములు కఫజనితమేహరోగములయందుగలుగును. పొత్తికడుపు, శిశ్నము వీనియందుపొట్టు, వృషణములయందు పగళ్లగలుగుట, తాపము, దప్పి, జ్వరము, పులితేనుపులు, మలముపలవగవెడలుట, తులతూణములు ప్రైత్యమేహరోగములయందుగలుగును. కంఠము, తొమ్ముపట్టుబడినట్లుండుట, చూల, నిద్రరాకుండుట, దగ్గు, ఉబ్బిసము, శోష తులతూణములు వాతమేహమునందుగలుగును. కఫజనితమేహములుసాధ్యములు. ప్రైత్యమేహములుకష్టసాధ్యములు. వాతమేహములు అసాధ్యములు. మూత్రపరీక్ష—వాతమేహరోగి మూత్రమునుపట్టి మెల్లనిసెగచేత, కలకముగకాచినయెడ అయిదవభాగముమిగిలి కలకముగట్టిన అసాధ్యము, ప్రైత్యమేహరోగి మూత్రము, ఏడవభాగము మిగిలిన అసాధ్యము, శ్లేష్మమేహరోగి మూత్రము తొమ్మిదవభాగము మిగిలిన అసాధ్యము.

చికిత్స—ఉసిరికాయల రసములో పసపునునూరికలిపి, తేనెగలు పుకొనిసేవించినను, లేక, తిప్పతగరసములోగాని, తిప్పసత్తులోగాని తేనెగలుపుకొని పుచ్చుకొనినను మేహములుమానును.

ఏపిచెక్క, మొక్కపుచెక్క, కంపిల్లము వీనినూరికష్టకమెత్తు ఉసిరికాయలరసములోగలిపి, తేనెనుగలిపి పుచ్చుకొనిన సకలమేహములు మానును.

—తంగేడుపంచాంగములను నీడనొందించి పొడిచేసి, దానికిసగము ఉసిరికపప్పుపొడియు, దానికిసగము మునిపసపు మంచిపసపువీడిపొడియు గలిపి, తేనెతోగాని చల్లతోగాని పుచ్చుకొనిన సకలమేహములుమానును.

—కరకాగ్రాయ, తాడికాయలు, ఉసిరికపప్పు, వెదురాకు, ముస్తాబు, పడబొద్దవేళ్లు, వీసినకపాదము చెట్టి తేనెతో బుచ్చుకొనిన అగస్త్యునిదేనముద్రమంకినట్లు సకల మేహములుమానును.

—చిల్లగింజలు, చెండ్రుకకర్క, మానెవనపు, నేలయుసిరికచేళ్లు, మరజిష్టి, నీరుచక్కవేళ్లు, పసపు, పడబొద్దవేళ్లు, మామిడిపళ్లు, కరకాగ్రాయ, ముస్తాబు, వీసినకపాదము చెట్టి తేనెతో నేడుదినములు త్రుచ్చుకొనిన సకల మేహములుమానును.

బడబానలయోగము—గంధపలము అచండ్రచేకర్కనుత్రోకికనలు తుముసిల్లలో వేసి యెనిమిదవభాగము మిగులునట్లు కాచి వడియగట్టి, దానిలో, కరకాగ్రాయలు, తాడికాయలు, ఉసిరికపప్పు, పసపువీనినిదునుసుకుంపలముచూపునగుర్చి చూడకముచేసికలిపి, భావనచేసి ప్రతిదినముల్రుచ్చుకొనిన మేహరోగములుమానును.

—మామిడిపప్పు, కరకాగ్రాయ, తాడికాయలు, ఉసిరికపప్పువీని సేచూర్ణముచేసి దీనికి నాలుగింతలు శిలాజిత్తుకలిపి ప్రతిదినము తులముక్తు ఫిన్వీకాన తేనెతో నేవించిన. వింశతి మేహములు మానును.

—వలకులు, శిలాజిత్తు, హేమమాషికము, యుష్టిమధుకము, సొంతివేప్పలిమిరియాలు, వాయువిళంగాలు, కరకాగ్రాయలు, ఉసిరికపప్పు, తాడికాయలు, త్రివనమభాగములు వీనికంతటికి సగము తంగెడువీర్లు, పీనినన్నటెనిదూడకముచేసి కర్ణమేత్తుచూపున తీసికొని తేనెతో బుచ్చుకొనిన సకల మేహములుమానును.

చండ్రకళావతీరసము—మలకాగ్రాయలు, శిలాజిత్తు, పచ్చకర్పూరము, నల్లకర్పూరము, పల్లెరుకాయలు, జాజికాయ, బూరుగబంక, వీనినిధరిపాల్గుగగుర్చి చూర్ణముచేసి దానిలో, రసభస్మము, వంగభస్మము, లోహభస్మము వీనినసరతొట్లుగగలిపి ఖల్వమునందుమదించి, తిప్పుతీగెబూయెగువట్టి వీనికపాదములతో బ్రత్యేకముగభావనచేసి, అరసరాదులయొప్పునమాత్రలుకట్టి నీడనెండించి యుక్కొకమాత్రచూపున తేనెతో బుచ్చుకొనిన సకల మేహములుమానును.

—తొప్పటిగిరసమునకునరి నాలుగుతేనెగలిపితగుమాత్రమువంగభస్మమునుగానిసభస్మమునుగానికలిపిరుచ్చుకొనిన సమస్త మేహములుమానును.

—వంగభ స్తము, పాదర సభ స్తము, వీనిని సమాంతరముగా గూర్చి తేనెగలిపి అకురిగించులంత పుచ్చుకొనిన చిరకాల్పు మేహములు మానును. సిద్ధయోగము—కర్కశక్రములు, తాడికాయలు, ఉసిరికపళ్ళువీని సరిపాళ్లుగగూర్చి చూర్ణముచేసి ఒకకుండలో వేసి, తాళముపోసి, మధనము చేస్తప్పుడు, ఎండలో బెట్టి కుండ్లపైని డోలాయంత్రమునుగట్టి, ద్వాదశయలు కుండ్లలో క్రితేలునటుల పిడికెడు సేసగలను చూటగట్టి, ౮ జాములు, దోలాయంత్రమునవండి పివవతీసి ఆ సేసగలను ప్రతిదినము భక్షించుమంటే యథాధ్యమేహరోగములుమానును.

వంగేశ్వరరసము—రసము ౧ పాలు, గంధకము ౧ షా, వంగభ స్తము ౨ పా, వీనినొక్కటిచేసి శర్కరతో వీనినిగలిపి ఖల్వమున మర్దించి, రెండుగురిగించులంత పుచ్చుకొనిన సకలమేహములు మానును.

ఆనందభైరవరసము—వసనాభి, సోంటి, మిరియాలి, పిప్పళ్ళు, వెలిగారము, ఇంగిలీకము, గంధకము వీనిని సమాంతరములుగగూర్చి నిమ్మపండ్లరసముతో నాలుగుజాములువర్దించి గురిగించులంతమాత్రముచేసి యొక్కొక్కమాత్రచొప్పన పుచ్చుకొనిన, మేహములు అతిసారములు మానును.

మేహబద్ధరసము—రసభ స్తము, లోహభ స్తము, కాంతభ స్తము, కర్పూరశిలాజత్తు, పాలకు త్రము, హేమమాక్షికము, కణిశిల, సోంటి పిప్పలి మిరియాలు, కరక తాడియు సరికలు డోడుగ పిత్తులు, వెలిగపండుగుజ్జ, షసపు పొడి, వీనిని సమభాగములుగగూర్చి గుంటగలగదాకురసముతో నిరుడది సాధ్యుడొర బెట్టి, యెండిచి, పూటకువ తాయెత్తుతావున తేనెతో బుచ్చుకొని, వెంటనే, ౬ వరాలయెత్తు పెద్దపపవిత్తులనుపలము బియ్యపుకడుగునీళ్ల తో నూరి దానిలో రెండువరాలయెత్తు వేయిగలిపి, పుచ్చుకొనిన చిరకాల్పు మేహములు మానును.

బహుజ్ఞాత్రచికిత్స—జాజికాయ, జానకై, పెద్దచు లక్ష్మణములను ఇవిప్రత్యేకముగొక్కచాలు, ఖురాసానినుమ్మ, వఘా, గంజువియ్యాకు ౪ షా, వీనిని టెంకాయనీళ్లతో, మూడుదినములు బాల్కుగ మర్దించి, తన గురిగించులంతమాత్రముచేసి ఒకకుండలమువరకు రెండుపూటలయెత్తువత్తు పుచ్చుకొని, మునుపాహారములకు పళ్ళముగ్గునానదించిన నీనూనూకాత్రములు నూనును.

వసంతకుసుమాకరము—సువర్ణభస్మము ౨ భాగములు, రజతభస్మము ౨ భాగములు, వంగభస్మము ౩ భాగములు, సీసభస్మము ౩ భాగములు, కాంతభస్మము ౩ భాగములు, రసభస్మము, అభ్రకభస్మము, పగడభస్మము, ముత్తియభస్మము, ఇవిప్రత్యేకముగ నాలుగేసిభాగములు, వీనిని ఖల్వయందునిచి అవుపాలు, ఛెరుసురసము, అడ్డసరభ్రురసము, చందనకషాయము, చట్టివేరుకషాయము, కురువేరుకషాయము, పసపు కషాయము, అరటిగడ్డరసము, తామరదుంపలరసము, కాజిమొగ్గలరసము, వీనితో ప్రత్యేకముగ నేడేసిమార్లు భావనజేయవలెను. అనంతరముకస్తూరితోను భావనజేయవలయు. దీనిని ౨ గురిగింజలయెత్తును చక్కెర, తేనె, నేయి వీనియనుపానములతో పుచ్చుకొనిన మేహము, తయము మొదలగుసకల రోగములు తొలంగును. ఈయాషధమును భక్షించిన పురుషుడు పరిశుద్ధమైన ఇంద్రియము గలిగి సంభోగకాలమున నూరుమందినైన నోడించువాడు అగును. ఈయాషధము మిక్కిలి కామోద్రేకమును గలిగించుటచేసంసారసుఖాను భవజ్ఞులకు మిత్రునివలె హితముజేయునట్లయై యుండుటయే గాక సత్సంతానము గలిగించును.

మేహరోగులు- శుక్రవృలు- ఆవాలు- ఇంగువ- ఉప్పు- తెల్లగడ్డలు పగటినిద్ర- స్త్రీసంభోగము- పెరుగు- పాలు- మద్యము - మత్స్యమాంసము, జెల్లము- నేయి- పులుసు- సొంటి పెంకాయసిగ్గు పిండివంటలు- పసపండు- కండ- వీనినివర్జింపవలయు.

ఉపదంశరోగలక్షణము.

హస్తసఖాదులచే బిడించుట, సురతానంతరము తొలినము చేయు కుండుట- అతిమైధునము- యోనిదోషము ఈకారణములవలనవాతపితాదులుప్రకోపించి- లింగమునందై దువిధములగు ఉపదంశరోగములు గలుగును. అందు వాతమువలన లింగము స్తబ్ధమై నొప్పితోగూడియుండును. పిత్రమువలనను రక్తమువలనను లింగము ఎఱ్ఱనై యుండుట గలిగియుండును. శ్లేష్మమువలన కఠినమైదురదగలిగియుండును. సన్నిపాతము వలన లింగమునకు నాశముగలుగును. మతియు, వాతమువలన లింగమునందు స్లన్నికురు పులుపుట్టి మిక్కిలివేదన పగుల్లుగలిగియుండును. పిత్రమువలన వచ్చు

కురుపులుగలిగి, మిక్కిలిస్రావము, మంటలుగలిగియుండును. రక్తమువలన మాంసపద్యకములైన యెఱ్ఱునికురుపులు జనించును. శ్లేష్మమువలన దురద వాత్రుగత తెల్లనికురుపులుజనించి చీముగారుచుండును. సన్నిహితమువలన నానావిధస్రావములు మిక్కిలి శేదనగలిగియుండును. ఇది అసాధ్యము. (ఉపదంశమనగా, కొరుకుజాడ్యము.)

చికిత్స—ఉపదంశము పక్షమునకు వచ్చిన తరువాత లింగమునందలి దుష్టమాంసమునుచివ్వి వ్రణచికిత్సను చేయవలయు.

—చేదుపొట్టు, కరక తాడియుసిరికలు, వేపపట్ట, సీమనేలచేము, వీనిని సమాంశములుగ గూర్చికషాయముగాచి త్రాగిన ఉపదంశములుమానును.

—వట్టిచిగుళ్లు, కరకాయలు, పసపు, వద్ది, నేరేడు, లాద్దుగు వీనిపట్టలు, వీనిసమాంశములుగ చూర్ణముచేసి బొంతజెముడు పాలుగలిపి మెత్తగనూరి లింగవ్రణమునకు లేపనముచేసిన ఉపదంశ రోగము లన్నియుమానును.

—చెంగల్వోకోష్ఠు, పోకచెక్క, వనవీనినీళ్లతో నూరిలింగమునందు లేపనముచేసిన ఉపదంశములుమానును.

—తెల్లజీలకఱ్ఱను కలుబందరసముతోనూరి లింగముమీదలేపనము చేసిన, నొప్పి, మంటవీనితోగూడిన ఉపదంశములుమానును.

ఘృతము—ఆవునెయ్యి ౪౪ వీసె, ఆవుపాలు ౩౪వట్లు వీనినికలిపి, నేయి మిగులునటులగాచి, తామరకడ్డలు, దానివిత్తులు, తూండ్లు, పువ్వులు కేశరములు, వీనినేడుపలములను గూర్చి చూర్ణముచేసి, ఆఘృతములో వేసి దించి పుచ్చుకొనిన స్రవణలోపదంశములు మానును.

వ్యాధిహరణరసము—ఇంగిలీకమునుండి తీసిసరసము ౧ పా, రస కర్పూరము ౨ పా, గంధకము ౧ పా, వీనిని ఖల్వమున చూడుదినములు బాగుగమదిగించి, కాటుకజేసి, దానిని కోడిగ్రుడ్డులో బెట్టి దానిమీదగచ్చి లమన్నుబుపూసి, ఒకదినమంతయు వాలుకాయంత్రమున మృదుతీక్షణగా ధాగ్నులచేవండి, చల్లారినపిదపతీసి, నాలుగుగురిగింజలంత చొప్పున తమ లపాకులో బెట్టుకొని భక్షించిన, ఉపదంశములు, నిపుంసకత్వము, మూతి ని, అమ్మనొప్పి, ఇవిమానును, సంతానము లేనివారికి సంతానమును వీడ్చాయుష్యములు గలుగును.

మహాంతకరసము — రసభస్మము ౩ పా, బుగారుభస్మము ౪ పా, రజశము ౩ పా, లోహము ౩ పా, తామ్రము ౩ పా, నాగము ౩ పా, వంగము ౩ పా, అభ్రకము ౩ పా, కర్పూర శిలాజిఘ్నము ౩ పా, శుద్ధి గలగంధకము ౩ పా, వీనినికూర్చి త్రిఫలకషాయముతో వర్ధించిమాత్రలు చేసి నీడనెండించి యామాశ్రలను మూడుపుటములువేసి చల్లారనిచ్చి వట్టి వేళ్ళకషాయముతోను చందనపునీరుతోను నాలుగుజాములు మెత్తగానుద్దించి మాత్రలుచేసి నీడనెండించి తేనెతోగాని పంచదారతోగాని పుచ్చకొనిన సకలమేహములు మాత్రదోషము మొదలగునవిమానును.

హేమసుందరరసము — శుద్ధిచేసినవంగము ౨తు, పాదరసము ౨తు, వీనినికలిపి కరిగి బిళ్లనుచేసి దానినినలియగొట్టి మెత్తగకలియనూరిన వాసారము, అమరశిలగంధకము వీనినిపైవానితో సమభాగములుగ కలిపి, మెత్తగానూరి బిళ్ల చేసి మట్టిమూకుడులోనునిది యింకొకమూకుడుమూసి అంచులకు చీలమన్ననిచ్చి యెండనిచ్చి వైమూకుటికి సన్ననిరంధ్రములుచేసి ప్రాయ్యమీదనునిచి మృదుతీళ్ల గాఢాగ్నులచే నొకజంము వండి, రంధ్రముగుండా పొగపచ్చగ వెడలిన పక్వమైనదని తెలిసికొని దించవలయు. చల్లారినతరువాత ఆబిల్లను తీసి లవంగాలు జీలకర్ర వీనికలకముతోనూరి నేయి, వెన్న, శరగ్గరలనువాని అనుపానమలతో బుచ్చకొనిన సకలమేహములు, కుసుమములు ధాతునష్టము మొదలగునవిమానును.

భల్లారకీలేహము — సొంటి, పిప్పళ్లు, మిరియాలు, చెవ్యము, చిత్రమూలము, లవంగాలు, లవంగపుచెక్క, వీలకులు, కురాసాని ఓమము, కురంజిఘ్నము, రేవులచిన్ని, జాజికాయ, జాపత్రి, ఇవిదినుసుకు ౧ తులము చొప్పునగూర్చి చూర్ణముచేసి, జీడిగింజలు ౫ పలములుతెచ్చి నేసినకేయించి, దెల్లము ౫ పలములుకలిపి రోటవేసి త్రొక్కియిందులో ఆచూర్ణము నుకలిపి త్రొక్కిముద్దచేసి భక్షించిన, మేహములుమానును.

అండవృద్ధిలక్షణము.

విషయాన్నపానాదులవలన, క్రిందిభాగమునసంవరించుచుండెడివాయువుదుష్టంబై, వృషణములయందు వ్యాపించి కుల, వాత్ర వీనినికలుగజేసి గజ్జలసందులయందలి సాదేలశరచి యచ్చట గంటువతెభావులుగ

గజేన అండవృద్ధి యనబడును. ఈ అండవృద్ధి, వాతజ, పితృజ, క్లేష్మజ, రక్తజ, మేదోజ, మూత్రజ, అంశ్రజ (అనగా నరములు తొలగుట) ముల నియేడు విధములుగ నుండును.

వృద్ధివాతసగనము — రసము, గ పాలు, గంధకము గ పా, స్వ ణమాక్షికము అపా, వీనిని కరకా-యలకషాయముతో మూడుదినము లాను, అముదమున నొకదినమును మదింపి నేవించిన, అండవృద్ధి నశించును.

పునర్నవాదితైలము — తెల్ల గలిజేరువేరు, పెద్దగుమ్మడుకట్ట, నేవ దారుపట్ట, తిప్పతీగ, యవతైరము, స్వతైరము, వెలిగారతైరము, ఉచ్చు, బిడాలవణము, నల్లఉప్పు, సైంధవలవణము, కాచలవణము, బెంగ ల్వకోష్ఠ, తామరగడ్డలు, తుంగగడ్డలు, కమ్మరములు, సన్నరాన్నము, వస, పిల్లిపీచరవేళ్లు, ఓమము, పెద్దసోపు, ఇగువ, వాయు విళంగాలు, అతివస, అతిమధురము, సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, చెవ్యము, చిత్ర మూలము, వీనిని సహంశములుగ గూర్చి చూణాముచేసి, దీనికంతటికి స మముగ తానికాయల బెరడు పొడికలిపి ఉదకముపొసి కలకాముగ జేసి, విదళ, సువ్వలనూనె గ పడిపొసి, వీనికన్నిటికి రెండింతలు ఆవు పంచెము, కలి వీనినిపొసి మైనమగునట్లు ఆతైలమునుకాచి, రెండుపూటల యందును ఓకొకవలముచొప్పున పుచ్చుకొనిదానితోనే వ స్త్రీకర్మకూడజేసిన యె డ అండవాయువులు నడుమునొప్పులు, వీపుతోడలు వృషణములు వీనియం దలి నొప్పులు మానును.

— కానుగు, జిల్లేడాకు, గల్లేరాకు వీనినినూరి పట్టించికట్టినను, లేక పాపరతీగనుమరి పట్టించినను సప్తవృద్ధులుమానును.

— చిట్రాముదపువేళ్లు, ములుగోరంటవేళ్లు వావిలివేళ్లు వీనికషాయ ముపెట్టి దీనిలో సైంధవలవణమును అముదమును కలుపుకొని సేవించిన సప్తవృద్ధులుమానును.

— గవ్వవేళ్లు, వులవలు, వెల్లుల్లి వీనిని కషాయముపెట్టి అందులో, ఇంగువను నేరిని కలుపుకొని సేవించిన సప్తవృద్ధులుమానును.

— బాగవేళ్ల కషాయములో, ఇంగువ, పొంటి, సైంధవలవణము పిప్పళ్లు, వీనినినరిపాళ్లుగ గూర్చి చూర్ణముచేసి, కలిపి సేవించిన సప్తవృద్ధులు మానును.

— సౌవర్చలవణము, సైంధవలవణము, ఇంగువ, జీలకర్ర, కాని గచెక్క, నెమలిచెక్క, బొడతరము, సొంటి, పిప్పలి మిరియములు, వీని చూణముచేసి కర్ష మెత్తుచున్నవన వేడినీళ్ల తోనిచ్చిన ఏనుగు వృషణముల వలెనగును.

అంత్రజవృద్ధియందు గలిజేరాకునుడికించి అరునెలలు కట్టవలయు, లేకరత్ననైసవలయు. మూత్రవృద్ధియందు దానిని శస్త్రముచేసిక్కార్చి ఆసనవృషణములకునడుచు రత్న వేసిని, బుడ్డనివర్తించును.

కట్టెలనునరుకుట, దారినడచుట, వాతకరపదార్థములను భుజించుట, శ్రీలగూడుట, అశ్వాదులనెక్కి తిరుగుట ఈపనులను అండవృద్ధిగల వారు వర్జింపవలయు.

వర్గ రోగలక్షణము.

పులుసు- జిగటగల పదార్థముల విశేషముగ భక్షించుట వలనను, బరువును మోయుట, వస్త్రీశ్యవానుట, ఆయుధములద్రిప్పుట, గట్టిగఅరచుట- దూరమునడుచుట మోహమువలన విషమబంధ-బులచేత్రీలగూడుట- ఇట్టికృత్యములవలన వాతము ప్రకోపించి నన్ననిప్రేగులు, నరములు, వీని యందు బ్రవేశించి నాడులను స్వస్థానములనుండి తొలగదీసి గజ్జలయందు గ్రంథిరూపకోభనుగలుగజేసిన వర్గ రోగమనబడును. దీనియందుజ్వరము

కృశత్వము, శూల, శూలక్షణములుగలుగును.

చికిత్స— సైంధవలవణమును అవునేతిలోకలిపి ౧ తులమువంతున ఏడుదినములు పుచ్చుకొనుచు అగ్రంధులమీద లేపనముగూడజేసిన అవినివర్తించు. కానుగ వేరునుగాని గంటుభారంగినిగాని కుడితొనూరిలేపనము చేసిన నివర్తించును.

— పెద్దపాపరశేళ్యనునువ్వలనూనెతోమదించి అవుపాలలోకలిపి పుచ్చుకొనినవనిమానును.

సైంధవలవణము అన్నభేది వీనిని సరిపాళ్లుగగూర్చి చూర్ణముచేసి కొంచెము ఆముదము కలిపిపుచ్చుకొనుచు వృషణములకు వస్త్రములనుబంధించుచుండిననవినివర్తించును.

రేతోదోషలక్షణము.

కారము- పులుసు- ఉప్పు ఉష్ణపదార్థములువీనివి శేషముగ భక్షించుటవలనను- అతిమైధునమువలనను- యోనిదోషములవలనను- ద్వేషయొక్క స్త్రీసంభోగమువలనను -మనస్సంతాపమువలనను-వీర్యమునునిరోధించుటవలనను శుక్రదోషముగలుగును-

• • ౧ చికిత్స-మినప్పప్పును నేతితో వేయించి, ఆవుపాలలో వేసి శరీరగలిపి పాయసమొనర్చిపుచ్చుకొనిన దోషముతోలగి వీర్యవృద్ధిగలుగును.

—తెల్లగురిగింజలను చల్లపిల్లిగడ్డలనుచూర్లముచేసి ఆవుపాలలో వేసిపుచ్చుకొనిన వీర్యవృద్ధిగలుగును.

—నేలగుమ్మడుగడ్డలను కలకముదీసి నెయ్యిపాలుకలిపితేహాళాకమునవండి అత్తివండుతహావన పుచ్చుకొనిన వృద్ధునికి సహితము వీర్యవృద్ధిగలుగును.

✱—మేకపొత్తువృషణములనుమడించిపాలలో వేసి యుడకబెట్టినువ్వలపిండికలిపి భక్షించుచుండిన-ఎంతమందిస్త్రీలతోనైననురమింపవచ్చును.

—పెద్దపల్లెరుకాయలు చల్లపిల్లిగడ్డలు, దురదగొండిపిత్తులు, నీరు గొబ్బిపిత్తులు, చిట్టాముట్టివేళ్లు, పేరాముట్టివేళ్లు, వీనినిసమాంశములుగగూర్చి చూర్లముచేసి ఆవుపాలలోగలిపి గాత్రులయందు బుచ్చుకొనిన, ఎండఱుస్త్రీలతోనైననురమింపవచ్చును.

—ఉసిరికవరుగును చూర్లముచేసి, ఆయుసిరికరసముచేత నేయూరబెట్టి, శరీరతేనెనెయ్యికలిపి పుచ్చుకొనిపాలుతాగిగుండున వీర్యవృద్ధిగలుగును.

✱—నేలగుమ్మడుగడ్డనుచూర్లముచేసిదానిరసముచేతనే ఉరబెట్టి, ఆవుపాలు, నేయికలిపితాగిననూరుమందిస్త్రీలతోగూడదగిన శక్తిగలుగును.

—అంపలములచల్లపిల్లిగడ్డలను పొట్టుతీసిదంచి, ఆవునెయ్యిలో, ఆవుపాలు కలప, వీనిని ఒకకుండలోనునిచి- పెల్లనిమంటచేత, పాలిగురువరకుకాచి, వడియగట్టి శరీర, పిప్పలపొడి, తేనెవీనినిసమానముగతేర్చి ప్రతిదినముపుచ్చుకొనిన వీర్యవృద్ధిగలుగును.

అశ్వగంధతైలము—పెన్నేరుగడ్డ, జటామాంసి, చెంగల్వతోష్ట, పెద్దములకపండు, చలపిలిగడ్డలు వీనిని సగిపాకుగఱుగఱుచుచు

డలోనుంచి దీనికి నాలుగుపాళ్లు ఆవుపాలుపోసి, అన్నిటికినమముగనువుల నూనెబోసి, మెల్లనిమంటచేపండించి, లింగమునకు స్తనములకులేపనము చేసిన నవిమిక్తి-లికతనంబులగును.

—పెన్నేరుగడ్డనునల్లయుమ్మెత్తాకురసమునబాగుగమర్చించి, బట్టి చెన్నకలిపి, నల్లయుమ్మెత్త కాయలోబెట్టి, ఆవుపేడపొదిగి కొద్దిపుటము చేసి, తల్లూనతరువాతదీసి, నల్లయుమ్మెత్తకాయలరసముచే ఖల్వమునకు దీకించి లింగమునకు లేపనముచేసిన హయలింగముంబోలి దృఢమై సురతమునందు దుక్కిలి శక్తిగలిగియుండును.

—శుద్ధిగలజీడిగింజలు, దానిమ్మపండ్లు, వాక్రకుడుపండ్లు, వీనిరస మలను కేరముచేసి పుచ్చుకొని అవనూనెను లింగమునకులేపనముచేసిన హయలింగమునలే దృఢముగనుండును.

—దుప్తువుపేరు, చాగశరు వీనిని ౭ దినములు మేకమూత్రమునందు నానబెట్టి నూరి లింగమునకు లేపనముచేసివీర్యము స్తంభించును.

—తెల్ల తామరపువ్వులోనికింజలగములు, నల్లకలువ గడ్డలు వీనిని సుఖభాగములుగగూర్చి చూరకముచేసి కొంచెము చక్కెర తేనెకలిపి మిగ్దించి, లింగమునకుబూసికొని సంగమంబొనర్చినవిక్తిలిముఖముకలిగి లింగముదృఢముగనుండును.

నారసింహచూర్ణము—చల్లపిల్లిగడ్డలపొడి, పెద్దపల్లెరు కాయల పొడి ఇవివినుసుకు ౧ ప్రస్థము, నేలతాటిగడ్డలపొడి ౪ వీసె, తిప్పనత్తు ౪౨ వీ, శుద్ధిగలజీడిగింజలు ౪౪ వీ, చిత్రమాలచూర్ణము ౧ వీ, తెల్లనువ్వు లపిండి ౧ ప్రస్థము, సొంటి, పిప్పలి, మిరియాళ్ళ ఇవి ౮పల, శరక ౧౪౪ వీసె, తేనె ౪౨వీ, ఆవునెయ్యి ౪ వీసె. నేలగుమ్మడుగడ్డచూర్ణము ౧ ప్రస్థము, వీనినన్నిటి నేకముచేసి ఒకకుండలోబోసియుపించి, పూటకు ౪ పలముబొప్పున నొకమాసము పుచ్చుకొనిన, ముదిమి, పేహములు, పొందుపు నన్నిపాతములు మొదలగు రోగములుమానును, శరీరమునకు మంచికాంతి గలుగును. సింహపరాక్రమంబును, అశ్వశేగంబును, గరుడదృష్టియు, సూర్యుశక్తిలగూడదగినశక్తియు, మంచిసంతానమును గలుగును.

గోధుమరసాయనము—౨౪ పడిగోధుమలనుఒకకుండలోబోసి దానిలోనొకమాసము నీళ్లబోసికషాయముపెట్టి, నాలవపాలు మిగులునట్లు

కాచి, దానిలోగోధుమనూక, మినప్పప్పు, తెల్లగురిగిజలు, దాక్షిణ్య, ఖర్జూరము, చిట్టితపఁడ్లు, తిప్పసత్తు, అతివధురము, సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, పిల్లిపీచర, పెన్నేరుగడ్డ, శుద్ధిగలజీడిగింజలు దూలగొండివత్తులు, వీనినిసమాంశములుగగూర్చి చూర్ణముచేసికలిపి, ఆవునెయ్యి ౧ వీసె, కస్తూరియమునకునాలుగింతలు ఆవుపాలు వీనినిపోసి చెఱుకుడంటువో కలియబెట్టి మెల్లనిమంటచేపండి, పలకులు, లవంగపట్ట, పచ్చకర్పూరము, పిప్పళ్లు, మిరియాలు, నాగకేసరములువీనినిసరికాళ్లుగగూర్చి చూర్ణముచేసి వస్త్రగలితముచేసి దానిలోపెని కలియబెట్టి లేహశాకమున దిండుకొని ప్రతిదినము పలమువంతునబుచ్చుకొనిన, సురతసమయంబున లింగమునకు శైధిల్యము శుక్రనష్టముగలుగకబలము వీర్యవృద్ధికలుగును. ౨ పలములవంతున గౌడినములుతప్పక బుచ్చుకొనినయెడ నూర్గురు శ్రీలతోరమింపదగిన శక్తిగలుగును, మఱియువాతములు, మూత్రకృచ్ఛములునుమానును.

గుడకూక్కొండలేహము — నువ్వులనూనె ౧వీసె, ఆవునెయ్యి ౧ వీసె వీనినిబాగుగ కేగబెట్టి, వానిలో బెరడుతీసిన బూడిదగుమ్మడుపండు బద్దలను ౧౦౦ పలములుకని పక్వముచేసి, లవంగపట్ట, ఆకుపత్ర, సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, దనియాలు, జీలకర్ర, పిన్నయేలకులు, పెద్దయేలకులు, మోడి, చెవ్యము, చిత్రమూలము, దురదగొండివత్తులు, పరికెగడ్డలు, తుంగముపైలు, నేలతాటిగడ్డలు, చిట్టాముట్టి, వీనినిప్రత్యేకము, ౧కులముచొప్పునగూర్చి చూర్ణముచేసికలిపి, ౨౪ వీసె ప్లాసిబెల్లమునుకలిపి రేహపాకమునవండిచి చల్లారినతరువాత ౧ సేరు తేనెకలిపి పుచ్చుకొనిన, సన్నిహితములు, మందాగ్ని, కానకాస్వసలు, జ్వరములు, వాంతులు, వెక్కిళ్లుమానును కృశించినవారికి పుష్టికలుగును మిక్కిలి శ్రీవ్యాపారము వలన క్షీణించిన రేతస్సుగలవారికి వీర్యవృద్ధినిచ్చును.

నవాణసాదిచూర్ణము — కరక తాడియూసిరికలు, సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, చిత్రమూలము, తుంగముపైలు, వాయువిరోధాలు, వీనిని సమాంశములుగగూర్చి దీనికితోబుద్ధవపాలు లోహభస్మమునుజేర్చి, తేనె, నెయ్యి, వీనితోగాని, అవువజ్జితోగాని, ఆవుపంచితముతోగాని పుచ్చుకొనిన పాడిదుర్రోగములు, దోషములు, ఖగందరము, మూల వ్యాధులు, జ్వరములుమాని ధాతువృద్ధికలుగును.

మాషాది మోదకములు—మినప్పల్ల, పొట్టుదీసినగోధుమల్యపొట్టుదీసినయవలు, బియ్యము, పిప్పళ్లు, వీనినిత్రేకము ౧ వలము వంతున గూర్చి చూర్ణముచేసి దీనికంతటికి సగపాలు ఆవునెయ్యిపోసి కేయించిదానికిసదిపాలు పంచదారగలిపి అరపడి నీళ్లుపోసి మెల్లనిమంటచేపండి బాగుగగలియబెట్టి, యంటుటచేసి సాయంకాలమునందు బుచ్చుకొనుచు అర్థసేరుపాలనుత్రాగి, పులుసుకారములవజింపిన, మిక్కిలివీర్యవృద్ధిగలుగును.

మదనకామదేవరసము— రజతభస్మము ౧ పాలు, వజ్రభస్మము ౨ పా, స్వర్ణభస్మము ౩ పా, తామ్రభస్మము ౪ పా, పాదరసము ౫ పా, గంధకము ౬ పా, లోహభస్మము ౭ పా, వీనిని ఖల్వమునకలుబందరసముతో బాగుగమడిపించి, గజాకుప్పెలోబెట్టి, దానిమూతికి చీలవనుచ్చి యెండించి, ఒకకుండలోదానిగొంతువరకు నైంధవలవణమునుపోసి దానిమీదకుప్పెనునింబ, కుండపైన మఱియొకకుండను బోర్లించి, చీలవనుచ్చూసిప్రాయ్యమీదబెట్టి మెల్లనిమంటచే ౮ జాములువండి, చల్లారినపిదప, ఔషధమునుతీసి, జిల్లేడుపాలు పెన్నేరుగడ్డ, దురదగొండిపిత్తులు, నేలతాటిగడ్డలు, పెద్దపల్లెరు, చల్లపిల్లిగడ్డలు తుంగమునైలు, తామరదుంపలు, కెల్లు వీనిరసముతో బ్రత్యేకముగ ముక్కురుమర్దించి యూరబెట్టి, ఈయాషధమున కెనిమిదవపాలు, కస్తూరి, సొంటి, మిరియాలు, పిప్పళ్లు, పచ్చకర్పూరము, ఏలకులు, లవంగములు, వీనిచూర్ణముచేసి కలిపి ఒక్కొక్కరసము చొప్పునఔషధమునుతీసికొని అంతమాత్రము శరీరనుగలిపి రెండువలముల ఆవుపాలనుకలిపి పుచ్చుకొనిన, కాంతి, బలముకలిగి, యనేకశ్రీలతో రమింపదగిన వీర్యపుష్టికలుగును. దీనికి పులుసు పదార్థముల వజింపవలయు, మధురాహారంబుల భక్షింపవలయు.

శృంగారాభ్రకరసయోగము—శుద్ధిగలపాదరసము ౨ పా, అష్టశుద్ధులుగలగంధకము ౧ పా, తామ్రభస్మము ౩ పా, నాగభస్మము ౧౪ పాలు, పంగభస్మము ౧౫ పా, లోహభస్మము ౪ పా, మండూరము ౪ పా, స్వర్ణభస్మము ౪ పా, హేమమాక్షికము, బెంగల్వకోస్తు, లక్క-బటామాంసి, తాళిశపత్రి, పచ్చకర్పూరము, జాజికాయ, కస్తూరి, ఇంగుళికము, ముంజిష్టి, దేవదారుచెక్క, లవంగాలు, మఱిశిల ఇవిమిక్కిలకపాలు, అధ్రకపత్తము ౬౪ పా, చొర్రకొనుము ౩౧ పా, నల్లకణ్ణవదుంపలపొడి ౧౫ పా,

వీనినిజేర్చి, తమలపాకుల రసముతో నవనీతమగునట్లు మర్చించి, నెనగలిం జంతమాత్రలుచేసి నీడనెండించి, పూటకు ౧ మాత్రచొప్పున, లవంగాల అనుపానముతో బుచ్చకొనిన, అగ్నిమాంద్యము. అజీర్ణము- శూలలు-మే హములు, ఉదావర్తము- మూత్రకృచ్ఛాదులు ఇవి యున్నియు మానును- జేహమునకు కాంతి- దీర్ఘాయుష్యము, గలుగును వీగ్యమును వృద్ధి చేయును (స్త్రీ)సంభోగముచేసిన పిదప ఈయాషధమును భక్షించినవారలకెప్పటికిని బలముతగ్గకయుండును. పాలుఅన్నము- నెయ్యి మినుముపదార్థములు-మ ఘృపదార్థములు వీనినిపథ్యముగ జేర్చుకొనవలయు.

మహాభల్లాతకీలేహము—మానెడునల్లజీడిగింజలను ఇటికపొడిచే రుద్ది ముకుటలనుతీసివేసి నీళ్లచేగడిగి గాలినట్చ- ఒకొకదానినిరెండు గాకోసి- నాలుగుమానికలనీళ్లలోవేసి నాలుగోవంతు మిగులునట్లుకాచిద ల్లారనిచ్చి- మానెడునెయ్యి, ౪పడి శరక-ర వీనినివేసికలిపి- కాది కృష్ణా గరు- కరకా-య- సొంటి- పిప్పళ్ల- మిరియాలు- వాయువిళంగాలు వీనిని సమభాగములుగక్రిహించి- చూర్ణముచేసి ౧ ఆశాకుకలిపి- ఆఆశాకులు ఉసిరికపప్పుపొడి, ఆఆశాకులుతేనె వీనినికలిపికాచి- ఏడుదినములుధాన్య పుటమునగాని-ధూమియందుగానియునిచి-తానికాయంతచొప్పున బుచ్చ కొనినస్త్రీసంబంధరోగములన్నియు మాని వీర్యవృద్ధికలుగును.

శ్వాసలక్షణము.

శ్వాసరోగము అయిదు భేదములు గలిగి యుండును. అందు మ హాశ్వాసమునందు గొప్పమోతగలిగియుండును. ఉర్ధ్వశ్వాసమునందుఉ ధ్వదృష్టిగలిగియుండును. భిన్నశ్వాసమునందుశ్వాసమునిలిదినిలిచిపుట్టును- తమశ్వాసమునందు కన్నులుగానరాకభ్రమననట్లుండును-ఈద్రశ్వాసము నందు అల్పవేదనగలిగియుండును. ఈద్రశ్వాసము- సాధ్యము- తమశ్వా సము యాష్యము- తక్కినమూడును అసాధ్యములు.

చికిత్స—మిరియాలు-మణిశిల-లకర- పిప్పళ్ల- వీనినిచూర్ణముచేసి దీనికిసరిజెల్లమునుకలిపి నూనెతో కర్ణ మిక్తుచొప్పున పుచ్చకొనిన త్రిద్రశ్వా సముమాగును.

—వట్టివేళ్లు- దిరిసెనవుచెక్క- పిప్పళ్లు- బెల్లము వీనిని సమభాగములుగగలిపి- తరిగడుగుతోనిచ్చిన శ్వాసములుమానును.

—సరళచేపదారు- పసపు- రాన్న- కరకాయలు - ఉసిరికపప్పు- తాడికాయలు- సొంటి- పిప్పలి- మిరియాలు- వద్దపువేళ్లు- వాయువిశంగాలు- వీనినిసమభాగములుగ చూర్ణముచేసి- సరిభాగముపంచదారనుగలిపియిచ్చిన శ్వాసకాసములుమానును.

—దూలగొండికేళ్లు- పిప్పళ్లు- ద్రాక్షపండు- కరాటకశృంగి-కరకాయలు వీనినిసమాంశములుగచూర్ణముచేసికషామెత్తుచొప్పునతేనెతోబుచ్చుకొనిన- శ్వాసము- కాసము-ఊర్ధ్వవాతము ఇవిమానును.

—కచ్చారములు- సైంధవలవణము- సొంటి- పిప్పళ్లు-మిరియాలు వాయువిశంగాలు- కెంగల్వకోష్ఠు, ఇంగువవీనిని సమాంశములుగ గూర్చి సరిపాలు శరీరకలుపుకొని కర్షమెత్తు వేడినీళ్లతోబుచ్చుకొనిన శ్వాసము- కాసము- వెక్కిళ్లుమానును.

—ఉత్తరేణిపడిమికాడలుకాల్చినవని- తేనె - నెయ్యి వీనినికలిపియిచ్చిన శ్వాసకాసములుమానును.

శ్వాసకాశేష్వరరసము—రసము - గంధకము - సువణమాక్షికము- ఇంగిలీకము- నాభి- వంగభస్మము- లోహభస్మము- తామ్రభస్మము- అభ్రకభస్మము జాజికాయ - లవంగపుచెక్క - లవంగాలు - ఏలకులు- వాగకేసరాలు- ఉమ్మెత్తవిత్తులు- నేపాళములు- కచ్చారములు- పసపు- ఇవిసరిపాళ్లు, మిరియాలు చూడుపాళ్లు వీనినికల్వమున ఇనుపదండముతో మడించి- కొడిసెరసముచే ౨౦ ఒకగ్రాహరియూరబెట్టి- రెండుగురిగింజల యెత్తుగాని ఒకగురిగింజయెత్తుగాని అల్లపురసముతో పుచ్చుకొనినఅయిదు విధములైనశ్వాసములు కాసములు మానును.

కాసరోగలక్షణము.

కాసరోగంబులైదు విధంబులు - వాతకాసంబున పొడి దగ్గుగలుగును. పైతృకాసమున తాపముగలిగియుండును. శ్లేష్మకాసమున వీనసగలిగియుండును. అభిఘాతకాసమువలన తొమ్మిదవదిగ్రామపుట్టు

ను. త్షయకాసము త్షయరోగముతో గూడియుండును. వీనిలో అభిక్షాతకాసము యాప్యము- త్షయకాసము అసాధ్యము.

చికిత్స—కసి వెండ-తిప్పతీగ- వ్రాకుడు-అడ్డసరము-గుంటగలగర- ఈ ఆయుదును సమభాగములుగ గూర్చి- త్రోకి-తీసి నరసము రభాగములు- నేయి గభా- వీనిని కలియబోసి- కాచినఘృతమును పుచ్చుకొనిన పంచకాస్థములుమానును.

—భారంగి- వ్రాకుడువీనిని కషాయముగాచి తేనె అనుపానముతోబుచ్చుకొనిన పంచశ్వాసకాసములుమానును.

శ్వాసచికిత్సలు కాసమునకును- కాసచికిత్సలు శ్వాసమునకును ఉపయోగించును.

క్షౌద్రాదిలేహ్యము—వ్రాకుడువేళ్లు గంంపలములు. కరక్కాయలు గంంప- వీనిని నలుతుమునీళ్లలోబోసి తూమెడుగ కాచి- వడియబోసి ఆ కషాయములో ప్రాతబెల్లమును గంం పలములుగలిపి - లేహ్యపాకముగ కాచి- చల్లారినవెనుక అందులో- సొంటి గప - పిప్పలి గప- మిరియాలు గప- లవంగపట్టి గప- ఆకుపత్రి గప- పీలకులు గప- నాగకేసరాలు గప- వీనిని చూర్ణముచేసి కలిపి తేనె ౬ ప- కలపవలయు. ఈ లేహ్యమును సేవించిన- కఫవికారములు- శ్వాసకాసములు- పంచగుల్మములు - వెక్కులు- హృద్రోగము- అరుచి- మందాగ్ని ఇవి అన్నియు మానును.

భాక్త్యాదిలేహ్యము—మారేడువేళ్లు- గుమ్మడువేళ్లు- తక్కిలివేళ్లు- దుండిలపువేళ్లు- కోలపొన్నవేళ్లు- ముయ్యకు పొన్నవేళ్లు- ములకవేళ్లు- వాకుడువేళ్లు- పల్లెరువేళ్లు- ఇవి అన్నియుచేరి గంం పలములు. భారంగి గంంప- కరక్కాయలు గంం- వీనిని ఎనిమిదిరూముల నీళ్లలోవేసి నాలుగవభాగముమిగులనటుల కషాయముగాచి - వడియగట్టి- దానిలో గంంపలముల బెల్లమును కలిపి - లేహ్యపాకముగాకాచి - దానిలో సొంటి గప- మిరియాలు గప- పిప్పళ్లు- గప- పీలకులు గప- లవంగపుచెక్క- ౧ ప- ఆకుపత్రి గప- నాగకేసరాలు గప- వీనిని చూర్ణముచేసి కలిపి చల్లారినపిదప- తేనెను ౮ పలములు కలపవలయు. ఈ లేహ్యమును సేవించిన శ్వాసకాసములు- త్షయరోగములు- వెక్కిళ్లు- శ్లేష్మము- ఛర్దిక- హృద్రోగము- అరుచి- మేహము ఇవి మానును.

స్వర్ణభూపతి—రసము ౧ పాలు, గంధకము ౧ పాలు, తామ్ర భస్మము ౨ పాళ్లు, అభ్రక, లోహ, కాంత, స్వర్ణ, రజతభస్మములు, నాభి, ఇవిప్రత్యేకము ఒక్కొక్కర భాగము వీనినన్నిటిని హంసపాదీ ఆకుర సమున ఒకదినముమదింపి ముద్దచేసి యెండబెట్టి, గాజాకుప్పెలో బెట్టిచీలమన్నుయిచ్చి యెండినతరువాత పాలుకాయంత్రములో బెట్టి, వెల్లనిమంట తోవండి చల్లారినతరువాత తీసి నాలుగుగురిగింజలయెత్తు చొప్పన, పిప్పళ్లు అల్లపురసము వీనితోపుచ్చుకొనిన, సన్నిపాతములు, సర్వవాతరోగములు శూలలు, మేహములు, గ్రహణులు, శ్వాసకాసములు, కామిల, పాండురోగము, శిరోరోగము మూత్రకృచ్ఛములు, ఇవిమానును.

తాళిశమాణము— తాళిశపత్రము ౧ తు, మిరియాలు ౨ తు, సొంటి ౩ తు, పిప్పళ్లు ౪ తు, తవాక్షీరి ౫ తు, ఏలకులు ౫ తు, దాచిని చెక్క ౫ తు, వీనినిచూడముచేసి, ౩౨ తలముల శరీరరగలిపి పుచ్చుకొనిన, కాస, శ్వాస, జ్వర, ఛర్ది, శూల, పాండురోగములు మానును.

హి కార్కల తుణము.

ఎక్కిళ్లు వేగముగలిగి జంటగవచ్చినయెడయవళ హి కార్కయనియు, గొప్పధ్వనితో గూడినవచ్చిన మహాహి కార్కయనియు, నాభినుండి వెడలి గంభీర శబ్దముతో గూడినది గంభీరహి కార్కయనియు, మందవేగముగలిగి వెంట వెంట వచ్చుచుండిన తుండ్రహి కార్కయనియు, అన్నపానాదులవలన బుట్టినది అన్న జహి కార్కయనియు, హి కార్కలు ౫ విధంబులు, వానిలో మొదటిమూడును ఆసాధ్యంబులుమిగిలినవి సాధ్యంబులు.

చికిత్స—శ్వాసకాసచికిత్సలు వెక్కిళ్లకును ఉపయోగించును.

—నేతిలో యవతైరమునుగలుపుకొని సేవించిన వెక్కిళ్లుమానును.

—సొంటి బెల్లమునుగాని, పిప్పళ్లు శరీరనుగాని, వేడినీళ్లలో గలుపుకొని సేవించిన హి కార్కలుమానును.

—దశమూలములను కందులనుకలిపి కషాయము బెట్టిగాని, లేక సరళదేవదారు కషాయమునుగాని ఇచ్చిన వెక్కిళ్లుమానును.

—వెలగపండుగుజ్జ, వరిపేలపిండి, శేనెవీనిగలిపి సేవించిన వెక్కిళ్లు, ఛర్ది, అరోచకము మానును.

— రేగుగింజలపప్పు, రసాంజనము, లాజలువీనిని చూర్ణము చేసి తేనెతో బుచ్చుకొనినను, లేక పిప్పళ్లు, ఖర్జూరపుగింజలు, ద్రాక్షపండు వీనినూరి తేనెతోబుచ్చుకొనినను పాకకలుమానును.

శర్మలక్షణము.

వాతపిత్తశ్లేష్మములవలనను, సన్నిపాతమువలనను, భీతిజనకపదార్థావలోకనమువలనను అయిదు విధములగు ఛర్దిరోగములు గలుగును. ఇవి గాక, ఇతరములగు అజీర్ణఛర్ద్దలయందు లంఘనముచేయించవలయు.

చికిత్స—అడ్డసరపుపువ్వులరసములోగాని, తిప్పతీగరసములోగాని, పిప్పళ్లు, లాజలు, వెలగపండు, రేగుగింజలలోనిపప్పు, పలకులు, లవంగాలు, ఆకుపత్రి, వీనినిచూర్ణముచేసి, వరాయెత్తుచూర్ణమును తేనెలో గలిపి సేవించిన సకలఛర్ద్దలుమానును,

— మారేడుపెళ్లు, కొతిమిరివిత్తులు, సొంటి, లాజలు, పెసలువీనినికషాయముపెట్టి, శరీరగలిపి సేవించిన సకలమైనవాంతులుమానును.

— నెమలియొకలవసి, చెంగల్వకొప్పువసి, గవ్వలవసి, తేనెవీనినిగలిపినాకించిన, వాంతులుమానును.

బిల్వాదిలేపాము— ౩౦పలములమారేడువేర్లను త్రామెడు నీళ్లలో వేసికషాయముపెట్టి, ౮ వర్ణాగము మిగులునట్లుకాచి, ౩౦పలములజెల్లమును సారద్రపాకముగాకాచి, దించి అందులోసొంటి ౩ప, మిరియాలు ౪ప, పిప్పళ్లు ౧ప, చెవ్యము ౧ప, తాళిశపత్రి ౧ప, నాగకేసరాలు ౧ప, మోడి ౨ప, చిత్రమూలము ౧ప, పలకులు ౧ కర్ణము, లవంగాలు ౧క, ఆకుపత్రి ౧క, జీలకర్ర ౨ప, వీనినిచూర్ణముచేసి కళివి తేనెపోసి అనువుగాకలిపి సేవించిన సకలఛర్ద్దలుమానును. హృద్రోగము, కామిల, గుల్మము, గ్రహణి, ఆరుచి, పీనస, వెకిరిళ్లు, కాసము, శ్వాసము, క్రిములు, కడుపుబ్బరము, గళరోగము, పాండువు, చకాలవ్యాధి, ఇవియన్నియుమానును.

తృష్ణారోగలక్షణము.

నాలుక వెలికివచ్చుట, విరుగుగుండుట, కాంతిచెడుట, మాటలుదుగుట, ముఖమువాడుట, జలాభిలాషగలుగుట, పంచేంద్రియములు సత్త్వమువనస్సుచెడుట, దగ్ధత్తికపడుట శూలక్షణములుతృష్ణారోగమనందుగలుగును

చికిత్స—తెంకాయనీళ్ళతో లాజపాడికలిపి త్రాగిన తృప్తమానును.

—నాగకేసరములు, నేలగుమ్మడిగడ్డ, విప్పళ్లు, జీలకర్ర, దాడిమకాయ, తేనె వీనినికలిపినూరి శరీరముజేర్చి నేవించినతృప్తమానును.

—మట్టిచిగుళ్లు, పల్లెరువేళ్లు, లాజలు, తెల్లకలువగడ్డలు, వీనినినూరి తేనెకలిపి యుంటలుచేసి నోటనునిచికొనిన తీవ్రతృప్తమానును.

—ద్రాక్షపండు, యష్టిమధుకము, తెల్లకలువగడ్డ వీనినిసరిపాళ్లు గగూర్చినూరి, చెఱకురసము, తేనెవీనిలోగలిపి నోటనునిచికొనిన తృప్తమానును. పాలువంటకముపథ్యము.

—ద్రాక్షపండు-చెఱకురసము, వీనినిపాలలోగలుపుకొని పుకీటబెట్టు కొనిన నోరెండుటమానును. లేక, బెల్లపుకానకములోచింతపండు సైంధవలవణము- తేనెవీనినికలిపి గండూషముచేసినను నెలవులు ఎందుటమానును. నోరు నాలుక-బాగుగనుండును.

హృద్రోగలక్షణము.

విరుద్ధాహారవివారములవలన వాతాదిదోషములుక్రకోపించిఅయిదువిధములగు హృద్రోగముల గలుగజేయును. వాతమువలన అొమ్మునొప్పిగలిగియుండును. పైతృమున అొమ్మునందుతాపము గలిగియుండును- క్లేష్మమున అొమ్ముబరువైస్తంభించియుండును. త్రిదోషమున-పైలక్షణములన్నిగలుగును. క్రిమిహృద్రోగమున మికిలి-లితీటగలుగును, దోషహృద్రోగము అసాధ్యము.

చికిత్స—నిమ్మపండ్లపులుసు సైంధవలవణము నూనెవీనినికలిపిత్రాగినవాతహృద్రోగముమానును.

—సొంటి- సౌవర్చలవణము. ఇంగువ- దానిమ్మకాయ - పుల్లవ్రొబ్బలి వీనినిసమభాగములుగగూర్చి చూర్ణముచేసి కషామెత్తుచోప్పనపుచ్చుకొనిన వాతహృద్రోగముమానును.

—చెఱకురసము నాలుగుకుంచములు- నెయ్యికుంచెడు-కోలపొన్నముయ్యోకు పొన్నలకలర-ము నేతికి ౮ వపాలు - ఇట్లువీనినిజేర్చికాచి అప్పురమును పుచ్చుకొనిన పైతృహృద్రోగముమానును.

—విప్పళ్లు- కచూరాలు- అతివస-రాన్న-కరకా-యలు-పుషక-ర

మూలము వీనిని సమభాగములుగ చూర్ణముచేసి కషణమెత్తు చొప్పునగో
మూత్రముతో బుచ్చుకొనిన శ్లేష్మహృద్రోగముమానును.

—చెంగల్యకోష్ఠ- వాయువిశంగాలు వీనిచూరణమును కర్ష మెత్తు
గోమూత్రముతో సేవించిన క్రిమిహృద్రోగముమానును.

—నీళ్లునాలుగుకుంఠములు- నెయ్యికుంచెడు, నేతికినాలవసాలుకర
క్యాయలు- సౌవర్చలవణము వీనిని కల్కముచేసి మైప్పుతాదులలో వోసి
కాచియాఘృతమును సేవించిన సకలహృద్రోగములుమానును.

రసాయనము— రసభస్మము- గంధకభస్మము- అభ్రక భస్మము
వీనినిసరిపాళ్లుగ గూర్చియెండలోనునిచి- మద్ది ఔకర-రసమున నిరువదియొక
మారు ఊర బెట్టి- మినపగింజలంతచావున తేనెతో బుచ్చుకొనిన, సకల
హృద్రోగములుమానును.

—ఇంగువ ౨ పాళ్లు, వస ర పా, చెంగల్యకోష్ఠ ౬పా, సౌవ
ర్చలవణము ౮పా, వాయువిశంగాలు ౧౦పా, వీనినిశెద్ది చూర్ణముచేసి
వేడినీళ్లతోబుచ్చుకొనిన హృద్రోగములు గుల్మములు, శూలలు, వాయువు
లు మానును.

శూలలక్షణము.

వాతశూలయందు కడువునొచ్చును పైత్యమునందుబొడ్డునొచ్చును.
శ్లేష్మమునందు గుండె నొచ్చును - త్రిదోష శూల అన్నిలక్షణములు గలిగి
యుండును.

చికిత్స—తమలకాకురసములో ఆముదమునుగలుపుకొని సేవించిన
అపాధ్య శూలరోగులైనను బ్రతుకుదురు.

—వేడికలిసిత్తాగించినను యిసుకపొట్లమునకాచినను తీవ్రశూల
లుమానును.

పింగ్వష్టకమాణము — సొంటి, విప్పలి-మిరియాలు • ఓమము -
జీలకర్ర- నల్లజీలకర్ర, సైంధవలవణము- ఇంగువ- వీనిని సమభాగములుగ
చూరణముచేసి- కషణమెత్తుచొప్పున వేడినీళ్లతో ఇచ్చిన హృదయశూల-
ఉదరశూల- గుల్మము- మూలవ్యాధి- గ్రహణేతివిమానును.

—కొతిమెల్లు- పువ్వు-రమూలము-కరకారి-యలు- చుల్లద్రచ్చలి,చి

దాలవణము-వస- ఇంగువ- సైంధవలవణము వీనినిసమభాగములుగచూర్ణముచేసి కర్ణ మెత్తుచొప్పున తరికడుగుతోబుచ్చుకొనిన శూలలు మానును.

అన్నభేదిమాత్రలు—అన్నభేది, జీలకఱ్ఱ, ఓమము, కరక తాడి ఉసిరికలు, పిప్పళ్లు, మిరియాలు, సొంటి, ఇవిసమభాగములు, సైంధవలవణము ౨ పాళ్లు వీనినికలిపి నమ్మపండ్లరసముతో మదికొందికొందిగింజలంతమాత్రలు చేసి రెండుపూటల నొకొకమాత్ర చొప్పునపుచ్చుకొనినశూలలుమానున్లు.

శూలకుతారరసము—రసము, గంధకము, కరక తాడి ఉసిరికలు సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, శుద్ధతాళకము, నాభి, తామ్రభస్మము నేపాళములు వెలిగారము వీనిని సరిపాళ్లుగగూర్చి గుంటగలగరాకురసము చేజిక్కిగమడించి, రెండుగురిగింజలంత మాత్రలుచేసి, ఒకొకటిచొప్పున మిరియాలపొడితోగాని, అల్లపురసముతోగాని పుచ్చుకొనిన సకల శూలలుమానును.

శూలారిరసము—రసము, గంధకము, తామ్రభస్మము, సొంటి, మిరియాలు, ఇంగువ, వస, చిత్రమూలము, జాజికాయలు, వీనిగుంటగలగరాకు రసముతో ౪ జాములు చక్కగమడించి రేగుపండంత మాత్ర చొప్పున ౪ మండలములు పుచ్చుకొనిన సకలశూలలు, ఉదావతము, గుల్మములు, అగ్నిమాంద్యము ఇవిమానును.

శృపతివల్లభరసము—పాదరసము, అమరశిలగంధకము, ఆభ్రకభస్మము, వంగభస్మము, తామ్రభస్మము, లవంగాలు, ఏలకపండ్లవిత్తులు, ఇంగువ, ఆకువత్రి, సొంటి, సైంధవలవణము, ఓమము, దాచినిచెక్క, జీలకర్ర, శుద్ధిగలపేమమాక్షికము, గజపిప్పళ్లు, పిప్పళ్లు, మిరియాలు, దుంపపసపు, వీనినిసమభాగములుగగ్రహించి నల్ల మేకపాలతో నవనీతమగునట్లు మడించి, రేగుగింజలంతమాత్రలుచేసి అనుపాన విశేషములతో బుచ్చుకొనిన, హృదయశూల, పార్శ్వశూల, మొదలగు సకలశూలలు మానును.

ఉదావ ర్తలక్షణము.

యాక్షద్రవ్యములచేతను- నీవభాస్యభక్షణముచేతను- వాయువుప్రకోపించి - మలమునుబంధించి - మలమూత్రములతో కలుకొని, యూర్ధ్వ

గతంబై హృదయము-వీపు- పొత్తికడుపు- తలదనియందు నొప్పినికలుగ జేసిన ఉదావర్తరోగమనబడును. ఇందుశ్వాసము- కాసము, జ్వరము- ఇవి కూడకలుగును.

చికిత్స—ఈరోగమునందు దేహమునకు చమురుపట్టించి కాచవలయు. ననేకప్రకారములుగా విధేదనమునకిచ్చి మలమును తీయవలయు.

—మ్రుంగపండు- దంతిచెక్క- ఇంగువ- కంకుభ్యము- సైంధవలదణము- బిడాలవణము- తెల్లము- కరుధూపము- ఇవిసమానములుగ గూర్చినూరిగోమూత్రమున మదిలించి గుడ్డలో బెట్టివత్తిచేసి అసనమున ఎక్కించిన ఉండగట్టిన మలము వెడలును.

—తెగడచెక్క 3 పాళ్లు పిప్పళ్లు ౪ పా- కరక్కాయలు ౫ పా- పీనికలయ బోసినూరియుంటలు చేసి అసనములో బెట్టినబద్ధమలము విడుచును

—కరక్కాయలు, తెగడ, ఉలవలు పీనికపాయము పెట్టి ఆముదముగలుపుకొని సేవించిన ఉదావర్తము మానును.

—గోమూత్రము ౨ పలములు, పెరుగునీళ్లు ౨ ప, కడుగు ౨ ప, ఆముదము, ౨ ప, పీనికేర్చికలిపి దానిలో రెండుకర్ణములయెత్తు ఆవాలు నూరికలిపివ్రనగట్టిన ఆనాహము, మలబద్ధము, ఉదావర్తము మానును.

అగ్నిముఖచూర్ణము—చిత్రమూలము, అతివస, వస, చెంగలవ్వకోష్ఠ, సౌవర్చలవణము, ఇంగువ, పిప్పళ్లు, నేలములక వేళ్లు, గంటుభారంగి, ఓమము, సొంటి, వాయు విళంగాలు, మిరియాలు, మోడి, గజపిప్పళ్లు, యవతొరము, వీనిని సరిపాళ్లుగ జేర్చి చూర్ణము చేసి, దానికి సమభాగము కరక్కాయలపొడికలిపి, ఆచూర్ణమును రెండుమాడలయెత్తుచొప్పున సొంటిరసముతోగాని, అపునేతితోగాని పుచ్చుకొనిన, ఆనాహము ఉదావర్తము, పురాణజ్వరములు, వెక్కిళ్లు, శ్వాసకాసములు, హృద్రోగములు మొదలగునవి మానును.

ఆనాహ చికిత్స,

విరుద్ధాన్నపానాదులవలన వాయువు ప్రకోపించిపోలమూత్రము

అనుబంధించి ప్రేగులరచుట, కడుపునొప్పిపీనికలుగ జేసిన అనాహమనబడును. ఈరోగమునకడ చావర్తచికిత్సను చేయవలయు. మఱియు అగ్నిముఖమాణికమును కూడ ఇచ్చిన అనాహమమానును.

అశీతివాతరోగములు.

విరుద్ధాహార విహారములవలన వాతము ప్రకోపించి, పోట్లు, నొప్పి, పగుళ్లుగలుగుట, ముడుచుకొనుట, ఎండుట, వాచుట మొదలగు లక్షణములుగల ఎనుబది వాతములను బుట్టించును.

౧—మఱియు, కీళ్లు, గణువులు, చేతులు, పీచు, శిరస్సు, తొడలు మొదలగునవయవములీడ్చిపట్టుట, ఎముకలసంఘలయందును గణువులయందును మెటికలుపెరుగుట, దేహముగగుర్పొడుచుట, అవయవము లెండుట, త్రుంభించుట, శిరస్సు, నేత్రములు, నాసిక ఇవిసంకోచమునుజెందుట, వణకుగలుగుట, దేహమునందు పగుళ్లుగలుగుట నిదుర బట్టకుండుట, ప్రజ్వలేకుండుట, ఆయాసముగలుగుట, స్త్రీలకబ్బితురక్తమువెడలకుండుట, ఈ లక్షణంబులు వాతరోగంబునగలుగును- మఱియు వాతము మిగులదృష్టంబైనయెడ సర్వాంగవాయువు, పక్షవాయువు, ఊర్ధ్వవాయువు, అధోవాయువు, కుంభకవాయువు, సంధివాయువు, కటివాయువు, శిరోవాయువు, మొదలగుననేక వాతరోగములను గలుగజేయును.

చికిత్స—వాతరోగములయందు, అభ్యంగము, వస్త్రీకర్త, నన్యము, అంజనము చేమటదీయుట, తైలమదకనము విరేచనమునకిచ్చుట, పుష్టినిచ్చే డిపదార్థముల భక్షింపజేయుట ఈ మొదలగుక్రియల నొనర్చవలయు.

—చిత్రమూలము, అగరుసొంటి, కొడిశవిత్తులు, అతివస, కటుక రోహిణి, కరకారాయలు వీనినిసమాంశములుగ గూర్చి చూర్ణముచేసి తేనె తోబుచ్చుకొనిన, మహావాతరోగములుమానును.

—కావిలిఅకు, కానుగాకు, కానుగుచెక్క- వీనిలో దేనినైనను వెచ్చజేసికట్టుకట్టిన వాతరోగముమానును.

—దేవదారుపట్ట, ఇంగువ, చెంగల్వకోష్ఠ, పెద్దసోపు, వస, సైంధవలవణము వీనిని సరిపాళ్లుగ గూర్చి చూర్ణముచేసి జిల్లేడుపాలుతో మారి రేపనముచేసిన, అస్థిగతవాయువులు సైతము మానును.

—తిప్పతీగ, రాన్న, సొంటి, దేవదారుపట్ట, ఆముదపువేరు వీనిని సరిపాళ్లుగ గూర్చి షాయము పెట్టివుచ్చుకొనిన సమస్తవాతములు మానును.

—ఆముదపువేళ్లు మా రేడువేళ్లు, ములక, వ్రాకుడు, పాదరలవణము, సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, సైంధవలవణము, ఇంగువ మాదీఫలపు బెరడు వీనిని సమాంశములుగ గూర్చి షాయము పెట్టివుచ్చుకొనిన ధనుర్వాతము మానును.

అరొడితైలము — జిల్లేడుపాలు, వావిలాకురసము, చింతాకురసము, మేకపాలు, నూనె వీనిని సరిపాళ్లుగ గలిపి, తైలపాకమున గాచి, దేహమునందు మర్దింధన, సకలవాతములు మానును.

ప్రసారిణీతైలము — గొంపలములుగల గొంతెమగొమరుతీగన నలియగొట్టి నాలుగుతూములసేళ్లలో వేసి తూమెడుగ కాచి వడియబోసి, ఆకషాయమునకు సరిపాలునూనె, పెలుగు, పులికడుగు వీనిని వేసి, నూనెకు నాలుగుపాళ్లు పాలుబోసి, అతిమధురము, సైంధవలవణము, గొంతెమగొమరుతీగ, దేవదారు, సన్నరాన్నము, గజపిప్పళ్లు, పెద్దసోపు, జటానూసి, చిత్రమూలము, మోడి, శుద్ధిగల జీడిగింజలు వీనికలగమును నూనెకు ౮ భాగాలు వేసి, నీరిగురువరకు కాచి, వడియపోసి, బాధగలచోట మదకనముచేసిన, వాతకఫవికారములు, కుబ్జ, పంగు, అర్దిత, గృధ్రసీ, ఖంజాదివాతములు, శిరస్సు, చెక్కిళ్లు వీవునడుమువీనిని క్షుద్ధిపట్టేడివాతములు, ఇతరములగు విషమవాతములు మానును.

మాషాదితైలము — మినుములు, యవలు, తీటకసివెండవిత్తులు, అగసివిత్తులు, చిన్నములక, గోరింట, వల్లెడు, దుందిలపువేళ్లు వీనిని ప్రశ్నోకము, పడేసిపలములవంతున గూర్చి దీనికి నాలుగింతల నీళ్లుబోసి, నాలవపాలు మిగులునట్లు కాచి, వడియబోసి, ప్రత్తివిత్తులు, జనపవిత్తులు, తిలవలు, రేగు

వండ్లు, వీనినిప్రత్యేకముగ పదునాలుగేసి పలములవంతునగూర్చి, దానికినాలుగుపాళ్లునీళ్లుపోసి, నాలవపాలుమిగులునట్లుకాచి వడియబోసి, గిప్రస్థముగల మొగమేకమాంసములో, ౬౪ పలములనీళ్లుపోసి నాలవపాలుమిగులునట్లుకాచివడియబోసి, గిప్రస్థమునువ్యలనూనెపోసి పైకపాయములనన్నిటినికలిపి, సొంటి, పిప్పళ్లు, పెద్దసోపు, ఆముదపువేళ్లు, చిట్టాముదపువేళ్లు, గొంతెమగొమరుతీగ, జటామాంసి, కటుకరోహిణి, చెంగల్వకోష్ఠ, తిప్పతీగ, నన్నరాన్నము, గలిజేరువీనిప్రత్యేకముగకలకముచేసికపలముచొప్పునవేసి మెల్లనిమంటచే నీరిగురువరకుకాచి, వడియబోసి, బాధగలచోట మర్దించిన, గ్రీవాస్తంభ, అపబాహుక, అర్ధాంగ, అక్షేపక, ఊరుస్తంభ, హస్తపాదకంఠన, శిరోగతాది సకలవాతములు ఘానును.

నారాయణతైలము—చల్లపిల్లివేళ్లు, కోలపొన్న, నేలపొన్న, చిట్టాముట్టి, పేరాముట్టి, పెన్నేరుగడ్డ, పల్లెరు, మారేడువేళ్లు, గోరింట, టెల్లు, వీనినిప్రత్యేకముగ ౧౪ పలమువంతున గూర్చి కలకముచేసి, దానికినాలుగుపాళ్లు నీళ్లుపోసి, నాలవపాలు మిగులునట్లు, కాచివడియబోసి, నువ్వులనూనె గిప్రస్థము, ఆవుపాలు గిప్ర, చల్లపిల్లికేళ్లరసముగిప్ర, నీళ్లుగిప్ర, ఇట్లున్నిటినిజేసి. వరల, చల్లపిల్లివేళ్లు, దేవదారుచెక్క, చెంగల్వకోష్ఠ, చిట్టాముట్టి, పెద్దసోపు, జటామాంసి, శ్రీగంధము, గ్రంధితగరము, పీలకులు, జాతిపువ్వు, నల్లకలువగడ్డలు, నేలతాటిగడ్డలు, అతిమధురము, ఇప్పపట్ట, పెన్నేరుగడ్డ, గుమ్మడుగడ్డలువీనికలకమునాకొకకమహామువరకునవేసి, ఆవుపేడపిడకలచేత మెల్లనిమంటచేసికాచి, వడియబోసి, దేహమునందుమర్దించిన, కామోద్దీపనముగలిగి, నిత్యము శ్రీలరమించుట యందు మిగులసమర్థులయ్యెదరు శ్రీలు, దేహమునందు బూసికొనినయెడ, యెనిశూలుమాని మంచినంతానముగలుగును. వణియు, తలనొప్పులు, ఒడలునొప్పులు, పొందుపు, కామిలవిషబాధలు, మేహవాయువులు, శ్రీలరక్తసావరోగములు మొదలగునవినిన్నియుమానును.

భృంగామలకతైలము — గుంటగలగరాకురసము ౮౫ తు. తిసి

రికకోయలరసము ర౧౫ తు, నువ్వులనూనె ర౧౫ తు, అపుపాలు.౧౭౦తు,
వీనినికలిపి ప్రాయ్యమీద బెట్టి పొంగువచ్చుచుండగా యిష్టిమధుకము ౫ తు,
మందిగంధము, రక్తచందనము, కటుకరోహిణి, దుంపరాస్తము, కట్టివేళ్లు,
కురువేరు, తుంగముస్త్రైలు ఇవిదినునుకు గృతు, వీనిని అన్నిటినిపొడిచేసి, మై
త్రైలాదులలో వేసిదిండివడియగట్టి శిరమునకభ్యంగముచేసికొనినను, నస్య
ముచేసినను, శిరోవాయువులు, నేత్రరోగములు, పీనస, వాంతులు, మైత్ర్య
రోగములు, తలత్రిపుడు, తలవణుకు, చెవిపోట్లు, ఇవిమానును. దేహము
నకుకాంతికలుగును. ముఖము చంద్రబింబమువలెనుండును.

మహావాతరాక్షసము—రసము- గంధకము- అభ్రకము-రజతము
కాంతము- ఇనుము- లోహము- ఇత్తడి- కంచు- తాళకము- తామ్రము-
ఉల్లిపాపాణము- వెలిగారము- సువణము- నాగము- వీని భస్మములు-
మైలుకుత్తము- రష్మసిందూరము- నాభి- వంగభస్మము- నవాసారిము - మ
ణిశిల- ఇంగిలీకము- వైకాంతభస్మము- వీనినిసమభాగములుగగూర్చి-కుం
కుమపువ్వు- చిత్రమూలము- సొంటి- పిప్పలి- మిరియాలు- కురువేరు - ఓ
మము- కొండబలరక్క-సిదుంప వీనికపాయములతో బ్రత్యేకముగ రెండేసి
జాములు మర్దించి- వజ్రమూసలోచేసి- రెండుజాములువండి- పిదప, అల్ల
పురసము- పోతుఆగాకరరసము- ఎర్రఉల్లి గడ్డలరసము వీనితో క్రమముగ
మదికొంచి-ఘటికలుచేసి- పూటకు వడ్లగింజయెత్తుచూపున అనుపాన వి
శేషములతోనిచ్చిన- దేహమువణకుట- ధనుర్వాతము- అమవాతము- మొ
దలగు సర్వవాతరోగములుమానును.

మహావాతవిధ్వంసిని—స్వర్ణభస్మము 1 తు- రజతము 1తు- గంధ
కము ౧1తు- అభ్రకము ౪తు- వ్రవాళము ౪తు- ముత్యభస్మము ౪తు-నా
గభస్మము ౧తు- వంగభస్మము ౧తు- లోహము ౪తు- తామ్రము ౪తు-
పాదరసము ౧1తు- నాభి ౧తు- మణిశిల ౧౪తు- వెలిగారభస్మము ౧౪
తు- కాంతము ౪తు, ఇంగిలీకము ౧౪తు- శంఖభస్మము ౧౪తు- బిడారు
ఓమము ౫తు- వీనిన్నిటిని నిమ్మపండ్లరసము- జిల్లేడుపాలు- తులసిరసము

అల్లపురసము- త్రిఫలకషాయము- వీనితో ప్రత్యేకముగ మెత్తగ మదికొంచి-
ఘటికలుచేసి అడ్డగయెత్తుచొప్పున పుచ్చుకొనిన సకలరోగములు- సకల
వాతములుమాని దేహమునకుబలము- పుష్టికలుగును.

వాతగజసింహరి సాయనము— శుద్ధి జేసినమైలుతుత్తము-రసకర్పూ
రము- రససింహూరము- ముదారుసింగు- వీనినిసమభాగములుగకలిపి - చిం
తాకరసముతో మెత్తగమదికొంచి- వంకాయనుతొలిచి- దానిలోని గుజ్జర
తీసి- అందులో ఔషధమునిమిచ్చి వంకాయముకు-ను తొడిమచేతమూసి
పలుచగా చీలవన్నిచ్చి లఘుపుటముచేత పవనముచేసి - చల్లారిపిదప-
జాబికాయ- కురాసానివోమము లవంగాలు వీనినిసమభాగములుగా కలిపి-
ఆపువేతితో నవనీతముగామదికొంచి- ఇందుపగింజంతమాత్రలుచేసి- పూట
కొకమాత్రచొప్పున- యిచ్చిన- వాతరోగములు సకలజ్వరములుమరణశూ
లలుఇవియన్నియుమానును.

కాలాగ్నిరుద్రరసము— శుద్ధిగలరసము, వసనాభి, గంధకము, ఓ
మము, కరకతాడి ఉసిరికలు, సజ్జత్కారము, యవత్కారము, సైంధవలవ
ణము, సావర్నలవణము, చిత్రమూలము, జీలకర్ర, వాయువిడంగాలు, వె
లిగారము, సొంటి- పిప్పలి, మిరియాలు, వీనినిసమాంశములుగగూర్చిచూర్ణ
ముచేసి, విషముష్టివిత్తులను చూడుదినములుకలిలోనానబెట్టితీసి చూర్ణము
చేసి యీచూర్ణమును, పైదానికి సమముగగలిపి, నిమ్మపండ్లరసముతోనా
కదినముమెత్తగ మద్దించి, కందిగింజంతమాత్రలుచేసి, నెయ్యి మిరియాల
పొడి వీనియనుపానముతో బుచ్చుకొనిన, కుక్షీవాతముమొదలగు సకలవా
తములు, అగ్నిమాంద్యము, గుల్మములు ఇవియన్నియుమానును.

దాగ్రిత్కాధిఘటికలు— శ్రీగంధము, తంగేడువిత్తులు, నేలతాటిగడ్డ
లు, పీలకులు, లవంగపుచెక్క, ఆకుపత్రి, నాగకేసరములు, ఖజూరపం
డ్లు, అతిష్ఠురము, దాగ్రిత్కపండ్లు, తేనెమొరలిమంక వీనిని సరిపాళ్లగ గూ
ర్చి, వీనికన్నిటికీసమముగ, జాబియలు, అంతటికి ౮ వ పాలు సింహూరము
నుజేర్చి మదికొంచి పూటకుచిన్నమెత్తుచొప్పున ఆపువేన్నతో బుచ్చుకొను

చుండిన వాతము వలనగలిగిడి నష్టవీర్యదోషమువారించి శుక్రవృద్ధిని, లింగ వృద్ధినికలుగజేసి నూర్గురుశ్రీలతో రమింపగల శక్తినిగలుగ జేయును. అవ నూనె పులుసు, శ్రీసంగమము ఇవివర్జ్యములు.

వాతాంతకరసము—స్వర్ణము, రజతము, తామ్రము, కాంతము- లోహము, అభ్రకము వీనిభస్మములు, గంధకము, వైకాంతభస్మము, ప గడిభస్మము, తాళకభస్మము, వీనినిసమాంశములుగనూర్చి చిత్రమూలర సముతో నాలుగుజాములుమదికొంచి, విశ్వజేసి, యెండించి, కుక్కుట పు టమునందువేసి, చల్లారినపిదప, సన్నగచూరణముజేసి, రానికి అరపాలు, రసభస్మము, తాళకభస్మము, వీనినికలిపి, అల్లము, చిత్రమూలము, నిమ్మ కాయ, అడ్డసరము వీనిరసములతో బ్రత్యేకముగ నేడేసిసార్లు మర్దన భా వనలుజేసి గురిగింజంతమాత్రలుజేసి తేనెతోగాని, నేతితోగోని పుచ్చకొని నిన, పక్షవాతాది స్థకలవాతములుమానును- వంధ్యాశ్రీలు పుచ్చకొనిన సంతానముగలుగును, పురుషులకు వీర్యవృద్ధికలుగును.

వాతవిధ్వంసనరసము—శుద్ధిగలరసము, గంధకము, సీసభస్మము, వంగభస్మము, లోహము, తామ్రము, అభ్రకభస్మము, సొంటి, పిప్పళ్లు, మి రియాలు శుద్ధిగలవెలిగారము, ఇవిసరిపాళ్లు, వననాభి, రక్క పాలు, వీనిని సొంటి పిప్పలి మిరియాలకషాయముతో మూడుసారులును, నేలకాటిగ డ్డలు, చిత్రమూలము, గుంటగలగరాకు వీనిరసములతోను, చెంగల్వకో ఱ్టుకషాయముతోను మూడుసారులును, వావిలి, అల్లము, నిమ్మపండ్లు, అడ్డస రము, గంజావియాకు వీనిరసములతో వెవ్వేరుగమదకానభావనలుజేసి గురి గింజంతమాత్రలుజేసి, రెండేసిమాత్రలుచొప్పున అనుపానవిశేషములతో నిచ్చిన, వాతరోగములు, శూలలు, కఫవికారములు, సన్నిపాతములు, అ గ్నిమాంద్యము, కుష్టువు ఇవిమానును.

స్పర్శవాతమునకుచికిత్స—పాదరసము గపాలు- హరితాశము గ పా- ఎండినగంజావియాకు గపా- డెల్లము గరిపా- వీనిని బాగుగమర్చించి రెండుమినుక్షులంత మాత్రలుజేసి పూటకు ౧ మాత్రచొప్పున రెండుపూ

అలయందును రెండుమాసములు పుచ్చుకొనిన, పోట్లుపొడుచుచున్నవృక్షాన ములేని స్వర్ణవాతముమానును.

—రసము ఆపాక్లు, విషముష్టిగింజలు గంపా, గంధకముగంపా, సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, కరక తాడి యుసిరికలు, జీడిగింజలు, తుంగగడ్డలు, రేణుకలు, మోడి, చెంగల్యకోస్తు, పెన్నేరుగడ్డ, వసనాభి, నాగకేసరములు, ఇవిప్రత్యేకమొక్కకపాలు, వీని నన్నిటిని చూర్ణముచేసి ఆరపాక్లు పాితజెల్లముకలిపిమడించి రేగుపండంతమాత్రముచేసిఒక్కొక్కమాత్రచూపున భక్షించినయెడ స్వర్ణవాతము మానును.

స్వరభేదచికిత్స.

వాకుడువేరు సమూలమునుత్రొక్కి రసముతీసి కాగజెట్టి ఆపు నేయికలిపి పుచ్చుకొనినను- సన్నరాస్త- చిట్టాముదపువేళ్లు-పల్లెరుకాయలు- సొంటి- పిప్పలి- మిరియాలు- వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చికషాయముపెట్టి నేయికలిపి పుచ్చుకొనినను స్వరభేదము- క్వాసకాసలు మానును.

—సైంధవలవణము- విప్పళ్లు- తానికాయలు వీనిని సరిపాళ్లుగగూర్చి చూర్ణముగొట్టి వస్త్రగలితముచేసి పుల్లనికలికలిపిత్రాగిన స్వరభేదము మానును- ఉసిరికకాయల పప్పును పొడిచేసి కాలలోగలిపి పుచ్చుకొనినను మానును- క్వాసకాసచికిత్సలుస్వరభేదమునందును ఉపయోగించును.

అరోచికచికిత్స.

సొంటి- పిప్పలి-మిరియాలు- వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చి చూర్ణముచేసి- శరర-ర- వెలగపండుగుజ్జ- తేనె- వీనినికలిపి- పక్వముచేసి - నెల్లికాయల త తీసుకొని నోటిలోజెట్టుకొని రసమునుమ్రింగుచుండిన- అరుచిమానును.

—మాడిఫలప్రకింజల్గములు- సైంధవలవణము- వీనినిచూర్ణముచేసి-తగుమాత్రమునేయికలిపి రెండుపూటలయందును భక్షించినను పుల్లచాడిమిగింజలనుగాని- తియ్యదాడిమిగింజలనుగాని నమిల్లిమింగిననుఅరుచి మానును.

మేదోరోగచికిత్స.

దివానిద్ర - సంచారములేమి- శీలల మధుర స్నిగ్ధ పదార్థభక్షణము మొదలగువానివలన మేదస్సు వృద్ధియై శరీరమును స్థూలంబజేయును-అందువలన నరు డేకార్యముజేయుటకును అసమర్థుడగును.

. . చికిత్స—కరక తాడి ఉసిరికలు-సాంటి- పిప్పలి-మిరియాలు- సైంధవలవణము-వీనినిచూర్ణముచేసి తగుమాత్రము నుత్పలనూనెబోసి-మద్దిం చిరేగుగింజంతమాత్రలుచేసి- ఆరుమాసములు పుచ్చుకొనిన-మేదోరోగము మానును.

—కరక తాడియుసిరికలు- చాగవేళ్లు-అతివన- చిత్రమాలము-చెంగల్వకొమ్మ- సాంటి- పిప్పళ్లు- ఆవాలు-కొడిశెవత్తులు-తిప్పతీగ-పసపు-తెల్లతెగడ- ఏడాకులరటి- వన- అడ్డసరము- తేలపట్ట- వేపపట్ట- వీనినిప్రత్యేకముగ ఒకొక్కకరుతులము వంతునగూర్చి చూఱముచేసి ఒకపీసెనుత్పలనూనెబోసి- ప్రాయమీదబెట్టి మెల్లనిమంటచేపకముగవండించుకొనిపూటకు ౪ పలమువంతున పుచ్చుకొనుచుండినను - అభ్యంగముచేసి కొనినను- నన్యవస్త్రీకర్తలనొనర్చినను- శరీరస్థౌల్యము బద్ధకముమొదలగు వికారములుమానును.

విసర్పి విసర్పిటక లక్షణములు.

చాతాది ప్రకోపముచే, రక్తము, మేదస్సు, మాంసము చర్మము ఇవిచెడి, ధాతువులయందు వ్యాపించి, జ్వరము, చాంతి, అతిసారము, తాపము, జడలిక, అరుచి-అగ్నిమాంద్యము, మాంసము కీడించుట ఈ లక్షణములుగల, విసర్పిరోగమును గలుగజేయును. జులీయ, జ్వరము, బొబ్బలుగలిగినయెడ విసర్పిటకమనబడును.

చికిత్స—కరక తాడియుసిరికలు - అడ్డసరము - నేలవేము - తేమపొట్ట - కటుకరోహణ - వేపపట్ట త్రేగంధము వీనిని సరిపాళ్లుగగూర్చి కమయముకాచియిచ్చిన విసర్పి విసర్పిటకములు - తాపము- జ్వరము - దురద. చాత్ర ఇవియన్నియుమానును.

—నాగవల్లివేరు - జాడి ఆకు - రేణుకలు - నల్లఉమ్మెత్తవేరు - చాగవేళ్లు - తెంగల్వకొమ్మ - జులీకల వీనిని సమాంశములుగగూర్చి మార్గముచేసి - అచూర్ణమున కుసరిపాటు తీలతైలముకలిపి కొంచెము పావకనమువేసి కలవకానందు చాగవేళ్లించి

జేహమునకు బాసికొనిన - దురద - కష్టువు - కాలుసేమలవగుళ్లు - విసర్పి మొదల గునవిమానును.

మసూరికా లక్షణము.

జ్వరము - దురద- ఆరుచి- భ్రమ- తీవ్రవేదన ఈలక్షణములతోగూడి - చిరు సెనగలవంటి బొబ్బలుజనించిన మసూరికా రోగమనబడును.

చికిత్స—క్రిగంధము- నాగశేనకములు- పసపు- మౌనిపసపు - తిరిసెనపుచిత్తులు- వట్టివేళ్లు- తుంగమునైలు- కామరగడ్డలు- చేదుపొట్ల- లాడ్డుగపట్ట - కాయవిశిం గాలు- వీనిని సమాంశములుగ గూర్చి కషాయముగాచి- దానిలో పసపు చూడ్లము ను - తిరిగివదుగు చూడ్లమును కొంచెముగ వేసి త్రాగించిన- మసూరిక- విసర్పి- వి స్ఫోటకము- జ్వరము- చారిత ఇవిమానును.

కుంకుమలేపనము—క్రిగంధము- లాడ్డుగపట్ట- చెంగల్యకోట్టు - త్రానిపసపు- పండిన మట్టిఆకులు- వ్రేంకణపువ్వు వీనిని సమాంశములుగ గూర్చి - కల్కముచేసి- తీగిపరిచాలు తిలత్రైలముపోసి త్రైలపాకముగగాచి - ముఖమునకుబాసికొనిన - ముఖ మునందలి నలుపు - మెండు ఇవిమాని ముఖముచంద్ర చింతమునలెనుండును.

మొటిమెలకు—కుర్తిపట్ట- కుంజిప్పి - అడ్డసరము వీనిని ఆపుకాలతోను - శేనె తోమసూరి ముఖమునందు బాసికొనిన- యౌవనమునందు బుట్టడి మొటిమలుకుంగు ఇవి జూనును.

పేనుకొరుకుటకు— కాకుడుపండ్లకసములో శేనెను కలిపిగాని - తడిగింజల నూనెలో గురిగింజలను చాదిగాని లేతనముచేసిన - పేనుకొరుకుట మాని వెండ్రుక లుమొలచును.

వేలునశించుటకు—కాదరసమును నల్లయుమ్మెత్తాకు కసముతో కర్తించి దాని ని వస్త్రమునకుబూసి యావస్త్రమును శిరస్సుకుకట్టి మూడుదాములునిచిన వేలన్నియు మాడి చాలిపోవును.

వెండ్రుకలు మొలచుటకు— అరిజధురము- చెంగల్యకోట్టు- పారపప్పు-మినత్తు చ్చు- తెల్లగురింజలు- సైంధవలవణము వీనిని సరిపాళ్లుగగూర్చి చూడ్లముచేసి - దాని లో పెంకాయ పాలుపోసికలిపి- తలకు పట్టించిన- బట్టతలయందు గూడ వెండ్రుకలు మొలచెను.

—అరిజధురము- లక్క- నాథి- గురిగింజాకు వీనిని పులికడుగుతోమూరి-కుం చినూనెను ఎక్కువగపోసి త్రైలపాకముగగాచి - బట్టతలకు లేపనముచేసిన- నిస్సంక యముగ వెండ్రుకలు మొలచును.

వెండ్రుకలు నల్లనగుటకు— కడకతాడియొకరికలు- ఇనుముపొడి- వీనిలకు

వీనినిసరిపాక్షగగూర్చి- గుంటగలగరాకు కసముతోను- గొర్రెయూత్రముతోను దాగు
గమదికొంచి- వెండ్రుకలకు బూసిన- ఆకాలపరితమపోయి వెండ్రుకలునల్లనగును.

కరకాములు- ౨ పల, తానికాయ ౧ప- ఉసిరికవరుగు ౩ ప. మామిడివక్కు
గోప- ఇనుముపొడి ౧ కు- వీనిని చూళ్లముచేసి యిసుకగిన్నెలోవేసి దానిలో జుంచి
నూనెపోసి మర్చించి యొకదినము నాననిచ్చి తరువాత వెండ్రుకలకు తేపనముచేసెన-

• ఆకాలమునందు నెరసిన వెండ్రుకలు నల్లబడును.

• నీలికాదస్త్రేయము- నీలిఆకు- గుంటగలగరాకు- మొంగలిగడ్డలు- పచ్చపూలగో
రిట- మద్దిపూలు- కేగిసపూలు- తామర, సమాలము- గ్రంధితగరము- నల్లనువ్వులు-
ఇనుముపొడి- వేంకటాచలవేళ్లు- దానియ్య పెరడు-లిప్పతీగ - కరకతాడియుసిరికలు- వీ
నిని ప్రత్యేకము ౧ కడము చొప్పున గూర్చి కల్కముచేసి- ఆకల్కమునకునాలుగిం
తలు జుంచి నూనె- నూనెకు వాలుగుపాళ్లు త్రిఫలక పాయము- ఆంత్రయాత్రముగుంటగ
లగరాకుకసము వీనినిపోసి త్రైలపాకముగగాచి- వడియగట్టి వెండ్రుకలకుబూసిన- వెం
ద్రుకలమొదట్ల స్థికమైరాంక బలముగనుండును. ఆకాలపు నెరపు పోయి వెండ్రుక
లునల్ల నగును.

• భృంగరాజశైలము- కరకతాడియుసిరికలు- సుగంధిపాల- ఇనుపచిట్టెమువీ
నినిసమభాగములుగగూర్చి వీనికన్నిటికి నాలుగింతలు జుంచి నూనె- నూనెకువాలుగు
పాళ్లు గుంటగలగరాకుకసము వీనినికలిపి త్రైలపాకముగగాచి దించుకొని శిరమునవర్చిం
చిన- అండలిపోట్లు- వేనుకొరుకుటజూసి- ఆకాలమునందు నెరసిన వెండ్రుకలునల్లనగును.

వెండ్రుకలురాలుటకు- నేపాశత్రువేళ్లు- చేమలీరవండ్లు - తెగడ- వాడగన్నే
రువేళ్లు- వీనినిసూరి కల్కముచేసి- నాలుగింతలచుంచి నూనె - నూనెకునాలుగింతలుని
ట్లు వీనినిపోసి - దానిలో ఆకటియాయలనునివేసి త్రైలపాకముగగాచి వడియబోసి -
వెండ్రుకలుండెడి స్థలమునబూసిన నది రాతిపోవును.

గజ్జికురుపులకు- పాదరసము- మానివగేవు- పసపు- మిరియాల- గంధకము-
మడికెల- గంగసెండురము- నల్లజీలకర్ర- పెద్దజీలకర్ర వీనిని సరిపాక్షగగూర్చి నేరస
నూరి మూడుదినములు దేహమునబూసిన గజ్జి మరదమానును.

—రావిపట్టును- కొత్తరావిసున్నము వెన్న వీనిని కలిపి మర్చించి పూసికొనిన
రోండిమొదలగు స్థలములంబలి మరద తీట మానును.

—జల్లేదాకులకసములో శస్త్రపొడిని- ఆవత్రైలమును కలిపి వెచ్చచేసి పూసి
కొనిన- మరదగజ్జిమానును.

అగ్నిదగ్ధమునకు- యవలకునిలో పెద్దకాయనూనెకలిపి బొప్పిలపై న పూసిన
పాలిసహజమగును.

— లాక్ష్యగుణములు— అందుగుణములతో జేసిన ధూపక్రవ్యములు— శ్రీగంధము— మంజిష్ఠి— చాగవేళ్లు— అతిమధురము వీనిని సరిపాళ్లుగ గూర్చి చూర్ణము చేసి— నేయి— తేనె— మైనము వీనిని వేసి కలిపి వాగుగ కాచి చల్లారి నవదప— ప్రణయిలుగులచోట పూసిన నవి మానును.

ముఖదంతాదులయందు కలి రోగములకు వికెళ్లు.

పెదమెలయందు కలి రోగమునకు— దేవతారుణంక— అందుగుణంక వీనితో జేయఁ జూడిన ధూపక్రవ్యములు— దేవతారుపట్టు— అతిమధురము— గుల్లిలము వీనిని సమాంతములుగ గూర్చి జలము చేసూరి పెదమెలయందు బూసిన నందలి పగుళ్లు మొదలగు రోగములు మానును.

నోటిప్రంథులకు— రిపుతీగ— దీపద్రావ— మానిపసపు— కరకతాడి యుసిరకలు— దురదగండివేరు— బాపత్రి వీనిని కషాయము పెట్టి తానిలో తేనెనుగలిపి పుక్కిలింపి యుమిసిన నవి మానును.

కంఠరోగమునకు— అతివస— అగరుసొంటి— దేవతారు— కటుకరోహిణి— కొడి నెపట్టు— తుంగముత్రైలు వీనిని సమాంతములుగ గూర్చి గోమూత్రము చే కషాయము పెట్టి— పుచ్చకొనిన కంఠరోగములు మానును.

— పసపు— మానిపసపు— రసాంజనము— పిత్తము— అగరుసొంటి— చాగవేళ్లు— ఇతరవైకము వీనిని సరిపాళ్లుగ గూర్చి చూర్ణము చేసి దానిలో తేనెగలిపి రేగువండంతమాత్రము చేసి నూటరునిచికొని రసమును మ్రింగుతుండిన కంఠరోగములన్నియు మానును.

ముఖపాకమునకు— సొంటి— నుపులు— అతిమధురము— వీనిని సమాంతములుగ గూర్చి కషాయము పెట్టి పుక్కిలింపి యుమియును— పెసకపప్పు పులగమును భక్షించిన ముఖపాకరోగము మానును.

— పోకచెక్క— కరివేలాయి— బాజికాయ వీనిని సరిపాళ్లుగ గూర్చి చూర్ణము చేసి అరపలముచొప్పున చప్పిళ్లలో వేసి పుచ్చకొనిన ముఖరోగములు మాని నాలుకకు రుచిగలుగును.

నోటిదుర్వాసనకు— చెంగల్వకోమ్మును— పొడిచేసి తానిని తేనెతో నూరి కంఠ ధావనము చేసిన నోటిగుణంధము మానును.

పండ్లనొప్పికి— వేపచిగుళ్లు— చేదుపొట్టు— కుత్తి— మామిడి— అత్తి— జిబ్బి— కాచి— బాజికాయలు— బాజికాయ— వీనిచిగుళ్లను సరిపాళ్లుగ గూర్చి కషాయము పెట్టి పుక్కిలింపి యుమిసిన నంతమునొప్పి నోటి అతిచిమానును.

చెంగల్వకోమ్ము— మానిపసపు— తగవు— మంజిష్ఠి— తుంగముత్రైలు— అగరుసొంటి— లాక్ష్యగుణముల కమిరోహిణి— చాగవేళ్లు— గాజుపప్పు వీనిని సరిపాళ్లుగ గూర్చి పొడిచేసెదా

నితో ప్రతిదినము పండ్లుతోమిళిసినియెడ- కంతములగుండాన్రవించెడి కర్తము, కు
తములవరక నొప్పి మానును.

—కుద్ధిగలవైలుకు త్రము- సొంటి పిప్పళ్లు- కరక్కాయలు- తిచ్చు- లొడుగవట్టు
వీనిని సమాంశములుగ నూర్చి చూర్ణముచేసి- దానితో నిత్యము కంతభావనముచేసె
న- కటలేడి కంతములు గట్టిపడి పటుత్వముగలిగియుండును.

చిలునారికడడిసందుకు— కుద్ధిగల వెలిగారపు పొడిని నాలుకకురాచి - కర
క్కాయలు- యవతైలము- చిత్రమాలము- సొంటి- పిప్పళ్లు - మిరియాల - వీనినిసరి
పాళ్లుగ నూర్చి చూర్ణముచేసి నాలుకపై నొత్తిన- చిలునారిక సరిగా నుండును.

కర్లరోగచికిత్స.

సైంధవలవణము కలిపిన మేకపోతుమూత్రమును కొంచమువెచ్చజేసి దానినిచే
విలోపాసిత తెలియందలి తీవ్రమైనధ్వని- చీముకారుట- పొట్టు- ఇదిమానును.

—ఇంగువకోష్ఠు- చల్లపిల్లిగడ్డలు- ఇంగువ- సొంటి- వస- సైంధవలవణము-
జీతదారు- వీనినిసరిపాళ్లుగ నూర్చి మేకపోతు మూత్రముతో నూరి కల్పముచేసి దాని
లోమించినూనెకలిపి- తైలమగునట్లుతోతైలము వక్రమగునట్లుకాచి చల్లార్చి ఇదితో
బోసిన కర్లరోగములన్నియు మానును.

—మాచిఫలము- మాచిడిచిగుళ్లు- అల్లము, వెలగకాయ- వీనికసముతీసికొంచె
ము వెచ్చచేసి తెలిలోబోసిన తెలియందలి శూలుమానును.

—మాచిడపండును ఆపువంచితముతోనూరి కల్పముగావించి దానితో మం
చినూనెకలిపికాచి- తైలమువక్రమగునట్లు - అందులో సర్వతైలము- యవతైలము-
వెలిగారతైలము- వీనినిపొడిచేసివేసి చల్లారినపిదప వడియట్టి చెవిలోపోసిన తెవు
డునుకలిగించును.

—సైంధవలవణము- పిప్పళ్లు - కుంగముతైలు- వస- సొంటి- ఇంగువ- వెల్లుల్లి
వీనినిసరిపాళ్లుగ నూర్చి చూర్ణముచేసి అందులో పండుజల్లెడుఆకులు - మొడుగవట్టు-
వీనికసమును పోసినిూరి దానితోనే కల్పముచేసి ఆకల్పమునకు సమభాగముగ
మించినూనె పోసి - తైలవక్రమగు వరకుకాచి ఇదిలోబోసిన కర్లరోగములు- చేవుడు
నివర్తించును.

నాసారోగచికిత్స.

కాచివుత్తవులు- జల్లెవుత్తవులు- ఎర్రగన్నేరువుత్తవులు- వీనికసముతీసి ఈకసము
నకు సమాంశముగ మించినూనెకలిపి తైలము వక్రమగునట్లుకాచి ముక్కులో పోసిన -
ముక్కునుండి కారదురకర్తము మానును.

— తెల్లజీలకర్రను పొడిచేసి దానిలో పంచదారనుకలిపి నస్యముచేసిన. చీము కారుట- దుక్కుసన- మొదలగువానిలో గూడిన నాసికారోగములు మానును.

— ద్రాక్ష-చూరేడుపండు- సొంటి - చెంగల్వకోష్ఠు - శివుళ్లు - వీనిని సరిపాళ్లుగగూర్చి కల్పముచేసి- అకల్మమునకు సమానముగ నేరినకలిపి నైలముపక్కమగువఱకు కాచి ముక్కునందుపోసిన- మిక్కిలితుమ్ములలోగూడిన నాసికారోగములుమానును.

— జింజీరు పువ్వును- నేరితోనూరి కొంచెము వెచ్చచేసి నస్యముచేసిన నాసికారోగములు మానును.

నేత్రరోగచికిత్స.

ఈరోగములందు ముందుగ- కరక- కాడి-యసిరికలు- కాదిరాయి-చూనిపనపు- లూడ్డగపట్ట- వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చికాయముపెట్టి ఈకషాయముతో నేత్రములను కడిగి తరువాత రసాంజనము- క్రిగంధము- కాదిరాయి- వీనినిగంధమువీసి నేత్రములకు తుట్టులేపనము చేసిన- నేత్రరోగములుమానును.

నారికేళాంజనము— చూనిపనపు. కరకకాడి యసిరికలు యష్టిచిధుకము వీనిని క్రత్యేక మొక్కకపలమువంతున గూర్చికాచించి గవడినారికేళోదకములతోవేసి- అష్టభాగావ శిష్టముగ గమయముకాచి - దానిని ఒకకుండలోపోసి మెల్లనికుంటుచేతు క్షుణ్ణాచి గోపలములుగా విలమకొని చల్లారినతరువాత- పచకర్పూరము- సముద్రపు నురుగు- క్షసాంజనము- కాదిరాయి-వర్ధిగలమైలుతు శ్రమ- సైంధవలనము-మిరియాలలు వీనిని చూర్ణముచేసి దీక్షనుకు పాతికనిష్కముపొప్పక వైయావళమునంజు వేసి తేనె గుళుమువేసికలిపి నేత్రములకు పెట్టిన- సకలనేత్రరోగములుమానును.

— సొంటి- కరక్కాయ-శంఖము-పనపు- తెల్లగంబెనవేరు. దానివిత్తులు - కానిపూలు. వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చి గంబెనవేరు తనముచేతబడికాంచి నేత్రములంతయు దురాచిన, గరించిన నేత్రములుగూడవరలభచ్ఛును.

— సొంటి- శివులి- మిరియాల- శర్కర- రసాంజనము- సముద్రపునులుగు- చిల్లగింజలు- శంఖము- సైంధవలనము- వాయువికంగములు - ముడికల - బాడికాయ- కోడిగుడ్డకంట్లు వీనిని సరిపాళ్లుగగూర్చి కంచి తేనెపోసి నూర్చి- దానిని ఒకగుడ్డకు చట్టింది కత్తులుచేసి కన్నులకుకాచిన - చీకట్లు కమ్ముట- పొరలునీరుగారుట- పుసలు- మొదలగునవిమానును.

— వర్ధిగలపాలతు శ్రమ- మైలుతు శ్రమ పోతుచూడికము-కురువేరు- సైంధవలనము- సొంటి- శివులి- మిరియాల- పెరిగాతము- వీనిని సరిపాళ్లుగగూర్చి చూర్ణముచేసి తేనెచేదానుగ కుర్చించి కడికలుచేసి నీచనందించి సిల్లలోచాచి శక్తులకురొచిన- కంటిపువ్వులు మొదలగు నేత్రరోగములుమానును.

—పిచ్చశ్శను- ఆశ్రమేదరసముతో గంధముదీసిగాని- మిరియాలను పెరుగుతో గంధముదీసిగాని నేత్రములకు వేసిన రేచికటిమానును. *

లితప్రాంతజనము— మిరియాలు ౨ పాళ్లు, కుద్దిగలపాలకు త్రము ౪ పా - ము శ్చవ్వులూ ౨ పా - వీనిని నిమ్మపండ్లకసముతో నూరి కడికలుచేసి - నేత్రములకు రాచిన- లిమికములు- పోకలు- కంటి యెలుపు- దుర్బాంసముదరక మొదలగునవిమానును.

నయనామృతము— కుద్దిగల మైలుకు త్రము- శాచిరాంజనము- రసాంజనము- జూనిపినపు - పచ్చకర్పూరము- కటుకరోహిణి- గవ్వలు- సముద్రపునురుగు - త్రిగంధము. యష్టికుధకము- శంఖము- సైంధవలవణము - సొంటి - పిప్పరి - మిరియాలు - వీనిని సరిపాళ్లుగ గూర్చి ముదీఫలకసముతో మదికాంచి కడికలుచేసి తనలోరాది నేత్రములకు వేసిన సకలనేత్రరోగములుమానును.

నృపవల్లభతైలము—సొంటి- సైంధవలవణము- యష్టి మధుకము- కాయబిడరి గములు- గ్రంథితగరము- సదావ, ఆముదపుపేరు- మనుచాల- దుంపరాస్తము- గురటి గలకర- వీనిని సరిపాళ్లుగ గూర్చి చూణకముచేసి దానిలో నల్ల నువ్వులనూని- శిలాదిత్తు- మోకపాలు- నూనెకు నాలుగుపాళ్లు గుంటగలగ కాకురసము వీనినకలిపి చిక్కగనుండు నట్లు కాచి- బిందువులను ముక్కులో విడిచిన నేత్రరోగములుమాని గరుడనివృష్టివంటి దృష్టిగలుగును- శిరోరోగములుమానును- వెండ్రుకబాదినచోట మరల మెలుచును నెరసిన వెండ్రుకలునల్ల నగును.

శి రో రో గ చి క్తి త్న .

కతకరాడియసిరికలు- తిప్పతీగ- తేపపట్ట - పసపు- నేలకేము- వీనిని సరిపాళ్లుగ గూర్చి పొయముకాచి, దానిలో శారవపాలు పెల్లముగలిపి నేదించిన- కనుబొమలనొప్పి- నునుతికూల- చెవుల సంఘటించి పోట్లు ఒంటితలనొప్పి- రేచికటి- నేత్రకూల- కంఠకూల ఇవిమానును.

—ఆటాలు - లవంగపట్ట - తాళికపత్రి - మునగవిత్తులు- కానుగువిత్తులు వీనిని చూణకముచేసి నస్యముచేయించిన- శిరోరోగములన్నియుమానును.

—కుంటుమెత్తువును నేలితోవేయించి చూర్ణముచేసి దానిలో చక్కెరనగలిపి నస్యముచేసిన- కనుబొమలు- నదురు- నేత్రములు- కర్ణములు వీనింతలకూలలు- ఒంటితలనొప్పి- నూర్యాక ర్రము ఇవిమానును.

—ఆముదపువేరుపట్ట- చెంగల్వకోష్ఠ వీనినికలితో నూరి- కూలగలఫలమునవట్టిల చిన మానును. తల్లగంబెత్తువును- పిల్లతో నూరి వట్టించినను- శిశ్మలమానును.

—మిరియాలు- కరివియ్యము- వీనిని గుంటగలగ రాకు రసముతో నూరి పట్టించిన- ఒంటితలనొప్పి మానును.

— తెల్లగంటెనవిత్తులు- దానివేరు- వీనినిసీళ్ళతోనూరి నస్యముచేసిన-పిండితల నాప్తిమానును.

— చెంగల్వకోష్టు- సొంటి- బట్టివేళ్లు- గ్రంథిరగరము - దేవదారుపట్టు - వీనిని సరిపాళ్లగగూర్చి కలితోమూరి దానిలో ముంచి నూనెకలిపి తైలము పక్వమగువఱకు కాచి శరస్సుకుపట్టించిన తలనొప్పిమానును.

గ ర్భిణీ రో గ చి కి త్స .

రిప్పతీగ- చిన్నపల్లెరుకాయలు- సన్నరాన్న వీనిని సరిపాళ్లగగూర్చి కషాయముపెట్టి గర్భిణీశ్రీలకు త్రాగించిన గర్భశూలలు మానును.

— కరకతాడి యనింకలు- రిప్పతీగ- నేలవంటివేరు వీనిని సమాంశములుగ గూచికా కషాయముగాచి- మినవృష్ట- మిరియ్యలు- పిప్పళ్లు- చల్లపిల్లివేళ్లు - తెంగల్వ కోష్టు- నైంభవలవలము వీనిని వైకషాయముచేనూరి, ఒకగుడ్డకుపట్టించి దానినిలావు గవత్తిచేసి యోనియందునిచిన గర్భశూలలు- రక్తస్రావరోగములుమానును.

— ఆముదపువేరు- పల్లెరువేరు- బర్బవేళ్లు- తెల్లువేళ్లు-వీనినిసరిపాళ్లగగూచికా కషాయముపెట్టి దానిలో ఆపుపాలు శర్కర వీనినికలిపి త్రాగించిన గర్భశూలలు మానును.

— వేవయ్యానెలు- చేదుపొట్టు- యెట్టిమకుకము- మిరియ్యలు- సొంటి-గంటు తాళంగి- వెల్లుల్లి- పిప్పళ్లు- వీనినిసమభాగములుగ కషాయముపెట్టి తేనెతోనిచ్చిన గర్భ శూలలుమానును.

గర్భిణీజ్వరాదులకు బ్రతిమాన మునందు నియ్యవలసినకషాయములు.

ప్రథమమాసమునందు— తుంగముపైలు- దానిమ్మవేరు - దానితెక్క- సొంటి వీనిని కషాయముపెట్టి ఇయ్యవలయు.

ద్వితీయమాసమునందు— తుంగముపైలు- శర్కరకము- రెడ్డినానబాళిలు- మూడి - సొంటి - వీనిని సమభాగములుగగూచికా రెండుమానితల నీళ్లుపోసి కషాయముపెట్టిసోరబంగడించుముందుగ గరిలెడుపాలన త్రాగించి తరువాత ఆకషాయము నియ్యవలయు.

తృతీయమాసమునందు— నేలవేము- గ్రంథిరగరము- పాకవేళ్లు- చెంగల్వకోష్టు సొంటి- విశజాజిత్తవృ- సహదేవి వీనిని సమాంశములుగా గూచికా కషాయము పెట్టముందుగ ఆరగంటెడు తేనెను త్రాగించి తరువాత కషాయమునియ్యవలయు.

చతుర్థమాసమునందు — ద్రాక్షపండు - రెడ్డినానబాళిలు- పాలవేళ్లు - తెంగల్వకోష్టు - ఆలివన - వేపవేరుపట్టు వీనిని సమాంశములుగ కషాయము పెట్టి ఇయ్యవలయు.

పంచమమాసమునందు— ఈతగుండా, దాగ్రితపండు, పల్లెరు, సహదేవ, సొంటి, తామరతాండ్రు, నేలవేముకేళ్లు, వీనిని సమభాగములుగ కషాయముపెట్టి ఇయ్యవలయు.

ఋతృమాసమునందు— తుంగమునైలు, చెంగల్వకోష్టు, రెడ్డినానబొబ్బలు, ఆపురువేళ్లు, సొంటి, నల్లకలుచమంప, కటుకరోహిణి మారేడుకేళ్లు, వీనిని కషాయముగాచి ఇయ్యవలయు.

శస్త్రమమాసమునందు— సొంటి, దాగ్రితపండు, శర్మూరము, తిప్పతీగ వీనిని సమభాగములుగా గూచిక కషాయముగాచి ముందుగాగింపెడు పాణు త్రాగించి కషాయమునియ్యవలయు.

ఆష్టమమాసమునందు— యష్టి మధుకము, ఇప్పచెక్క, మనుబాలకేళ్లు, తనియాలు, పల్లెరు. తుంగమునైలు, పుష్కరమూలము, సొంటి, వీనిని సమభాగములుగా కషాయముపెట్టి, ముందుగా— తేనెను చాలను త్రాగించి తరువాత కషాయము నియ్యవలయు.

నవమమాసమునందు— యష్టి మధుకము, ఇప్పచెక్క, లూర్డుగకేళ్లు, మనుబాలతీగ- చాలకేళ్లు, సొంటి వీనిని సమభాగములుగా గూచిక కషాయముపెట్టి, ముందుగాగింపెడు చాలను త్రాగించి పిదపసోలెడు కషాయము నియ్యవలయు.

దశమమాసమునందు— మనుబాలతీగ- చాలకేళ్లు, సుగంధిచాలకేళ్లు, చల్లపిల్లికేళ్లు, సొంటి వీనిని సమాంశములుగా గూర్చి కషాయముపెట్టి ఇయ్యవలయు.

సుఖవ్రసవమునకు— అతిమధురము, మాదీభలపు చేరుపట్టి, వీనిని సమభాగములుగ గూచిక-మార్గముచేసి బానిలో, తేనె నేయివీనికలిపి పుచ్చుకొనిన, గిరిజిశ్రీసుఖముగ వ్రసవించును.

నూతికాజ్వరమునకు— సొంటి- ఓచుము- జీలకర్ర- పెద్దజీలకర్ర- మూడి- పిప్పళ్లు- పసపు- మూనిపసపు- చిడాలవణము- శౌవర్జలవణము వీనిని సరిపాళ్లుగ గూచిక-మార్గముచేసి ఆమార్గములోకలిపి పక్వముచేసి తరువాతకన్యములోవేసి మర్దించి మాత్రలుకట్టి నీడనెండించి- శరీరతత్వము ననుసరించియిచ్చిన- సూతికారోగము- అమతాతము- కూల- కఫరోగము- ఇదిమాని అన్నిదీపనముగలుగును. స్రవములయందు పాలను కలుగజేయును.

— సొంటి, తిప్పతీగ, చెంగల్వకోష్టు - వస, అతివస, దేవచార్మకేద్రము, దు, తుంగమునైలు, తనియాలు- నేలవేము, కటుకరోహిణి, కరక్కాయలు, గజపిప్పళ్లు, మరదగొండివేరు, పల్లెరుకాయలు, వాకుడు, పెద్దములకి, తిప్పతీగ - నల్లజీలకర్ర, మారేడువేరు, వీనిని సరిపాళ్లుగ గూర్చి కషాయముపెట్టి, ఆష్టభాగావశేషముగ దించుకొని బానిలో సైంధవవణము, నేయివేసి పొంగించిన యింగువ వీనినికొంచె

ముగిశలిపి బాలింతలకు ఇచ్చిన, జ్వరము, వణుకు, తలనొప్పి, భృమిమూటలాడుట, తాపము, శూల, సన్నిపాతము మొదలగు వానితోగూడిన సూతికారోగముమానును.

కుటియుసూతికారోగములయందు వాతరోగములకు జెప్పిన యావధంబుల ప్రయోగింపదగును.

స్తనరోగములకు— వెంట్రె పుచ్చవేరును జలముతోనూరి కొంచెము పెచ్చచేసి గాని, అడవివత్రివేళ్లు, చేదుసారవేళ్లు వీనిని గోధుమకడుగుతోనూరిగాని స్తనములకు పూసిన, స్తనరోగములు మానును.

చాలువృద్ధిబొందుటకు— సొంటి, సుగంధిపాలవేళ్లు, తిప్పతీగ, అగరుసొంటి, చాగవేళ్లు, తుంగిముత్తెలు, కొడిశవిత్తులు, దేవదారు, నేలవేము, కటుకరోహిణి వీనిని సరిపాళ్లుగగూచికా కషాయముపెట్టి బాలింతకు త్రాగించిన స్తనములయందు చాలు వృద్ధిబొందును.

బాలరోగచికిత్స.

తుంగముత్తెలు, పిప్పళ్లు, చిత్రమూలము, కరకపువ్వు, వీనిని సరిపాళ్లుగగూచికా చూర్ణముచేసి తగినంత తేనెనుకలిపి శిశువులకునాకించిన, అతిసారము, శ్వాసకాసలు బాంతులుమానును.

—చెంగల్వకోష్ఠు- పస- వాయువిశంగాలు వీనిని నీళ్లలోవేసికాచి యానీటిలో శిశువులకు స్నానముచేయించిన, పుట్టు దద్దులు మొదలగునవి మానును.

—చెంగల్వకోష్ఠు- కొడిశవిత్తులు- ఆవాలు- పసపు- కరుధూపము వీనినిచూర్ణముచేసి దానిలో మజ్జికలిపి బాలుర దేహమునకబాసిన- గజ్జి - దురద - పుండ్లు ఇదిమానును.

—లోహభస్మము- కావితాయి- రసాంజనము- రక్తచంకనము వీనిని సరిపాళ్లుగగూచికా తేనెపోసి మడికొంచి శిశువుల నాలుకకురాచిన ముఖపాకరోగము- నోటి పుండ్లు మానును.

—మిరియాలు- పిప్పళ్లు- సన్నయేలకులు- సైంధవలవణము వీనినిచూర్ణముచేసి- తేనె పంచకార వీనినికలిపి శిశువులకు నాకించిన- మూత్రకృచ్ఛిములు మానును.

ధూషణము—ఆవాలు- వేపఆకులు- వెల్లుల్లి- చాగవేళ్లు- పామకాసము- మేక- పెండ్రుకలు- మేకకొమ్మ- పస- వీనిని చూర్ణముచేసి దానిలో తేనెకలిపి బాలురకు ధూషణ తేసిన- ప్రతిబద్ధరములు- గ్రహబాధలుతొలగును.

విషలక్షణములు.

తననాభిమొదలగువాని విషములు స్థావరములనియు - సర్వాదివిషములు జంగ

మమలనియు బెప్పందును- జ్వరము- వెక్కిళ్లు- వాంతి- అరుచి- శ్వాస- మూర్ఛ-పం
డ్లు కొరుకుట- నోటనుగుపడుట ఈలక్షణములు స్థావరవిషమువలన గలుగును- దా
హము- నిద్ర- కనుకుపాట్లు- ఆజీర్ణము- అరిసారము- గగుర్పాటు- కాపు- ఈలక్షణ
ములు జంగమ విషమువలన గలుగును.

సర్వవిషములకుచికిత్స-—సర్వాక్షే సమూలమునుతెచ్చి కషాయముగావి పుచ్చు
కొనిన సకలవిషములుమానును.

—మరిహోదలు-పసపు-చిరిపేరు-కరుధూదము - చెంగల్వోప్పు-వీనినిసరిపాళ్లగ
నూచి నూరి ఒకకర్ణముచూర్చిన నేరిలోగలిపి పుచ్చుకొనిన విషములుమానును.

—చేరివీరపేళ్లు- నేలతాడి గడ్డలు వీనిరసముదీసి పుచ్చుకొనిన సకలవిషములు
మానును.

—సైంధవలవణము- మిరియాలు- వీనినిసరిపాళ్లగ చూర్ణముచేసి- దీనికి సమ
భాగము వేపవిత్తులచూర్ణమునుకలిపి- కొంచెముగ తేనెను- అధికముగవేరినిజెర్చి క్వ
మునందునుదించి పుచ్చుకొనిన సకలవిషములు మానును.

—నీలిక్షున్ను-చూర్ణముచేసి దానిలో తగుమాత్రము సైంధవలవణము-నెయ్యి
తేనె వీనినికలిపి బాగుగనూరి భక్షించిన- స్థావరవిషములును- దేహముపైనవ్యాపించిన
విషములునుమానును.

—చెన్నచర్లగడ్డను జలముచేనూరి సస్యముచేసినను- తుంగమునైలు- వెలిగా
రము వీనినినూరి త్రాగించినను విషములుమానును.

వృశ్చికవిషచికిత్స-—ఇంగువనజలముచేనూరి- లేక జల్లెడువేరున్న గంధముదీ
సిగాని తేలుకుట్టి నచోట పట్టువేసిన విషముమానును.

మూషకాదివిషచికిత్స-—ఆగాకగడ్డను జలముచేనూరి లోపలికి పుచ్చుకొని-
కాటుగలచోట గూడరాచిన- ఎలుక- పిల్లి- పాము- తేలు వీని విషములు మానును.

—చెంగల్వోప్పు- క్రుంగకాయలు- చేరువీర- వస వీనిని చూర్ణముచేసి ఆపు
పంచితము కలిపి పుచ్చుకొనిన- ఎలుకలుమొదలగు వాని విషములుమానును.

—చింతపండు ౧ పల- కరుధూపము ౪ ప- వీనిని పాతనెయ్యితోనూరినిత్య
ము ౧ తులమువంతున ౭ దినములు పుచ్చుకొనిన- ఎలుకవిషముమానును.

—మణిశిల- హరితాళకము- చెంగల్వోప్పు- వీనినిసరిపాళ్లగ నూచి- వాచిలి
అకురసముచేమదికొంచి జలమునందు పేసి కొంచెమువెచ్చుచేసి పుచ్చుకొనినను- కా
టుగలస్థలంబున రాచినను మూషకవిషములు కీఘ్రముగమానును.

—అరతికర్పూరము- పాదరసము- గంధకము - దిసెనవిత్తులు - కరుధూదము
వీనిని సరిపాళ్లగనూచి- జల్లెడుపాలతోనూరి కాటుగలస్థమునందు రాచిన ఎలుక.

తేలు మొదలగు నాని విషములు మానును.

శ్వాసవిషచికిత్స—కఱచినచోట కోడిమలమును గాచిన కుక్కవిషముమానును.

—ఉత్తరేణివేచును జలముచేసూరి చికిత్సగ్లమంతచోప్పున తేనెలోకలిపిచాగినుచు- వైంధవలవణము సన్నకలబంతపట్టు వీనినసూరి కాటుగల స్థలమునందుకట్టుగట్టి న కుక్కకాటుమానును.

పెట్టికుక్కకాటుకు—నువ్వుపిండి- నువ్వునూనె- జల్లెదపాలు- పెల్లమువీనిని సరిపాళ్లగగలిపి పుచ్చుకొనిన పెట్టికుక్కవిషముమానును.

సర్పవిషచికిత్స.

పాదరసము- కొత్తపన్నము- కరుధూపము- వీనిని దినుసుకు రెండుధరణముల యొత్తు చోప్పునగాచి పల్లయుమ్మత్తాకురసమున ర జాములుమడిచి దానిలో, నే పాదముల పప్పు గింఝిమిరియాలు రంఝముద్రుపప్పుల, వీనిని నిమ్మపండ్లకసముచే బాగుగవర్తించి, కందిగింజుతమాత్రలుచేసి నీడనెండించి, నీళ్లలోచాది కన్నులకు వేసి, సర్పవిషములు- గ్రహములు- రేపికటిగానును.

—చేనుసొరకత్తులు, కాగినుగుకత్తులు, చేలివీరకత్తులు- దిరిసెనకత్తులు వీనిని సరిపాళ్లగగూర్చి ఆవుపంచితముతోనూరి- ఆవుపంచితములోకలిపి పుచ్చుకొనిన సకల సర్పవిషములు మానును.

ధూపము — ప్రత్తిపక్షములు, యవపొట్టు, ధనియాపొట్టు, నెమలిజొట్టు యీతెలు, ఆవుకొమ్మ- నరులవెండ్రుకలు, పాశురాయిపొట్టు మలము వీనినిజేర్చియింటిలో ధూపమువేసిన, సర్పములు పాటిపోవును. బుటియెడిని సర్పములు కఱచిన ఖాగమున ధూపముచూగాని, పట్టునుగాని వేసిన సర్పవిషములు మానును.

[పంచగవ్యములకు—ఉత్తరేణి సమాలమునుజెచ్చి భస్మముచేసి-తూపాడు భస్మములో తూపాడుతూముల నీళ్లలోని చిలికితూడుదినములారనిచ్చివదుచుకొని-అందులో, సొంటి- విప్పళ్ల, మిరియాలు, మోడి, నల్లజీలకర్ర సన్నగాగి కేసరములు, ఓమము, కటుకరోహిణి, చెంగల్వకోస్తు- జటామాంసి- అతికుధరము పంచ లవణములు వీనిని దినుసుకు ౧ పలమువరకును గూర్చి మార్గముచేసి, ఉత్తరేణి నీళ్లలోకలిపి, ప్రాయ్యిమీదపెట్టి అడుగంటకుండునట్లు కలయజెట్టి, పక్వమునకు వచ్చునపుడు, ఇంగువ ౧ పల, ప్రాతజెల్లము ౧ ప, వీనిని సూరికలిపి, జెల్లముకరిగి పక్వమునకు రాగానే దించి చల్లారినపిదప నెల్లికాయంతచోప్పున పుచ్చుకొనిన, పంచగుల్మములు, పంచకూలలు- వాయువులుమానును.

శర్మలకు—మారేడుపండ్లు-గొరిమెరి కత్తులు, సొంటి - వెలగింజుతలు - తేనె

ముట్టివేరు- వట్టిపీళ్లు- శిర్కర-వీనిని సమభాగములుగఁగూడిచి చూర్ణముచేసి- తనెలో కలిపించిన- ఛత్తులుమానును.

—వత్రిగింజిపాడి, విలకులు పిచ్చుళ్లు- బారుగులపాడి- చక్కెర- వీనినిసమభాగములుగ చూర్ణముచేసి పుచ్చుకొనిన సర్వఛత్తులు మానును.

శ్వాస, వీససలకు— బలురక్కసిగడ్డ- ఆల్లము వీనినిచూర్ణముచేసి కెండుమాత్రలైత్తు చూర్ణమును తనెలోకలిపి పుచ్చుకొనిన - శ్వాసము - వీసస మొదలగునవి మానును.

రక్తప్రైత్యాదులకు— చల్ల పిల్లిగడ్డలు- సుగంధిపాల- శ్రీగంధము - వట్టివేళ్లు కురువేరు- చిరికేళ్లు- చాగిపేడు- ములుగుదామర కేళ్లు- నల్లకలువాడ్డ- అలికుధురము- వీనినిసమభాగములుగాగూడిచి కషాయముపెట్టి- ౮ వ పాలు మిగులుకట్లు చిక్కఁగాచి- పడిచి- తనె చక్కెర వీనినికలుపుకొని పుచ్చుకొనిన- రక్తప్రైత్యములు- ఆసనమున నెత్తురుపడుట- రక్తప్రదరములుమానును.

ముక్కున నెత్తురుపడుటకు— దానమ్మపువ్వురసమునుగాని- గరికెవేళ్ల నునలియఁగొట్టిగాని నస్యముచేసిన- వాసారక్తముమానును.

రక్తప్రదరములకు— బుడ్డకాకరలకును- అత్తపెలుగుబోసురి తాగిన-ప్రదర రోగములుమానును.

—గోధుమ ౧ పల- చక్కెర ౧ పల- బాడినాయ మూడుపూడల యెత్తు- జావత్రి ౧ తు - వీనినిచూర్ణముచేసి ఆవుపాలతోను రి పుచ్చుకొనిన - రక్తప్రదరములుమానును.

మేహశ్వాధికి— శర్డూరపంచు- ఉసిరికెత్తులు- పిచ్చుళ్లు- పటికారము- విలకులు- కొండపిండి - అలికుధురము- శ్రీగంధము - దోసకెత్తులు- కొరిమెరికెత్తులు- వీనినిదీనునకు వరాదుత్తు చొప్పన నూర్చి చూర్ణముచేసి- పెసరకరుగులోగాచి - ఎళినరుతోగాని పుచ్చుకొనిన- దేహముకుంటలు- మూత్రద్రావరపుకుంటలు- ఆసనముకుంట- శుక్లప్రమేహము- శుక్లముపడుట యొనికూల- ఇవియన్నియుమానును- ఏకవృద్ధి కలుగును.

—లిప్యతిగ చూర్ణమును తనెతోబుచ్చుకొనిన పసపు మేహముమానును.

నీరుకట్టుకు— పద్మయోగము ౧ వరాయెత్తు- ఆవువెన్న- గచ్చపలుకులువీనినేకముగానురి పెడిసిల్లలో కలిపించిన నీరుధారాశముగా పెడలును- రోళ్లుఆడ్డ పడినను ఛాడిపడును.

నెత్తురుబంకకు— ఆతాలు- జీలకర్ర వీనిని కొంచెము వెచ్చచేసి- చూర్ణముచేసి- మంచిదెల్లఁపు- నేయి వీనినివేసి లేహముగ జేయించిన- నెత్తురుబంకమానును.

జలబోషమునకు— గాడిదెగడవలకు ౨ తు- పసపు ౧ తు- లవణము మూడ

యెత్తు మిరియలు ౧ తు. వీనిని చూర్ణము చేసి మూడువ్రేళ్ల ప్రమాణముల సెకానితేనెతో బుచ్చుకొని పెరుగ న్నమును భుజించిన జలవోషము నివర్తించును.

కూతగలిగి చూర్ణచ్యుతకు — పెత్రితెరుకు కొనడలదునుకు మ్మలోపెట్టి యు డేకించి కనముపిండుకొని ఆరసములో దూదినిఁడిచి నస్యము చేసిన - మూర్ఖ - చెవిపో ట్లు ఇవిజూరును.

శుభాకారకము పోవుటకు — చింతచెక్కల భస్మము - చింతపండు వీనిన్ని సేర్పిపోసిపిసిక వడియొట్టి పుచ్చుకొనిన కలకంఠవలెనుండును కారకము పోయిన లువగలుగును.

నిద్రరానందుకు — బాజికాయ ౧ చరాయెత్తు. బాపతి ౧౮ పిచ్చుర్లు ౧వ - వీని లోసగము పచ్చిదిను సగమువేచినదిగను చేడిచూర్ణము చేసి నేయికలిపిభోజనసము యుంచుచుండుగ భక్షించిపినవభుజించవలయు. ఇట్లానచికానచక్కగనిద్రవచ్చును.

ఉద్వాహిష్యమునకు — ధూనాగమును నిమ్మపండు పులుసునూరి యేడుదినము లిచ్చిన - ఉద్వాహితైశ్యము అనగా రాళ్లు రుప్సట - పిచ్చిమాటలాడుట మొదలగుగుణము లుమానును.

కడుపునొప్పికి — సోఁటి ౧ ప - ఆప్పదాలకారము ౧౫ ప - వీనినిపొడిచేసి - మంచియెల్లమును పాకముపట్టి అందులో ఆపొడివేసి నెయ్యిపోసి లేవ్యముగాకలిపి ఈ గువండంత పుచ్చుకొనిన - కడుపునొప్పిమానును.

కగ్గుడిబ్బసమునకు — వెట్టిప్రచ్చకాయను తొలిచి లోపలిఁజుల్తులనుతీసి పలిమెడకు మిరియలుపోసి పొయ్యిలోబాసెడు గుంటత్రిప్పి దానిలో ఆకాయనుపూడ్చి ఎనిమి దిదినములుతాళితిసి చూడేసి మిరియలుచొప్పున వేడినీళ్ళతోగాని - మజ్జిగతోగానిపు చ్చుకొనిన - కగ్గు - డిబ్బసము మానును.

వింశతిమహములకు — పల్లెగువేళ్ళుతెచ్చి రోటవేసిపిండిగాకొట్టి అపిండిని తొనంతతీసికొని ౫ సోలనిళ్లలోవేసి సోలెడుగాకాచించి - అందలో పిల్లివర - వెళ్ళకనముసోలెడు - అవుపాలు సోలెడు - అత్తి నెయ్యి ౫ సోలెడు - వీనినికలిపి చాల గుప్పడిగడ్డ ౧వరాయెత్తు. క్రిగంధము ౧౮ - తవాక్షిరి ౧౮ - ద్రాక్షపండు ౧౮ - ఆతి. మధురము ౧౮ - గొట్టెవేళ్లు ౧౮ - పోసఁతులు ౧౮ - పిలకులు ౧౮ - మావెగిచెక్క ౧౮ - కలువగడ్డ ౧౮ - పద్మవేళ్లు ౧౮ - పొన్నగంటివేళ్లు ౧౮ - తుంగమునైలు ౧౮ - వీని చూర్ణముచేసి పైకమామయలోకలిపి నెయ్యిపోసి ప్రాయ్యిమిడబెట్టి సన్ననిమంట వేసి నేయిమిగులుపట్టుకాచి దించి వడియొట్టి నెయ్యిము గరిపెడునెయ్యి చొప్పున తనె - చక్కెరనీనికలిపి పుచ్చుకొనిన - మాత్రోగములు ప్రమహములు ముంటలు మొ దలగునవిప్పును.

ఖర్జూరాదిచూరణము—ఖర్జూరపుకాయ- నెల్లిపప్పు- కప్పళ్లు-కర్పూరము-శిల
జిత్తు- విలకులు- ఇప్పప్రపువ్వు- కొడిపిండికేళ్లు- ద్రాక్షపండు-మంచిగంధము - అరిమ
ధరము- పల్లెరు- ఖాచక్రిగడ్డ- చోనకేస్తులు- పెద్దగుమ్మరికేస్తులు- చల్లపిల్లిగడ్డలు- కొ
రిమెరికేస్తులు- లవంగాలు- నీని సమభాగములుగాగూడి- చూర్ణముచేసి- చూర్ణము
నకు సమముగ పంచదారయకలిపి ప్రాద్దుటిపూట మూడువేళ్ళకు వచ్చినంత పసికడు
గుల- పుచ్చకొనిన-మాత్రకృచ్చియి- వారతి- శిగ్గ- గామేహము-కుంటలు- గలమం
టిలు- కండ్లుకుంటలు - ఆరకాళ్లు అజివేతులమంటలు-ఆరోచకము- వాలికబొక్క-ట
ఇరియన్నియుమానును. వీర్యవృద్ధిలుగును- సంతానములేనివారికిసంతానముకలుగును.

సర్వవైశ్యములకును ద్రాక్షాదిచూర్ణము— ద్రాక్షపండు- వరితేలాలు- తెల్లక
లువగడ్డలు- అరిమధరము- ఖర్జూరపండు- సుగంధపాలవేరు- తేజాక్షిరి- కరువేరు-
నెల్లిపప్పు- తుంగముస్త్రేలు- మంచిగంధము- గంధితగిరము- తిక్కిలములు- జాజికాయ-
లవంగాలు- లవంగపత్ర, నాగితేనెరాలు- పిలకులు- దినెయాలు- పిప్పళ్లు- వీనిని
సమభాగములుగ చూర్ణముచేసి- చూర్ణమునకు సమముగ తేర్కరగిలిపి- ప్రాద్దుటిపూ
ట- మూడువేళ్ళకువచ్చినంత చూర్ణమును చన్నీళ్ళతోగాని- ఆవుపాలతోగానిపుచ్చ
కొనిన- నలువది వైశ్యములుమానును. పాండుపు-కామిల- జ్వరము- ఆరోచకము- శి
యము- ప్రమేహము ఇరియన్నియుమానును.

శిశువులతిబ్బసమునకు—లవంగము- పిప్పళ్లు- జాజికాయ- దాపరి-చక్కెర
పెద్దగుమ్మరికాయరసము - వీనినేకముచేసి ఆవునెత్తోనాకించిన - పసిబిడ్డలయిబ్బస
ములుమానును-

శిశువులకుగలిగిడి పక్షిదోషమునకు— సూనెగిడ్డెడు- ఆవునెయ్యి ౧ గి - ఆ
పప్పుడుపడిన ఆముదము ౧ గి - చిక్రిపేళ్ళరసము ౧ గి - గుమ్మడిపువ్వులు ౪ వీనిని
ఒకటిగాకలిపి దీప్తాన్నచే మూడికరిదావండి - దించిదానిలోగిడ్డెడుతేనెనుకలిపిచాలు
తకు ప్రాద్దుటిపూటయిచ్చిన- పక్షిదోషము - మట్టుదోషముతొలగును.

ఆర్తవములేనిస్త్రీలకుచికిత్స— ద్రాక్షపండు- సువ్వులు- జెల్లము- గంటుకారం
గి- చిత్రమాలము వీనిని సరిపాళ్లగగూడినవ్యలకషాయములోగలుపుకొని పుచ్చకొ
నిన- మట్టులేనివారికి మట్టుకలుగును.

—తప్పెడు ఉలవలను పడినీళ్ళలోబోసి కాచి దించి ౧ ఆకాకుల్లో ౨ వరా
లయెత్తు చిత్రమాలమును నూరి కలిపి- ఆకషాయమునుచ్చిన- ౧, ౨ దినములలో దూర
స్త్రీయగును- గర్భముకూడనిలుచును- చచ్చిఅన్నముకూడను.

• మట్టుకట్టుకు—గారపండ్లు- గారకేళ్లు- ఈశ్వరివేరు వీనినిచూర్ణముచేసి- జెల్ల
ముచేసి త్రొక్కి గుటికలుచేసి ఋతువైన మూడ్గదినములు పుచ్చకొనవలయు ఉట్టు
వాడుసాగ్లోనచికిత్స మట్టుకట్టుచూనును.

దగ్గులకు— నేలములకును సమూలముగ దెచ్చి రోటవేసి త్రొక్కిరసముడిది సో
తెడుతీసివడియగట్టి- బానిలో- పదిమిరియాలను చూర్ణముచేసివేసి- వెల్లుల్లిగడ్డలను
రికలిపి ప్రాయ్యితాడవెట్టి- ఒకటొంగురానిచ్చి దింబి చక్కెరగలిపి- సోతెడుచొప్పున
మూడుకాల్లపుచ్చుకొనిన సకలవిధములైన దగ్గులుమానును- మిరియపు చారు అన్నము
పథ్యము.

✓— ఊడుగతెట్టుదగ్గరకుపోయిదానికి ప్రదక్షిణ నడుస్కారము లానర్పియూ .
దుకొనలనుతీసికొని- యీవ్రతారము పదిదినములు- దినముకొకటిచొప్పున పోచ్చిం
చితీసికొనిఁగ్రహించుచుండవలయు. అట్లుతినటకశ్యంతైనయెడ బానిసూరి ముద్దతేసి
ప్రింగవలయు. పదిదినములకు - దగ్గుతెచ్చుసముదానును. ఒకకుండలముపుచ్చుకొనిన
దివ్యదేహాకుగుడు- మంతములుచూనును- కరచినపాముచచ్చును.

వాంతులకు, భేదులకును— గవరామైత్తు మిరియాలను తెల్లగుడ్డలోమూటగట్టి
కాల్చి భస్మముచేసి- యాభస్మమును వేడినీళ్ళతో ఇచ్చిన- వాంతులు భేదులుమానును.

తలువిడమనకు— పెంకాయచిప్పలో జిజ్జెహపాలుపోసి వైంధవలవణమువే
సి నాననిచ్చి సూరి కోపులుతేసి- కలిలోచాది కుట్టినచోటరాచిన విషము దిగును.

గర్భమునిలుచుటకు— ఋతువైననాడు- నాగ కేసరాలబోడిని అత్రనేటితోలు
చుచ్చుకొనిన గర్భమునిలుచును. తక్కులితకును మూడుదినములు పుచ్చుకొనినను సాం
బ్రాజి ఆకువసరు- మిరియపుపాడి - నూనె పీనికరిపి పుచ్చుకొనినను- గంటుపురుగు
చచ్చి గర్భమునిలుచును.

— తగిరిశివులు- కరక్కాయలు- వరిలియ్యము- వీనినిసహంశములుగనూచి
చూర్ణముచేసి పసికడుగుతోనిచ్చిన- గొడ్డురాలుకు గర్భమునిలుచును.

గర్భస్రావములకు— మాడయెన్న బాబికాయను మేకపాలతో మెత్తగనూరి
యాపాలతోనూడ త్రాగించిన గర్భస్రావములుమానును.

ఆడుశిశువులనించుటకు— తెలెడుపప్పుకొమ్మను సన్నగపొడిచేసి- మూడువె
ల్లుల్లిగడ్డలను మెత్తగనూరి- నిడుపుతారరాకు కొనలనుకూడతెచ్చిసూరి వీసినన్నిటిని
కలిపి- ముట్టుఅయిన మూడుదినములుఇచ్చిన- ఆడుశిశువులగును- పెసలగంజి పా
లు అన్నము పథ్యము.

మొగశిశువులగుటకు— పుత్రజీవియైతను- లోపలిపప్పునలగుకుండునట్లు పగ
లకొట్టియోగింజలనుమూటినిఅత్రపాలతోనాకదినముపుచ్చుకొనిన మొగశిశువులగును

గర్భిణీకాంతు— మారేదొఆకును ఉప్పునువేయించి - సమముగకలిపి వేడినీళ్ళ
తో నానంగ - గర్భకాలు మానును.

శిశువుల అరిసాకములకు ద్వారములకును— వట్టివేళ్లు- వేరేదొచిగుళ్లు - మామిడి

చిగుళ్లు - మురికొనలు - నీనిదినుసుకు ౧ వరామైత్తుచొప్పున గూడియెండించి మిది మిది గిద్దలనెత్తుపోసి గిద్దెడు గాకాది వడియగట్టి తేనెలో శుభ్రులతో పలికిచ్చిన - బిరము - అరిసారము - కక్కట - మూర్బుడిలిః ఇవిమానును.

జ్వరరేచనము—రసము - గంధకము - నేపాళములు - వెలిగారము - చిట్టా ముదపువేరు - ఆడవి అముదిపుకన్నులు - నెల్లి వేరు - కరక్కాయ - తానికాయ - మూడు గుచ్చలు - తంగేడువేరు వీనిని సుమారుగ గూడి చూర్ణముచేసి జీరితే బెముడు పాలుపోసి మూడుదినములు నూరి పాత తొంకాయ చిప్పలోపెట్టి మొండలోపెట్టిన - త్రైలముదిగును - ఆత్రైలమును సూప్యగింజంతలీసేకొని నాలికెమీద చరిమిన యెడల పది మార్లు భేదియగును. పిదపన్నీనిముచేసి మజ్జిగజన్నమును భుజింపవలయు.

పాదవిరేచనము—పచ్చి నేపాళములను ఆవుపాలలో నూరి ఆవుపాలలో కలిపి తోడుపెట్టి మరునాడుదిలికి వెన్ననుతీసికొని - ఆవెన్నను అజాశక్యకు చరుముకొని పాదములు భుజింపటకుండునట్లు పావుకోళ్లు పేసికొని తిరిగిన - విరేచనము లగును.

నేపాళములను భేదికెచ్చేవిధము— నేపాళపుగింజలను మాలిచి వేడలో కలిపి ఉడకపెట్టి - పచ్చి తిమ్మియెండించి లోపలి నాలికెలు తీసివేసి - ఆవువేడగలిపి వాసెనగట్టి - అగుడ్డలూడ - నేపాళపు పచ్చను పోసి నెరపి మైసపెద్దవట్టినమూసి - వామునేపు మంటపేసి ఆరనిచ్చి తీసి నీడనాకపెట్టి - సున్నపునెల్లు చింతాకురసము - గుంటగలగరా కురసము - కలుబందరసము - కాడినెల్లు - ఆవుపెరుగు - తొంకాయనీళ్లు - ఎత్తపుల్లిగడ్డల రసము - తాటిపెల్లము వీనలో ప్రత్యేకముగ పుడ్డిచేసి - మంచినీళ్లలోగడిగి - నీడనాకనిచ్చి యాపచ్చను నేరిలో వేయించి - వానిని నవలిమ్రుంగిన ముంతమామిడిపప్పుకలె నుండును గొంతున ఆనమునకుండను. తాంబూలముచేసికొని - ఒకపప్పులో కాలుభాగమును పేసికొని నమిలిరసమునుమ్రుంగి తేమ్మనుమియవలయు - ఎనిమిదిసార్లు విరేచన మగును.

రాజయోగ్యవిరేచనమునకు—అమృతము ౧౫ ప - తేనె ౧౫ ప - ఈరెంటిని కలిపిత్రాగిన భేదియగును - భేదిఅధికమైనయెడ పెలుగన్నమును భక్షించవలయు.

—కుప్తింటాకును నేనువోసేవాడ్చి నమిలి మ్రుంగిన పదిమార్లు భేదిఅగును.

ఇచ్ఛాభేదికి—రసము ౧పాలు - గంధకము ౨పాలు - మిరియాల ౩పా - పొంగిం చిన వెలిగారము ౪పా - సొంటి ౫ పా - కరక్కాయ ౬పా - వీనినన్నిటిని సమమునే నేపాళములు - వీనికేసమానము పెల్లము ఈద్రకారము వీనినన్నిటినిజేర్చి కల్పమునమూరి కొమ్మబరిజోలానునిచికిని - నాలుగుమిరపగింజలంతచొప్పున - దేహమునకు దగినట్లు గా - వేడినీళ్లలో గలిపియిచ్చిన - పదిమార్లు భేదియగును - దీనివలన - రేచికట్టి - గుల్మములు - శోథలు - శూలులు - మహాగరాలు - ప్రోభ్రజలు, తీసి - పొందరోగములు -

శేపాములు- సర్వవిషములుమానును. రాత్రిభోజనము సాయంకాలమేచేసి- రాత్రి పూట సొంతి మిరియాలను కషాయముపెట్టి పుచ్చుకొనవలయు.

ఉసిరికకాయలభేదిక్రమము- నేపాళములు ౧ చుల - సైంధవలవణము ౧౦ ప- టెంకాయ ౧- దెబ్బతగులనియుసిరికకాయలు ౧ పడి- వీనినితెచ్చి- సైంధవలవణమును నీళ్ళలోవేసికలిపి అందులో యుసిరికకాయలనువేసి - నీరిగురునట్లు ఉడకజెట్టి దించి- టెంకాయనుతురిమి పాలుపిండుకొని- ఆపాలలో నేపాళములను నూరికలిపి బాగుగ కాగనిచ్చి- చమరిగురు సమయమున ఆకాయలను ఇందులోవేసి- వానికిఆ చమిరు బాగుపెట్టియిగిరిన తరువాత దించి జాడీలోవేసిపెట్టుకొని ప్రాక్షుటిపూట నొకకాయనుభక్షించిన- ఆయాసములేక పదిమార్లుబేదియగును. పిదపస్నానముచేసి చక్కగ భుజింపవచ్చును.

తీవ్రముగ భేదియగుటకు- కుద్ధిచేయబడిన నేపాళములు. సైంధవలవణము వీనిని సమభాగములుగగూర్చి- నీళ్ళలోనూరి తేనెలోకలిపి తైలపక్వమున కాచి వడియగట్టి యాఘృతమును నీ పాలానునిచికొని- వేడినీళ్ళలోపాలుగుబాట్లు పిడిచిపుచ్చుకొనిన తీవ్రముగ భేదియగును. కడుపునొప్పి తక్షణమునహరించును.

అన్నముసహించక వాంతియగుటకు- పత్రివిత్తులపప్పునవేయించి పొడిచేసి పెట్టుకొని- వడ్లబొరుగులు. పిప్పళ్లు- జీలకర్ర- ఈమాడుదినుసులనుపొడిచేసి రెంటిని చేచి- చక్కెర తేనె వీనికలిపియిచ్చిన అన్నముచక్కగ జీతమగును.

మూలవ్యాధికి- గంటాచిపొడి- మూడి- గజపిప్పళ్లు- జఱమాంస- చాక్షువండు- ఓమము- యవతైరము- ఇందులను- ముళ్ళితేరు- ములకవేరు వీనిని సమభాగములు గగూర్చి చూర్ణముచేసి వేడినీళ్ళలో ఇచ్చిన - మూలము - వ్రమహము - నీరుకట్టు- మూత్రద్వారమున రాళ్లుతగులుకొనుట- అండవాయువు- పాండురోగము- ఇవియన్నియుమానును.

- అరటిగడ్డనుతెచ్చి మూడుభాగములుగాకోసి మూడురాత్రిళ్లు వంచులోను నిచిప్రాక్షుటిపూటవంచి రసముతీసి వడియగట్టి - కలుబంద గవరాతెత్తు కొంచెముగ జీలకర్ర వీనినివేసి మూడురోజులుత్రాగిన. లోమాలము - వెలిమూలము రక్తమూలము మొలు మానును.

చక్షువతైలము- మిరియాలు | పల- ఆలిడుగురము | ప- తుంగగడ్డలు | ప- ఉసిరికెవప్పు ౧ప- పెద్దలవంగపట్ట | ప- శ్రీగంధఫలచక్క | ప- వట్టివేరు ౫ప - కురువేరుపచ్చకుంజి ౫పల- కస్తూరిపసపు | ప- కిచ్చిలిగడ్డ | ప- సోపు | ప- వాయువిశాళము | ప, మంజిష్టి | ప- కుంకుమపువ్వు ౫ పరామిత్తు- గోరొచనము | ప- పచ్చిమర్చరము | ప- నూనె ౧పడి వీనినిచేచి- తైలపక్వముగాకాచి వడియగట్టి- త

ఋణాని పన్ననము చేసిన- కారకములునశించి దేహము కల్లబడును.

ద్రాక్షాదిచూర్ణము—ద్రాక్షవండు- ఖర్జూరపుకాయలు కలువగడ్డలు-ఆతిమధురము- తక్కినవియు- సుగంధిపాల- వట్టివేరు. కురువేరు- గంధపుఛెక్క-లవంగపట్ట- పిలకులు- లవంగవత్రి- నాగకేసరాలు- తవాక్షీరి- డిసిరికేవప్ప- మంగగడ్డలు- నేల యుసిరికే- భూచక్రగడ్డ- బాజికాయ- లవంగాలు- పిప్పళ్ల-ధనియాలు- పరివేలాలు- కర్పూరశిలబిత్తు వీనినిసమభాగములుగా గూచిక చూర్ణముచేసి దీనికేసముగచెత్తె- తనుగలిపి ప్రాదుటిపూట ఆపుపాలలో బుచ్చుకొనిన- ఆరోచకములు- మేహకారకములు, కండ్లు- కాళ్లు- కేతులు వీనియందలిమంటలు ఇవియన్నియుమానును - అన్నిదీపనము కలుగును- ఆవనానె గుమ్మరి ఇవికూడవు.

అండవాయువులకు—జల్లేడుపువ్వులను తెచ్చి వోరగలవేయిని- జీలకర్రను కొంచెమువెన్నచేసి- ఆపువ్వులను- జీలకర్రను కాచువక్కలను ఒకటిగాకలిపి కమాండముపెట్టియిచ్చిన అండవాయువులుమానును- తోటకూర-కందిపప్పు - పెసలపప్పు నేయి- ఇవి పథ్యము.

శిరోవాయువులకు—మేకపాలు- ఆపునెయ్యి- చిట్టామడము - మంచినునానె- చేమవీరకాకరసము - గుంటగలగరకసము- ఇవి సమభాగములు జేర్చి ప్రాయ్యమీకపెట్టి తైలచక్రమగునపుడు-లవంగపట్ట-లవంగవత్రి-నాగకేసరాలు - పిలకులు- శ్రీగంధము- రక్తవండగము - మంజుష్టి- వీనిని దినుసుకు ౧౫ వరాదుపు తొప్పనగూర్చి చూర్ణము చేసివేసి తిలిచివడియగట్టి- సీపాలోనునిచికొని తలయంటిగానుచువచ్చిన- శిరోవాతము వలని నొప్పులు- పార్శ్వనొప్పి- కపాలశూలఇ-మానును.

చెవులోదీమకారులకు—రసకర్పూరమును కొంచెపుకుంచినానెలోపేసివక్కముగకాచి చెవిలోపోసిన దీమకారుట మానును.

కణ్డశూలకు—త్రేలిపాడపుగలసొంటిని నూనెలోమంచి దీపమున పెరిగించి అదిమండునపుడు- ఒకపాత్రములో ఆరవలమునూ నెనునిచికొని గరిటెలో- మండుచున్న సొంటివాడ కొంచెముకొంచెముగా పలుమారు వేయుచుండిన - కొమ్ముచుండి బొట్టుగా తైలమునిగున. దానిని చెవిలోపోసిన చెవిపోట్లుమానును, మిఠియ-మేహకాయపు నొప్పులుగలచోట మర్చించిన నవిగుణచగును.

నేత్రరోగములకు- తెల్లేడుపును— గుంటగలగరక సము ౨ అర్జునయెత్తు కలబండకసము ౩ ఆ- ఆపునెయ్యి ౨ ఆ- ఆపుపాలు ౩ ఆ- పీచున్నటిని కలయబోసి- ౧౦ వరాదుపు ఆతిమధురమును మెత్తగానూరి వానిలోకలిపిపుతపక్వముగదించి వడియగట్టి అభ్యంగము చేయుచువచ్చిన- కండ్లరోగములు- తెల్లేడుమానును.

చెవులకు—పచ్చిసుగంధిపాలవేరుపట్ట 1పల- ఆతిమధురము 1ప- వీనిని ఆపు

పాలతోసూరి నూ నోతోపేసికాచి మైన పక్వమునకువచ్చిన తరువాత దించి వడియగట్టి - తలకుఅంటుకొని స్నానము చేయించండిన చెపుదుమానును.

— చేదుబీరకకురసము - ఉసిరిక కాయలకసము - కన్యాకుమారిగడ్డ - ఆడవిమిసుములు - గంజావియాకు - దొండవేళ్లు - అడ్డుసరవేళ్లు - వాల్చివేళ్లు - పొన్నగంటివేళ్లు - కాకరవేళ్లు - వీనిని సమభాగములుగ గూచి కొక పాయము పెట్టి ౮ వకాలుమిగులునట్లు కషాయముకాచిదిండి మంచిసూనె - ఆముదము - ఆల్పనెయ్యి - ఈమూటిని కషాయమునకు సమభాగముగాపేసి, అంతమాత్రము మేకపాలనుపోసి - సొంటి - పిప్పలి మిరియోలు - కరకతాడి - ఉసిరికవరుగు - ఏలకులు - లవంగపట్ట - లవంగపత్రి - చెంగల్వకోష్ఠ - వాయువికంగాలు - మునగపిత్తులు - ఆక్కలకర - సైంధవలవము - వీనిదినుసుకు ౧ వరాయెత్తు చొప్పునగూచి మేకపాలతోసూరి మైకషాయములోగలిపి త్రైపక్వమునదిండి వడియగట్టి నాలుగుదినముల కొకసారి అభ్యంగముచేసి కొనుచుండిన - నేత్రకూలు - తలనొప్పులు - శిరోవాయువులు - చెవుడు - చెవిపోట్లు - పీనస - శిరస్సునబుట్టెడి సకల రోగములునుమానును.

మేహకారకమునకుత్రైలము — వల్లరిఆకు చనరు ౧ ఆళాకు - తిప్పతీగరసము - ౧ ఆ - చెంగల్వకోష్ఠ ౪ వ - అతిమధురము ౪ వ - ఏలకులు ౪ వ - ధనియాలు ౪ వ - మంచిసూనె ౧౪ ఆ - ఆముదం ౧౪ ఆ - నెయ్యి ౧౪ - ఆవుపాలు ౪౪ ఆ - వీనినన్నిటిని ఒకటిగా జేచి కృద్వన్నిచేవండి - త్రైపక్వమున దించి వడియగట్టి - తలకుమాత్రము అంటుకొని స్నానముచేయుచువచ్చిన మేహకారము మానును.

చలవఆముదము — ఆముదము ౧పడి - ఉసిరిక కాయలకసము ౧పడి - బిలిచిన తెల్లపాయలు ౧౦ వ - సన్నగతరిగిన ఎల్లగడ్డలు ౧౦వల - వీనినేకముచేసి కాచి మైనపక్వమునదిండి వడియగట్టి - పూటకు అరపలముచొప్పున యిచ్చిన మూడుసార్లు భేదియగును - ఈయముదము శరీరమునందిమిడి - కంఠ కాళ్లు చేతులు దేహమువీనియాలి మంటలు - తెల్లచుచ్చలు - మేహకారము ఇవియన్నియు మాని దేహమునకు ప్రప్టినిచ్చును - అగ్నిదీపసముకలుగును.

— ౧ వీసె కొతిమెగ్గడు, వాచికనగంజిలోపోసి నాననిచ్చి తీసి ఆరవేళ్లు తరిగి గంజిలో వేసి నానబెట్టితీసి యావ్రకారము మూడుమార్లుచేసి ఆరనిచ్చి పిదపపానిలో తుదించి చూర్ణముచేసి వస్త్రాగారితముచేసి, పూటకు తులమెత్తు చొప్పున పుచ్చుకొని మంచిసీశ్యను బ్రుంగవలయు. ఇట్లు ఇరువదిదినములు రోపుమాపు పుచ్చుకొనిన, వెండ్రుకలు సల్లవై మొలచును - ఈచూర్ణమునునిచ్చు పండ్ల ఫలముతో అందినములుపుచ్చుకొనిన - చుక్కెనశరీరములకు ప్రప్టికలుగును - మఱియు - తలదిరుగుట, తొమ్ములూమంట, అస్థిగతములైన కారకములు, నోటనీళ్లువచ్చుట ఇవియన్నియుమానును.

తలనొప్పి, తలెము—సోమిండాకు- జిల్లేడాకు- ఆరదొండాకు, వావిలాకు- సు
ప్టుకాకు- వెల్లిగిరాకు- మేకమాత్రము, వచ్చిబలకక్కనిగడ్డ- పచ్చమంపరాన్నము-
పచ్చిపనపు- ఈదినసులకసము ౧ తవ్వెడు- చెవ్వము, చిత్రమూలము- పలుకు సాం
బాగి- మిరియాలు- ఓమము- వన- కస్తూరిపనపు- మావిలింగపట్ట- ముసకపట్ట-నల్ల
తువ్వుపట్ట- పినిసగము కచాయమును- సగము చూర్ణమునుచేసివేసి - మంచిసూనె-
తెంకాయనూనె- వేచనూనె పిని సగుమాత్రముపోసి- అన్నిటినికలిపి తొవ్వము
నీడించి వడియగట్టి తలకులంట్లుకొనుచుండిన తలనొప్పులు- తలపోట్లు- నెలదిమ్మలు-
శ్రీలసూతికా వాయుసంబంధములైజలులు ఒడబుసొప్పులు మొదలైనవి మానును.

✱ వాసనతలెము—౧ పిని ౧౩కెవేళ్ళను కచాయముపట్ట రా వచాలు మిగులున
ట్టుకాచి వడియగట్టి మంచిసూనె అపల్లు. వైకమానుము ౧౧ గు- వీరనికిలియబోసికా
చి-లవంగపట్ట- కురువెరు- వట్టివేరు పిని దినుసుకు ౧ పలుమునంతున గూచికా చూ
ర్ణముచేసివేసి తలెలపక్కమున దిలచివడియగట్టి- తలకు అంటుకొనుచువచ్చినకండ్లకుచ
లువగుగును.

—శ్రీగంధపుచెక్క, కాలుబోగపెత్తులు, కెచ్చిలిగడ్డ సుగంధపాలవేళ్లు, బిల్వపం
డుగుజ్జ, పొగడపువ్వులు- లంజనవరము, గాదంగిరెకులు, కురువెరు, వట్టివెరు పినిని
సమభాగములుగ గూచికా మంచిసూనెలో పేసి కాసెనగట్టి, ఎండపుటమున రా దివ
ములునిచి నెరుకాత వడియగట్టి, బుడ్డిలోబోసి యంచుకొని, శ్రీలు నెలయింటికొని
స్నానముచేసేరేని పెండ్రుకలు మొలిచి కోమలముగ వృద్ధిజెందివాసనలగియుండును

రోమనాశనమునకు— ఉసిరికెఁతులను-గంగరేణిపత్రిలను సీత్యచేనూరిపూసిన
ను. హరిదళము- సరిపంగినూనె పినిసూరి- రోమములయందు చెమటగలిగి యుండు
నపుడు పూసినను పెండ్రుకలన్నియురాలి మొలవకయుండును.

✱ దూరదృష్టికి—పిప్పళ్లు ౩, మిరియాలు ౫, కరక్కాయలోనిపప్పు ౧౨, పినిని
ఉసిరికాకాయలకసముచే మడించి మానెలుచేసి నీడనెండించి, చనుబాలలో రాచి
కంటికివేసిన, ఒకచుండలములో దూరదృష్టి బాగుగకలుగును.

✱ నేత్రాంజనము—గుంటగలకర, పొన్నగంటి, తమలపాకు, కర్పూరవల్లి, కృష్ణ
తులసి, రామతులసి, ధూతులసి, హంసపాది ఆకు, వల్లారి ఆకు, సాంబాగిణిఆకు, న
ల్లేరు, అగనియాకు, నూగుదోసాకు, పల్లెరాకు, వసతిక, అల్లపుఆకు, వేపపుఆకు. కా
కరాకు, తురకవేపాకు, వెలిచెరుకాకు, నందివధానపాకు, మారేడుఆకు, ఉత్తరే
ణిఆకు, ఆరెకార, కుప్పెంటాకు, మునగాకు పినిపనరులను సమాంశములుగాదీసి కొ
త్తచట్టిలోబోసి, గుడ్డగట్టి నీడను ఆరనిచ్చి, అందుతోవెన్నకిలిపి కన్నులకువేసినసమ
స్తనేత్రోగములుమానును.

కంఠనాదముకలుగుటకు—జీలకర్ర, లవంగాలు, పిప్పళ్లు, తాళిపెత్రి, చిల్లగంజలు, చేపదారుచెక్క, ఆలివగురము, వీనిని సమాంతరములుగ గూచిఁ పేయించి, పొడిచేసి, పూటకు పాతెత్తుచున్న న తేనెలో బుచ్చుకొనిన, కఫమువారింది కంఠమునకు మంచి నాదముగలుగును, కాక మీవిదిగ్ధులు మానును.

— సరస్వతి ఆకు, బోడతెరము, వస, సొంటి, పిప్పళ్లు, వీనిని సమభాగములుగ గూచిఁ చూర్ణముచేసి పూటకు కర్ణమెత్తుచున్న న తేనెలో రం దినములుపుచ్చుకొనిన వాక్కుకు స్ఫుటస్వరము, కంఠమునకు నాదంబునుగలుగును.

నత్రిక, కంఠనాదమునకు— వస ౨ పల- పిప్పళ్లు ౨ప- సొంటి ౧ ప, జీలకర్ర ఆరప, విలకులు ఆరప, లవంగాలు ౧ ప, జాజికాయ ౨ప, బోడతెరము ౧౦ ప, వల్లారాకు ౧౦ ప, వీనినిడయ ఆరనిచ్చి చూర్ణముచేసి, చక్కెర ౧౦ప, తేనె ౧౫ప, వీనిని ఆచూర్ణములోపోసి సిసికి లేహపక్వముగాచేసి, రేపు మాపుపోకంత పుచ్చుకొనుచుండిన నత్రికపక్వరముమాని, మంచిజ్ఞానము, కంఠమునకు కోటి స్వరమువంటి స్వరముకలుగును.

పండ్లనొప్పికి— పిప్పళ్లు- ఓమము- లవంగాలు- ఉప్పు, కర్రక్కాయలు, మోడి వీనిని సమభాగములుగాగూచిఁ జల్లెడుపాలపోసి బాగుగతిడిసి చట్టిలోజెట్టినిచ్చునె గయందునిచిఆపాడితోప ధ్నులోమికొనినపండ్లనొప్పలుమానును.

— బాదముకాయచిప్పలు ౨౦ తెచ్చికాల్చి పటితన పచ్చిదిగానే పొడిచేసి రెంటికికలిపి- దీనిలో బ్రతిదిన్నము పండ్లుతోమికొనిన, పండ్లనొప్పి - సంయతా నెత్తురుకారుట- కదులుట ఇవియన్నియు మానును.

చిగురువాచినందుకు— కొది ఆకునైనను బెల్లపుగడ్డనైనను, జల్లెడుపాలచే దడిచిన దూదినైనను - అమాదినడుమ ఇంగువపనిచిగాని - పంటిదాద ఆదిన రెండుగడియలకునొప్పితిసును.

— సెనగలు ౨ ఆళాకులు- గోధుమలు ౧౫ ఆ- వీనిని వెచ్చచేసి - మైలుతుత్తము ౧ప- పోస్తుకాయ ౧ప- వీనినన్నిటిని గూచిఁ పొడిచేసి దుత్తలో నునిచికొని ఆపాడితో నిత్యముపండ్లుతోమికొనిన- ఎట్టి నొప్పిలైనను మానును.

వీననకు— పండుజల్లెడాకుపసరు, మంచినూనె వీనిని సమభాగములుగ గూచిఁ కాచి, తేనెబోవునపుడు, కొంచెముగోరొచనము, కుంకుమపువ్వు వీనినిచేసి నైల పక్వమున దిచి వడియగట్టి, తలయంటికొని వేడినీళ్ళతో స్నానముచేసిన, ముక్కులు అడుచుకొనుట- ముక్కులనిళ్లు గారుట తలదరుపుగానుండుట - తుమ్ములు- వీనన ఇవి యన్నియుమానును.

— సేమఉల్లిగడ్డలను నలియగొట్టి గుడ్డలోజెట్టి ముక్కుననన్యముచేసిన- వీనన

తలనొప్పి, తలదిమ్మ గానుండుట. వాసన తెలియకుండుట. దృష్టిచుండదుగనుండుట దృష్టి పొగకమ్మింట్లుండుట ఇవియన్నియు మానును.

ఆంధ్రవాయువులకు—నీనము- ఆగ్నేని- గచ్ఛవచ్చు- సొంటి- పిని- సమభాగములు గూడ- కోడిగడ్డరసముననుసరించి వట్టువేసిన- బీజములొకటాఱుపులు- చావులు- నొప్పలు మానును.

మేహవాయువులకు లేహ్యము— మైవాక్షి గంధ- ప్లవీక్షలు గంధ- సొంటి గంధ- మిరియాలు గంధ- పిప్పళ్లు కంఠతాడియసెరికిలు చేరి కంఠ- ఇంగున- పీచము- సద్యతైరము, యవతైరము- పేటి గారము పంచలపకాలు- అలివన- పిన్న-చలన-మిరియాలు. మోడి- మానిననపు- చెయ్యము- చెంగళకోట్టులు- వాయువేగముగాని ఇది దినుసుకొక్కకవలము- తాటివెల్లుము- అంధ- ఆముదము గంధ- ఇల్లు- పిని- పిల్ల- మహిమాక్షిని నుద్ధిచేసి (నుద్ధిచెట్లుగా- పేచిపట్టుచుండు- వీనికమానునాతోమహిమాక్షిని చోలాంతులవదిచి- జానునపుకాచి దించి నీళ్లుతో బాగుగ కడిగి యెండబెట్టి వలయు) తక్కిన ద్రవ్యములనన్నిటిని చూర్ణముచేసి- వెల్లుల్లి- పొట్టు తీసివేసి- అన్నిటిని రోటియందువేసి లేహ్యముగ త్రొక్కితీసి- పూటకు ఆసరిక కాంతు- చొప్ప- రేపుమాపు ఇరుపదదినములు పుచ్చుకొన- మేహసంబంధములైన పట్టు- తొమ్మనొప్పి చేపము- కాలు నీరులు పీచుండులిపోట్లు ఇవియన్నియుమానును యుక్తము.

మైశ్రవాయువులకు—నీడను ఆరనిచ్చి కొట్టి వస్త్రముగాలితముచేయబడినవల్లగా కుచూర్ణముగ ప-జీలక గ్రహిడి- అంధ- నాటుసొంటిపాడి- అప- పిని- నేకముచేసి నాటువత్కె- రనురావలములనుకలిపి పూటకు మాడుతేల్చుట వచ్చివంశ చూర్ణమును రేపుమాపు గంధనములుపుచ్చుకొన- కడపుబ్బరము- ప్రేగులరచుట- మైశ్రవాయువు- ఉష్ణతాయువు- గొంతులో ఉండబెట్టినట్లుంగుటనోటసూరుట- ఆజీర్ణము- మలము బాకకుండుట- కండ్లపంటలు ఇవియన్నియుమాను.

భూజించినతరువాత వాంతియగుటకును- నెత్తురుబంక పడుటకునుచికిత్స— ఉష్ణమనూరి వసకొమ్మకు కవచముచేసి బాగ్గుఆగునట్లుగా కాల్చినది గ వరాయెత్తు ఆభిని గంధ- ఈరెంటిని మైత్రగనూరి పెగరింజంత మాత్రిలుచేసి యుంచుకొని- నెమలియొకెలు- జీలకర్ర, మిరియాలు- పిప్పళ్లు- సొంటి- పచ్చిచెయ్యము- అలివన- పిని- సమభాగములుగ మాడ్చి దానిలో నీళ్లుపోసి కాచి ఆకామంతులో నొకటా- త్రవైనను రెండుమాత్రలవైననుచాచియిచ్చిన- పిల్లలకును- పెద్దలకును- భోజనోత్తరమున గ్రక్కట- నెత్తురుబంకపడుట ఇదిమానును. ఇచ్చాపభ్యము.

వాగ్గీతులకు—కరక్కాయ- చక్కెర- సొంటి- పిని- గారము- కటిక- పెట్టుపప్పు-

తన వీనినివృష్టపండ్లవులును నమదికొంచి నాలుకకురాచిన- వాంతులు నిలుచును.

— దొండ్రుపసరు నొసంగినవాంతులు మానును.

— తీగ బచ్చలి ఆకురసము- జీలకర్ర వీనినికలిపియిచ్చినవాంతులు మానును.

— సొంటి- పిప్పలి- మరియాల- ఇవి 3 వరాలయెత్తు- మోడి ౧ వ- శ్రీగంధము 3వ వీనినికలిపియిచ్చి పెట్టి- వడియగట్టి అందులో జీలకర్రనుసూరి కలిపి పుష్పకొనిన నెట్టివాంతులైననుమానును.

ద్రవ్య శుద్ధులు .

పాతరసశుద్ధి-— దీనినికల్పమునవేసి కలబంధరసము - చంద్రపాడి - ఇటికపాడి వీనిచేత్రత్యేకముగ నొక్కొకదినముచుదికొంచి కడిగినశుద్ధమగును.

— ఇంగిలీకములో రసముతీయువిధము — ఇంగిలీకమును వేపవేరుచక్కరసముతోగాని నిమ్మపండ్లరసముతోగాని జామునేపు చుదికొంచి దహరుకయంత్రములో నునిచిక్రిందకుంటపేసిన రసముపైకుండకువ్యాపించును- ఆరసమును ఔషధములయందుపయోగించుకొనవచ్చును.

గంధకశుద్ధి — కుండకుసుగమువలకు పాలుపోసి దానికితగలకుండ వ్రేలునట్లు లకుండ మూతినొకవస్త్రమునుగట్టి దానిపైన నెల్లికాయగంధకమునువేసి మూకుడునుమూసి చీలమన్నుపోసి అకుండనుగొతువలకు పల్లములోపూడ్చి పుటమువేసిన గంధకము శుద్ధమగును.

ఇంగిలీకశుద్ధి — ఇంగిలీకమును నిమ్మపండ్లరసముతో - ఒకదినముచుదికొంచిన శుద్ధమగును.

తాళకశుద్ధి — దీనినిసన్ననిరేకులుగ కత్తిరించి రెండుమాడు మడతలుగలగుడ్డలోమాటగట్టిఒకకుండలో ఆవుపంచితము-కలి-పోసి-వీనిచేతను-బూడిదగుమ్మడు రసముచేతను- నువ్వులనూనెచేతను, త్రిఫలకాయముచేతను - స్రుత్యేకముగ నొక్కొక జాము డోలాయంత్రమున వండినశుద్ధమగును.

మడికలశుద్ధి — దీనిని రెండుమడతలుగల సన్ననిబట్టలోమాటగట్టి మేకపంచి తమతోగాని - నుంబగలగ రాకు రసముతోగాని డోలాయంత్రమున నొక్కదినము వండిన శుద్ధమగును.

గోళహపాణశుద్ధి — దీనిని నిమ్మపండురసమున చుదికొంచిదానిని మడతగుడ్డలో మాటగట్టి సున్నపునీళ్లలో డోలాయంత్రముచే ఆరదినమువండిన శుద్ధమగును.

ఉల్లిహపాణశుద్ధి — దీనినిపొడిచేసివైదానివలనేఒకదినమువండినశుద్ధమగును.

బొడ్డిహపాణశుద్ధి — దీనినిపొడిచేసి వైదానివలనేవేడేసి- ఆవుపంచితముతో డోలాయంత్రమున మూడుదినములువండిన శుద్ధమగును.

హేమమాషికశుద్ధి—దీనిని ఎత్తగి కాల్చి నిమ్మపండురసములతో నైఋగసగువ రకుమంచుచుండిన శుద్ధులుగును.

వెలిగారము మొదలగువానిశుద్ధి—వెలిగారము, శంఖము, గవ్వలు, కావీరాంత ఆన్నభేది, భానాగము, సౌఖరాంజనము, పుష్పాంజనము, నీలాంజనము, స్తోత్రాంజనము, రసాంజనము వీనిని నిమ్మపండ్లపులుసున నానెచ్చి యొకదినము ఎండలో నుని చిన పరిశుద్ధులుగును.

• • **శిలాజిత్తుశుద్ధి**—దీనిని ఆపుపాలు, కరకతాడి యుసిరికలకమయము, గుంటగ లగరాకురసము, పీచిచేలత్యేకముగ నాక్కొకదినముమదికొంచి యెండలో నెండించిన శుద్ధియగును.

కంబిల్లశుద్ధి—కంబిల్లమును పొడిచేసి గుడ్డనమూటగట్టి, కరక్కాయలరసముతో వ్రెనను, కలితో వ్రెనను, దోలా యంత్రమున నుడికించిన శుద్ధియగును.

బోశశుద్ధి—దీనిని కలితో మదికొంచి జామసేపు ఎండలో నునిచిన శుద్ధియగును.

మైలుతున్నతశుద్ధి—దీనిని సమముగా వెలిగారమును జేర్చి నీళ్లుగాని, లేక, తేనె నుగాని, పోసి మదికొంచి, బిళ్ళచేసి ప్రమిదెలో బెట్టి యెండ్లలో ప్రమిదెను వ్రెనమూ సి. చీలకున్న పూసి యిండించి లఘుపుటమును వేసిన పరిశుద్ధులుగును.

కఫరిశుద్ధి—దీనిని నూరి పొడిచేసి మడగబట్టిలో మూటగట్టి, ఆపువంచితముతో ౨ జాములును, నరమాత్రముతో ౭ జాములును దోలాయంత్రమునం దుడికించినను, లేక, ఆపునేత్రోగలిపి యుడికించినను శుద్ధియగును.

సజ్జతారశుద్ధి—దీనిని ఆపువంచితముతోగాని కలితోగాని శెండుగడియల సేపు మదికొంచిన శుద్ధియగును.

యవతారశుద్ధి—దీనిని పసికడుగుతో మదికొంచి యెండలో బెట్టిన శుద్ధియగును.

పంచలవణములశుద్ధులు—పైంధవలవణమును కలితోను, సౌఖశ్చలవణమును నిమ్మపండ్లరసముతోను, బిడాలవణమును పులివల్లితోను, కాచలవణమును చింతా కురకముతోను, ఊరబెట్టి యెండలో నెండించిన పరిశుద్ధములుగును, సముద్రలవణమును మూకుట్టా పోసి మూడుజాములు వేయించిన శుద్ధియగును.

సొంటి పిప్పలి మిరియాలశుద్ధి—సొంటిని బెరడువాలించిక్రొత్తన్నమును పట్టిం చి, జామసేపు ఎండలో నెండించినను, పిప్పళ్ళను చిత్రమూలరసముతో నుక్కబెట్టి యెం డనెండించినను, మిరియాలను పులివల్లితో నూరబెట్టి మూకుటిలో బోసి వేయించినను శుద్ధములుగును.

• **గజపిప్పళ్ళశుద్ధి**—దీనిని కలితో జామసేపు ఊరబెట్టి యెండలో బెట్టిన శుద్ధియగును

నల్లగుండుశుద్ధి—దీనిని బలరక్కసే ఆకుల బెట్టి మూటగట్టి ఆపుపాలలో దోలాయంత్రముచే నొకజామా యిడికించిన శుద్ధియగును.

ఇంగువశుద్ధి— దీనిని తామ్రాకురసముతో ఎండలో నొక జాము ఊరజెట్టిన శుద్ధియగును.

జీలకర్రశుద్ధి— నల్లజీలకర్రను, జీలకర్రనుకలితో ఎండలో రెండుజాములనే పునిచిపిడప కొండముచెప్పచేసిన శుద్ధయగును.

ఆముదపువ్వులు, నేలకంఠిపత్తులు వీనిశుద్ధి— ఈవిత్తులపై పొట్టునువాలిచిజాము నేస్త్ర పెంకాయానిళ్ళతో నుడికించిన శుద్ధయగును.

నేపాళములశుద్ధి— వీనిపైపొట్టును, లోవలియగులనుతీసి పారవైచి, ఆవ్రేపా లతోను, బెల్లపునీళ్ళతోను, కలుపింపరసముతోను ప్రత్యేకముగ డోలా యంత్రమున నుడికించినశుద్ధియగును.

విషముష్టివిత్తులశుద్ధి— వీనిని తునకలుగ కత్తిరించి చిత్రివేళ్ళరసముతో వండిన శుద్ధియగును.

నాభిశుద్ధి— నాభిని తునకలుగ జేసి గుడ్డనమూటగట్టి, ఒకకుండలోపేసి యందు ఆమూటమునుగునటుల ఆపుపంచితరువాత మూడుదినము లెండలోనునది నాలవది నమునదీసి యెండించినశుద్ధియగును. గోమూత్రమును ప్రతిదినము క్రొత్తదిగాపోయు నుండవలయు.

కంకువశుద్ధి— దీనినిసాంటికరసముతో 3 సార్లు ఊరజెట్టినశుద్ధియగును, ఇది మోముచారుసింగులనివెప్పుబడును.

భస్మాదులుచేసెడిక్రమము.

స్వర్ణశుద్ధి— బంగారు యొక ఎర్రమన్నుపూసి కొలిమిలోజెట్టి యూదిననది శుద్ధయగును.

స్వర్ణమాకళము— బంగారుమును సన్ననితునకలుచేసి శుద్ధిచేసి దానికి సరి పాలు సీసభస్మమును నిష్కపులునుచేతుడించించి బంగారుకుపూసి, దానిని ప్రమిదెలో నునిచి చీలమన్ను ఇచ్చియెండించి మూడుగజ పుటములుపేసిన, బాగుగభస్మంబగును.

స్వర్ణసింధూరము— స్వర్ణభస్మమును జిల్లేడు పాలు, రావెకగ్రాలరసము వీని తోమడించు; ఆభస్మమునకు సరిపాలు, శుద్ధయొసర్చిన ఇంగిలీకమునుకూడ జేర్చి దు రుగొండి. గోంసపాదీయాకు వీనిరసముచే నొకదినముమడించితరువాత గజపుటము లుపేసిన, సింధూరించును.

స్వర్ణభస్మగుణము— కటుకరోహిణి చూర్ణము, వేయి వీనిలో రెండుగురిగిం జలయెత్తు భస్మముకలిపి పుచ్చుకొనిన, క్షయము, అగ్నిమాంధ్యము, కాసము, పాండువు అగుచి మొదలగు రోగములును విషదోషములును మానును. ఇలము. కాంతి ధాతువృద్ధికలుగును.

రజతమధి—వెండినెతునకలుగక త్రిరించి గొడ్డుకాకరగడ్డ రసముతో నేడుమాడ్ల కడిగినమధియగును.

రజతభస్మము—పూమమాషికము, ఇంగుళికము పీసిని నెమ్మ, పండురసముచే మ దించి, దీనినివెండితునకలపైనపూసి యెండించి ౨ - 3 గజ పుటములువేసిన వెండి భస్మయగును.

రజతసింధూరము—పూర్వోక్తరజతభస్మమునకు సమాంశముగ ఇంగుళికమును శబ్దేష్ఠి- ముత్రీపాలు- బిల్వేడుపాలు- దురదగొండి వేళ్ళరసము-హంసపాదియూకురసము తున్నపట్టకమాయము పీనిచే బ్రత్యేకముగ నొక్కొక్కదినము మదకనచేసి 2 గజ పుట ములువేసిన, సింహారించును.

రజతశస్త్రగుణము—దీనితోతామ్రమును ఆభ్రకమునుకలిపి అన్నిటికి సమాన ముగ సొంటి పిప్పలి మిరియాలపొడిని నేరినకలిపి పుచ్చుకొనిన, శ్వాస కాసములు, పాండువు- క్షయము- మూలవ్యాధి- నేత్రరోగము చైత్యరోగము ఇవిమానును.

తామ్రమధి—రాగినాణ్యములనుగాని- రాగిరేకుచెంబులనుగాని సన్నగ కత్తి రించి- ఆప్రపంచితముతోవేసి తిట్టెగ్గిచే జామునేపుకాచిన శుద్ధమగును-లేక- రాగిరే కులను ఏడుసార్లుకాచి- కలుబందరసముతోను- పొన్నగంటిరసముతోను ఏడేనిమాల్ల కడిగినమధియగును.

తామ్రభస్మము—శుద్ధిజేసినతామ్రమునకు సమానముగ- రసమునుగంధకము ను జేర్చి బిల్వేడుపాలతోమదించి రాగిరేకులకు పూసి యొక గజపుటమువేసిననది శస్త్రంబగును- దానిని పంచామృతముతో మదించి మూడుపుటములువేసిన నల వరిదోషములుమానును.

తామ్రసింధూరము—మేకపాలు- బిల్వేడుపాలు- ముత్రీపాలు- హంసపాదిఆకు- దూలగొండికేళ్ళ- పీనిరసములు- రావిచెక్క- బువ్వపట్ట పీనికమాయము పీనిలో బ్రత్యే కముగ నొక్కొక్కదానిచేమదించి యేడేనిగజపుటములువేసిననెత్రిగసింహారించును.

గుణము—తామ్రమును అమపానవిశేషములతో బుచ్చుకొనిన- వాంతి భృం తులును- క్షయము- కుష్టువు- పాండువు- శూల- అగ్నిమాంద్యము- మేహరోగము మొద లగునవియు మానును.

కాంశ్యమధి—దీనినికాచి- చింతాకురసములొను, ఉలవకట్టులొను మూడేని మాల్లకడిగిన శుద్ధమగును— (కాంశ్యమనగా-కంచు.)

కాంశ్యభస్మము—కంచును సన్నగక త్రిరించి దీనికి తుల్యముగ గొల్లభకమునుతే చ్చి బిల్వేడుపాలతోనురే రేకులకుపట్టించి యెండించి మూసలొనునిఓరుపిడకలతో ఘృతపుటమువేయవలయు. ఇట్లేమూల్ల పుటమువేసిన భస్మంబగును.

కాంశ్యసింధూరము—కంచుభస్మమునకు ఆరకాలు ఇంగుళికము- దానికరకా లు గంధకన్నీ దానికరసము పాదిరసము ఇట్లుపీనిచేర్చి- నెమ్మ, పండురసము - హంస

పాదిఆకురసము- మర్రిపాళు- రావిచెక్క- తుమ్మపట్ట వీనిక మయము- మోదుగుచెక్కర సము- దూలగొండివెల్ల రసము వీనిలొనాక్కొకదానిచే బ్రశ్యేకముగ జుర్పించి- ప్రతిర సముతోనాక గజపుటమువలతున నేడుపుటములు వేసినను- లేక- రసములతో మదికొన చేసి- కొలిమిలో బెట్టియూదినను నెర్రగసిండ్మారించును.

కంచభస్మగుణము—ఇది జగరుగను- ఉష్ణముగను- లఘువుగనునుండును-కఢ పైత్యవ్యాధులను హరించును. ఆయుర్బలములహాసంగును.

ఇత్తడిభస్మము— ఇత్తడినికంచుకువలె నేజేసి పుటమువేసిన భస్మమగును— ఇది, కారముగను తీక్షణముగనునుండును- విరేచనమును చేయించును - గుల్మము-మేహ ము- పాండువు- క్రిములు- చాతములు వీనినిబోగొట్టును.

కాంతశుద్ధి—కాంతమును నెమ్మచండుపులుసు- కలి- పులిమజ్జిగ వీనిలొబ్రశ్యేక ముగ నాక్కొక సారివేసి యేడేసిగడియలు ఎండలోబెట్టిన శుద్ధమగును- (కాంతమున గా సూదంటురాయి.)

కాంతభస్మము—శుద్ధిచేయబడిన కాంతమునకు జతుర్థాంశము గంధకమును జల్లెడుపాలు- మోదుగచెక్కరసము కొండపిండివేళ్ళరసము ఈ మూడింటిచేతను ప్ర త్యేకముగ మదికొంచి ఆకాంతమునకుబట్టించి 3 గజపుటములు వేసిన భస్మమగును.

కాంతసింధూరము— కాంతభస్మము-దానికెకరపాలు జ్వీంజీకము వీనినిజేర్చి దురదగొండివేళ్ళరసమున మూడుదినములుమదికొంచి యెర్రమన్నతోజేసిన వజ్రమూ సలొబెట్టి 3 చీలమన్నులుమెత్తి 3 గజపుటములువేసిన కాంతము సింధూరించును.

కాంతభస్మగుణము—ఇది- దీర్ఘాయుష్యమును- దేహమునకు కాంతిని ఇచ్చును. కు ప్పువు- ప్రమేహము- శూల-మూలము-గుల్మము- శ్మయము, పాండువు - ఉదరరోగము మొదలగువానిని హరింపజేయును.

లోహశుద్ధి—ఉక్కుపొడిని నూనెలొ వేసియుడికించి తరువాతనూనెందుచు నట్లు కడిగి పిదప తుమ్మచెక్కరసముతో వండి యొకవారముసేపు ఎండలోబెట్టిన లో హముశుద్ధియగును.

లోహభస్మము—లోహపుపొడిని చక్కగనూరి నేరేడుచెక్క రసముతో- ఆ రదినము ఉడికించి తిరిగిమదికొంచి తరువాత చింతాకురసము- ఉసిరికరసము - మునగ పట్టరసము- ఆపువచితము వీనిచేబ్రశ్యేకముగనుడికించి మదికొంచి మూసలొబెట్టి-చీ లమన్నపూసి గజపుటమువేసిన భస్మంబగును.

లోహసింధూరము—లోహభస్మమును కరకతాడియుసిరికరసము- జల్లెడుపా లు- మర్రిళ్లు వీనిచే నేడుదినములుమదికొంచి గజపుటమువేయవలయు- ఈప్రకా రముమదికొంచును- ఏడుగజపుటములువేసిన సింధూరించును.

గుణము—లోహభస్మము ఆయుష్యమును బలమును- వీర్యమును- ఇచ్చును. పాండువు- మేహము- కుష్టువు- ఆహారము మొదలగువానినిబోగొట్టును.

కట్టశుద్ధి—చిట్టెమునుతానిక క్షేలనిప్పులొవేసి తిత్తిచే ఊది యొక్క కాఢిన

తరువాత తాటిరొట్టిలో ఆవుపంచితమును పోసి అండాపత్తెము నేడుచు ద్విచల్లాచికి న-
గదిచిట్టిపోయి శుభ్రంచుగును.

కిట్టచుండూరము—చిత్తైమును ఆవుపంచితమునందును కరకతాడి యుసిరికల
కషాయమునందును వేసి— సీరిగురువగు మెల్లగివండి- ఒదివదానిని గోమూత్రముతోను-
కరకతాడియుసిరికల కషాయముతోను ౫౦ సాగ్లచుట్టి యెబది సాగ్లపుటము పెసిన మం
దూరచుగును.

• మందూరశుణము—మందూరము- ఉష్ణముగను కారముగనునుండును- క్రిము
లు- క్షయము- పొందువు వాపు పురాణజ్వరము మొదలగు రోగములునుమాన్యును.

ఇనుపభస్మగుణము—ఇనుముభస్మము - నేత్రములకు హితమును చేయును- శుష్టు
వు- ప్రమేహము- కామిల- గుల్మము - పొందువు మొదలగురోగముల మాన్యును.

పరీక్ష—భస్మములనుగాని- సిందూరమునుగాని- అగ్నిమూడిపేసి పొగలేవకం
డుట- వన్నెపూరకుండుట- వాసన- ధ్వనిలేకుండుట- సర్కలోపేసిన తేలుట ఇట్టి లక్ష
ణములుగలిగియుండిన నిర్దుష్టములని యెఱుంగునది.

సీసశుద్ధి—వావిలి పెళ్ళిచూగ్లమును బల్లెడుపాతోనూరి సీసపురేకులకు కట్టించి
యెండించి తరువాత అసీసమునుకరిగించి వావిలి ఆకురసములో వేయవలయు క్లెఫ్
డునూలూనర్చిన శీసముశుద్ధునుగును.

సీసభస్మము— సీసమును మూకుటిలోబోసి అందులో అడ్డసరపాకురసము- ఓ
మపురసము వీనినిపోసి అడ్డసరపుపుల్లల వేయించుచుండిన సీసము భస్మచుగును.

రససిందూరము—అడ్డసరము - బోడతరపాకు- ఓమము- వీసరసములతో సీస
భస్మమును అనేకపర్యాయములు మదికొంచి ప్రమిదెలోపెట్టి చీలకున్నపూసే- పదిగజ
పుటములను వేయవలయు. తరువాత తమలపాకులరసముతో పదిమాగ్లముదికొంచి పది
గజపుటములు వేసిన సీసము సిందూరించును.

సీసభస్మగుణము—ఇది-దేహమునకు మంచిబలమును ఆయుర్వృద్ధి- కాంతిని
వీర్యవృద్ధిని కలుగజేయును- సమస్తరోగముల హరింపజేయును.

వంగశుద్ధి—జల్లేడు- కానుగ- ఉమ్మెస్త- ప్రత్తిఅకు- బొంగబెముడు - చిక్ర
మూలము- నల్లెరు- పెన్నెరు వీనివ్రేళ్ళును ఆకులను కాయలను దెచ్చి మజ్జికపోసి తొ
క్కి రసముతీసి మజ్జికకలిపి వడియగట్టి అందులో తగరమును కరిగించి పోయవలయు
ఇట్లయి మదిసములు కరిగించుచు పోయించుండిన శుద్ధచుగును.

వంగభస్మము— శుద్ధతగరమును మూకుటిలో వేసి కరిగించి దానిమీద ఉత్త
రేణుచూర్లమునువేసి కలియబెట్టుచుండిన తగరముభస్మచుగును- లేక - తగరముపైన
కఫరిని నూరిపెట్టించి నిప్పులో కాచినను భస్మచుగును.

• వంగసిందూరము—పైభస్మమును నిమ్మపండుపులుసుతో మదికొంచి 3 గజపు
టములువేసిన సిందూరచుగును.

వంగభస్మగుణము— ఇదితేమగ- ఉష్ణగుండును- క్రిమిరోగము- పొందువు-

కాతములు మేహక్రణములు - మొదలగు వానినిమాన్యును. కొంచెముపిస్తమునుజేయును.

అభ్యక్తిపరిక్ష - అభ్యక్తిమును నిష్పలము చేసియుండినయెడ రూపము మారకుం
డిననది కృష్ణాభ్యక్తిమని యెరుంగునది - ఇట్టిదానినే బాష్పధములయందు జేవికా
నవలయు.

అభ్యక్తిశుద్ధి - కృష్ణాభ్యక్తిమును మాకుటిలోవేసి కొలిమిలోనుంచి యొకరక
గువరకు ఊదిపాలనుచల్లినట్లవిక రేకులుగవారిచి - చింతాకు - చిత్రితకు - తిప్పతీగ
ఆకు వీనిరసములలో నొకదినుకంతయు సూర్యబెట్టిన శుద్ధమగును.

ధాన్యాభ్యక్తివిధి - శుద్ధిచేసిన కృష్ణాభ్యక్తిమును కలితోనువదింపి ముద్దచేసి -
కుండకుకాసెనగట్టి దానినిదా ఆముద్దనునది దానిమీద - రెండుపాళ్లు వడ్లను - కలిసి
పోసి చాగుగరుద్దిన - అభ్యక్తిము చూర్ణమై కుండకడుగునజేరును - పిదపతమూరము
ను దీసియెండించవలయు. దీనిపేరుధాన్యాభ్యక్తిము.

అభ్యక్తిభస్మము - ధాన్యాభ్యక్తిమును జిల్లేకుపాలచేసెనెను, జిల్లేకుపేళ్ళ రస
ముచేసెనను సూరి చిత్తచేసి ఒకగజపుటమువేయవలయు - ఇట్లు ౬ పుటములువేసినని
దుష్పవైసభస్మమగును.

కుటీయోక్తవిధము - పొన్నగంటి - కలుబంద - గలిజేరు - కాకుడు - తులసి - గొ
లిమిడివేళ్లు - తెల్లచాగ - వీనిరసములచే వెన్నెరుగవర్తించి ధాన్యాభ్యక్తిమును వదియ
ములుచేసి ఎండనెండించి మాకుడులోబెట్టి మూసివీలకున్ను పూసి - పైజెప్పినరసములలో
ఒక్కొక్కరసమున కొక్కొక్కపుటమువంతున ఏడుగజపుటములువేసితిని తరువాత దా
నిని పంచామృతముతో మదిండుచు ఏడుగజపుటములు చేసిననికృష్ణాంధికముగభస్మం
మగును.

అభ్యక్తిసేందూరము - ధాన్యాభ్యక్తిమును కుంగమునైలకపూయములోవదిం
చి ౨౫ పుటములును - ఆవుపంచితము - కరకరాడి ఉసిరికలకపూయము వీనిచేతుద్దించి
౨౫ పుటములును - కసిపెండాకురసముతో వద్దించి ౨౫ పుటములును, పాలతోతుద్ద
నచేసి మూడుపుటములునువేసి వరువాతకురల వద్దించి వదియములుచేసి యెండనెం
డించిబిల్లిదాకులలోబెట్టికట్టి మాకుటిలోనుంచి తెంపునతెనగువరకుగజపుటములుచే
సిననికృష్ణాంధికముగసేందూరించును.

అభ్యక్తిభస్మగుణము - ఇది - మదిమినికృత్యపును సకలరోగములనుబోగొట్టు
ను. శరీరమునకు దృఢకక్షిని - వీర్యమును - కాంఠినిఇచ్చును.

రసభస్మము - ఉత్తరేడివీపులనుతెచ్చి సూరి రెండుకూసలుగజేసి - ఒకదాని
లోతుమ్మిపూసి - కాయవిశింగములు - నల్లతుమ్మ - ట్ల వీరిచూర్ణమునువేసి - శుద్ధిచేయుట
దినరసమును జిల్లేకుపాలచేయడంచేసి దానిని ఆముసలోనిచూర్ణముపైవేసి దాని
మీదకుమ్మి పూలు మొదలైనవాని చూరమునువేసి రెండవకూసనుమాసి సంగుల
కువీలకున్ను వట్టించి - ఇంకొకకుట్టికూసలోనునది - దానిమీద మరియొకకుట్టికూసను
మాసిసంగులకువీలకున్ను వట్టించిఎండినతరువాతగజపుటమువేసినరసభస్మమగును.

రససేందూరము - శుద్ధిచేసినరసము - గంధకము - వీనినిసరిపాళ్లుగగూచి - కల్ప

మన జామునే ప్రయత్నించి - మట్టిపూడల రసములో మూడుసార్లుకడెట్టి కరువతో గాజాకుప్పలోపేసి - ఆకుప్పకు చీలకున్నను విడువగాల్ల పట్టించి ఎండించి - కరువతో ఒకకుండలో మూడుంగుళముల ఎత్తుగి శుశుకనుపోసి దానినికడెట్టినునిచి నుప్పగొంతువజకు మరల ఇసుకనుపోసే - నాలుగుజాములుక్రమముగ మెల్ల మంటచేత కండి మరునాడు చల్లారనిచ్చి తీసి కుప్పనుపగలగొట్టి అందు ఉదయకాలపుసూర్యుని కంటికాంతిల రససింధూరమునుగ్రహించవలయు.

• రసభస్మగుణము - జాజికాయ గతు - జావలగిత్తు - లవంగములు గతు - పిప్పలి గతు - వాయువిశంగాలు గతు - బీడుము గతు - వెల్లము ర తు - వీనినిమర్చించి చూర్ణముచేసి - వస్త్రగాలిశముచేసి ఆచూర్ణముతో ౪ తులము రసభస్మమునుగలిపి ఆప్రసేతితోబుచ్చుకొని చప్పిడిపథ్యముగనుండిఆత్మబుజ్జిగనువ్రుక్కొనుచుండిన సకలరోగములమానును రససింధూరగుణము - దీనిని తేనెతోగాని - పిప్పలిపొడితోగాని పుచ్చుకొనిన - సర్వరోగములుమానును మరియు - అగ్నిమాంధ్యము - టియము - పాండువు - గుల్మము - ప్రమేహము - మూలవ్యాధి - జ్వరము - వాంతి మొదలగునవిమానును. ఈ రససింధూరమును క్రమముగననుభవించిన పురుషునికి - రతికాలంబున స్త్రీలయొక్క మదము న విగించునట్టి పీర్కత కైగులుగును.

నవరత్నదులశుద్ధులు - తద్భస్మములు.

తెంపులశుద్ధి - వీనినిగుఱపుచూత్రమున 3 దినములుమంచి యెండలోకెట్టి - వేడిశిల్పిలోగడిగిన శుద్ధములగును. భస్మము - తెంపులను జిల్లేకువాలతో 3 దినములూర వెట్టిమూకుడులోనునిచుట్టుచీలమున్ను పట్టి చి 3 ప్రభములుపేసిన భస్మమగును - ఇది శ్రిలముగ - మధురముగనుండును - అగ్నిదీపనమునుజేయును - ఆయుష్యమును - కాంతిని ఇచ్చును - వీర్యమును వృద్ధిపరచును - గ్రహపీడలనుబోగొలుపు.

మృత్యుములశుద్ధి - వీనినితెల్లతిప్పిపండ్లరసముతోనైనను - చింతప - దువ్రలునుతో నైనను మూడుదినములునానవేసిన శుద్ధియగును. భస్మము - శుద్ధిచేయబడిన మృత్యుములను తెల్లములకపండ్లరసములో నానవేసి మూకుళ్ళలోనునిచీలమున్ను పట్టి - చి భూపుటమునుపేసిన భస్మమగును - ఇదిశీతలముగనుండును - అగ్నిదీపనమునుజేయును - స్వరభంగమును వస్త్రీశులనుమాన్యును.

వజ్రశుద్ధి - వజ్రములను నివ్వుపండులోనునిచి - వావలిఆకు - ఎలుకతెవియాకు - చబ్బలి - జమ్మి - తెగడ - చిత్రి - చ్రుంగ - కర్కాటకశృంగ - ఉలవలు - ఆళ్లు వీనిక మాయములుపోసి 3 దినములు డోలాయంత్రమున వండిన వజ్రము శుద్ధియగును. భస్మము - ఈవజ్రములను నల్లెరుకనములో నొకదినము నాననిచ్చి పిదపవజ్రమూసలోనునిచి చీలమున్ను పట్టించి యేరుపిడకలతోగజపుటముపేసిన భస్మమగును - ఇదిసకల రోగములనుమాన్యును. ఆయువు - బలము - కాంతినినిచ్చును.

త్రెక్కాంతశుద్ధి - త్రెక్కాంతపురాళ్ళను వజ్రములవలెశుద్ధి చేయవలయు. తేక - తురాళ్ళన్న ఇరువదియొకసార్లు - ఎఱుగకాచి - గుర్రపుమూత్రములో ఎరి సార్లు

తేనీ చల్లారోనకుప్రములగును. భస్మము - దుష్టువులెట్లును సమూలముగ దెబ్బ నూరి యుద్ధచేసి దానిలో - ఆవైకాగ్నితేవురాశ్శనునిచి - మూసలోబెట్టి మరియొక మూసను మూసి చీలమన్ను పట్టించి గజపుటమువేయవలయు - ఇట్లేడుమార్లు గజపుటములువేసినవైకాగ్నితములుభస్మమగును. ఇది ఆయుర్వీగ్యవృద్ధిని, అగ్నిదీపనమునుజేయును. త్రిదోష - విషదోషములను, సకలరోగములనుమోక్షును.

వైదూర్యశుద్ధి - వైదూర్యమును ఆశ్వయూత్రమున దొక దినంబున, గుప్తశివం దూరసముననొకదినంబును నానబెట్టిన శుద్ధియగును. భస్మము - శుద్ధిచేయబడిన వైదూర్యమును కొండపిండివేళ్లరసమున నానబెట్టి తరువాత కొలిమిలో నునిచి యూది వజ్ర మూసలోనునిచి చీలమన్ను పట్టించి గజపుటమువేసినవైదూర్యముభస్మమగును. ఇదివజ్రముయొక్క గుణముగ లిగియుండును.

నీలశుద్ధి - నీలములను గాడిదెముత్రమునందువేసి - మంచియొండలో నొకదినము నానబట్టిన శుద్ధియగును. భస్మము - ఆనీలములను అక్షిపంజాకురసమున రజాములు నానినచ్చి తరువాత మూసలోనునిచి కొలిమినూదిన భస్మమగును. ఇది శీతలముగను - మధురముగనునుండును. వైత్యమునుబోగొట్టును.

గోమేధికశుద్ధి - దీనిని ఆశ్వయూత్రమున మూడుదినములు నాననిచ్చి యటుపిమ్మట నేలగుమ్మడుగడ్డరసమునందునానబెట్టిన శుద్ధిజెందును. భస్మము - దానినినల్లయొమ్మ తాకురసమున మూడుదినములు నానబెట్టి తీసిమూసలోనునిచి కొలిమినూదినభస్మమగును. గోమేధికభస్మము అగ్నిదీపనమును చేయును. కఫమునుహరించును - బలమునిచ్చును.

ప్రవాళశుద్ధి - పగడములను నిమ్మపండుపులుసున జామునేపు - నాననిచ్చివేడినీళ్ళుగడిసిన శుద్ధిజెందును. భస్మము - ఆపగడములను జిల్లేడుపాలంబందు 3 దినములు నాననిచ్చి పిడప మూకుడులోబాసి మూసి చీలమన్ను భాసి గజపుటమువేసిన - భస్మమగును. ఇది రక్తపిత్రము - నెత్తురుభేదము - కుసుమరోగము రక్తకూలము వైత్యము వీనిని మోక్షును.

పుష్కరశుద్ధి - దీనిని మేకమూత్రమున జామునేపునచినశుద్ధియగును. భస్మము - ఆపుష్కరశుద్ధిములను కొండపిండివేళ్లరసమున నానబెట్టి - మూకుడులో నునిచి చీలమన్ను భాసి కొలిమినూదినభస్మమగును. ఇది పుష్టినిచ్చును. కఫమునువైత్యమును జేయును.

మరకతశుద్ధి - నేలగుమ్మడుగడ్డనుతొలిచి అందులోవచ్చరాళ్లనునిచి - ఆగడ్డ మూలికి చీలమన్ను భాసి జానెడుచవరము, జానెడులోతుగల పల్లమునందు పుటము వేసిన శుద్ధిజేందును. భస్మము - ఆపచ్చలను - చామరకురసముననానబెట్టి కొండపిండి వేళ్లరసముతో మదనాన చేసి బిల్ల చేసి యొండబెట్టి మూకుడులోనునిచి మూసి చీలమన్ను పట్టించి గజపుటమువేసిన భస్మమగును. ఈభస్మము త్రిదోషములహరించును - మోహకముగను భువుగను నుండును.

